

АЛЕКСАНДАР ТЕШИТ

ЗНА

И

ЖАРА

ПРВИ ДЕО

Александар Тешић

ЗМАЈ И ЖДРАЛ

Роман о Милошу Обилићу

Први део

Владану и Срђану, мојим змајевима

Глава прва – 1187. година

„...Има момената кад многе и највеће одлике човјекове постану излишне, а кад живот тражи од човјека само снагу жељезног карактера. Има и момената кад се више не мисли како ће се живјети него у каквој ће се љепоти умријети..!”

Сев муње на часак аветињски обасја клисуру и хитру воду која се њома пробијаше, али гром угуши хук воде чија тутњава одјекну о окомите стеновите стране. Прасак беше такав да човек који трчаше низ прашњав пут посрну и ничице паде. Подиже облак прашине, која му напуни очи и уста. Није се више обзирао на то, већ се с муком придиже и подиже поглед. Кад муња опет запара небеса изнад њега, он угледа оловне облаке како се ваљају изнад врхова клисуре, претећи да се од тежине сруче на земљу. Светлеће стреле севнуше степенасто као рука гневног бога која жели да га згроми. Човек посрну напред, а ноге га уплашено носе, па само кривудају лево-десно. Иако путина беше равна, по мраку се не виде избочине ни камење које штрчи, а цабе што су у страху очи велике кад се прст пред носом не види. Кад набреклим облацима муњавина опет запара, осветли стрме странице теснаца које се страшљивом човеку учинише као чељусти немани које се затварају над њим. И кад прасну гром, Петош изгуби тло под ногама и болно паде на земљу. Душа му се скупи у носу, а он се сави и притисну

колена уз груди.

Иако беше спарно, без дашка ветра, момак је дрхтао као прут. Кад утихну одјек праска, кроз мркли мрак опет се зачу река Милешевка како хучи и јури. Петош мало подиже главу па ослушну: да ли то вода бучи или... га стижу врашки коњаници? Тргну се од ужаснућа, па покуша да се придигне, али тек тад осети оштар бол у рамену. Дотакну руком то место, осети нешто влажно на њој и запече га.

Муњава опет блесну и пред очима му се указа крвава рука изнад ране. И као гром који уследи тако му мисао проструји кроз главу - рањен је.

„Злопци ме ипак поткачише” промрмља Петош. Само се сећао кад га је један оклопни коњ одбацио... Не, беше и мача који севну над његовом главом док је све око њега горело. „Морам даље... морам,” рече стењући док се придизао. Осетио је како се клати у месту, а ноге га једва држе. Докле да трчи? Колико већ дуго трчи? Вртело му се у глави...

Таман помисли да се опет спусти на земљу кад у даљини, низ пут, угледа једно светло како жмирка као звезда ниско на небу. Покуша Петош да се насмеје, али се закашља... Стигао је. У ствари, још мало. То трепераво светло ули му довољно снаге да закорачи, па још једном и још једном. Трчао је полако, покрети му беху успорени. Поглед није одвајао од те звезде, али га је снага брзо напуштала, а дах му беше све плићи. Више није могао ни да дише. Зар сад да се преда? Да клоне и да сачека да га црни коњаници сустигну и посеку? Чему онда оволика мука кад је могао да им се одмах преда и сконча као остали сељани.

Пресавио се од бола и замора, али тргну се кад осети прве капи кише. Поче кишац да сипи, па крупне капи гласно ударају у прашњав пут. Туп-туп-туп. Па све брже. Петош се исправи и забаци главу уназад. Стоји жмурећи и шири руке као да би је загрлио. Свака кап коју осети на телу, а поготово на лицу, чинила му се као да му враћа снагу. Отвори уста да му покваси суво грло. Иако је Милешевка пробила кањон, трговачки пут је углавном вијугао за њом, али далеко изнад ње. Путина коју је неко давно усекао у стену на меким местима беше широка само неколико корака, а под њим зинула провалија и само се чује хучање воде. Туда се само дању пролазило, а ноћу су се

провлачили само бегунци и прогонитељи.

Зато Петошу свака кап беше слађа од меда, а зној и прашина му се сливаше низ лице и врат. Чак му и бол мину на трен, толика беше његова жеђ. Пређе обема рукама преко лица као да се умива, па се сабра и настави даље потрчкавати.

Како се ближио треперавом светлу, тако му се чинило да се оно пење у небо. Муња запара небо и осветли велику стену, која се уздизала покрај пута. На њеном врху назирала се мала капела, пред којом је стајао велики мангал, у којем је буктала ватра. Ветар је шибао пламен, али ни киша ни његово дување не могаше да је угасе. Око њега је могао разазнати три људске фигуре. Оклопи су им светлуцали као да су ужарени.

„Још мало” помисли Петош. „Само мало, па ћу их упозорити...”

Али како то помисли, погледа у узану, вијугаву стазу, која је водила до врха. Једва два човека могу на њој да се мимоиђу или коњ да се попне... А њему душа већ у носу, како ће се попети? Чим се сети ко му је за петама, као да га је враг ошинуо својим репом, па брже-боље потрча узбрдо. Граби Петош, посрће, пада, ноге му се клизају на мокром камену. Малопре се радовао киши, а сад је у себи проклиње. Три корака напред, један назад, а богами, некад и пет назад, па му мало фали да се стровали низ литицу. Руке му до лаката кржаве, а колена раздерана. Рану на рамену више и не осећа, има и горих. Пред очима му крвосалија од јутрос. Нико се не стиже прибрати, а земља затутња од црних коња и још црњих јахача! Све куће букнуше док је свет још био у постељи. Само је дечји плач надјачавао топот коња, или се то само Петошу чинило јер му то беше најјезивије... Кадикад би четвороношке грабио уз стазу, ка капели... Али мисли су му биле далеко. Да, и тог јутра је четвороношке изашао из своје запаљене куће. То га је испрва и спасло, јер његов отац излете право на једног црног јахача, који га лако посече и овај паде преко њега. Зато не стиже да подигне главу и види своју мати, која је последња излетела из куће пуне дима. Носила је свој вез, којим се толико поносила, као да јој је то било највредније у кући. И боље што је није видео, јер она паде под црног коња, који о њу окрвави своја копита.

Киша уто преста да пада, изненада као што је и почела, али низ

Петошево младалачко лице сузе су лиле. Грцао је од туге као што његово село грцаше у крви. Ни криви ни дужни, без упозорења, као да је та војска пала с неба или искочила из земље. Ко су били није знао, јер такве коње и такве оклопе никад није видео. Ниједна светла пега на тим вранцима, црни као гар, а јахачи у црним оклопима и заоденути у црним плаштевима са капуљачама. Ни ђаволи им нису равни. Никога не поштедеше, ни жене ни нејач. Све посекоше као најгорег непријатеља и спалише до темеља све што беше човечијом руком подигнуто...

Кад је најмање очекивао, Петош изби на врх, па се трже не верујући да је успео. Покуша да направи још који корак ка капели, али посрну и пао би да га нечије снажне руке не задржаше у ваздуху, а затим га лагано спустише на земљу.

Кад се над њим надвише три позната лица, њему лакну толико да поче да губи свест. Али, нечија мокра рука га поврати из црнила и осети на уснама тиквицу из које потече хладна вода.

„Полако, Петоше,” рече један грубљи глас. „Полако пиј, загрцнућеш се.”

Усправише га мало док сва тројица клечаше крај њега. Гледали су га забринутим лицима, као из камена исклесаним.

„Шта ти се десило, синко?,” упита најстарији од њих. Веше му бар педесет година. Седа коса и брада се спојиле, па вијоре на ветру. Изнад њих, муња опет стаде дерати облаке, наговештавајући злокоб. „Ти си рањен, Петоше,” примети старина, видевши га накрвавог.

„Ко те је напао? Откуд ти овде, црни ти?” пита један млађи човек у тридесетим годинама. Црна брада му кратко подшишана, а коса везана у реп. Лице му добродушно, али унакажено једним ожиљком испод левог ока.

„Спалише село и побише нас све,” једва изусти Петош, па одмахује главом. Очи му се испунише сузама. „Никога не поштедеше... Ни стоку, ни коње...”

„Ко, човече божји?,” упита трећи и најмлађи од њих. Лице лепо као у анђела, зелене очи, коса као у неке девојке пада му преко рамена. Има дваестину година, па му лице још нема ниједну бору, ниједан ожиљак.

„Све побише у Кобиљи, Вукомире” рече Петош гледајући најстаријег витеза, а сузе му лију низ образе. „И оца и мати, све... сваког...”

„Па, је л’ ти то долазиш чак из Кобиља?,” изненади се старина. „Кад си отуд кренуо? Кад се то десило?”

„Данас израна, тек што је свануло” рече Петош, па испи неколико гутљаја воде. Сви нестрпљиво чекају да чују даље, али га не пожуркују. „Стуштила се сила коњаника, као из земље да су искочили...”

„Разбојници, је ли?” упита најмлађи, па разгорачи очи.

„Ма какви разбојници, Крстане мој! ”Ђаволи! Демони! Бездушници у црним оклопима и на црним коњима! Ни лица им се не виде испод капуљача! Али вешти крвници којима нико од наших ништа није могао! ”

„Ко су, онда, ако нису разбојници?,” упита Крстан, најмлађи од трију витезова. „Је ли нека освајачка војска?” Кад то рече, погледа у Вукомира, али овај само подиже обрве.

„Нису освајачи, виђали смо ми и такве... Ма, ово нису људи!” повика Петош, па се закашља. „Кад си видео војску под црним плаштевима, као убице или крвници?... Али сад долазе овамо!”

Тројица витезова се ускомешаше, па се згледају.

„Како знаш да долазе овамо?,” упита витез са ожиљком.

„Чуо сам једног од њих, Медвене” каже му Петош. „Кад сам покушао побећи, налетох на једног од тих црнодушних на коњу, па ем ме јахач закачи мачем, ем ме коњ гурну и обори, па остах да лежим скоро без свести. Тада зачух некога од њих како некога од наших испитује и говори: ’Чрна стена? Где? Чрна стена?’”

„Ко још не за где је Чрна стена?” зачуди се Медвен.

„Туђинци, ето ко!,” опет ће Петош. „Тај јесте говорио по нашки, али је чудно изговарао, кривио речи... То нису наши људи.”

Тројица витезова се опет згледаше и сад им је било јасно. Бар су знали зашто долазе. Небо над њима цепало се од муња, а земља је тутњала као под хиљаду коња. Али њих четворица то нису примећивали.

„Кажеш, туђинци, је ли Петоше?” понови Крстан. „Можда су

крсташи? Није им први пут да нашим земљама пролазе, нити да пљачкају и пале као да смо им непријатељи.”

„Да, крсташи... Темплари,” климну главом Медвен.

„Имају ли велики црвени крст на оклопу или на штиту?” пита га Вукомир.

„Ма, јесте ли ви глуви, људи?” опет ће Петош, па се још више уздиже, сад већ седе. „Ови су скроз у црном... Само... Тамо на оклопу имају урезане три главе, једна испод друге” сети се овај, па жмирка, као да их гледа сад пред собом. „Да, да... Три главе, окренуте надесно.”

„Који ли су сад па ти?” запита се Крстан. „Нису темплари, је ли?” Па погледа у Вукомира, а овај се смркнутог лица придиже, па осмотри оловно небо, које је бубрило и ваљало. Стави руку на балчак свог мача, па их погледа одозго.

„То нису темплари..” рече он. „То су тевтонци... Долазе по Плаштаницу.”

Медвен и Крстан одмах се придигоше и оставише Петоша да седи сам на земљи.

„И по копље светог Георгија?” упита Крстан.

Али Вукомир ништа не одговори. Није ни морао, било им је јасно. Без речи се удаљи и стаде над литицом, осматрајући излаз из клисуре Милешевке, одакле је Петош дошао.

Крстан опет чучну крај Петоша:

„Ти си трчао све од Кобиље?” зачуди се он. „Цео дан? И нису те видели?”

„Да су ме видели, не бих сад био овде, црни ти” одмахује главом Петош. „Искрао сам се између спаљених кућа и колиба, преко мртвих жена и деце!”

„Онда боље да бежиш даље” рече Медвен. „Како знаш и умеш, јер ћеш овде сигурно скончати, ако ти тевтонци долазе.”

„Нема се времена за то,” рече Вукомир, окренут им леђима.

„Зашто, Вукомире?” упита Медвен. „Нека трчи даље, у Милешево, да упозори народ...”

„Нема се времена..” понови старина. „Стигли су!”

Медвен и Крстан му притрчаше, стадоше крај њега и заједно гледаше како „ватрена змија” полако излази из кланца и кривуда

путем. Колона јахача је носила бакље, а светлост се једва пробијала кроз тмину док је ветар шибао по пламену. Сев их на трен осветли и откри оно што је Петош рекао: црни јахачи на црним коњима. По чијој заповести долазе, нису могли знати, а није ни било важно. Знали су само да ће ускоро укрстити мачеве са великом силом... и да их чека сигурна смрт. Али, Вукомиру ни то не беше најстрашније. Његово чврсто лице не показа ниједан миг слабости. Знало се зашто они долазе, али и зашто су ова три витеза била овде. Нису имали још много времена, убијачи ће ускоро стићи под Црну стену, оставити коње и кренути узбрдо.

„Има их око стотину.” прозбори Крстан.

Ко зна колико би још омађијани тако стајали и гледали у вијугаву колону да се Вукомир нагло не окрену и крену назад. Два млађа витеза са муком ухватише корак са њим.

„Немаш сад куд, Петоше” рече старина. „Сакриј се у капелу, иза олтара, па нека ти је бог у помоћи... А кад си већ тамо, помоли се за себе... и за нас.”

Петош устаде и потрча ка капели. Да може, полетео би, али са ове стене није се могло. Можда ће му храм Светог Георгија пружити сигурно склониште, ако не, а оно бар ће у њему скончати. Био је бар задовољан собом, цео дан је трчао да јави овим витезовима Чуварима копља светог Георгија да се непријатељ окомио на њих... и на ову малу светињу, коју је наш краљ Стефан Немања подигао 21 годину раније. У знак захвалности што га је свети Георгије избавио из сужањства након борбе са братом Тихомиром око титуле великог жупана, Стефан Немања подиже Ђурђеве ступове, али оснива и ред Чувара копља светог Георгија, коме беше поверено чување Исусове Плаштанице и копља светог Георгија, које му је светац даровао. У њега примаше само најбоље витезове које је бирао краљ лично. Иако беше највећа част, живот у осами, уз заклетву на чување Плаштанице, беше тежак.

Зато, кад Петош утрча у капелу, као громом ошинуто, застаде, клекну и трипут се прекрсти пред каменим кипом светог Георгија. Две велике воштане свеће осветљаваше кип, који је стајао између њих. Момак полако устаде, па страшљиво крену ка олтару иза кipa и што од чуда, што од дивљења не трепће и не одваја поглед од кipa. А свети

Георгије би приказан како стоји као ратник са својим правим копљем у десној руци и штитом исклесаним у камену у левој, и са плаштом на леђима. Деловаше као да је свеца неки чаробњак скаменио живог, јер тако верно приказан беше. И заиста, Петош са страхопоштовањем прође поред њега и само очекује да се фигура помери. Загледа му копље, које му је провучено кроз руку, па се не може сит насладити те светиње. А онда угледа да му је плашт заправо Исусова Плаштаница и да му виси на леђима као знак Небеског царства, чији је он ратник.

Зидови капеле украшени живописом под светлом треперавих свећа приказују живот великомученика Георгија, његове тортуре под царем Диоклецијаном и узвишену смрт, коју дочека храбро од целата. Види се и Господ како га води за једну руку, док у другој носи пехар страдања...

Напољу, три српска витеза спремаше се за борбу. Узеше своје штитове, стегоше каишеве на оклопу, затегоше верижњаче, ставише шлемове на главу... Све ћутке радише, напети и одлучни да заштите оно што им је поверено да сопственим животима чувају. Речи беху сувишне. Охрабривати јунаке је сувишно. Зна Вукомир шта је њима потребно. Неприметно прогута кнедлу, па иако хтеде чврстим гласом да проговори, срце га издаде.

„Клекните, синови моји, да вас причестим пред бој” изусте благим очинским гласом, а они осетише мекоћу у њему, па затреперише. Испод ока се погледаше два брата, па без речи послушаше оца и клекнуше пред њим са својим мачевима пободеним у земљу испред себе. Држаше их за сечиво са крсницом пред челом као да гледају у свети крст.

Вукомиру задрхташе руке пре него што их положи синовима на главу, а они као да то осетише, па се стресоше. Очинска је љубав јача и не да се обуздати ни прикрити.

„Наш краљ Стефан Немања заклео нас је као чуваре копља светог Георгија и поверио нам да чувамо ове светиње... и својим животима ако треба. Ми, витезови чувари часно живимо, али и часно умиremo. Боље је изгубити главу него своју сагрешити душу. Зато ћемо радосно испити чашу страдања Христовог како би они после нас рекли: ’Тамо лежи стари Вукомир са своја два сина Медвеном и Крстаном, а ни корак нису одступили пред убијачима, а око њих су кости стотину

посечених зловерника!’ Као отац сам вас поносно носио на рукама, сад ћу вас поносно и Христу привести, а нека нам свети Георгије подари своју снагу да што више ових лопужа посечемо, да ниједан не укаља својим дахом његову капелу. У име Оца, Сина и Светога духа... Амин.”

Затим старина пољуби синове у чело, очева два јунака и мајчине две црвене јабуке, па да га синови не виде сузног, брже-боље се окрену од њих и крену ка стази, којом тевтонци треба да се успењу.

„За мном, витезови... За крст часни и вечну славу!” повика он, подижући свој мач. Два брата без поговора кренуше за њим са исуканим мачевима и подигнутим штитовима. Не говоре ништа, речи им запеле у грлу, а срце све јаче удара, хоће да искочи из прса.

Стадоше над стазом и погледаше доле. „Ватрена змија” вијугаво им се приближава, корак по корак. Ветар носи пламен, па трепераво светло осветљава мрачне прилике како једна за другом грабе узбрдо. Убрзо зачуше и злокобни звекет оклопа. Севну муња изнад њихових глава, па откри дугчку колону нападача која се раширила дуж уске стазе. Црни плаштеви им лепршају на ветру као крила у каквих баука, а кукуљица им скрива лица. Тутњава се проломи као да се небеса кидају. Киша опет поче полако да пада и звекеће о њихове оклопе.

Прилаз је узан, не може да пропусти више од два-три човека истовремено. Ако успеју да их задрже на овом месту, моћи ће да одбију напад. Иако стари ратник зна да су им изгледи никакви. Ко се још може одупрети таквом безумном гневу и сили?

„Медвене и Крстане.. ” рече одлучно отац. „Хоћу да станете иза мене и да нападнете само кад преко мене мртвог пређу.”

Тајац беше кратак.

„Крстане.. ” рече старији брат. „Хоћу да станеш иза мене и да нападнеш само кад пређу преко мене мртвог.”

Али млађи брат се одмах побуни, прозре њихове намере.

„А ја треба да гледам како вас убијају, је ли? Да вам гледам у леђа?”

Па кад то рече, искорачи напред и стаде крај оца с леве стране.

„Борићемо се заједно” рече кратко.

Уто Медвен стаде са очеве десне стране и спремно, с мачем у руци и са чврстом вером у Бога, сва тројица дочекаше нападаче који изронише из мрака као бауци из Ада. Уз ратни поклич, сударише се

штитови, севнуше варнице са мачева и наста кркљанац. Колона нападача застаде, на врху три српска витеза као вукови нагрнуше на чело колоне и започеше сечу међу тевтонцима. Звекет оклопа и оружја испуни ноћ и само грмљавина беше гласнија, а севање заслепљиваше више од варница мачева. Али не беше ништа језивије од људских крика који се проламаше са врха Црне стене. Јер тевтонци налетоше на сечива која као оружје божјег гнева беху жедна освете. Киша не могаše да спере крв са околног камења, а неки тевтонци нађоше смрт у паду с литице, док мртве који лежаше на земљи гураше у провалију да би ослободили пролаз.

И заиста, чинило се да ће отац и два сина одбити напад црних звери. Неуморно витлаше мачевима, гураше их или пак удараше штитовима, и зауставише надирање Германа. И киша им је помагала јер непријатељ немаше чврст ослонац на клизавом камену, а још кад се крв проли...

У капели Светог Георгија Петош шћућурен седи иза олтара, склопио руке у молитви, жмури и дрхти као прут на ветру. Помера усне и изговара молитву, али у ушима му одјекује звекет оружја и крици који допиру споља. Чини му се да кланица траје у недоглед. Не сме да провири, а бука је све јача, борба му се приближава.

И није погрешио, јер после више од једног сата борбе, тевтонци успеше да потисну браниоце неколико корака назад и тиме себи да ослободе прилаз. Али, кад ови видеше да је непријатељ нагрнуо, као по команди, још жешће навалише на нападаче не бирајући где ће и кога ће да посеку, већ само да га онеспособе и зауставе.

Језиви крици и покличи чини се надјачаше и грмљавину, и севање би на трен осветлило мало бојиште и открило крваво блато, у коме су ратници стајали. Један за другим, нападачи су посечени падали у баре, ваљали се рањени у црвеном глибу или би непомично лежали док би други газили по њима. Српски витезови успеше да потисну крвнике неколико корака, али ипак не могаše опет да блокирају прилаз. Злотвори наставише да израњају из мрака, а чинило се као да искачу из земље. И како се који појави, тако улеће у борбу.

Вукомир се с разлогом поносио двојицом синова, јер обојица беху неустрашиви борци. Ни у једном тренутку не показаше страх или

неодлучност, већ режећи наваљиваше на нападаче, ломећи им штитове или мачеве, а затим и кости. Оно што чувари копља светог Георгија називаше култом Божјег мача правде, не беше само посебна вештина ратовања, већ и нарочито ковање мачева које се чувало као тајна. Зато њихова сечива беху чвршћа и отпорнија од оних која носаше остали витезови.

Тевтонци беху у чуду што их не могу још више потиснути или посећи, већ са ужасом гледају како се не само главе котрљају, већ и руке и ноге лете, јер за браниоце беше најважније онеспособити их што више и дочекати нове. Ипак, црни злотвори неуморно наваљиваше и не поклекнуше ни пред призором искасапљених тела својих другова. Накострешено јуришаше у кржавију, на чијој средини стајаше отац са два сина. А тамо, после неколико размењених удараца, падају посечени са искривљеном гримасом бола кад смрт чупа душу из тела, кад је кида зубима на очи јадника. Пострани седе или леже осакаћени тевтонци, држе се за зледи из којих прска крв и кукају на сав глас немоћни да се отргну из загрљаја смрти, која их полако одвлачи у таму.

Колико је сати прошло од напада? Колико је тела лежало у крвавој каљузи? То нико није знао, али кад Крстану расекоше леву руку до лакта и испусти штит у блато... нешто се деси да поремети отпор бранилаца. Сви су то одмах осетили и као да су на трен застали у неверици. „И они су од крви и меса,” помислише тевтонци, па још жешће навалише, а три српска витеза се повукоше скоро до капеле.

У Вукомиру отац изби на површину, па не могаше да се усредсреди на борбу, него једним оком тражи најмлађег сина. Ни Медвен није равнодушан, већ прискочи брату и стаде га бранити док се овај није сабрао. Уто, тевтонци већ скоро затворише круг око бранилаца, па као осе нападају и боду. Таман што се Крстан врати у борбу, кад Медвен задоби рану у пазух испод полдрона, раменог штитника. Закрвавише се оклопи српских витезова, али им мишице још јаке па мачеви секу по нападачима. Вукомир од бриге за синове више и не осећа своје бројне ране, већ покушава да спречи сваки напад на њих. Облеће око деце, размахав се мачем па растерује авети са кукуљицама, па кога поткачи, њему пролије или му црева проспе.

Но, два брата се убрзо сабраше, па стадоше изнова уз оца

одбијајући све јаче нападе. Можда се на трен чинило да су опет своји, неуморни и несавладиви, али однекуд прелете једна бојна секира и заби се Медвену у леђа, између рамених штитника. Овај само испусти мач и штит, и без речи паде ничице у крвав глиб. Кад отац то виде, испусти језив крик бола и гнева, па не могавши да приђе сину, он јурну на нападаче, па их стаде немилице сећи лево и десно. Боду га и секу тевтонци, али он ништа не осећа, ништа сем боли за сином. Па кад још дохвати нечији мач са земље, као каква накрвава прилика из најдубљег пакла, Вукомир их растера и разбаца свуда уокколо. Наоружан са два мача, израђављен и поломљеног оклопа, бацао се на непријатеља који на трен устукну пред неумољивим бесом и незадрживим налетима.

Крстан, уто, прискочи брату, окрену га на леђа, али на блатњавом непокретном лицу очи укочено гледаше у оловно небо, из кога је лила киша. Не стиже ни да му очи склопи, већ мораше да се придигне и у бој да се врати, јер тевтонци спазише прилику да раздвоје последња два браниоца. Навалише на обојицу, па чак и један ред стаде између њих, али кад Вукомир виде да ће га одвојити од млађег сина, он се као божији гнев сручи на тевтонце. Из неколико замаха оба мача посече двојицу, па и трећег, и проби се до Крстана. Отац и син стајаше један крај другог, изнад мртвог Медвена, накрвани и поломљених оклопа, али одлучни да не одступе ни корак. Капела беше на пет корака иза њих.

У њој, Петош стегао колена уз груди, загњурио главу и тихо јеца. Не мора да гледа битку, зна да јој се ближи крај. Више не може ни да се моли, само послуша и зна да док се звекет још чује, да је бар један чувар жив. А са њим је жива и нада.

Тајац беше кратак, тек толико да се тевтонци прегрупишу и скоро опколе два браниоца. Њима једина одступница беше капела, али ни једном ни другом не паде на памет да борбу пренесу унутра. Једноставно, нису желели да пусте ниједног тевтонца да крочи у храм...

Као по нечијем наређењу, нападачи у један мах навалише витлајући мачевима и уз страшне покличе. Били су одлучни да убију браниоце или да сами погину, али и да прекину овај покољ, који је сатима трајао.

Дочекаше их српски витезови не трепнувши, већ са олакшањем. Јер од саме смрти само је смртовање горе. Настаде стиска, у којој се на трен није могло разазнати ко на кога удара, већ се чуо само звекет мачева, ударање оклопа и крици, продорни или пригушени. Изнад глава се види како прска крв, а маса се таласа...

И први клону Крстан. Избоден спреда и слеђа, ноге га више не могаше носити. Паде прво на колена, па се испружи покрај мртвог Медвена и спусти му главу на груди. Тако и издахну, гледајући брата у лице...

Ни тад Вукомир не попусти, већ и даље чврсто држи оба мача крвава до балчака. Али на очи му сузе навиру, па му магле вид. Више не разазнаје мрачне прилике испред себе. И крв му се слива низ лице, али не хаје он због тога, убеђује себе да није његова већ њихова. Није ни видео оштрицу мача која му се забила у стомак. Дошла је ниоткуда, као невидљивом руком... И Вукомир одахну. Похитаће за својим синовима, неће их ни смрт раздвојити. Одвешће их заједно пред њихове претке који их са нестрпљењем чекају...

Старина испусти мачеве, па успорено паде покрај Медвена. Смрт му долази на очи, али он се и против ње бори.

Окреће главу према својој деци. Миче уснама, нечујно изговара њихова имена. Пригрлио би их уз себе да може, они су део њега, од његове крви и меса.

Зато с муком Вукомир испружи руку ка Медвену и Крстану, па дрхтаво напипа беживотно тело свог старијег сина, и онда додирну увојак Крстанове косе...

Нечија чизма му стаде на руку, утону у глиб, а сјајно сечиво блесну као муња и сручи се на њу. Мач му одсече руку, али Вукомир не осети ништа. Осећао је само међу прстима увојак косе. Био је издахнуо, загледан у своје синове.

Тевтонци немо стајаше уокло гледајући у крварију око себе. Много их је изгинуло под мачевима само три браниоца. Задихани су, израђавани, мокри и блатњави. Као да нису веровали да је борба завршена.

А онда онај који одсече Вукомиру руку, врати свој мач у корице и без речи коракну у тмину и мир капеле. Чинило се као да је закорачио

у други свет, тих и непорочан. И он се у њему осећао као туђинац. Оскрнавио га је уневши крв браниоца на себи и опоганио га нечастивим мислима о крађи и убијању. Зло у њему олако угуши свако двоумљење, па не марећи што га са зидова гледају свеци и Господ, чврстим кораком упути се према кипу светог Георгија. Али, застаде пред њим. Ни сам не зна зашто. Подиже главу и погледа у фреске које га са свих страна опкољаваше. Да, осећао се заробљено. Ни његови ратници нису толико самоуверени, па стоје на улазу и не трепћу. Као да чекају да виде да ли ће њиховог вођу да згрома невидљива рука или удари гром.

Он кад их угледа како укочено стоје, љутито их дозва руком, али не сме да изговори ни реч. Плаши се да проговори, као да је овако сигурнији да га *неко* неће чути. Његови људи, један по један, уз гурање натераше се да уђу, па ходају као по јајима. Страшљиво гледају у живопис око себе као да се плаше да ће свети Георгије или неки анђео, или пак Господ, да их прокуне или их на месту убије.

Мала је капела па их уђе петорица, а остали осташе пред портом. Киша престаде да пада, па наступи тајац. Сви муком стоје и гледају око себе, па кад им вођа закорачи ка каменом кипу светог Георгија, сви се избечише, па не мрдају. Само се чује ветар како дува кроз два горња прозора, фијуче... цвили.

Петош се склупчао, загњурио главу међу колена и не дише. Тело му дрхти. Плаши се да ће га убијачи чути. Срце му удара као црквена звона, сигурно га чују у овом каменом муку. Довољно је да било који витез с обе стране направи неколико корака према олтару и угледаће га како чучи у мраку.

Али, нико од њих се не усуди да прође кипу иза леђа. Чекају свог вођу, а он посегну за копљем светог Георгија, па га снебивљиво дотакну, плашећи се да ће га опећи или шта год. Али, окуражи се осетивши хладно и глатко дрво, па му чак и смешак заигра на уснама. Прихвати га јако и повуче нагоре да га извуче из шаке кipa, али... Цврц! Ни макац. Покуша опет јаче, али ништа. Тад му смешак склизну с лица, а чело му се набора. Како не може кипу да узме копље из руке? Зар је запекло од дугог стајања? Обухвати га обема рукама, одупре се о земљу и од напора застења, али узалуд. Свети Георгије стисао шаку, па

не пушта своје копље.

Тевтонац, сад већ раздражен, исука свој велики мач, па на изненађење својих људи, из све снаге удари по каменој руци, али сечиво се одби, варнице прснуше, а звука одјекну капелом јаче од грома. Сви се тргоше. Неки тевтонци већ одмахују незадовољно главама. Нечиста су то посла. Згледају се, па би се можда и прекрстили, али не смеју једни од других.

Но, уплашени погледи све им говоре. Најрадије би да оду са овог места, ко их посла овамо нек и сам иде у бестрага... Али, вођа не мисли тако. Дошао је по ове светиње и узеће их, макар целу капелу разрушио камен по камен.

Али, кад виде да се копље не да, он посегну за Плаштаницом, која кипу око врата беше закачена златном копчом у облику сунца, у чијем средишту је разгранато стабло. Прсти му је једва додирнуше кад једва чујно брујање испуни капелу. Некакво бледо светло обасја их одозго, а они се укипише као да су они од камена. Вођа не стиже ни да спусти руку, већ подиже поглед ка малом прозору на зиду и разрогачи очи у ужасу угледавши белу куглу како лебди у ваздуху. Сви се промешкољише, али ни глас не пустише. Очи им упрте у чудесну појаву која полако поче да се спушта низ зид. И бруји... као да је хиљаду пчела унутра. Скроз је бела, а око ње жућкасти ореол.

Кад окрену према најближем витезу, овај претрашено устукну назад и налете на свог друга, који се и од њега препаде. Сви се ускомешаше па гледају где су врата. Они напољу одмах се склонише, али из прикрајка вире да виде шта ће се десити шесторици унутра.

Ни вођи више није свеједно, већ се удаљи један корак од каменог кипа. Остали витезови га погледнују, па чекају само његов миг па да се стуште на излаз, али овај се пренеразио и не одваја поглед од чудесне кугле. Она бруји и полако лебди према кипу. Величине је људске главе и зрачи аветињским светлом. Вођа на тренутак помисли да крене мачем на њу, али му разум говори нешто паметније: *Бежи!* Но, он као укопан стоји, па кад му кугла приђе на само два корака, он осети како му се коса диже на глави и свака длака на рукама. Па још кад осети пецкање на кожи, он тихо изустити:

„Ерзегел Габриел.”

Али, те речи као да одјекнуше капелом, па се витезови стадоше махнито крстити, па пратећи свог вођу кренуше полако ка излазу. Потрчали би да смеју него овако само, не одвајајући поглед од ватрене кугле, корак по корак и сви изађоше напоље.

Вођа бесно пређе преко мртвих чувара и не обазирјући се на своје људе, крену ка стази која је води. па са Црне стене. Витезови, њих педесетак колико их је остало, једва дочекаше да се повуку, па гледајући капелу испод ока, чим пре кренуше за својим вођом.

Дуго је још Петош чучао иза олтара. Беше непомичан докле год се чуло брујање. Није смео ни главу да подигне, а камоли да провири из свог скровишта. Али се зато молио. Целом душом био је посвећен молитви у знак захвалности што му је Господ послао арханђела Гаврила да га спаси од сигурне смрти, али и што поштеде ове светиње од погане туђинске руке.

Тек кад тајац опет завлада, Петош смогну храбрости да прво провири, а затим и да се придигне из свог скровишта. Био је сам у капели. Кип светог Георгија и даље је био огрнут Плаштаницом и у руци је држао своје убојито копље. Свеће су трепериле као да се ништа није десило. У даљини се чула грмљавина. Невреме се удаљавало. Опрезно је обишао кип и сам га зачуђено гледао, као да је живо створење. Прекрстио се трипут и унатрашке кренуо ка излазу. Није имао образа да каменом кипу окрене леђа. Ипак, спасао му је живот.

На излазу застаде и окрену се ка мртвим чуварима који лежаше у крвавом глибу. Отац и два сина, три јунака који храбро бранише ове светиње до последње капи крви, храбреници чија ће се борба памтити и који ће бити узор наредним генерацијама Чувара копља светог Георгија.

Окренуо се последњи пут према каменом кипу, који је поносно стајао, па примети да му се копље не наслања на земљу као да је у неком борбеном положају, већ га држи у ваздуху, у испруженој руци. Као да га нуди ходочаснику.

„Сигурно га чуваш за некога,” изусти Петош несвесно. Као да то није он рекао, већ неко други кроз његова уста.

Петош није крио сузе ни тад пред Богом ни касније пред људима док је причао о јунаковању оца и његова два сина. О њиховој храброј

погибији причале су се приче и певале песме, а мало ко би успео да се суздржи и не пусти неку сузу, макар и кришом.

Исто тако је и краљ Владислав, унук Стефана Немање, четрдесет година касније, са сузом у оку гледао са тог места на Црној стени како се недалеко одатле гради манастир Милешево у част Чувара копља светог Георгија, који од тада постаде дом тог витешког реда.

Глава друга - април, 1345. године

*„Жарко сунце високо сијаше,
У облаку љути змај сјеђаше,
Чобаницу Јању погледаше”*

Топло пролећно време измами сточаре на пашњке после дуге и хладне зиме. Као по договору, измилеше стада оваца и понеко крдо стоке или коња. Распростре се бели тепих преко зелених ливада Цера оивичених шумама огрнутим у ново рухо. Стада оваца се раширише, па издалека изгледа као да на пашњацама местимично има снега. Тек понегде би неки зимзелени шумарак пркосио смени годишњих доба. Беше мирно и топло време, без дашка метра, па је преподне било топло.

На највишем врху усамљено стоји напуштени стари Тројанов Град. Његове високе зидине, углачане и испране вековним кишама блеште на јутарњем сунцу, а бројни чобани и сточари, као да им смета то блиставило, окрећу главу на другу страну. Иако их те аветињске рушевине плаше, нешто их ипак њима привлачи, нешто чега не желе да се сете, али што им често долази у сан. Нечег што се прво сете кад се спусти мрак и кад се напоље не иде ни по воду. Његово име никад не изговарају гласно, већ само шапатом или немим мицањем усана што свако уме да 'прочита'. Пркосећи вековима, те пусте зидине су

подсетник времена када су богови ходали међу људима, када су се људи окупљали под записима и остављали дарове на изворима. Беше то и доба кад је човек знао које дрво је добронамерно, а под којим не сме да заспи, која травка лечи болести... а која усмрћује. И која шумска бића се радују човеку, а која га вребају из прикрајка.

Људи то нису заборавили, осећања таје у себи. Јер понекад им се чини да тај град није посве пуст. Не знају да ли је то приказа или збиља, али виђају се утваре на зидинама и кулама, па се некад чак појави и коњаник који језди подно старога града и нестаје у шуми, која га у подножју окружује. Али, свако се прави као да ништа није видео и убеђује себе да му се само причинило. А не дао бог чобанину да му овца залута међу те старе зидине, најчешће не би ни смео да је потражи. Можда би провирио кроз отворену капију или би је дозивао, а овца би му се некад вратила... а некад би нестала.

Па ипак, на Ђурђевдан мноштво ће се сјатити у Тројанов Град. То је једини дан у години када опустели град оживи поводом светковине жртвовања овце у част светог Георгија, свеца и заштитника. Мало ко тад не осети сету којом тај камен зрачи као да тугује за својим давно свргнутим господаром. И баш тад се сећају господара Тројана у причама и песмама, у смешним или страшним, али увек са страхопоштовањем. Јер у давна времена овде му беше дом, а њихови преци беху његове слуге и следбеници. И тако, све док га свети Тодор не порази и прогна у утробу земље, у дубину Ада, где је узео облик демона Хромог Дабе.

Тог сунчаног пролећног дана и лепа чобаница Јања из оближњег села Поцерје истерала је овце на пашњак, што својих, што туђих, па се стадо од стотинак оваца размилело по ливади; не дижу главе од траве, мекећу, а звонце на овну предводнику као да јавља да су сви па броју А чобаница бере прво цвеће да направи букетиће или пак венце за косу, певуши, па поскакује уз музику коју само она чује. Око ње се сјатило мноштво шароликих лептира као да би заиграли с њом. Неко други би се заклео да то нека вила песме пева и коло игра. Има и разлога да буде радосна јер иако младу са непуних петнаест година, удали су је за човека кога воли. Њему беше име Никола, али су га сви по надимку звали Кобила, јер беше цењени царев кобилар. У то време не да људи

нису имали презимена него су често добијали надимке по занату којим су се бавили, па су се често сретали људи са именом Чутура, Ковач, Штитар... Такви надимци су касније придодавани њиховим синовима. Бити царев кобилар није било грђе од звања соколара, псара, улара или штитара.

Зато кад би Јања извела овце, некад би Никола истерао кобиле на испашу и заједно би проводили време. Али, тога дана, лепа чобаница је била сама и није ни слутила да је све време прати један скривени поглед. Јер са највише куле Тројановог Града једна прилика непомично наслољена на зид као соко је вребала свој плен. И поред тога, из очију му није избијала мржња или злоба, већ опчињеност лепотом чобанице. Не може се пренути, па не трепће док прати сваки њен покрет са велике раздаљине. Јер за змајске очи даљина није препрека да приметите и најмање ситнице - како јој црна коса пада на рамена, како врцаво поскакује од цвета до цвета, а чује и њен мио глас и њено певушење. Дубоко уздахну из дубине душе, а срце му заигра у грудима при помисли на њен додир. Гледа Змај како девојче седа у хлад јеле, шири белу марамицу преко крила и стаде да везе. Види како јој румене усне певуше неку песму, а у ушима чује њен звонак глас.

Али, како сунце све више греје зелену травицу, тако Јању сан све више обузима. Уз цвркут птица и зујање пчела, лепа Јања у сан утоне. Испружена по трави, с руком под главом, чобаница снива себе и свог драгог како шетају међу јагањцима држећи се за руке и милују се погледима.

У блаженој заслепљености Змај не примети како сунце одмичена небу, па би тако дочекао и сумрак да не чу рзање свога коња Волуја везаног у подножју куле, са унутрашње стране. Тргну се, али чаролија га не напушта, већ га још јаче свеже, а крв му удари у главу. Мора узети девојку, учинити је својом и утолити страст која му раздире срце.

Похита низ степенице старе куле, скочи на свог Волуја и потера га преко дворишта Тројановог Града. Снежnobели коњ пројури кроз капију, носећи коњаника коме срце удараше брже од топота копита. Змај од Јастрепца осети ветар у лицу, а плашт му се завијори као змајев реп. Тај стари вилењак који памти другачија брда и шуме, а који је гледао планине како се ваљају преко потопских таласа, имао је једну

слабост поред свих својих врлина. Ако му лепа дева западне за око, изгуби разум, изгуби осећај за време и свакако је мора омађијану и занесену притиснути уз груди, да је љуби дуго, милује је страшно, макар издахнуо у њеном наручју. Пожуда би загосподарила њиме, а био би роб у вртлогу страсти док га засићење не отрезни. Дуга црна коса, на ветру му се вијори, као и дуга грива у његова коња. Имао је крупне очи и оштре црте лица. Оно је зрачило нестварном лепотом и изазивало језу због своје нељудскости. Носио је древну верижњачу Индра од змајеве крљушти, са златним извезеним змајем, чија су се крила продужавала на рукаве.

И кад би господар древне Јастребине, сакривенога вилењачког града на Јастрепцу, раширио руке, изгледало би као да је змај раширио своја крика. На глави је имао шлем такође сачињен од змајеве крљушти, са богатом плавом перјаницом на врху.

Често је походио Тројанов Град јер је знао да из његових лагума излазе свакојаки бауци у потрази за храном, па вребају недужне сељане и њихову стоку. А овог јутра је чуо да се над Тројановим Градом надвила нека црна сенка, која плаши како људе, тако и нагорске виле. Сада није ништа нашао, али иако га већ дуго обилази, дотад није видео лепшу девојку од чобанице Јање. Зато потеря још брже коња Вољуја, а вилениги створ се спусти као лахор низ падину преко цветних поља и ливада, па чини се да копитама не додирује земљу. Као да ће сваког тренутка раширити крила и винути се пут небеса. Приближи се успаваној чобаници, па да је не би пробудио или јој уплашио овце, он остави коња у оближњем шумарку, па хитрим кораком похита ка њој.

Нечујно јој приђе, укопа се пред њеном лепотом и оста без даха. Као најкраснији мирисни цветак скривен на милобојној ливади, Јања му деловаше крхко, као неко ко ће свенути буде ли убран. Али како да одоли да не убере овај украс који га мами својим облинама и милим ликом?

Зато клекну крај ње, па се неприметно испружи на трави. Пређе прстима преко њеног лица, а њена лепота му се уреза још дубље у срце. Кад девојка стаде да отвара очи, он јој тихим гласом рече:

„Не страхуј зумбуле од мог миловања,

Јер мени самом више није до виловања.

Ослушкујем дрхтаје твога срца,

Док моје за тобом болно грца.”

Јања отвори своје кестењасте очи и пред собом угледа леполиког туђинца. Само на трен искраве очи блеснуше страхом, али чаролија његовог гласа и милог изгледа обузе је и одагна јој било какву бојазан. У његовом погледу угледа неизрециву чежњу, узаврелу жудњу, која се прели у њу као узаврела страст, од које цела затрепери. Сваким његовим дахом који је осетила на свом лицу тонула је све дубље у неконтролисану похоту. У глави јој се помеша лик овог незнанца са ликом њеног Николе, па се осети као у његовом наручју, а заклела би се да је Николине руке мазе и његови пољупци целивају. И подала му се у жару лажне илузије. Њене очи су виделе Николин лик, а тело осећало додир његовог тела. Таква беше чаролија Змаја од Јастрепца.

Кад је напослетку отворила очи, било је подне. Отрежњење беше мучно и нагнало јој је сузе на очи. И њему се срце стегну видевши је жалосну. Заболела га је посрамљеност коју је девојка осећала. Грцала је у сузама покривши лице шакама, кријући га не само од туђинца, него чини се од целог света. Имала је осећај да је њена срамота сад свима видна и да је ничим више не може сакрити. Осећао је њену бол Змај од Јастрепца као на сопствену, па кад узјаха свог Волуја, рече:

„Љубо моја, чобанице мила... Не проклињи себе већ мене, који не одолах твојој лепоти и чистој души. Ако ти се чедо роди, и буде ли женска глава, то ће бити нагоркиња вила. Ако, пак, буде мушка глава, то ће бити змајевити јунак, који ће многе мегдане добити. Славом ће спомен за собом оставити и народи ће му клицати. И благо земљи којом он буде ходио, а камоли оној коју пође бранити.”

Кад господар Јастребине то рече, окрену свога коња и потера га уз брдо. А Волуја као ветар да понесе јер кад чобаница Јања подиже уплакане очи, нигде трага од непознатог коњаника није било. Чак за трен помисли да је све можда сањала, али њено тело које је још дрхтало од страсти говорило јој је другачије. Растрзана између срамоте и лопоте коју је осетила са незнанцем, Јања се баци на траву плачући, док јој сузе као роса по трави падаше. Још увек је могла да осети његов дах на своме лицу, а у глави да чује његово љубавно шапутање.

Глава трећа - јун, 1346. године

„Кажу да је нека баба, надесила се у турској војсци, викала кад је 'виђела' како је Милош разбио Турке: Немате, Турци, рашта, он је змајовит, а коњ виловит”

Докле да те чекам, вештице?,” рече набусито млади принц, па се нервозно ушета по полумрачној пећини. Није осећао никакав страх, а камоли нелагодност што се налазио у вештичјем леглу. Само одвратност и презир. Сна је то знала, али није показивала. „Више од пола сата врачаш и ништа не говориш. Да сам ово знао, никад не бих послушао своју мајку.”

Баба се погнула напред и гаси угљевље у великом гвоздењаку, па онда рукама баја и изговара неке неразумљиве речи. Не обраћа пажњу на момка у кожном оклопу и шареним хаљинама. Ућуткаће га већ она. Принц стаде па је загледа. Колико ли је стара, питао се. Његова мајка каже да јој се не зна број година, да је стара колико и његов народ. Није јој веровао. То је обична вештица, каквих има свуда. Али да је веома стара, видело се по њеној кожи. Сва наборана и тамна, као у неке корњаче. Црна и кратка коса једва јој је до рамена, оштра и равна, метласта. Али, имала је необичне уши. Принц није могао да одвоји поглед од њих. Кад год би је погледао, очи би му остале на њеним ушима. Танке и шиљате, не изгледаше нимало људске. Заклео би се да

чак и длаке вире из њих. Није могао дуго да издржи њен урокљив поглед, брзо би окренуо главу. То је било јаче од њега. Као да је нешто у њему говорило да је његова мајка ипак у праву. Имала је мале и округле очи, црне... мрачне и дубоке. Без обрва, деловала је још страшније, нељудскије. Уста мала, само прорез... и уместо носа, само две рупе кроз које је шиштећи дисала. „Можда јој је неко одсекао нос” помисли принц. Виђао је он и то... али баш овако, не. Тако погнута, једва да му је била до појаса. Обучена у дугачке рите које су јој скривале ноге. Могао је само да чује како вуче сандале по каменом поду пећине. Покрети су јој били успорени, али прецизни, одмерени. Рука јој не би задрхтала док је бајала над водом и убацивала ужарено угљевље... Тек тада примети да она то чини голим рукама и стресе се. Покуша да се сабере, одбацујући сваку помисао о њеној нељудскости, па и не примети кад је несвесно спустио руку на балчак своје сабље.

„Не жури, млади принче” изусти она старачким гласом. Не види јој лице у сенци. „У теби је охолост мисли... Изненадио би се кад би знао колико си мали у очима многих.”

Принц се испрси. Нико није могао тако да говори с њим и да прође некажњено. Био је поносан на своје порекло и веровао да над владаром постоји само Бог, а он је његов изасланик на земљи. Принц зину да одбруси вештици, али она подиже руку према њему дајући му знак да заћути. Стаде да стиска уста, да се обуздава како не би скочио на ту погрбљену прилику која му се толико гадила. Шта му би да послуша своју мајку и да крене на овај пут? Додуше, није деловало далеко. Неколико дана јахања јужно од Бурсе. Али успон... Данима је јахао узбрдо. Прво кроз лишчарске шуме, па кроз букове, и на крају кроз густе јеле. Све док није угледао улаз у пећину. Или је то била разјапљена чељуст, јер га је на то много подсећао. Двоумио се да ли да сјаше и да закорачи у тај мркли мрак. Али, нешто га је вукло унутра. Јер сваки пут кад би одлучио да одустане и да се врати, сетио би се зашто је уопште и кренуо. Мајчине речи стално су му одзвањале у глави, па и сад док се гнушао вештице и смрада који је испуњавао пећину:

„Иди код вештице Итуген, она ће ти прорећи будућност, са њом се нагоди како да постанеш очев мазунак... ако заиста желиш

престоловати.” Мајка му је то говорила још пре пет година и убеђивала га је да је посети, али он је одбијао. Није веровао у врачаре и враџбине. Сматрао је да је његова судбина била већ зацртана тиме што је био принц.

Осврће се око себе не би ли потиснуо свој гнев, али види само тричарије и њему непознате предмете разбацане по пећини. Нигде није приметио некакву постељу или штогод слично. Само расклиматане столове, крцате дрангулијама за врачање, старе књиге, углачане металне плоче у којима се одраз видео као у огледалу. Неколико уљаних лампи осветљавало је поједине делове пећине, док се већи део губио у полутами. А онда је почео да примећује и делове тела мртвих животиња. Ту и тамо, вирило би понеко птичје крило, нека кост или пак шапа.

„Како ли се моја мајка усудила да дође овамо?” запањено помисли принц.

„Твоја мати је много храбрија од тебе, принче” изусте баба над гвоздењаком, а момак се прену. Зар је то гласно изговорио? Не, како онда...? „Ипак, Хирофиром тече царска ромејска крв!” Кад то рече, окрену се према принцу и злобно се искези, а овај се загледа у њена безуба уста.

Требало му је неколико тренутака да дође к себи и да одбруси баби вештици:

„Она се зове Нилуфер Хатун.”

„Зар није била ромејска принцеза пре но што је удата за твог оца?” Опет га баба задиркује. Зна да му је то слаба тачка. Иако је мајку обожавао, дубоко у себи му је страшно сметало што је она била ромејске крви, како како се Византинци некад зваху. Принц није ни свестан да пред њом нема тајни.

„Била је од дугог времена и то је заборавила,” не предаје се принц. „Узела је праву веру.”

„Праву веру?” Застаде вештица, у руци изнад гвоздењака држи усијано угљевље, али не осећа бол. Уздахну дубоко, па рече: „Колико пута сам то досад чула ... Права вера ... сви се куну у праву веру, сви убијају и гину за праву веру граде и разарају за праву веру... Хе-хе... Нико од њих не зна шта је права вера... Хм... Скоро нико.”

„Зар ти, баба, имаш другог бога од Алаха?“, запрепасти се принц. „Само је један бог! Бог је велики!“

„Умукни, Амурате, сине Орханов!“ заори се пећином нељудски глас, а зидови задрхташе и почеше да се осипају, као да је некакав див ударио руком по њима.

Турски принц се удрвени од страха и обли га хладан зној.

Прогута кнедлу, па разгорачио очи и чека да га задеси нека зла коб. Чини се да не дише, а поглед не скида са бабе, која се крљешти на њега, а очи јој светле као мачки у мраку. Кад баба нагло коракну према њему, учини му се да му се врти у глави и да ће се сваког тренутка сручити. Више није знао да ли се укипио од страха или од неке њене мађије.

Вештица се упути ка њему не скидајући урокљиве очи с њега. Лице јој као исклесано у камену. Не види јој стопала, већ само чује како их вуче по каменом поду.

„Знаш ли ти, јадниче, где си?“ Вештица се исправи, па као да је чаролијом добила на висини и величини, унесе му се у лице. Његово знојаво лице запахну њезин дах трулежи. Није могао ни да зине, а камоли да нешто изусте. Баба поче да му полако загледа лице, као да са њега нешто чита, па подиже мало своју главу и оњуши га. Два носна отвора скупише се и отворише као ноздрве. „Ти си у утроби... Улудага. У недрима свете планине. Пре вас, Османлија, походили су је Ромејци, пре њих Грци, пре њих...“ Застаде наједном вештица загледана у Муратове очи, па не трепће. „И сви су долазили к њој са страхопочитањем, а не... незајажљиви као ти, Амурате, сине Орханов и... Хирофирин!“

Прође још једном погледом преко његовог лица, па кад се задовољи оним што је видела, окрену се, и опет онако мала и погнута, отетура се до гвоздењака.

„Знаш ли ко је битисао у овој пећини пре мене, принче?“, смешећи се упита га. „Не знаш? Како би па знао? Не видиш даље од свог поноса... Хе-хе... Ово је била испосница Јоаникија Великог, хришћанског чудотворца... Хм... Мене називају шаманом, а њега чудотворцем... Мој народ гледа на мене као на нешто више од чудотворца... Да.. ” рече, па опет застаде, присећајући се давно

минулих времена славе и благостања. „Бескрајне степе, непрегледне пустиње... и недостижно високе планине! До небеса! Под вечним снегом!... И безбројна хорда... Хе-хе!” Кад се окрену према Мурату, осмех јој је титрао на тврдом лицу. Гледала му је у душу. „Дааа... Монголи... Од којих сте бежали преко пола света... Кажеш 'прави бог'? Као што се твоја мајка одрекла свог бога зарад вашег, тако сте се ви некад одрекли својих зарад монголских, па сте после узели друге... А ја сам била Етуген, богиња земље!” Под им задрхта под ногама од њене вике.

„Господарила сам бескрајном травом и животињама на њој! Крдима и усевима! А дом ми је била света планина Отукен, по којој сам јახала на бику, од чијег топота се земља тресла и отварала и гутала градове! Моја кћерка је Умај, богиња плодности и телесне душе!” Да је могао, принц би рукама поклопио уши, а онда... мук. Баба се полако окренула према њему и као чудећи се, рече: „А ти мене називаш... вештицом.”

Али, нису само племићи походили ову планину, ходочасника одувек беше и долазили су са свих страна. И беше света свим народима, ближим и даљим, па онда и не чуди што беше начичкана византијским црквама, манастирима, испосницама, којекаквим и којечијим капелама и другим светињама. Наравно, кад су дошли Селџуци... отишли су хришћани и оставили своје светиње. Али, и нови освајачи прихватише је као свету планину и населише је својим светињама, а древни богови који увек прате своје народе, населише се на тај Олимп.

„Ја сам дошла овамо са вама” рече она док је рукама бајала над гвоздењаком. „Ја сам претходница мога народа.”

„Претходница?” зачуди се Мурат.

„Дааа... Монголи долазе.” Па га опет погледа смешкајући се. „Млад си, осион и хировит, не познајеш природни поредак. Мислиш да се све врти око султана... Одвајкада освајаче прате њихови богови и помажу им да покорене приведу новим боговима. Ми се хранимо људским душама. Без вас нема ни нас. Кажу да само заборав убија... Па и данас, иако имате нову веру, стара вера је јака међу простим народом који у тајности чува моје идоле, као и кипове других монголских богова.”

Млади принц је познавао историју свога народа, а неки важни догађаји десили су се не тако давно. Мурат је припадао турским

номадским племенима која су бежећи од Џингис-кана, са Каспијског језера, из Туркестана, дошли у Јерменију под вођством атамана Сулејмана. Његов син Ертогрул је 1231. повео ову турску хорду даље према западу, у Икониумску крајину и ту је настанио као вазал тадашњег емира државе Селџука, Турака који су дошли другим, јужним путем. Ертогрулов син Осман, Муратов деда, постаје нови вођа по смрти свога оца и по њему Турци добише име Османлије. Када су 1307. Монголи срушили селџучку државу, Османа су оставили као владара са титулом емира. Чим је овај заузео престони град Иконион, прогласио се за султана. И поред свега тога, Турци би најрадије да забораве своје *рођаке* Монголе и упорно покушавају да се одроде од њих, чак преузивши ислам од арапских племена. Али, као што рече Етуген, људским ратовима су управљали древни богови за превласт над људским душама. А сад је млади принц Мурат дошао на ноге древној монголској богињи и због тога је почео да се двоуми и да сумња у исправност своје одлуке, јер је био веран својој вери и свом Алаху. Вештица осети његово колебање, па га предухитри:

„Тражиш мој савет јер желиш да наследиш оца, а његов миљеник је твој старији брат Сулејман. Није ли тако?,” рече баба помало снисходљиво. „Да не именујем осталу браћу већ рођену... и ону која ће се тек родити... Да, млади принче, твој отац ће имати још много синова, великих ратника... великих владара. Где си ти у свему томе? Нигде... Једино што си миљеник своје мајке Хирофирине, а она жели тебе за султана... Но, добро, мајке увек желе само најбоље за своју децу, али и за себе.”

„Видиш ли... Итуген... моју будућност?” принц једва изговори њено име.

Баба се задовољно осмехну што је овај ословљава именом, а његова осиноност уступа место покорности. Итуген беше често име међу женским шаманима, и једно од бројних изведених од имена богиње Етуген.

„Будућност, кажеш?... Судбина је путина пуна раскрсница, не успеш ли да препознаш успутне знаке, можеш лако залутати и задесиће те несрећна судбина. Да се то не би десило, ми своје миљенике водимо за руку кроз вихор живота како би испунили своју

судбину... и наш наум.” Па га баба значајно погледа. Давала му је до знања да све има своју цену. „Твоја мати жели да ти престолујеш након свог оца... Желиш ли то и ти?”

Мурат само климну главом. То је желео више од свега! Да буде султан, да освоји свет! Да се народи клањају њему и Алаху. И био је спреман на све да то постигне... Није бирао савезника. Ако треба, нагодиће се и са овом вештицом. А она је видела како кипти од похлепе и страсти за влашћу. Да, био је зрео. То је желела, а све конце је држала у својим рукама.

„Ко зна где бисте ви били да твој отац Орхан не узме ромејску принцезу Јелену за жену, кћерку Јована Кантакузена” смешка се баба. „Ха! Цариград гаји гују у недрина која ће му доћи главе. Да се Јован није полакомио на престо, не би никад склопио савез са вама, Турцима, па сада ратује са царем Јованом Палеологом, у чему му здушно помаже твој отац у том братоубилачком рату... и помало ја... Хе-хе... Орхан мудро користи Кантакузена, тобоже му помаже, а заузима све више ромејских територија. Кантакузен је заслепљен жељом за влашћу, па не види да сече грану на којој седи. Чувај се, млади принче, да не доживиш његову судбину.”

„Ја сам спреман да послушам твој савет, мудра Итуген,” принц махинално закорачи напред у жељи да што пре сазна своју судбину, да је узме са обе руке, али ипак застаде уплашивши се накарadne бабе.

„Хајде, приђи, синко” мило ће она. „Дођи да ти откријем шта те у животу чека.”

Принц несигурно приђе. Баба се искези и рече:

„Ја могу да те начиним султаном... кад за то дође време. Ни пре ни после, него тек кад твој отац уради оно што му је остало недовршено... Али, заузврат ти мораш нешто да учиниш за мене.” Кад то рече, она угледа у принчевим очима двоумљење. Да цена не буде превисока? Зато брже-боље рече: „Ситница, синко... Не тражим ти душу заузврат, не брини. Хоћу само да свог млађег сина ожениш оном којом ти будем рекла. Наравно, кад дође време за то. Ни пре ни после.” На то, Мурат подиже обрве и у чуду зину. Њему је тек 19 година!

„Али, ја...,” изусту збуњено принц.

„Шта ти?” зачкиљи баба. „Теби је она права већ одређена, сад је ред

на твог млађег сина. Зар ти се чини да превише тражим?,” тобоже се она изненади. „Нудим ти султанат, а заузврат тражим само да ожениш млађег сина женом коју ти ја будем рекла. Не тражим то за твог старијег сина и престолонаследника! Разумела бих да то не желиш, ипак, најстарији син наслеђује оца и отац је тај који му бира најбољу прилику. Не бих се мешала у тако значајне одлуке.”

Мурат грозничаво размишља јер зна да нема времена, да мора одмах да одлучи. Уосталом, мисли, баба је у праву, то је само жена за његовог млађег сина. Не може да нашкоди, ипак ће он одабрати свом старијем сину ону коју он буде хтео, која султану буде највише одговарала, а не... неком другом.

„У реду, дајем ти реч,” прозбори он кроз зубе.

„Није ми довољна само твоја реч, синко... Још нешто... Дај ми руку,” рече баба, па је сама дохвати и надљудским стиском му је испружи над гвоздењак, а другом, у којој се ни од куда појави некакав старински бодез са дршком од бивољег рога, расече га по длану... Мурат се тргну, али га баба чврсто држи. Крв мало потече и капну у гвоздењак у коме је пливало угашено угљевље. Затим му пусти руку, а принц је у страху приви уз себе, па погледа расекотину на длану. Она затим исто учини, резивом расече по свом левом длану и пусти крв да кане на угљевље у води.

„Толико ми је требало од тебе,” рече она тихо. „Није много, зар не?”

Затим поче да баја и да изговара неразумљиве речи. Напослетку, нацери се:

„Сад си ми заклет на верност, али и ја теби. Ја ћу те учинити султаном, а ти ћеш свог млађег сина оженити оном којом ти ја будем рекла.”

„Кажи ми, шта видиш, Итуген? Хоћу ли бити славан и моћан као мој отац?” завапи Мурат. „Хоћу ли сатрети непријатеље, покорити царства?”

„Ох, да! ”узвикну баба, загледана у гвоздењак. „Прозваће те... Худавендигар, Боголики! Надмашићеш оца по јуначким делима и освајањима. Никад османлијско царство није било веће него под тобом, Боголики! Видим... Видим све... Ти си први османлијски освајач на тлу Европе! Каква слава! И богови ти завиде! Западна Тракија је у пламену

и твоје војске победоносно марширају!... Заузимаш Димотику... Затим Једрене!... Пловдив!... Нико ти раван није, свет страхује од тебе и немоћан је пред твојим војскама!... Галипоље ти је из страха предато!... Ангора у Анатолији ти се клања! Софија гори у пламену... Европа дрхти пред тобом, Боголики!" Чак се и бабино лице озари пред призором толиких победа.

„Хоће ли коначно пасти и царевина Душана Силног, Итуген?" блеснуше Мурату очи. „Султан Умур безуспешно ратује против њега. Није могао никако никако да га сломи иако га је прошле године једном победио! Сад се и прогласио царем Срба, Грка и Бугара...!"

Млади принц заћута кад виде бабу како одсечно одмахује главом, па опет проговори непознатим језиком, али не престаје да клима главом у ужасу, као клатном изнад гвоздењака. Он се избечи у чуду кад она поче све гласније да изговара враџбине, па устукну корак назад. „Нечиста посла" помисли он. Вештица је махала рукама изнад гвоздењака и све се јаче клатила, кад наједном, одгурну га од себе, он се преврну уз тресак и просу се сва вода са угљевљем. Принц одскочи уназад да га не запљусне прљавштина.

Погледи им се сretoше, а Мурат се изненади кад на баби виде кржаве сузе. Сливале су јој се низ образе и капале на под. „Да ли је ослепела?" упита се он. „Је ли уопште жива?" Итуген је трзала главом, а руке стискала у песнице. Кад их је испружила и отворила, дланови јој беху кржави. Принц већ помисли да је боље да потражи излаз из пећине, кад вештица изусте:

„Није му наденут надимак Силни забадава, Амурате Затим се окрену и оде до једног стола. „Док је тај... басужњак жив, крочити у његово царство нећеш."

Дуго се она борила да Душан Силни не дође на престо. Бар све што је било у њеној моћи, све што је могла да уради преко Татара, једног од монголских племена. Видела је она да ће он бити несаломива препрека и за Турке и за њене Монголе. Зато је чак радила на томе да се Душан не роди! Када су 1290. бугарски кнез Шишман и татарски кан Ногај упали у ју као одмазда за то што су кану браћа Драгутин и Милутин одузели Браничево и Кучево, хорда је попалила Жичу и стигла до Пећи! Али, ту им Милутин, Душанов деда, поставља замку и разбија их, и

освајаче натера у бекство. Милутин брзо склапа савез са Шишманом и његовом сину Михајлу даје руку своје кћерке Ане. Итуген је била нападнута сопственим оружјем, киптела је од беса. Татарски кан Ногај разљути се што је изгубио вазала, па стаде припремати велику војску. Мудри Милутин не хтеде да му се више замера, него му пошаље посланство и поручи му да се одриче свих претензија и да признаје његову врховну власт. Али Ногај затражи од њега таоце, између осталих и његовог сина Стефана, Душановог оца. Милутин немаше куд него му пошаље сина и још неке властелине. Таман кад је Итуген припремила све да Стефан сконча од татарске руке и да се тако сатре Душаново семе, опет се *неко* други умешао и променио му судбину, спасио га. Ногај је погинуо у међусобним сукобима, а таоци су искористили метеж и побегли преко Дунава.

Тада није знала ко је спасио Милутина, али сада је већ знала. Дуги прсти су вешто плели судбине бранећи своје штићенике. Сваки пут би Итуген на чудесан начин измакла жртва.

Узе неку крпу са стола и обриса руке и лице. Али, кад се окренула према принцу, овај виде да је она само размазала крв по лицу и да изгледа као нека сподоба из пакла. Он се сабра, уплашивши се да не покаже страх или нелагодност.

„Окани се њих, Амурате,” рече она уморним гласом. „Већ се окрени на југ... Да! Крени у Африку!... Тамо ти нико неће стати на пут! Царство ће ти се простирати од једног до другог океана! Маори ће те дочекати као ослободиоца! Бићеш славнији од...!”

„Али, ја хоћу да прегазим Душана Силног, да поробим његово царство, а онда да идем на Беч...!” завапи љутито Мурат. Желео је у богату Европу, не у пустињску Африку. То је била и жеља његовог оца. А његову решеност баба је видела у његовим очима. Био је напето погнут унапред као да се спремао за скок. У његовој надмености и одлучности вештица примети непопустљивост будућег султана, смелост чак и пред неким тако моћним као што је она. Он је већ био изабрао свој пут. Дуго је она плела своју мрежу, као некакав паук који се скраси у неком ћошку и далеко од погледа припрема своју замку. Знала је да нико, ни Турци ни Монголи, неће крочити у ју док је Душан жив. Мора да га уклони.

„Душан Силни је у реду Змаја” рече баба кратко. По принчевој реакцији видела је да му тај витешки ред није непознат. Напетост у њему нагло спласну. „Чуо си за њега, видим... Онда знаш да нема сврхе да се надаш победи.”

„Има таквих и међу нама,” рече принц. „Мој отац их зове недодирљивим”

„Они воде један другачији... рат” баба слегну раменима. „Одвајкада се најављује коначна битка са хордама мрака, али то се тебе не тиче. Ти живиш и господариш једним другим светом. Они живе... у мом свету. Зато ти кажем, окани се Рашана, донећете ти несрећу...”

„Ако си ти толико моћна као што кажеш, ваљда им се можеш супротставити!” окуражи се Мурат, па се ушета пред бабом. „Уосталом, нисмо ли закључили пакт? Ја ћу свога млађег сина оженити оном коју ти будеш изабрала, а ти ме мораш начинити султаном... И зато ти кажем, Итуген... Хоћу да покорим Душаново царство!”

Док је принц причао, баба је одмахивала главом. Мораће да му каже и остало.

„Не можеш са њима ратовати, Амурате, сине Орханов... За све постоји прави тренутак, ни пре ни после, а за ово је већ касно. Окани се цара Силног.”

„Зашто је касно? Не разумем. Тек неколико година султан Умур ратује са Рашанима, чак их је победио код Стефанијане, а деспота Момчила у Родопима,” збуњено шири руке принц. „Нису непобедиви, крваре као сви други људи!”

„То су њихове освојене територије. Биће проклет онај ко закорачи на њихову земљу. Они су чувари Чворишта. Из реда Змаја већ хиљаду година долазе косингаси који чувају... улаз у Ад... Не! Не може се против њих! Миљеници су богова, не само њихових већ и других... Они чувају светиње које их чине непобедивим.”

„Не трабуњај глупости, бабо!” викну Мурат бесно. „Не знам о чему причаш! Нити желим то да слушам!”

Сад кад је склопио пакт са њом, знао је да има право да тражи да она испуни свој део нагодбе, а да му она при том не може наудити. Тако му је бар мајка рекла. Обоје су били обавезани заклетвом која беше изнад њих. Били су судбински везани.

„Обећала си да ћеш ми помоћи!”

„Јесам, јесам! Али, не овако, постаћеш султан и другачије. Касно је сад за освајање рашких земаља...”

„Зашто касно? Не може бити касно” ускаче јој у реч принц. Није могао да обузда свој бес. „Ти ћеш ми помоћи да их поробимо!”

„Касно је, Амурате...”

„Шта то причаш?” виче принц.

„Предухитрила ме је, ето! Касно си дошао! Морао си доћи кад ти је мајка говорила пре пет година, пре зрелине, а не тек сад!”

„Ко те је предухитрио? О чему говориш, жено?” збуњено ће принц.

„За све постоји прави тренутак, ни пре ни после...” Баба се нервозно ушета. „Твој усуд је рођен пре шест месеци... Она нас је прозрела!”

Мурат је збуњено посматра. Нема сврхе да је опет пита, очито је баба видела нешто приликом бајања што ју је уплашило, чим је све преврнула. Сад неповезано прича о нечему што не разуме.

А није морао дуго да чека јер је она осетила његово ишчекивање и напетост. Мораће да му објасни, имају пакт.

„Ако кренеш на Рашку, умрећеш тамо, у туђини” напокон му рече оно што је видела.

Мурат занеме и не могаше да скине поглед са ње. Човек увек остане без речи кад чује да га неизбежна смрт некамо чека. Нико не живи довека, нити се ратници плаше смрти. Уосталом, храбра смрт је нешто што сваки војник може само да прижељкује... Али, не да зна кад ће се то десити, када је неће надмудрити на бојном пољу.

„Како ћу да умрем?” изусту промукло принц.

„Од руке једног храбреника... Тај твој усуд.. ” па показује прстом на принца. „Он се родио пре шест месеци... Зато је касно за тебе да покориш Рашку, то није теби суђено.”

„Кажеш, неко те је... предухитрио?”

Вештица одмахну руком, окрену се и крену до оближњег стола. Кобајаги је нешто тражила и претурала по стварима. Чак и Мурат примети да је само хтела да склони своје лице од њега. По њеним неспретним покретима примети да је била бесна.

„Ко је могао тебе да предухитри, ако све радиш кад треба, ни пре

ни после?”

Вештица престаде да претура по стварима, али оста окренута леђима. Подигла је главу мало увис, па једва чујно изговори:

„Једна *баба*!”

„Баба?,” запрепасти се Мурат. Не зна да ли да се смеје или да викне љутито. „Каква баба? Која баба?... Као ти?” Кад то рече, схвати да је претерао, па се угризе за усну. Није желео да у њој изазива бес, јер се од њеног гнева пећина тресла. Ко зна шта је она кадра да му учини.

Али, вештица оста мирна, па помирљиво рече:

„Да, Амурате... Као ја,” рече и уздахну.

„Моћна као ти,” климну главом принц. Схватио је.

Чим је оћутала његову опаску, значи да је тако. „Уосталом, какве то игре играју са људским судбинама ови... створови?” размишљао је Мурат.

„Како она зна за мене...?” настави наглас да размишља.

„Ратујете са Рашанима. Како не би знала?” Тада се Итуген окрену и ослони се на сто; осећала је слабост у ногама. Стискала је уста и жмиркала ситним очима. „Предухитрила ме је... Твој усуд се родио... Он ће те убити у туђини.”

„Само то понављаш. Зар је та моја судбина... неизбежна? Не може ли да се промени?”

„Кренеш ли тим путем, не.” Затим, лагано коракну ка њему. „Зато ти кажем, Амурате, сине Орханов, окрени леђа тој земљи и крени на југ...”

„Хоћу на Рашку!” викну Мурат бесно, па закржави очима. „Хоћу на Беч. Хоћу...”

„Ништа!” Рашири баба руке изнервирано. „Ништа нећеш добити сем мрвица. Мрвице које ће те као голуба намамити до замке, у смрт! Чујеш ли ме? У смрт!”

„Ти ћеш ми помоћи да променим судбину! Можеш ли да уништиш тог мог усуда? Можеш ли послати некога или нешто да убије то дериште?”

„Њега чува *она* одмахује главом баба. „И не само њега... и друге, њој важне... Прича се да им се недавно родио и нови косингас. Али, *она* га је одмах некуд склонила и губи му се траг. Једнога дана тај

косингас и твој усуд ће се сусрести. Он ће га увести у ред Змаја. Да ти не причам о Пророчанству Ватре и о силном Ратнику из Пророчанства, који ће зауставити надирање мрака. А ти главињаш ка томе. Желиш да се твоја судбина испреплиће са њиховом. Не схваташ, Амурате, она штити своје миљенике, и попут мене, води их кроз живот да би испунили своју сврху. Не можеш ти против таквих... Кажем ти, то је ред Змаја... Они носе оружје исковано рукама богова и нељуди, саткано од свакојаких чаролија. А ти витезови су као то оружје. Они су змајевити... Морају бити, ако су чувари Чворишта, ако су чувари светиња."

„Можеш ли ти мени набавити такво сечиво...?” Али, баба већ одмахује главом. „Зашто? Ако га други имају...?”

„Амурате, сине Орханов, бићеш само султан, али ниси змајевит” осмехну му се тужно баба. „Не љути се, синко, али ти живиш у људском свету... Они... Они нису ни сасвим људи! Виленици су јер су изданак људи и вила или змајева. Куд ћеш се ти носити са таквима?”

„Шта? Хоћеш да кажеш да их се плашиш? Не смеш да се сукобиш са том *бабом*?” изазива је Мурат.

„Нема тога чега се ја плашим, али не разумеш да се у неке ствари не сме дирати. Касно је сад за то! Твој усуд те чека! Она те је прозрела!”

„Убиј га! Можеш ли га убити? Је ли уопште то изводљиво?”, запени Мурат. „Јер ја од Рашке нећу да одустанем! То је судбина коју сам одавно изабрао! Нећеш ме наговорити да прихватим другу! Хоћеш ли онда да испуниш свој део пакта? Јер ако нећеш, одмах ми кажи, а казна ће те већ сустићи, верујем.”

Баба одмахну главом и кратко се насмеја. И њој је било јасно.

„Није само тебе прозрела него и мене. Прешла нас је обоје.” Она стаде пред принца и загледа се у његове очи. Видела је непоколебљивост и решеност. Био је спреман и по цену свог живота да настави овим путем. Надала се да ће га убедити да изабере други, лакши пут. Но, добро. Она ће свој наум ипак остварити. Време је да удари на то осине гнездо. „У реду, Амурате, сине Орханов... Ја ћу испунити свој део пакта и постаћеш султан, остани на свом путу, а ја... ја ћу ти помоћи.”

Мурат задовољно климну главом.

„Убићеш мог усуда,” није је ни питао, већ јој је наређивао. Опет је био надмен и охол, као да је заборавио ко је она била.

„Свакако ћу покушати, да,” рече она не скидајући поглед с њега.

„И Душана Силнога? Кажеш да нећу ступити на његову земљу док је жив.”

Баба уздахну. Много тражи од ње. Дуго то већ покушава.

„Свакако ћу покушати, да,” понови она. Одавно она има своју штићеницу на Душановом двору. Затровала јој је душу кад је по ко зна који пут склопила пакт да жени пружи оно што свака највише жели, оно што јој је важније од свега... Да подари наследника свом мужу. И сад је полако плела своју мрежу, неприметно, нечујно, чак и за другу бабу.

„Малочас си се хвалисала, а сад се осећа неодлучност у твојим речима, Итуген,” оштро ће Мурат.

„Борбе међу боговима увек су неизвесне” рече она подозриво. Тешко ће водити овог принца кад је охол и својеглав. Његов деда је био питомији, њега је лако водила. Био је послушнији. Још је монголска крв била јака у њему. Нови нараштаји кидају ланце са старом постојбином и старом вером. Сад се клањају само једном богу. Па ипак, нешто их вуче њој. „Иди сад и не говори никоме о овоме о чему смо причали... Ни својој мајци Хирофири, Амурате. Чујеш ли ме, принче? Осим да си јој испунио жељу. Паметна је она и знаће да не пита.”

„Морам ли опет да долазим теби?,” упита он.

„Не...” Принцу се учини да јој у очима виде одраз пламена из огњишта. „Долазићу ја теби.” Застаде му кнедла у грлу, па не рече ништа на то, али му не беше нимало драго што је опет мора виђати. Ипак, жели да постане султан више од свега и не пита за цену. Уосталом, зато је дошао и то ће добити.

Вештица му окрену леђа и сагну се да подигне оборени гвоздењак. У браду је мумлала нешто неразумљиво. Њему би јасно да га више не жели овде, а то једва дочека. Брзо се окренуо и журним кораком потражио излаз из пећине. Једва је чекао да изађе из овог смрада и да се надише свежег ваздуха. Није желео више да мисли на њу, надао се

да ће све проћи као кошмар након буђења.

А она сачека да се принц удаљи, па стаде замишљено држећи гвоздењак у руци. Претурала је по глави могући исход ове ситуације. Била би мирнија да не мора да се сукобљава са оном *бабом*. Та је искусна и лукава. Уосталом, не мора сама да зарати с њом. Има неких коме је она већ дуго трн у оку. Но, Етугени је најважније да Мурат ожени свог млађег сина њеном изабраницом. Да, хорда долази и мора све да припреми за њихов долазак, тачно тад, ни пре ни после. Турци ће јој послужити да сломи Србе, а Монголи ће лако са Турцима. Уосталом, ове Османлије су за њу изроди. Одрекли су је се, а овамо долазе и моле је за услуге. У реду, помоћи ће им, али по цену да се млађи син увек ожени женом коју она одреди, а она ће се већ побринуту да се њена воља као монголске богиње Етуген увек оствари. У томе јој помаже њена кћерка Умај, богиња плодности, јер која краљица није спремна на све само да би свом владару подарила наследника? Царске одлуке се не доносе на престолу већ у постељи.

На њеном тврдом лицу ипак заигра осмех. Била је задовољна собом. Ипак, била је и радознала да види како ће се ствари одвијати; само тако може да планира следеће потезе. Понесе гвоздењак до стола и са њега усправи једну округлу металну плочу и наслони је на камени зид. Била је углачана скоро као огледало, али се одраз у њој кривио, а боје се разливале под светлом уљане лампе. То је било Толи, древно огледало и прозор у будућност. Обично је било величине шаке и округло, па би се шамани њима китили. Али најважнији је био онај преко груди. Толи им је служио као оклоп, одбијао је спиритуалне нападе, одбијао је светло и заслепљивао духове и пре свега је упијао енергију из свемира и појачавао моћ шаманима. Али, Толи, који је Етуген имала, био је много већи и моћнији, и помоћу њега је могла да завири у будућност свога штићеника и да кује своје завере. Било је довољно да захвати руком остатак течности у којој је гасила угљевље и да је размаже по њему. Док се она сливала низ глатку површину, појавише се мутни призори будућих догађаја из Муратовог живота. Разне фигуре људи и ликови које је она распознавала. Призори издаје и обмане... као кад је Мурат свог полубрата Халила на превару предао гусарима... Сцене насиља и крвопроливања... као кад је најстарији

брат и престонаследник Орханов Сулејман-паша мистериозно пао са коња и погинуо... Језиве гримасе оних које је смрт изненада одвлачила са собом... као кад је Муратов брат Касим отрован... Грчевите руке које су се браниле, ноге које су се ритале... као кад је Мурат наредио погубљење свог полубрата Ибрахима... Крв која је прштала... као кад је млађи Муратов син Бајазит убио свог старијег брата и престолонаследника Јакуба Челебију и постао султан.

Вештица се грохотом насмеја, остави све и лаганим кораком нестаде у дубини мрачне пећине. Још дуго је све одзвањало од њеног смеха, а крвави призори на огледалу Толи полако су бледели... док је млађи брат увек дизао руку против старијег.

ГЛАВА ЧЕТВРТА - ЈУН 1346. ГОДИНЕ

*„Што гођ има на јунака,
свакога су одгајиле виле,
млогога су змајеви родили...”*

У хладовини јеле, лепа Јања седи на шареном поњавчету и певуши успаванку своме маленом сину док он задовољно гугуче и игра се са цветом који му је она убрала. Прострла га крај себе, па га час милује погледом, час га рукама штипка и мази. А она вештим прстима плете гранчице и прави малену корпу за њега. Сваким покретом прстију уткана је и мајчинска љубав, као чаролијом унета незнана сила да штити одојче, а сваким дахом нечујно изговара молитву за своје чедо. Док завршава корпу, прсти почињу неспретно да греше и не могу протурити гранчицу, као да су одједном заборавили како се то ради.

„Мој Милоше, моје милиње!” тепа му Јања док јој глас дрхти. „Моје миловање, моје радовање!”

Па га травком заголица по носу, а одојчету од шест месеци се развукле усне у осмех, осећа милину мајчиног гласа и њену близину, па испуни ваздух заједно са цвркутом птица веселим гугутањем. Лепота тренутка за који се чини да остаће непрекинут и непокварен. Али, Јањи се срце стеже, а душа јој се кида јер се ближи часак растанка. Очи јој се напунише сузама, а вид јој се замагли, па их

брише рукама, али оне незадрживо надиру све више. Од бола у души до ваздуха више не долази, па грца и тресе се.

„Како да те оставим, мој Милоше, моје радовање?” завапи наглас Јања, па погледом потражи Тројанов Град на узвишењу и прокле туђинца који јој дође у сну и обљуби је баш на овом месту. Иако јој подари анђела, живот јој претвори у пакао.

Сагну опет главу и покри лице рукама. И стадоше да јој се ређају призори из претходних месеци од тренутка кад је сазнала да је трудна до овог проклетог јутра кад је кренула са дететом у планину Цер да га остави на милост и немилост шуме. Јања је свом Николи одмах признала да ју је неки туђинац напаствовао и то га је разбеснело. И више је није гледао истим очима. Нити је желео да дели постељу с њом, шта више, ретко би јој неку реч упутио, па је стално тражио изговор да оде од куће. Обоје су венули, а њихова љубав је скоро пресакнула. Ноћи је Јања провела плачући и проклињући своју судбину. Кад стомак више није могла да сакрије, Николу опет обузе бес, па је по крчми пијан кукао над својом судбином и тако целом селу разгласио да му супруга носи копиле. Тада су Јању сви испод ока почели гледати, друге жене јој се подсмевале, а мушкарци је загледали и добацивали увреде. Чак су и деца умела да је гађају каменом и да јој се ругају. А Никола је на све то само ћутао и тонуо у самосажалење, док Јања од срамоте и бруке више није смела да изађе из куће. Кад прође девет месеци, на исти дан када се Душан Силни прогласио за цара, а то је било око Божића те године у граду Серу, на свет је дошао Милош Кобилић, а у томе му је помогла Николина старемајка Дрена. Никола је тада приметио вучји белег и сабљу уписану на бедру.

„Знаш ли ти, синко, да овакав белег носе змајевита деца?,” прошапута му претећи Николина старемајка. „То нису обични људи, већ виленика створења, велики јунаци.” Али, Николу то само ражалости још више и избегавао је да погледа дете.

Јања обриса сузе па погледа насмејано Милошево лице. Бео и нежан тен, лепе кестењасте очи, правилан нос и уста, црна густа коса. Приметила је да му, као њој, не прија јако сунце и да црвени од њега, па га је стално држала у хладу.

Док се лане није породила, избегавала је ово место и веровала да

више никад неће овамо доћи, али све се променило његовим рођењем. Збило се нешто што ни сама није могла да објасни. Ноћима су је прогањали страшни снови, а дању срамота, грижа савести и мужевљев прекор. Јадница никад није имала мира. Највише се ужасавала дугог мрака јер би увек будна дочекала зору. У сну јој је увек долазила нека страшна баба, чини се, врло стара, погнута благо напред и подштапава се, али чврсто стоји на ногама. Обучена је у дугу сиву ланену хаљину са дугим рукавима из којих су изборане руке завршавале необично дугим и танким прстима, наизглед крхким. Али, оно што је одударало од њеног мрачног изгледа биле су њене зелене, младалачке очи које су блистале чудесно привлачним сјајем и добродушјем. Ипак, Јању је прожимала језа док је прстима увек показивала на њу и на маленог Милоша. У почетку јој није чула глас, већ је могла само да види као отвара уста и нешто безгласно говори, али како су дани и недеље пролазили, њене речи биле су све гласније и јасније, и понављале су се у недоглед:

„Однеси змајског сина у шуму и остави га крај Вилин-воде, умиј се њоме и греси ће ти бити опроштени.... Што је мени на радост, тебе од тога жалост сатире. Његова судбина није људска, нити може бити син пастирице и кобилара. Није да држи чобански штап, већ љуто резиво, нити да тера овце, већ да предводи војске...”

Јања се опет трже из дубоких, мрачних мисли, па миловидно погледа сина. Можда је био змајски син, али био је и од њене крви и меса.

„Каже да ћеш израсти у јунака” рече тужно Јања. „Не желим то, ако морам да те скидам са крста.”

Затим подиже Милоша и приби га на груди. Стаде да се лагано клати и певуши му. Загледана у даљину у Тројанов Град, сузе не приметно почеше да јој клизе низ образе. Наново утону у црне слике прошлости кад је Никола наједном почео наваљивати да се она мора отарасити детета. Нешто га је преко ноћи било обузело и сваким даном био је све упорнији у свом науму. Салетао би је, трезан или пијан, звоцао би јој, оптуживао за све њихове недаће и тражио од ње да уради једину „праву” ствар која може да одагна несрећу из њихове куће. Али, сирота Јања није знала да истовремено кад је она сневала непознату

бабу, и Николу су прогањали исти снови. Плашио се да икоме призна, али веровао је да му нека вештица долази у сан и да му говори да дете однесе У шуму.

Јања с муком устаде, а ноге је једва држе. Колена јој клецају. Пребаци исплетену корпу преко рамена, а Милоша, умота у свој плави шал... и закоракну назад у шуму. Ходала је полако, несигурним корацима, саплићући се јер од суза није видела куда хода, а у мислима је била далеко у прошлости, док ју је туга растрзала и мутила јој разум.

Најгоре јој је било кад је Никола, кога је беекрајно волела, почео да је туче. Претио јој је да ће је ослепити што су му тадашњи обичаји допуштали као казну за неверну жену. Ни његова мајка није могла да га спречи. Жена се плашила да ће се пролити крв, па је и она тражила свакакве изговоре да би убедила Јању да послуша мужа и однесе дете у шуму. Месецима је трајала та тортура да би Јања на крају подлегла њиховом наваљивању. Почела је себе да убеђује да је то најисправније и да би требало вратити дете његовом оцу, змају који је долетео с облака и на превару је обљубио.

Али, када је тога јутра кренула у планину са малим Милошем, очи су јој се отвориле, а разум разбистрио. Мајчинска љубав болно изби на површину и Јања осети да умире сваким кораком којим се ближила одредишту. Да мајка остави дете беше горе од смрти и ма колико је она желела да легне крај њега и издахне, конач о који јој је живот висио беше нераскидив. Нешто јој је у дубини душе говорило да поверује свом сну, да послуша бабу и да остави дете на Вилин Води. Можда ће његов отац ипак доћи по њега...?

„О, Милоше, оставим ли те, остављам и срце своје с тобом” завапи мајка, „а душа ће ми се завити у мрак!”

Ни сама не зна како је стигла до једне јеле, која је својим дебелим, грубим корењем обухватила велику стену и као јабуку је располовила, па је из пукотине шикљао јак млаз хладне воде. Жубор горског потока који је јурио низбрдо и прескакао камење испуни шуму; чудесно се уклапао у песму птица која је допирала из крошњи. Чак и виљоколо, које се налазило с леве стране, мало низводно, давало је до знања да ово посебно место походе вилинска бића. Јер виле пажљиво бирају где

ће се окупљати, а таква места су увек забрањена за људе. Много је прича о људима које су виле погодиле било стрелом или клетвом што скрнавe места где оне плешу или се купају.

Али, овај жубор као да љуља и успављује, па је мелем за муке и болну душу. То и Јања одмах осети, као да јој нека рука односи чемер и смирује је. Ипак, дрхтавом руком спусти маленога Милоша у плетену корпу и метну га испод једне јелове гране да га сунце не опали. Затим из недара извади један белутак, који јој старемајка Дрена дала пред полазак да га стави детету у корпу да му донесе срећу.

„Узех га јуче из Волујечке реке,” шапнула јој је мати. „Видех баш зеца како претрчава преко камења, па се сетих Милоша и брже-боље узех глатки белутак који ми ускочи сам у руку, кунем ти се.”

Јања му даде једну шишарку у ручице са којом се он весело заигра, и не сањајући какав бол раздире му мајку и због чега толике сузе лије. Срце јој хоће препући, а грло се стегло и ни гласа не испушта. Јања зна да ако не крене одмах, никад неће моћи да га остави, а ако се с њим врати кући...

„Кунем ти се богом, Јањо!,” викао је тог јутра Никола. „Тако ми крста овог, убићу то коpile ако га вратиш у моју кућу, а тебе ћу да ослепим! ”

Затим се нагну над извором и обема рукамахвати ледену воду и умије се. Али, при том, није пожелела да се своме Николи врати у његово срце, већ да Бог... или већ ко, заштити јој сина и не допусти да га звери растргну и да несрећно сконча. И док је хладна вода спирала сузе са њеног лица, она се нагло усправи, окрену се и потрча путем којим је дошла, не осврћући се јер на очи јој опет навреше сузе док слушаше иза себе гугутање малог Милоша. Плач који је шумом одјекивао беше као врисак жене која тоне у лудило.

Али, Вилиним извором опет завлада мир и спокој, а поток опет самоћом жубори док му ветрић кроз лишће и гране најављује долазак драгих му посетилаца. Јер не прође ни један сат, а прво се зачу цвркулт женских гласова и весела песма, па се иза дрвећа појавише виле, разигране и веселе, па се разлетеше око потока као шарени лептири. Све обучене у беле лепршаве хаљине које при сваком покрету полете као маслачак. Косе им као од свиле, украшене разнобојним тракама, а

по увојцима им закачено цвеће. Босоноге скакућу као срне, па земљу не дотичу. Хитро прескачу поток као да га задиркују што им ни стопала не може да покваси. Међу њима једно мало ждребе са бисерним седлом трчи од једне до друге, рже, весело скакуће и игра се с вилама. А оне, по лепоти не зна се која је лепша од које, јер у свакој је лице мило, стас извајан, а покрети грациозни. Кожа снежнобела, а зуби им бисерни. Довољно је да дугим трепавицама трепну, па да човеку на месту сломе срце. А глас им као песма славуја која као мелем за душу враћа из мртвих...

Најстарија од њих десет, али не мање лепа од најлепше међу њима, седе на један камен на обали потока и расплете своје дуге, златне косе. Сунце као да блесну из њеног сјаја и окупа околину мекоћом светла залазећег сунца. На то, похиташе девет кћерки својој мајци Јерусављи, ухватише се за руке и уз смех заиграше око ње, док она на сваку баци некакву сребрнкасту прашину која се на додир претвори у мноштво шароликих лептира. Кад Анђелија, као њена најстарија кћерка, стаде да чешља мајци косу, остале прискочише да јој умивају руке, ноге и да јој певају.

Идиличан приказ и милозвучно певање прекиде детињи плач, који одјекну као прасак грома усред бела дана. И све се виле укопаше месту од изненађења док једино Јерусавља поскочи у љутњи што се неки смртник дрзнуо да дође непозван са дететом на вилину воду. И већ помисли којом ће га страшном клетвом устрелити, али погледом га не налази. Кад се и по други пут огласи дечји плач, њен бес намах замени радозналост, а на његово гугутање мајчински инстинкт већ је целу обузе. Она похита одакле се дечји глас чуо, а за њом уздишући и њене кћерке. Окружише корпу, у којој на своје запрепашћење угледаше малог Милоша како гугуче као јагње младо. Како Јерусавља подиже корпу, тако наједном из гранчица од којих је била исплетена почеше да ничу шарени цветови, а виле то дочекаше задивљеним уздасима. И ниједна не може да одвоји поглед од шестомесечног дечака умотаног у плави шал са извезеним жутим симболима месеца разних величина.

Јерусавља га однесе до виљокола и док су се њене кћерке дошаптавале и гуркале, мајка вила извади дете из корпе и приви га уз груди. Срце јој задрхта од милине, па неприметно склопи очи и

препусти се свом природном нагону. А мали Милош осећа њену топлину, па јој завлачи ручице у недра. Не размишљајући, а на изненађење њених кћерки, она га стави на сису и задоји га. Све виле са нескривеним дивљењем и гануте гледају их озарених лица. Чим се Милош напи млека, најстарија Анђелија испружи своје руке к мајци и прстима тражи да јој да бебу. Поглади га по косици и не скидајући поглед са његовог лица које сија као сунце, запита мајку:

„Је ли чедо мушко или женско, мајко? Ако је мушко, можемо ли га задржати, па да имамо свога брата, великог јунака?

„Да, да!” углас цикнуше њене сестре, па затреперише од радости и поскакују као мала деца. „Хоћемо брата, мати! Да га задржимо!”

„Шта причате, кћери моје?,” зачуди се Јерусавља, па им прекорно рече: „Зар хоћете да му се мајка врати и да не затекне своје чедо? Подојићу га још, па ћу га вратити у траву где смо га нашле.”

„Плашим се да његова мати неће доћи по њега” суморно ће Анђелија.

„Зашто тако казујеш, кћери?,” тугаљиво ће Јерусавља. „Која би мајка своје дете у шуми овако оставила?”

„Она која се плаши вучјег белега и уписане сабље на бедру његовом” рече Анђелија па показа мајци и осталим сестрама шта је открила кад је одмотала шал не би ли видела пол детета.

Опет се све нагнуше над Милошем и гласно се зачудише кад му видеше белеге. Њима је одмах било јасно. Знају и боље од људи каква су то деца која се рађају са тим знацима.

„Змајско дете!” ускликну једна од вила.

„Рођени јунак!” повика друга.

„Морамо га вратити” закључи Јерусавља. „Његов пут је другачији од нашег, а сада нам се само укрстио на трен. Он мора наставити даље.”

„Зар да га оставимо у шуми да дочека ноћ?” изненади се Анђелија. „Ако су се наши путеви укрстили, као што велиш мајко, онда није само да би га ти задојила.”

Јерусавља је замишљено погледа и схвати да је њена кћерка у праву. Дете је остављено на Вилином извору да би га оне пронашле и да би га послале даље на његово судбинско путовање. Наједном јој

сину шта мора да уради и без оклевања рече:

„Где је оно ждребе с којим се играте?” Па погледа изнад глава својих кћери.

„Шта ће ти оно?” упита Анђелија.

„Окачићемо корпу са дететом о њега и послати га низ пут” одврати мајка.

„Али, њега ми је даровао Змај од Јастрепца. Још му ни име не дадосмо.. ” опет ће Анђелија.

„Не питајте ништа, кћери, нити ме гледајте у чуду, но послушајте шта вам велим јер то се од нас очекује” говори тако, али не скида поглед са Милоша, кога Анђелија држи као да га се неће одрећи. „И доведите то враголасто ждребе! ”

Виле се разлетеше и очас га ухватише и доведоше га својој мајци. А оно лепо да не може бити лепше, јер је и само виленито по своме оцу змајском Волују. Зеленкасте длаке, са белом шаром на челу у облику птице раширених крила, поносног држања чак и за једно ждребе, јер зна од кога потиче. Посебно упада у очи његова дуга грива и богат реп. Очи му округле са дугим трепавицама, па само што не проговоре. Довољно га је само видети па знати да није обично кљусе.

Јерусавља окачи о бисерно седло расцветану корпу, у којој је Милош био лежао, али има шта да види. Анђелија се притајила иза својих сестара, па га озареног лица држи на својој сиси.

„Анђелија, кћери!,” уздахну јој мајка. „Шта то чиниш?”

„Хтедох само да га мало задојим, да не оде гладно, мати,” рече вила, па не скида заљубљени поглед са Милоша.

„Донеси га” рече мајка промукло јер јој глас задрхта.

Тешка срца се и она од детета одвајала. И раније је много пута имала прилику да задоји људско дете и свако би заволела као своје, свако би пожелела да задржи, али срце јој је говорило да ће ово дете бити посебно. Свако дете се рађа са чистом, неисквареном душом, али никад такво не остане, јер иако га она задоји, свет око њега га исквари. Док је држала ово дете, знала је да ће оно целог живота задржати ту неисквареност и честитост.

„Иди међу људе, анђеле” прошапута вила и спусти га у његову корпу. Осети како један део он истргну из ње, па јој срце преплави

туга и јад.

Поведе ждребе за узде док је њене кћерке као укопане испратише тужним погледом. Само Анђелија брише сузе и грца, душа јој вапи да опет пригрли то дете, а наручје јој празно и руке јој дрхте.

Јерусавља се мало удаљи од својих кћери са ждребетом, па се сагну и шапну му:

„Води га на сигурно, враголе. Сад је теби поверен на чување.”

Најстарија вила пусти узде, а ждребе крену напред, неком само њему видљивом стазом, вођено невидљивом руком судбине. Виле га немо испратише погледом док није нестало у зеленилу шуме.

Глава пета

- јун 1346. године

*„Узе царе чедо на криоце,
У бјеле га руке прихватио,
Загрлио, па га пољубио...”
Однесе га до Призрена града”*

Тишином шумског пута таљига ждребе и на бисерном седлу носи закачену корпу са малим Милошем. Уједначено га љуљање успавало са палцем у устима који је повремено у сну сисао. Ни сањао није да иде у сусрет својој судбини, нити је ико могао да претпостави колико ће један наоко обичан сусрет променити коб не само сусретника, већ и целог народа. Добро, можда скоро нико. Само она чија је рука водила ждребе кривудавим стазама од Вилиног извора до главног шумског пута. Старица је била сигурна да ће животиња непогрешиво да одведе дете куда треба, али тога јутра је шума врвела од нејасних сенки које су, чини се, завиривале иза сваког дрвета, иза сваког камена тражећи нешто... Знала је она *ко су и шта* су тражили, зато се лично прихватила узди да заштити Милоша буде ли требало.

Али, по њеном спором ходу није се видело ни да је у журби, а још мање да страхује од неке опасности. Водила га је сигурно кроз мрежу шумских стаза све док нису избили на главни пут, па чак и онда, ногу пред ногу крену ка западу, тихо и без речи. Да ју је неким случајем

неко видео онакву стару, погребљену и у дроњцима како се вуче прашњавим путем, сигурно би преплашено побегао, јер би био сигуран да гледа некакву вештицу на недељу. Коса јој је била до земље, а десном руком се подштапавала док је левом држала узде. Њен лик су Јања и њен Никола месецима гледали у својим сновима док на крају обоје нису скоро полудели. Али, она је то тако хтела и све је урадила да се овако деси.

Кад у даљини, уз пут, зачу топот копита, она стаде. Ослушну пажљиво и осмехну се. Тринаест коњаника се приближава, помисли она. Да, велики ратни коњи, тешки под опремом и витезовима. И прате их њихови верни пси. Силвани, које су звали и змајевима. Волела је баба што су нераздвојни, то их повезује са њиховим коренима.

Кад је група коњаника избила иза окуке, у пратњи својих паса, угледаше пред собом толико необичан приказ да се у чуду укопаше у месту. Чак и неустрашиви силвани збуњено стадоше предосећајући нечиста посла. Јер пред њима, наред пустог шумског пута стајаше само неко ждребе са окаченом корпом о седлу. Да је био медвед, вук или пак змај, не би се толико изненадили, али... ждребе, па још и само. Нико ништа није рекао, само су спустили руке на балчаке мачева. Сви осим њиховог предводника, људине која се истицала не само својом висином већ и појавом, која је одузимала дах. Јер по речима Петра Томе, папског изасланика на српском двору, цар Душан беше „телом виши од свих људи на свету онога времена и страхан у лицу? Био је висок више од два метра, широких и чврстих рамена и великих ручерди. Имао је крупне црне очи испод густих обрва и црну косу, која му је падала до испод рамена. Лепо подшишану браду и танке бркове до ивица уста. Лице му беше грубо због бора и неколико мањих ожиљака стечених у борбама. Био је у пуној снази у својој 38. години. Носио је верижњачу са сребрним двоглавим орлом на грудима, а на леђима симбол реда Змаја са змајем обавијеним око сунца. За појасом му је висио велики мач, Кладенац, вилинског кова, који је био толико тежак да је само он могао њиме витлати. Име је добио по бујици крви коју је остављао за собом.

Душан потеря свог дората напред, а пратња оста у месту. У корак га је пратио његов верни силван Змајар, пас необично велики и рундав,

глават и са великим очњацима којима је лако кидао и вукове. Око врата је имао огрлицу са шиљцима, која га је штитила од угриза других паса. Цар стаде на десетак корака од ждребета, па сјаха и приђе му послушнујући и шарајући погледом по шуми са обе стране пута. Није сумњао на замку, али са Угрима се никад не зна. Већ дуго му задају муке, прелазе Саву, пљачкају, убијају, пале... Изазивају га. Мало-мало па мора са војском да дође на север царства, да их растера и протера са своје територије.

Поглади ждребе по глави и одмах примети бисерно седло на њему и необичну расцветалу плетену корпу. Знатижељно завири у њу и намах његово грубо и намрштено лице смекша и уста му се развукоше у осмех. Чудесна трансформација какву само мала деца могу да изазову код одраслих, добродушних људи. Јер наједном мргодност ишчезну, а царска надменост спласну.

„Ха!” насмеја се цар, па на чуђење своје пратње која не види шта је у корпи, он завлачи своје ручерде и вади мали смотуљак у плавом шалу. Тек кад из њега извирише ручице, мало дебље од једног Душановог прста, осталима лакну.

„Моје храбре војводе се уплашише ждребета које носи једно дојенче!”

На то пратња полако приђе, не кријући своје чуђење. Душан примети свог Змајара како му се мота око ногу и маше репом, па му полако спусти Милоша да га овај оњуши. А пас паметан, зна шта цар држи у рукама па цвили од среће.

„Боље га не дирај, мој царски брате,” рече му један млади витез. „Зар ниси чуо за врљање деце? Још ће ти натурити кумство.”

„Нема никога, Симеуне,” одврати цар. „Бар никога кога наше очи могу да виде.”

„Откуд то чедо насред шуме на ждребету?” зачуди се млађи царев полубрат, момчина од 22 године, кршан и леп са таласастом косом везаном у реп. „Да га мати није изгубила, па га сад тражи и плаче?”

„Још нисам чуо да мати изгуби своје чедо, осим ако јој се нешто није десило” опет ће цар не одвајајући поглед од Милоша.

„Још чуднија је корпа из које си га извадио, царе,” рече деспот Јован Оливер, па показа на њу. Био је две године млађи од цара, а

ликом је изгледао бар десет година старији. Имао је густу, дугу црну косу и црвену траку око главе. Био је нижег раста, али необично широк у раменима и веома јаких руку. Иако је незграпно деловао у оклопу, био је хитар борац и један од царевих најбољих војсковођа. Осим тога имао је титуле великог војводе, севастократора, а од проглашења царства и деспота. Био је десна рука Душанова, а још док је био краљ оженио га је својом маћехом Маријом Палеолог након смрти свога оца Стефана Дечанског.

Свих дванаест војвода већ се окупило око ждребета и Милоша, па их загледају и коментаришу. Силвани се узврпољили, па трчкају уоколо, њушећи само њима знане трагове.

„Ни ово бисерно седло није на одмет, царе” примети војвода Војин, коме је било педесетак година. „Све ми личи на некаква вештичја посла чеше браду и проницљиво гледа дете. Био је неповерљив према свему и сваком. Две године раније, у бици код Стефанијане, у првом сукобу са Турцима, Војин је изгубио десно уво, па је ожиљак скривао испод косе. Са обзиром на то да је српска војска претрпела пораз и да је могао да изгуби главу, није много марио за једно уво.

„А да ти, царе, вратиш то дете у корпу, па да пошаљемо ждребе низ пут.. ” умеша се војвода Воихна, господар Дrame, прекаљени ратник од 48 година и један од најславнијих војсковођа краља Стефана. Имао је дугу косу везану у реп, омање висине, али набијене грађе. Међу првима је пришао Душану када се побунио против оца.

Цар се ућута и загледа Милоша. Нешто му не да мира, па га распови и гледа његове пуне ручице и пуначко тело. Одмах спази белег вучјег бича и уписану му сабљу на бедру, и не издржа да се гласно не начуди:

„Ах! Па, ово је неко змајевито дете, војводе моје!” Па га свима голишавог показа, а Милош разгорачио очи па гледа непозната лица око себе. Као да се спрема да заплаче. „Видите ли ове змајске ознаке? Куд да пошаљем овакво дете, црни брате?” Цару и осталима одмах би јасно. Не само да му није било први пут да види такве белеге, него је сматрао за своју свету дужност да на свој двор доводи змајевиту децу и да их подиже као витезове. „И ово бисерно седло, као што кажеш, Војине... Мислиш ли да су га људске руке направиле? Или да су ову

корпу са цветовима исплеле? Не можеш је исплести, а да их не покидаш...”

„Шта каниш да урадиш, Душане?,” опет ће Симеун. „Узећеш чедо? А мати његова? Можда га ипак тражи.”

Цар опет умота дете у плави шал, на коме примети извезене симболе месеца, па приђе ждребету спреда и загледа му главу. Види му белег у облику птице раширених крила.

„Село Поцерје је на сат јахања” замишљено ће цар. „Можда тамо знају ко му је мајка или из ког је села.” Па принесе дете и пољуби га у главу. Осети како талас блаженства проструја њиме, толико је желео да има змајевитог сина.

Затим лагано врати Милоша у корпу и ухвати узде ждребета.

„Остави ждребе, па понеси чедо са собом, биће брже” каже му војвода Вељко, неустрашиви ратник, а у срцу добричина кога су сви волели. Први би се хватао у коштац са непријатељем, а последњи би остао на ногама после вина. Сви су волели да им се баш он нађе раме уз раме јер су знали да могу рачунати на њега..

„Не” одсечно ће Душан. „Ждребе је његово и иде са њим. Погледај му шару на челу, као некаква птица раширених крила... као... не знам... као ждрал. Да!” ведро ће цар. „Назваћу га... Ждралин!”

„Ма, куд се сети тог имена, царе?” подсмева му се помало Бранко Младеновић, отац Вука и Гргура Бранковића, пореклом из Захумља, људина са шакама великих као медвеђе шапе, длакавих руку и црномањастог лица. Био је човек изузетне снаге и слепо одан цару. Душан му је доделио титулу севастократора, која је била одмах иза звања цара и деспота, а био је и управника Охрида.

„Зашто?” зачуди се Душан. „Ждрал је весник пролећа и симбол добра, али и снаге и јунаштва. Знаш како кажу, поље на које се спусте ждралови добро ће родити... Да, Ждралин је право име за њега.”

Војводе то пропратише смехом, али цар их није ни чуо. Био је дубоко замишљен и срећан. Још једна змајевита принова на његовом двору. Откако му је још маленом његов отац Стефан Урош III причао о чудесној деци која се рађају са белегом вучјег бича и којима је предодређена јуначка будућност, Душан је стално на деци тражио знак да су дотакнута божјом руком и да тиме спадају у изабране. Милош

свакако неће бити једино змајевито дете на Душановом двору.

Колона је наставила лаким кораком у тишини. Сви су могли да виде цареву замишљено, али озарено лице. Знали су да је био задовољан, али пазили су да случајно не начну тему болну за њега. Зато је било најсигурније ћутати. Тако су сви мислили, осим његовог полубрата Симеуна.

„Заиста не разумем зашто окупљаш толику децу и туђинце око себе” рече он претварајући се да не схвата. „Скупљаш их с коца и конопца, а неке властелине намерно избегавааш.”

„Свако би требало да се окружи само људима од поверења” рече Душан усиљено, није волео да понавља ствари. „Ја имам око себе дванаест најоданијих људи, учинио сам вас војводама... А свако од вас је такође окружен дванаесторицом највернијих... То што је неко рођен у изобиљу не чини га одмах поузданим човеком. Кад овај мали одрасте, биће ми захвалнији и вернији од сина неког властелинчића који само мерка како да се овајди иза мојих леђа.”

„Не радиш ти то само због себе” убада га и даље Симеун. „Овај малиша ће одрасти тек за двадесет година. Ти то чиниш због свога сина Уроша.”

„Имам право да желим најбоље за њега, биће му потребни поуздани људи.”

„Не знам хоће ли имати вајде од њих, брате” тобоже се Симеун насекира. „Не примећујем да твога Уроша много занима командовање. Не игра се рата са осталом децом, не туче се, још није научио ни да јаше коња...”

„Још је мали” смрачи се Душану лице.

„Већ му је десет година, а нејак је у рукама” рече Симеун, а онда цинично додаде: „Додуше, најбоље чита и пише, и најлепше рецитије песме... Као да није твој син, брате.”

Душан га само прострели погледом, али не рече ништа. Није морао нико да му каже какав је његов син, али какав је такав је и његов отац је желео да припреми све да га он једног дана наследи. Знао је врло добро да му је за то важније да буде окружен правим пријатељима него да седи на гомили злата. И да буде обасут љубављу не само од мајке већ и од оца. Нешто што је њему било ускраћено и што га је тиштало

сваког дана његовог живота. Нису му ни сметале злонамерне приче да Урош можда није његов син. Правио се да не зна за њих, али га је у дубини душе копкало како је царица Јелена наједном затруднела. Додуше, она му се клела да јој је долазио у постељу... Али, тешко се човек може сетити шта је радио девет месеци раније! Није ни било важно! Сад је имао наследника и припремиће га ваљано да царује после њега.

Негде на пола пута до Поцерја, шумом опет затутња топот коња, овај пут су долазили цару и војводама у сусрет. По њиховом мирном понашању видело се да је неко кога су очекивали. И заиста, иза окуке се појави дуга колона витезова у сјајним оклопима. Јахали су по тројица, а било их је три стотине. Сви на црним коњима, у тевтонским оклопима са белим плаштевима са извезеним црним крстом. На челу се истицао њихов предводник, човек од педесетак година, необично широких рамена, здепаст и велике, округле главе. Коса му кратко подшишана, а брада ретка и танка. Нос му беше пљоснат јер га је више пута ломио, што по турнирима, што у боју, а лице му је највише кварио ожиљак над горњом усном, због којег је била благо деформисана. Али, тај ожиљак не беше из борбе, већ што је као дете био рођен са двоструком зечјом усном. Тај дефект га је толико прогањао у младости и донео му толико несреће у љубави са једном грофицом да се тек у 26. години одважио да оде у Венецију да се оперише. Али, ни то му није много помогло, па је из очаја кренуо у Свету земљу. И ко зна шта би се десило тад, пре петнаест година у Зети, да није као овај пут срео Душана на пустом путу и одлучио да остане у његовој служби.

„Капетане Палмане!,” повика Душан. „Ако је и било Угара у овим шумама, сад су се сигурно разбежали! ”

„И треба да беже од алеманске гарде, царе!” осмехну се његов капетан. На трен му несташе и ожиљак. Говорио је српски са тешким немачким нагласком. „Него, кад видех да вас нема, похитах вам у сусрет. Окаснио си.”

„Због овога! ” смеје се Душан па показује на Ждралина.

Палман Брахт потеря коња, а за њим крену његов сестрић Георг, момчина у двадесетим годинама, висок и лепо развијен. Имао је дугу црну косу, која му је вирила испод шлема. Био је врстан борац није се

одвајао од ујака. Уз њега је и његов брат Кијаран, човек дуге косе и вечито намрштеног лица. Био је необично ћутљив и ретко би шта прозборио, али је зато без поговора извршавао сва наређења. Био је крупан и веома вешт ратник, а говорило се да у алеманској гарди није било бољег борца. Сва тројица разгорачише очи кад угледаше одојче у цветној корпи на бисерном седлу.

„Шта је сад ово?,” изусти Палман. „Знам да су ваше шуме пуне разних бића, али да има и мале деце у корпама...”

„Чудесима никад краја!” додаде Георг.

„Ово дете има мајку која га је оставила у шуми” рече Бранко Младеновић. „Требало би је пронаћи и ишибати пре но што јој га вратимо.”

Георг се сагну из седла, па стаде помно да загледа Милоша. Није му дете познато, али се сетио нечег другог.

„У крчми сам често могао чути јадиковање твога кобилара Николе, царе,” рече Георг усправивши се у седлу. „Стално кука што му је жена родила нечије копиле и запретио јој је да ће их обоје убити ако се не отараси детета... Можда је то ово дете.”

„Кобилар Никола, кажеш?” замисли се Душан. Сећа се њега. Добар и вредан човек. Но, болно је за мужа кад му жена роди туђе дете. Али, ово одојче је носило такве змајске белеге какви се не рађају у обичним породицама. Слушао је он приче од свог старог оца о деци рођеној из љубави људи и вила... и змајева. И сад је такво дете он нашао у шуми, на ждребету које је и само било виловито.

„Судбина је хтела да се наши путеви укрсте” рече цар. „Водите ме кобилару. Желим да се уверим у те приче.”

Колона настави споро да таљига низ прашњави пут. Многи су се у чуду згледали што цар упорно води ждребе уместо да узме само дете. Али, он није хтео ни да чује да их раздвоји. Веровао је да се све дешава с разлогом, као и то да је баш он налетео на њега јер је и сам на двору имао више змајевите деце.

У међувремену, недалеко одатле, у селу Поцерје, прашњавим путем који је вијугао између малих колиба од блата и дрвета, једна женска прилика је сигурним и хитрим кораком грабила ка другој страни села, ка једној издвојеној блатари, која је иза себе имала и ограђен овчарник.

Млада жена није обраћала пажњу на погледе којима су је пратили сељани и на њихово међусобно дошаптавање. Заиста беше несвакидашњи догађај да се види једна млада и лепа жена обучена у шарене хаљине и са корпом у рукама. Она је гледала само испред себе и није се ни обазирала на лавез неких паса који су били везани у двориштима, нити је икоме било чудно што животиње бесомучно лају и скачу покушавајући да откину ужад којима су биле везане. Али, куда би она прошла, ту је настајао мук, а неке старије жене би склањале поглед и шапатам изговарале молитве или пак враџбине за терање злих сила. Оно што највише упадаше у очи беше њена дуга и бујна црвена коса, која је на сунцу светлукнула попут пламена.

Знатижељни погледи кришом је испратише све до излаза из села, где је била кућара кобилара Николе и његове жене Јање. Оно што Јању нагна да изађе из куће не беше туђинка јер пре но што је ова закорачила у авлију, огласи се уплашено мекетање њених оваца. Али, две жене се среташе, а Јања занеме од изненађења што због непознатог посетиоца, што због нескривене лепоте којом је жена зрачила. Таква лепота ни жене није оставља равнодушним. Не би се Јања тргла да туђинка прва не проговори:

„Поздрави, газдарице” осмехну се ова. „Ја сам видарица из Бабина на Сави. Путујем и видам травама, мелемима... У корпи имам грки мелем за дивље месо, жестоки мелем за живе ране, зелени мелем за змијске уједе, постан мелем за кожу, медне мелеме за одојчад... Рече ми нека жена да и сама имаш одојче, па ти могу понудити чајеве, мазове..

Али то Јањи натера сузе на очи, на шта видарка заћута. Не стиже ова ни да зине кад се на вратима куће појави Никола смркнутог лица. Од раног јутра, када је Јања однела Милоша у шуму, он је био туробан и ћутљив. Иако га је Јања била послушала, дубоко у души гризла га је савест и мучила помисао на Милоша остављеног у дивљини.

„Шта хоћеш?” одсечно ће он пришавши непознатој жени и Јањи, која је рукама брисала сузе настојећи да се сабере.

„Нудим мелеме за одојчад.. ” започе видарица, али Никола је одмах прекиде.

„Нема у овој кући никакве дечурлије, одлази.”

„Али, рекоше ми...”

„Чу ли ти шта сам казао?,” дрско ће Никола. „Овде нема деце. Погрешно ти рекоше

Видарица час гледа уплакано Јањино лице, час мрзовољног домаћина, па ни сама не зна шта да мисли. Најрадије би да завири у њихову кућу и да се увери шта је истина. Речено јој да је дете унутра.

„Можда бих могла онда да вам понудим чајеве и траве за...” Како то рече, закорачи напред према вратима, али Никола јој се испречи.

„Не треба нам ништа, одлази.”

Умај већ тад помисли како је најбоље да их обоје на месту убије, да улети у кућу и раскомада Муратовог усуда... Не могу ово двоје смртника да зауставе ћерку богиње Етуген - моћну Умај, која додиром прста удахњује, али и исисава живот. Они су за њу као мрави које несвесно гази док спроводи вољу своје мајке, не обазирјући се на ове јадне смртне душе. Шта јој ко може...?

И таман јој се лице смрачи и већ хтеде да подигне руку на њих, кад у даљини зачу лавез паса. Она се прену и брзо се окрете у том правцу. Не беше то лавез обичних паса. Препознала их је. Уто, зачу и топот коња. И пре него што их је угледала на путу, знала је ко долази. Може ли стићи да оствари свој наум? Не треба јој много времена, само неколико тренутака... Али кад се на путу диже прашина од чопора бесних силвана који су је намирисали и сад кидисали право на њу, она схвати да мора одустати од своје намене. Није било времена ни за шта друго осим за бег. Могла би некако да се одупре двојници-тројници силвана, али против дванаесторице, колико их је грабило ка њој, није имала никаквих изгледа.

На чуђење Јањино и Николино, она наједном поскочи и хитро замакну иза њихове колибе. Тада се сјатише силвани и дадоше се у потеру за њом, а Никола збуњиво крену за њима. Али како и он замакну иза своје куће, не наиђе ни на шта сем на псе који сад већ трче у круг и лају у ваздух. Од чудне видарке не беше ни трага ни гласа, као да ју је земља прогутала или да је нестала у ваздуху. Но, упорно псеће лајање увис и њихово пропињање на задње шапе, натера Николу да и сам подигне поглед, али не виде ништа необично сем једне црне вране, која је стајала на његовом крову. Тек кад она одлете, силвани се некако

умирише и похиташе назад у сусрет својим господарима који већстигоше Николи пред кућу. Кад он угледа цара Силнога и његову германску пратњу од 300 витезова, само се још више збунуи очас заборави на видарку, па помало неспретно крену Душану и његовим војводама у сусрет, кршећи руке и знојећи се, јер што би цар њему долазио иако је био његов кобилар. Да није нешто згрешио...?

„Приђи, кобилару Никола” рече војвода Вратко. „Нешто да разјасниш свом цару.”

Никола страшљиво стаде покрај своје Јање, а војвода Вратко, човек висок и широк, са косом која му је падала до рамена, сјаха па пред њега и Јању изведе чудесно ждребе са окаченом цветном корпом. Чак је ни Јања не препозна овако шарену и лепу.

„Је ли ово ваше чељаде, људи?,” упита их Вратко показујући на корпу. „Јесте ли га ви напустили у шуми?”

Никола и Јања се забезекнуше на те речи, али Јањи проради мајчински инстинкт па пружи корак испред свога мужа и прва завири у корпу. Кад угледа маленога Милоша насмејаног, њој лице смекша, очи јој се зацаклише, па га без речи дохвати и извади из корпе. Привига уз себе и заспе га пољупцима и сузама. Сви осташе неми на тај приказ, а само јој Никола приђе и у чуду гледа то дете. Свима беше јасно да је дете њихово. Неке војводе се узврпољише у седлима, негодујући у себи што родитељи тако свирепо одбацише своје дете, па већ размишљају како да их казне. И војвода Вратко се намршти, па им рече љутито:

„Шта вам би, људи, да га оставите у шуми? Или вам је ово ждребе побегло с њим? Како тако несмотрени да будете? Како сте могли...?”

„У реду је, Југ-Богдане,” Душан ће мирним гласом. Цар је могао назрети ствари које су другима биле скривене или непознате. „Пусти их да говоре.” Па се окрену Николи. „По твојој жени видим да је дете њено... Али, је ли и твоје? Или си га оставио у шуми јер је копице, као што се прича?”

Никола се тргну, па паде на колена. Погну главу што од страха од цара Силнога, што од срама. Гледа у земљу и говори:

„Ох, царе, ова жена ми је нанела љагу срамоте родивши ово копице од непознатог туђинца, за кога упорно говори да је некакав змај, који

јој је сишао са облака и обљубио је мимо њене воље! ” дрхтавим ће он гласом док и даље крши руке. „Немам образа да изађем људима на очи, јер ми се сви подсмевају! Како да живим у овој срамоти ни крив ни дужан! Зато сам јој рекао да остави дериште у шуми па нека га тај змај узме себи ако му је он заиста отац!”

На све то, Јања и даље ћути и само грли и љуби свога сина, а срце јој удара као лудо, што од среће што га опет види, што од страха да ће морати опет да се одвоји од њега. Како да то опет поднесе? Како да јој душа двапут умре?

„Како ти се син зове, мајко?” упита је цар. „Има ли име?”

Јања подиже сузан поглед ка цару и једва прозбори:

„Име му је Милош, царе Силни.”

Душан осети како га обузе милољубље, па пожеље да и сам пригрли дете.

„И шта сад?” опет ће војвода Вратко. „Сад кад смо вам га вратили, каните ли опет да га оставите у некој бестрагији или ћете га задржати?”

„Како да га задржим и да живим у срамоти?” повика очајно Никола. „Он није од моје крви и меса! То је неко ђаволско дете!”

„Кобилару Никола.. ” прекиде га цар. „Ја те памтим као вредног и узорног човека. Све кобиле које су ти поверене на бригу и чување вреде сваког мог војводе. Досад смо добијали поуздане ратне коње из твоје коњушнице... Немаш ли у срцу нимало љубави према овом детету, које носи змајевите белеге и које ће једног дана засигурно прославити твоје име?”

„Узалуд је и сва та слава ако није од моје крви и меса, царе! завапи Никола. „Да смо га ми пронашли напуштеног у шуми, присвојили бисмо га без размишљања, али овако... Гнушам се од помисли да је неко обљубио моју вољену Јању! Не желим то коpile, опрости ми, царе.”

Душан заћута. Није могао да се не сети злурадих клеветања о његовом сину Урошу, за кога су неки говорили да је и сам коpile. Ма колико се трудио да одагна тај мрачни облак који се наднео над њим, Душана је то тиштало. Па ипак, свим срцем је волео Уроша, свог Уроша, свог сина, па шта иако је био другачији и није био на њега,

више је личио на своју мајку Јелену. Зато је његова ћерка Теодора више личила на оца, беше мушкобањаста и висока у доносу на остале девојке иако је тад имала само једанаест година и била две године старија од брата Уроша. Али, за разлику од њега, Никола је знао засигурно да Милош није његов син. Није постојала никаква сумња. Како би се он понео према Урошу да је сигурно знао да је овај копице? Али тај Душанов црни облак имао је свој још мрачнији облак. Његов несрећан и дубоко болан однос, који се граничио са лудилом, са оцем Стефаном Урошем III Дечанским окончан је његовим трагичним убиством. Неузвраћена љубав, чак и мржња оца према сину оставила је дубок и неизбрисив траг у Душановом животу и утицала је на многе његове животне одлуке, некад добро, некад лоше. Кад је то лудило прошло, поред болног осећаја кајања, Душан је у дубини душе волео оца. Зато је свом сину дао име Урош. Из толиког бола и кајања које је пратило Душана целог живота родила се неизмерна љубав према деци. И жеља да им пружи сву љубав и пажњу коју он није имао од свог оца.

Зато је осетио скоро неиздрживу жељу да и он привије малог Милоша уза се. Али, није могао одрећи мајци њену љубав.

„А ти, мајко, шта имаш да кажеш о овоме?” упита је цар. „Одричеш ли се и ти свога сина?”

Чинило се да Јања неће смоћи снаге ни да писне, а камоли да нешто каже. Душа јој се везала у чвор, грло суво, а сузе не може да задржи. Не одваја поглед од сина, а у себи му тепа и назива га најлепшим именима. А Милош осећа мајчинску љубав, па се шћућурио у њеном загрљају и само је гледа својим крупним очима.

„Која се мајка може одрећи свога сина, мудри царе?,” проговори Јања с муком. „Мајци може само смрт отргнути дете из руку, али у срцу остаје заувек.”

„Јањо!” повика Никола претећи и погледа је испод ока. „Оставила сам мога Милоша у шуми покрај потока са надом и вером да ће његов отац доћи по њега и спасти га сигурне смрти... али он доспе у твоје руке, царе. Судбина му је, чини се, другачија.”

„Ово онда није ваше ждребе?” упита га војвода Вратко. „Није, часни војводо! умеша се Никола. „Није из цареве коњушнице, нити је наше. Не знамо откуд се створило.” Душан се замисли. Одмах је он приметио

да је Ждралин виловит, а можда и приличи једном змајевитом детету. Која га је рука посадила на бисерно седло и послала низ пут њему у сусрет, то није могао знати, али нешто му је говорило да Милошу следује значајна судбина чим је доспео њему у руке.

„Ако се ви својеволјно одричете овог детета,” рече цар, „онда ћу га ја одвести на своје дворе, јер је то свакако боље него да га ви опет оставите у шуми.”

Јања крену нешто да изустити, али пресрете је Николин оштар поглед. Поглед који је говорио хиљаду страшних речи, а којих се наслушала свих ових месеци. Одједном је у срцу знала да ће Милош страшно скончати буде ли тражила да јој се дете врати. И не само он, можда и она. Јањи нешто застаде у грлу, као да јој не допушта да проговори оно што је свакој мајци незамисливо болно.

„Мајци ће бити драже да га ти, царе Силни, узмеш под своје скуте него да остане да лежи у некој шуми на немилост мрака,” рече она напоследку. „Радије ћу га из свог срца истргнути болно него да сконча од неке звери...” И глас је издаде и она занеме од бола и суза које се прелише из напаћене душе. Она дрхтавим рукама испружи Милоша увијеног у њен плави шал, а малиша као да осети коначан растанак од мајке па заплака. Војвода Вратко виде да ће жену издати ноге јер јој колена заклецаше, па брже-боље прихвати Милоша у своје наручје. Како га одвоји од мајке, Јања се сручи на колена и погнуте главе само што душу не испусти. Не зачу се ни глас од ње, само тихо јеца и тело јој дрхти.

Душан сјаха са свог високог коња и узе Милоша из руку свога војводе. Преплави га љубав, па и он осети сузе у очима. Приви дете уза се и пољуби га у чело. Обасуо би га безбројним пољупцима, али војводе и његова гарда га гледају, па не сме да покаже колико је дете мило срцу његовом.

„Мајко, нека ти је за утеху да ће ти син расти на мојим дворима и да неће оскудевати ни у чему,” рече цар полажући Милоша у цветну корпу и на Ждралина. „А ти, оче, једнога дана чућеш за његово име и запитаћеш се да ли си данас исправно поступио. Питаћеш се да ли је у теби ипак било довољно љубави да га назовеш својим сином.”

Цар и војвода Вратко узјახаше своје коње и дадоше знак колони да

крене даље, у логор који је био на пола сата јахања од села.

„Морамо наћи неку дојиљу у нашој комори за ово сисанче.” осмехну се војвода Вратко Душану, а овај само климну главом. Био је и он срећан што Душан води Милоша на свој двор. И сам је много волео децу, што и не чуди кад се зна да је имао девет синова и једну ћерку. И то какве синове! Какве јунаке! И ништа мање вредну ћерку Милицу, која је тада имала једанаест година, али коју је седам година касније цар Душан удао за свог логотета, а касније ставиоца Лазара Хребелјановића. Невидљива рука непогрешиво је вртела вретено судбине многих на Душановом двору.

Душан се не окрете ка Јањи и Николи, а њих двоје остадоше на коленима док цела колона не прође поред њих.

Нико није обраћао пажњу на силване који су залајали кад је војску надлетела једна врана. Убрзо се и она изгубила у даљини. Видела је све.

ГЛАВА ШЕСТА – ЈУН 1346. ГОДИНЕ

*„Ето јунак на коњу Ждралину,
Није јунак, него змај је клети,
Змај је клети од Јастреб планине”*

У недрима свете планине Улудаг, у Анатолији, у полумраку пећине нејасна згрбљена фигура наднела се над сто и замишљено нешто ради. Мрак надви крило по њеном лику само да би сакрио њено грозотно лице. Чак је и тама притискала тишину, пригушивши сваки звук који би она начинила. Изгледало је као да хиљаду демона гледа баби преко рамена и покушава да схвати шта она петља. Она се није обазирала на њих, већ је вешто од блата правила Улганову лутку и све време у себи понављала:

„Ил’ је усуд, ил’ је проклетник, ил’ је пркос змаја клети, Нек му овај Улган дође главе и султана отклети Улган беше монголски творац свих људи које је направио од блата по свом наличју. Такође је упозорио Наму да долази поплава и да он себи направи барку како би преживео. Итуген је знала тајну прављења Улганове лутке и сада је у рукама ваљала једну по лику Милоша Кобилића. Пробаће све да уништи Муратов усуд иако се потајно плашила да ће сав њихов труд бити залудан. А ту је сад био и Душан Силни као његов заштитник. Он јој је већ дуго кост у грлу. Требало је да зна да ће га *баба* послати у сусрет

Милошу. Баксуз је око себе окупљао сву змајевиту децу, припремао их за одбрану земље, као да је он могао да види да ће сви заједно једног дана стати на бојиште насупрот Мурату.

Умела би страшно да се разљути што ни као богиња није могла да утиче на неке судбине. Бар не на оне које су други богови водили. Али, зато је увек била спремна да проба. Из ината, из пркоса. И сад ће направити Улганову лутку Муратовог усуда и послаће му највеће зло...

Мртви мук прекидоше тихи кораци босих ногу по каменом поду. Долазили су из дубине пећине. Тек из мрака изрони једна ситна женска фигура у шареним хаљинама. Складног тела, поносног изгледа и држања, богиња Умај приђе Итуген и стаде неколико корака иза њених леђа. Ћутке је стајала и чекала да јој се мајка обрати.

„Дошла си к мени, кћери,” изусте ова не окрећући се. Њене речи пригушено звуче у овој тешкој тами. Ваздух је пун сабласти које обигравају око две жене.

„Мој наум оста неостварен, мајко,” потиштено ће Умај и погну главу. „Задоцнила сам, усуд није био у кући.”

„Ниси ти задоцнила него те *она предухитрила*” одврати Итуген.

„Послала је дете међу виле нагоркиње...” започе Умај.

„Јер је знала да ћемо га тражити код родитеља,” допуни је мајка.

„А виле послаше јунака на ждребету...”

„Право на ноге Душану Силноме, коме другом!” Изнервира се баба па лупи шаком о сто. „Није јунак него је проклети змај са Јастреб планине!”

„Све потиче одатле.” Леп Умајин лик наједном поприми страшну гримасу, као да показује своје право лице испод коже.

„Али, *она* све смишља.”

„Мислим да је најбоље да усред ноћи пошаљемо чопор караконцолоса, па нека га растргну!” љутито ће Умај не мењајући своју грозотну гримасу. Неће јој бити први пут да поведе караконцуле да јој помогну у намери. Волела је да их користи, није морала да размишља да ли ће побећи пред јачим противником. Оне никад не устукну, већ се боре до смрти.

„Не!” успротиви јој се мајка. „Не можемо их послати усред толике војске, побиће их пре но што стигну до усуда... Другачије ћемо, кћери.”

Итуген се осмехну, па се окрете и показа кћерки лутку коју је направила од блата. Умај је одмах препозна и вративши свој неодољиви лепи лик, осмехну се задовољно.

„Kora ћеш му призвати, мајко?,” радознало ће она, а у себи ликује и смишља ког би демона она изабрала.

Итуген заћута за тренутак као да ни сама није сигурна да ли јој је избор најпаметнији. Има демонских сила које су непредвидиве чак и за њу. Неке имају свој пандан у боговима. Уосталом, у томе се огледа равнотежа света. Али, призвати најгору... не може да прође безазлено.

„Бунинка,” кратко ће она, а са Умајиног лица сместа нестане осмех.

„То није мудро,” једва изусте кћерка. „Има толико других демона..

„Нећу да губим време, хоћу најопаснијег, да једном за свагда уништим тај усуд.”

„Како ћеш се нагодити са њим?” двоуми се Умај. Од Бунинке није било горег демона. Уосталом, зар од ђавола има горег? Она је знала да је овај превртљив и дволичан, непоуздан... опасан.

„Припретићу му Гесар Каном покуша ли да ме обмане” рече самоуверено Итуген. Умај само климну главом. Гесар Кан беше ратник, херој који би послат са неба да ослободи свет од зла. Тако је и Бунинку бацио у подземље, а враћа се сваки пут кад зло превлада.

„Али, шта ако нам ни тај наум не прође, мајко?,” упита Умај. „Стигну ли у град, биће нам теже да га се докопамо.”

„Не брини, кћери,” смешка се Итуген док по рукама ваља лутку Милоша Кобилића. „Позвала сам ја још некога да нам се придружи у овој борби. Неће та *баба* моћи да се бори против нас толико. Већ дуго је она још неке трн у оку, а тај је спреман да ископа и своје око да би извадио трн! Амуратов усуд биће сатрт, а са њим и тај... Душан Силни. Уосталом, неће усуду бити спаса кад га Бунинка спопадне наред путовања, усред недођије. Нико неће моћи да му помогне. Па ни сам Душан Силни! ”

Глава седма - јун 1346. године

*„Пак те други на планини нађе,
И однесе својој танкој кули,
Те отхрани велика јунака,
Кога таквог већ не рађа мајка,
За на и српског јунаштва!”*

Дугачка колона војске отегла се по прашњавом путу који је вијугао уз Ибар. Иако још не беше подне, сунце је тако упекло да је најављивало још један врели дан. Нико више није могао да се сети кад је последњи пут пала киша. Чак ни кад је дунуо свежи северац. Куд год су пролазили, могли су да виде спарушена поља и испуцалу земљу. Само овде, дуж Ибра, зеленило се, а вода је жубором позивала ожеднеле и изнемогле војнике да се освеже. Јутрос рано кренули су из утврђеног града Брвеника, који се сместио на високој стеновитој купи. Тамо су цар и војводе преноћиле, а војници, њих скоро пет хиљада, у логору крај подграђа.

Није прошло ни два сата, а колона се, чини се, још више протегла. Људи су уморно вукли ноге по прашини, а коњи су погнутих глава носили своје јахаче.

На челу колоне јахало је дванаест војвода и њихов цар, а за њима су трчкарали њихови верни силвани. Иза цара и војвода - алеманска гарда

са капетапом Палманом, три стотине витезова, који су сад јахали растерећено, без тешких оклопа који су умели да се усијају на сунцу. Иза Немаца, још једна посебна Душанова јединица страних плаћеника, алмогавери, на које се посебно поносио и који су дуго били у његовој служби. Још је његов отац Стефан Дечански довео каталонске најамнике преко Краљевине Сицилије за битку код Велбужда 1330. када се Душан посебно истакао. Од њих пет стотина, временом их је преживело само седамдесет. Тада је и сковано нераскидиво пријатељство између њиховог вође Ал-Мохада и младог краља Душана. Алмогавери никад нису Душана ословљавали титулом краља или цара, већ са адалид као свог вођу. Обичне војнике су називали алмогаверима, а капетане алмокаданима. Они су важили за најбоље најамнике, а беху познати као неустрашиви, али веома сурови ратници. Име им значи „група људи која упада па непријатељску територију.” Пореклом су са Пиринеја, горштаци краљевине Арагон, припадници су разних народа, па међу њима има и одбеглих муслиманских робова. Вође су бирали само на основу заслуга и храбрости у борби, а били су организовани у мале групе од петорице до петнаесторице људи. За разлику од витезова, алмогавери нису били оптерећени оклопима и тешким оружјем, већ су до савршенства усавршили борбу кратким копљем акона, које су бацали таквом силином да су пробијали штит, и дугим, широким ножем кутељом, који је подсећао на велику сатару. И лети и зими били су исто обучени: танка туника, широки кожни појас и кожне сандале. Понекад су носили мале штитове, али углавном су се борили без њих. Чак ни па коњима нису ишли у борбу, већ су више волели да буду раме уз раме са друговима. А то су биле особине које су их највише красиле - оданост и верност према саборцу. Имали су ефикасну тактику застрашивања у борби. Носили су кремен којим су ударили о оштрицу ножа пуштајући варнице, а у битку су улазили уз застрашујуће покличе: „Пробуди се, челику!” и „Свети Георгије!” Свети Ђорђе је био њихов светац заштитник.

Онда и не чуди што је млади краљ Душан њих употребио кад је напао свог оца Стефана у срцу његове државе 21. августа 1331, упавши му на двор док је Стефан био у лову са слугама. Стари краљ се дао у бекство са неколико племића, али га Душанова потеря без отпора

заробљава у тврђави Петрич, а затим заједно са целом породицом, маћехом Маријом, полубратом Симеуном и полусестром Теодором, заточи га у тврђави Звечан.

Између осталог, и због тога је владала нетрпељивост и љубомора између алеманске гарде и алмогавера. Душан их је држао раздвојене јер је до чарки и сукоба повремено долазило. Иако му је капетан Палман био десна рука и вођа његове гарде, Душан се за најважније акције ослањао на Каталонце. С друге стране, Ал-Мохад је стално говорио цару: „Веруј керу, не веруј тевтонцу!” Цар је знао зашто му то овај говори, али дугогодишња верна служба Палманова и пријатељство одагнали су и последње сумње у оданост алеманског вође.

Тамо где се Требичка река улива у Ибар, Душанови извиђачи обавестише цара да им у сусрет долази нико други до косингас Милош Војиновић. На ту вест се посебно обрадова његов отац војвода Војин јер дуго није видео свог најстаријег сина. Глас о њему стизао је само спорадично и увек о његовим великим подвизима и јунаштвима. Откако је убио троглавог дива Балачка и спасио Душанову жену, певале су се песме у његову част и величало се његово име. Од рођења је био обележен вучјим бичем на десној мишици и његов отац је знао да је пред њим јуначка будућност, али није очекивао да ће по њега доћи лично Змај од Јастрепца и одвести га да се припрема за косингаса. Све је указивало на светлу и славну будућност, али нико није знао да су му суђаје биле прорекле и кратак живот. Умро је пре 30. године живота од ране задобијене у борби са мракачама. Иза Војина су остали синови Алтоман и Војислав који су касније прославили презиме Војиновића.

Можда је то његов отац Војин предосећао јер би сваки пут изгарао од великог нестрпљења да види сина и посебно му се радовао. Тако је било и овај пут, па приметивши његову нервозу, Душан му добаци:

„Ако ти се жури, војводо Војине, па ти крени испред нас, али немој нам дићи облак прашине!” На ову опаску се сви насмејаше, па се стари војвода примири.

Не прође много, а наиђоше на некакву гужву на обали Ибра, а усред ње, наравно, Милош Војиновић. Разгаламио се и размахео десном руком, а леву држи на дршци свог љутог резива, славнога зеленога Дракона са балчаком у облику змајског врата и крсницом у облику

змајске главе. Старо вилинско сечиво беше познато по томе што иако зелене боје, сечиво би постало црвено када би се напило крви. Око косингаса се сјатило двадесетак људи, а неколицина држи једног свештеника везаног. Већ стоје до колена у реци.

Кад наиђе дугачка колона војске, па још са царем и војводама на челу, жагор одмах мину, а људи се узврпољише као кад лопове ухватиш на делу, а они само гледају лево-десно не би ли некако шмугнули ако могу.

Војводе и цар се одвојише од војске, па сиђоше до обале Ибра где је Милош Војиновић био окружен намргођеним сељацима наоружаним вилама и секирама. Наравно, ови их одмах спустише, а неки их богами и бацише у траву.

Уто, издвоји се војвода Прељуб, човек Душанових година, па видевши да су сви напети и да држе везаног свештеника, исуче и он мач, па грмну:

„Каква се ово неправда спрема том свештенику, људи? И зашто сте опколили Милоша Војиновића, па га гледате као крмче за секиру?”

Сељаци се ускомешаше, па нешто гунђају и згледају се. Они који држаше свештеника везаног, пустише свој крај ужета, па бришу руке о себе ко да нису одавде. На то се косингас Милош проби кроз обруч, па му се лице развуче у осмех видевши све позната лица, а међу њима и очево.

„Упекло сунце, па их ударило у главу!,” вели он. „Сад хоће да жртвују попа да дозову кишу!”

Неке војводе би да се насмеју, али не смеју од цара, који седи у седлу намрштен. Види то Војин, па приђе.

„И мислите да ћете тако дозвати кишу, црни људи? Да удавите несрећног човека у реци?”

„Па, покушали смо са здетним женама, да се окупају у реци, али узалуд!” довикну неко из гужве, а остали стадоше да потврђују.

„Јест’ вала” опет ће неко. „И крстоношу смо гњурили и ништа!”

„Па сад мисле ако удаве свештеника, то ће им сигурно помоћи!,” добацује Милош Војиновић, висок човек, жилав, дугих руку. Имао је косу везану у реп, прсни оклоп на коме се види страшни змај Виден раширених крила, а испод, црвену тунику са огртачем; на ногама

сандале. У прастара времена, моћни Световид је за своје станиште изабрао највиши врх Сврљишких планина, где му је народ подигао велелепни храм, а да би га бог заштитио од баука који су неретко излазили из Чворишта, сместио је свог големог змаја чувара у једну оближњу дубоку јаму, Виденову дувку. Виден беше свакако један од најстаријих српских змајева, а народ је вековима испредао приче о баснословном благу које он чува, сакупљано од дарова који су мали и велики доносили Световиду. Чак се и околни народ морао помирити са змајевом незајажљивом страшћу за лепим девојкама које је моходио увек за Спасовдан и Ђурђевдан. Једино је тад змај попримао људски облик и био рањив.

Зато су сви, људи или бауци, склањали поглед од змаја Зидена на Милошевом оклопу.

„Пустите свештеника,” кратко ће цар.

Сељаци се одмах ускомешаше и брже-боље одвезаше попа, старијег човека у седамдесетим годинама, седе косе и браде. Обрве му чупаве, па крију крупне очи. Лице му се издужило, што од врућине што од муке која га снашла, а зној му липти са чела.

„Ионако је ћопав, враг да га носи” неко промрмља, а Душан их прострели погледом.

„Приђи, старино,” рече цар. „Зар је невоља толика да хтедоше да те жртвују као неку овцу или свињу?”

„Царе...,” благо се поклони свештеник. „Мука их је натерала на мене, а сила бога не моли, лако ме савладаше, а ја шта ћу стар сам да бих им се опирао.”

„Шта то причаш, попе?,” изненади се Душан. „Као да ће то донети кишу! Него, упрегните марву да вам пренесе воду са Ибра или мотике у шаке па прокопајте канал до својих њива, а ни бунар вам не би био на одмет. Близу је река па вода није дубоко.”

Сељаци се згледају, па се ваљда чуде како им то није пало на памет.

„Како се зовеш, попе?”

„Димитрије, царе.”

„Можеш ли ходати, Димитрије?” упита га опет овај видевши да на леву ногу ћопа.

„Одавде ћу и да потрчим, царе! ”

„Останеш ли овде, твоји земљаци ће те удавити. Лакше им је то него да копају бунар. Хоћеш ли са нама? Свештеник је војсци увек потребан.”

Димитрије само климну главом, па одшепа ка комори, која је била на зачељу војске.

„Милоше Војиновићу, невоља те стално прати! ” рече му Душан. „Као да привлачиш злопце! ”

„Таква ми је судбина, царе!” смеје се добродушни Милош. „Да исправљам људе, речима или делом. Запатило се зло, па га морам чупати”

„А ви, људи..” повика Војин. „Вратите се кућама и маните се глупих обичаја, него, као што рече ваш цар, мућните главом и решавајте муке.”

Људи ћутке покупише своје виле и секире, па мало негодујући кренуше преко пута, па неком стазом ка шуми. Осврћу се, па гледају свог свештеника како шепуца дуж колоне.

„Сад кад смо овде зачамили, не морамо да журимо” рече Душан. „Ваља да се људи и коњи освеже у реци.”

„Ал’ нека се чувају русалки и водењака из Ибра,” додаје Милош. „Они посебно вребају коње.”

„Чули сте косингаса” рече цар. „Разгласите даље.”

Како цар и војводе сјახаше, тако ставилац Прибац Хребелјановић и послуга очас донесоше столице и столове, па пехаре и вино. Душан крај себе постави Милоша Војиновића, а поред овога седе отац му Војин.

Прибац Хребелјановић беше скроман човек који је дуго био у Душановој служби, а који се задовољавао титулом ставиоца и никад није тежио да напредује у Душановој служби. Био је више него срећан што је цар узео његовог сина Лазара под своју заштиту и бригу и обећао му титулу кад овај још мало стаса. Овome је тад било само 17 година, али Душан је у њему препознао младића у кога вреди улагати, иако није имао змајска обележја остале деце коју је на двор био довео. А он свакако није био једини, тако му се на двору те 1346. родио Вук Бранковић, син севастократора Бранка Младеновића, који је владао у Охриду. Да није случајност да му се на двору рађају све јунаци, иако

туђа деца, доказао је и змајевити Марко Мрњавчевић, који се родио десетак година раније, његов отац Вукашин и брат му Угљеша, почели су на Душановом двору, први као пехарник, а други као коњушар, а били су синови сиромашног властелина Мрњаве из Ливна. А сада је Вукашин био жупан Прилепа, а брат му Угљеша намесник Требиња.

„Кад човек сретне пријатеља на пустоме путу, увек је велика случајност,” каже цар Милошу Војиновићу, „али да сретне косингаса, то не може бити случајно!”

Милош забаци главу и гласно се насмеја. Никад га Душан није видео озбиљног лица, свагда је овај био насмејан. Сећа га се и кад се борио са дивом Балачком, смешкао се у лице смрти не плашећи се нимало горостаса и његове мачетине.

„Није случајник онај кога косингас сретне, у праву си, Душане!” Смешка се Милош. „Поготово ако је то цар усред бестрагије!”

„Којим послом ме онда походиш?” пита га Душан. „Твоје послање увек стрепњом испуњава душу.”

Милош му се скоро унесе у лице и прошапута му:

„Уснио сам пре неку ноћ да уза се носиш једно змајево јаје...” Рече то па погледа Душана да види његову реакцију, а цар само немо подиже обрве, изненађен што обојица изгледа мисле на малог Милоша Кобилића. „Па велим, биће боље да ти кренем у сусрет...”

Отац му Војин нервозно се промешкољи на столици. Није му се допадало то што чује. Бринуо је за сина, који је сам морао да се носи са свакаким бауцима и због чега га је ретко виђао, а још ређе знао на каквим је мукама овај често био.

„А је ли, Милоше Војиновићу” прави се Душан невешт. „Како си знао на ком царском путу ћеш ме срести?”

„А што питаш кад знаш?” Одмахну овај нехајно главом.

Душан се замисли нетремице гледајући га, као да му у очима види разлог. Ни Милош Војиновић не могаше да сакрије оно што обојица знају, па нехотице само неприметно зачкиљи очима. А цару то би довољно.

„Је ли ти *она* долазила?”

Косингас не рече ништа него кратко климну главом. Душан уздахну дубоко. Знао је добро шта значи када се она змајевитима појави у сну.

То никад није добро. Ваља платити цех.

„Шта ти је... Драгушла рекла, црни ти?,” забринато ће Душан.

„Само да носиш змајево јаје... и да се не одвајам од њега.”

„О, бога ти, како сад то?” зачуди се Душан.

„Својим животом да га чувам,” рашири уста у осмех косингас.

Цар није волео да види тај његов осмех, кад се „цери смрти у очи” како је он умео да говори.

„Имам ја још 'змајевих јаја', па их ти не чуваш својим животом,” опет ће Душан. „Зар је ово толико посебно?”

„Очито, јесте,” рече Милош па напући уста и сам у чуду. „Чим је то цех који плаћам Драгушли.”

Душан му опет загледа лице и замишљено клима главом.

Напоследку, отац му Војин рече:

„Дакле, живот му је у опасности чим косингас мора да га мува, а није довољна царска гарда.”

Милош Војиновић слегну раменима, ни њему није све било јасно. Осим да мора да послуша Драгушлу. Када је пре више година отишао код ње по савет, она му је рекла да ће му једног дана, за узврат, тражити услугу коју не сме да јој одбије. И он је пристао.

Таман да цар и Милош Војиновић наставе да причају, кад ето дојиље Маре, којој је Душан био поверио Милоша на бригу и чување, долази им сва уплахирена носећи у наручју Милоша Кобилића умотаног у мајчин плави шал. За њима сам иде Ждралин. Не одваја се од свог маленога господара. Она је радила као куварица у царевој комори, а и сама се била недавно породила, па ју је цар изабрао да храни малог Милоша. Тако је она дојила час своју ћерку, час њега. Имала је двадесетак година, лепушкаста црнка, мало облија, скромније обучена.

Кад је цар угледа узнемирену, он поскочи и без речи прихвати Милоша и уплашено погледа дете. Чим виде како овај укочено лежи и ковитла очима, би му јасно да детету није добро. Стаде му кнедла у грлу.

„Шта му је, Маро? Зашто је такав? Зашто му се слошило?,” замуца Душан.

„Не знам, царе!” расплака се она и крши руке. „Све је било у реду

кад сам га последњи пут подојила. Наједном је занемоћао.”

Војвода Вратко одмах скочи да види шта је.

„Да није нешто прогутао, црна ти?” рече он.

„Није, господару, тако бога никад не видела! Пазим га као очи у глави! Не знам шта га је спопало!” клања се она војводи.

Уто им прилази косингас Милош Војиновић па радознало загледа одојче.

„Да нема врућицу?” распитује се он.

„Или му се слошило због врућине?” надовезује се забринута цар.

„Па, откриј га, Душане!,” нервозно ће војвода Вратко. „Видиш да је умотан у тај клети шал! ”

Кад га цар распови, а косингас Милош има шта да види. Гласно се зачуди:

„Каквог ли јунаковића ту имаш, царе! Змајске белеге носи на руци и бедру! Откуд овај малиша?”

„Нашао сам га у Поцерини, напуштеног од мајке и оца, на овом ждребету, окаченог за оно бисерно седло. Зове се Милош Кобилић.”

„Кобилић, је ли? Смешног ли презимена. Отац му је сигурно био кобилар, је ли? Јесте. Него...” Па се замисли Војиновић, час гледа Милоша, час Ждралина. Све му је ипак некако познато. На крају, приђе ждребету и загледа му бисерно седло. „Ово људске руке нису сачиниле, царе... Нити је ово обично ждребе. Види се да је виловито, а дете виленито.”

„Толико знам и ја,” узврпољи се Душан, не може да гледа дете овакво. „Него, како да му помогнемо? Доведите мога видара, тај ће знати шта да чинимо!”

Очас се и Грк Филотеј, царев лични лекар, појави носећи преко рамена врећу са својим мелемима и прашковима. Чича је имао седу разбарушену косу, а лице глатко обријано. Био је обучен у црвену хаљину, а на ногама је имао дрвене сандале. Дуго је био у Душановој служби и добро је говорио српски језик.

Али када погледа маленог Милоша, он заћута не знајући шта да каже. Није још видео дете, па ни неког одраслог, да тако ковитла очима. Стаде он да замуцкује и да се чеше по глави. На крају, погледа цара и слегну раменима:

„Можда је падавица?” изусти.

„Море, каква падавица?!,” узвикну цар Душан. „Куд ће имати падавицу кад се тек родио? Ако ми ти паднеш шака...”

„Не свађајте се, људи,” умеша се војвода Вратко. „Није падавица него је нека друга болест!”

„Какво му је порекло, може свашта бити? рече косингас Милош. „Свако змајско дете има свог душманина. И ја свог имам. Ово су нечиста посла. Њему је потребна нека врачара или маг.”

„Куд да овде нађем врачару, црни ти?” избечи се на њега Душан. „Брвеник је најближи. Једино да пошаљем по неку па брзом коњу!”

„Биће касно, царе” озбиљно ће косингас. „Него... где је онај поп кога извукосмо из реке? Како се зваше несрећник?”

„Димитрије!” повика цар. „Зовите тог попа да сместа дође!”

Ето ти Димитрија онако ћопав жури, па се клати лево-десно.

„Ево ме, царе! Долазим, господару!” довикује он и маше руком.

Чим је пристигао, а цар му подметне Милоша под нос и рече:

„Шта фали овом сисанчету? Само ми немој казати да је гладан или да има падавицу.”

„Нико гладан не колута овако очима,” замишљено ће поп. „Ово дете је нешто спопало... Али... Није ни падавица. Од ње човек само једном заковрне очима...” Па кад му угледа змајска обележја на телу, њему излете: „Уф!... Нечисте силе!” Па испружи руке да узме дете од цара. Затим, шапћући му, удаљи се од гужве док су га сви радознано гледали.

„Ц-ц... Јадни Кобила, судбина му изгледа није наклоњена” рече Симеун. Цар га пресече погледом. Више пута је њему и неким другим војводама рекао да Милоша не зову Кобила ни из шале.

„Рекох вам да не вређате дете тим грдним именом,” рече строго цар.

„Не љути се, Душане” рече војвода Никола Стањевић, старина од шездесетак година и главни Душанов дипломата. Био је свакако најобразованији од свих војвода, па га је цар са разлогом слао на дипломатске задатке и преговоре. За своје године се добро држао и није избегавао борбу, мада га је цар штедео и углавном држао по страни. Имао је кратку седу косу и браду, дубоке боре и изразито продорне плаве очи. Говорио је увек споро и одмерено, никад није замуцкивао.

„Они само збијају шале. Не разумеју како је могао толико да ти прирасте за срце

„Нисам дужан да икоме објашњавам” смркнуто ће Душан док погледом прати попа како носи Милоша. Кроз главу му прелетеше призори из његове младости кад је чуо да је његов отац Стефан Дечански наредио његову смрт, па је због тога морао да бежи у Цариград. А волео је свог оца.

Није могао да разуме његове сурове поступке. Зар отац да дигне руку на сина? Покушавао је да то оправда и догађајима из очеве младости, кад је његов отац, а Душанов деда, краљ Милутин покушао да ослепи свога сина због престола, јер по обичају слеп човек није могао да влада. Тако је после и Стефан због власти желео да убије Душана, свог најстаријег сина и наследника.

Душан се тргну из црних мисли и викну: „Нећу више да чујем да га ико зове Кобила! Јасно?”

Војводе промрмљаше нешто себи у браде и ућуташе се. Знају колико цар уме да буде строг кад се наљути. Душан не могаше више да чека, па крупним корацима приђе свештенику.

„Знаш ли шта га је спопало, попе?”

„Ово је сигурно.. ” па прошапута да га једва и цар чу, „ово је нежид.”

„Нежид?” омаче се Душану па гласно узвикну од чуђења. Кад то зачуше војводе, сви се стадоше крстити.

„Далека му лепа кућа” промрмља војвода Прељуб.

„Споменуо се, не повратио се” додаје војвода Војин.

Бранко Младеновић и Никола Стањевић плунуше у страну.

Само косингас Војиновић оста прибран и приђе цару, који је Димитрију већ отео Милоша па га стиска уз себе, као да хоће да га заштити.

„Знаш ли, попе, бајалицу против нежида?,” упита га косингас.

Димитрије уздахну, најрадије би рекао да не зна, али пред царем не може да лаже. Душан је тако утицао на људе. Из њега је избијало поштење и ауторитет који је извлачио истину из људи. Страх од демона беше толики да се његово име није спомињало, јер „зло долази без позива” па се већ радије замењује погрдним називима као

некрштеник, нечастиви или нежид.

„Знам је, косингасе, али бојим се да га се нећемо тако лако решити чак и да га сад протерамо из детета,” рече поп слегнувши раменима, па пружи руке да му цар врати Милоша. Затим крену опет дуж обале реке и поче да је изговара: „Нежид иде путем, сретете га анђео Гаврило и упита куда иде, а он му одговори: ’Идем у човекову главу, да је сваком муком мучим.’ Не можеш тамо ићи, већ иди у воду.’ А нежид: ’Ја ћу из воде у рибу, из рибе у траву, из траве у свињску њушку. Свињу ће појести човек, па ћу опет ући у њега.’ Нежида изгна из главе рабу божију...”

И то тако потраје читав час, све док наједном Димитрије стаде руком да прави покрете изнад Милоша као да нешто извлачи из њега, па се сав зајапурио, а зној га облива. На крају, Милош гласно заплака, а он замахну руком ка реци као да нешто баца, па пошто је стајао до чланака у реци, шутну воду неколико пута, па викну и пљуну на леву страну: „Налет га било! Анатема га било! Часни га крст убио!”

Поп задихан приђе цару, који је све то са чуђењем пратио и врати му дете. А Душан с нескривеном наклоношћу поче да љуби Милоша, очинском љубављу га целива пољупцима и погледом га милује.

Прилази му косингас Војиновић, па му рече:

„Царе, на свом сам путу сретао свашта, ти то знаш... Зато ти могу казати да ово дете краси важна судбина, носи месечево обележје на шалу, а Волос му је заштитник. Више ће волети ноћ него дан. Зато ће га опасности вребати са свих страна. Сад ми је јасно зашто сам уснио змајево јаје. Неко

моћан се окомио већ сад на њега не би ли га спречио да закорачи на свој судбински пут.”

„Ја ћу му помоћи да то уради,” рече цар не скидајући поглед са детета, које се већ смирило и изгледало уобичајено. „Биће безбедан код мене.”

„То није довољно, царе” рече косингас. „Мораш знати којим путем да га пошаљеш кад достигне зрелину

Зна Душан на шта косингас мисли и не мили му се да то ради. Понекад и сам помисли да је то можда превисока цена за ове јунаке. А опет, знао је да је судбина змајевитима наклоњена и да им је слава

неминовна. Али, најчешће по цену живота. Ломи се цар у души. Заволео је свако своје „змајево јаје” као да су му рођена деца. Зато оћута на Милошеву опаску. Али, овај је упоран.

„Кад достигне зрелину, пошаљи га у Ђавољу варош” тихо ће косингас.

Душан се намршти на помен тог места. Знао је шта има тамо и није то оправдавао. Као правоверан човек, изабрао је крст Божији, али као члан реда Змаја, знао је и за другу страну истине. На крају се помирио са тим да је ред Змаја заштитник часног крста од свих непријатеља, овоземаљских и оностраних. Његови хришћански корени били су јаки и непоколебљиви, али као и Растко Немањић, умео је да препозна добре обичаје старе вере. Некад је у шали говорио: „Свети Сава је био вучји пастир, а ја сам змајев пастир.”

Кад виде да цар и даље ћути и мршти се, косингас му опет рече:

„Он мора отићи пред врачару Драгушлу да му она открије судбину и постави га на прави пут. Само тако ће испунити своју судбину.”

„Не волим да шаљем децу код ње” изусте цар. „Она ме плаши.”

„Мораш, тако је одвајкада... И мене си тамо слао, тако ћеш и ону змајску децу коју си окупио на двору.”

„Некад помислим да нас све чека иста... страшна судбина” рече цар гледајући Милоша и размишљајући шта ли је записано њему.

„Судбина је змајевитих да чине велика јуначка дела,” рече косингас, а цар га погледа замишљено.

„Покушај да то објасниш матери својој, Милоше Војиновићу” рече цар. „Не мари она за твоје јунаковање, већ само за тебе.”

„Ах, царе! ” насмеја се косингас. „Не личи на тебе да тако говориш!”

„Знам, али увек ме спопадну такве мисли кад држим дете у наручју,” одговори Душан, па крену ка Мари, која је уплакана стајала по страни. Кад јој даде Милоша, а он се окрену својим људима, па чврстим гласом рече:

„Позовите ми алмокадана Ал-Мохада.”

Растрчаше се ови, па се за трен из колоне издвоји један алмогавер старији од Душана, али и даље у пуној снази, мрког изгледа са великим, широким ножем за појасом. Није био толико висок колико

крупан, носио је капу на глави, а на леђима мали штит. Ал-Мохад је био Маур, некадашњи одбегли роб са југа, који се временом толико прославио у борбама алмогавера да су га другови једногласно изабрали за свог вођу. Отад га слепо прате и у смрт.

„Заповедај, адалиде” благо се поклони Маур.

„Алмогавери су одсад одговорни за чување овог детета Милоша Кобилића” рече цар. „Живот му је у опасности.”

„Не страхуј више за њега, адалиде” рече овај. „Алмогавери ће га чувати својим животом.”

Мара крену са Милошем у наручју ка комори, а Ал-Мохад пође за њом. Кад су стигли до колоне где су били постројени алмогавери, он им рече нешто на њиховом језику, а група од 15 ратника се одмах издвоји и настави даље за Маром. Душан је био задовољан, Милош ће бити безбедан.

„Настављамо даље! Покрет!,” викну цар. „Зачамисмо овде и предуго! ”

Душан није ни чекао да послуга спакује столице и столове, већ одмах узјаха свог коња, па кад му се војводе придружише, он даде знак да колона крене. Желео је што пре да стигне у Призрен. Одлучио је да одмах крсти Милоша Кобилића у цркви, јер је дете до крштења у власти ђавола. Зато се за време крштења дува и пљује преко детета како би се ђаво отерао.

„Није ни чудо што га је онда нежид спопао.” помисли Душан. „А кад дође прави тренутак, послаћу га у Ђавољу варош. Нека спозна своју судбину и нека зна по каквом ће трњу стићи до славе.”

Глава осма – јун 1346. године

*„У цркви је чедо покрстио,
И л'јепо му име надјенуо,
Од милоште Милош Обилићу;
Па га храни као чедо своје,
Милује га на криоцу свилну”*

На дан Светог арханђела Гаврила у Призрену, 13. јула по старом календару, окупи се велики свет у манастиру Богородице Љевишке и око њега. Сјатило се што народа, што племства, а свечана места заузеле царске војводе и деспоти, и наравно, царска породица. Повод беше крштење, а кад је цар тај који доноси дете на крштење, онда је разлог више да се појаве сви од неке важности на двору. Иако нико, осим царске породице и царевих зближених није знао ко се заправо крсти, нико није ни питао да ли треба да се појави. Многи су нагађали, а понајвише они злуради који су најупорније шапутали: „Да се царица није опет породила, а да цар није знао да је забређала?” Но, такви су се увек гурали у прве редове и најдубље се клањали тој истој царици.

Службу свете тајне крштења обавља нико други него патријарх Јоаникије, човек можда десетину или више година старији од цара, први међу правовернима и први српски патријарх тек формиране српске патријаршије. Био је врло енергичан и храбар човек, и чинило

се да га увек и свуда има. Ништа није у царству могло да се деси, а да није знао за то. Можда зато што и није био црквењак, већ је пре устоличења за патријарха био логотет на двору тада још краља Душана, главни управник или секретар. Тешко се одвикавао од својих световних навика иако је био богобојажљив човек. Многи су се својевремено чудили откуд је он изабран, а не неко из црквеног братства. Но, Душан је желео на том месту човека од поверења, некога на кога се може безусловно ослонити у времену које је тек долазило. И зато је без оклевања прихватио Душанов предлог претходне године да се оснује српска патријаршија упркос противљењу цариградске патријаршије. То није био, наравно, никакав Душанов хир већ потреба да његову царску титулу потврди црква обредом крунисања и миропомазања. Како је само цариградска патријаршија крунисала царе, а Душан је био у непријатељству са Цариградом, морао је да оснује своју патријаршију која ће га потврдити за цара. Тако је већ почетком те 1346. године, на црквеном сабору проглашена српска патријаршија, а за патријарха је изабран стари Јоаникије. Он је за седиште патријаршије изабрао цркву Светих апостола у Ждрелу код Пећи, која је тек касније, дограђивањем и проширивањем добила назив Пећка патријаршија. Дотадашњи црквени центар, манастир Жича, опустошили су Татари и Бугари и дуго се обнављао.

Патријарху Јоаникију нико није морао да каже кога цар доводи на крштење јер је за Душанове намере сазнао и пре него што је овај стигао у Призрен. Није се нимало изненадио кад је чуо да дете носи вучји белег и сабљу уписану на бедру. Одавно је престао да се чуди како Душану, ниоткуда, пристижу деца, па и одрасли, са змајским обележјима. Веровао је, као и сам цар, да се то дешава са одређеном сврхом.

И тако је тога дана црква Светога арханђела Гаврила обасјана јутарњим сунцем зрачила мирисом тамјана и песмом хора, који је стајао у певници, испред олтара, и милозвучно певао као да призива и самог анђела Гаврила да посведочи овом светом чину. И док је патријарх обављао службу, појци понављају за њим, певају или читају одређене црквене текстове. Испред њих, у првом реду стоји царска породица: цар Душан, царица Јелена, а до ње њихов малолетни син

Урош, краљ и престонаследник, и принцеза Теодора, њихова старија кћерка. И косингас Милош Војиновић.

Са зидова живописне фреске, чини се, гледају присутне, а цар Душан мало-мало па подигне поглед на лик свога деде краља Милутина. Имао је помешана осећања према том човеку. Испрва га је мрзео јер га је деда са породицом прогнао у Цариград, али позвао их је касније да се врате у ју и старина је заволео свога унука Душана толико да је њему желео да преда престо. Душан је за то могао да захвали својој мајци Теодори.

Али, колико му је поглед са дедине фреске можда и сметао, толико му је миловидно лице Богородице Љевишке, која држи у наручју Христа чувара, испуњавало душу спокојношћу и уверењем да чини добро дело. Јер као што Богородица држи Христа на фрески, тако је Душан до малопре држао малог Милоша у рукама. Вероватно је то био само осећај, али као да је у њиховим погледима видео одобравање.

Царица Јелена је била, чинило се, жена која се истицала у свему. Колико по лепоти, толико и по памети, али и по строгости и храбрости. Шта више рећи него да је редовно пратила мужа у његовим војним походима, а да је на двору била страх и трепет за дворане и племство. Нити се склањала од крвавих окршаја на бојишту, нити је трпела јавашлук на двору. Била је виша од свих жена на двору, дуге косе и поносног држања. Ретко би је виђали насмејану; најчешће намрштену и грдљиву. Само је поред цара и његове мајке Теодоре, и наравно своје деце, умела да смекша и да покаже своју дражесну страну. Али, посебно је била нетрпељива према Душановом полубрату Симеуну, кога је поспрдно звала Синиша, Симче или Симша, па су тај надимак прихватили и многи други. Несрећник је царицу избегавао у широком кругу и плашио је се као ђаво од крста јер је сумњао да је царица у неколико наврата покушала да га отрује. Било је довољно да га Јелена прострели погледом, па да овај подвије реп и брже-боље се склони. Зато је и сад у цркви стајао по страни, што даље од царице, иако га је Душан увек држао близу себе. Руку на срце, царица би најрадије желела да га се отараси јер се плашила његових притајених насртаја на царски престо.

Поред ње, стајао је престолонаследник краљ Урош, десетогодишњи

дечак женског лика. Ако није личио на оца, био је сав на мајку. Лепе црте лица, анђеоског гласа и крупних очију. Био је много везан за мајку, али је оца обожавао иако га се мало и плашио. Можда зато што га је овај упорно терао да се бави борилачким и ратним вештинама, јахањем, мачевањем... док је он био најсрећнији док вежба читање и писање, док рецитује. Био је веома привржен својој сестри и слушао ју је у свему. Зато ју је и сад у цркви чврсто држао за руку.

Ако је Урош био на мајку, дванаестогодишња Теодора била је на оца. И Душан је кћерки дао име по мајци, коју је нескривено много волео и поштовао. Имала је кратку косу, ни до рамена, а шишке као дечак. Њене већ тад оштре црте лица умео да ублажи осмех, који је очаравао и могао да занесе њене вршњаке. Осмехивала се од срца, никад извештачено, ваљда као и њен отац и никога није остављала равнодушним. Чак је и њена строга мајка умела да попусти пред њеним шармом. У понашању је била мушкобањаста, па је прво научила да трчи па да хода! Са пет година је сама јახала коња, а са десет је научила да одапиње стрелу у пуном галопу. У оца је гледала као у бога, али је и мајку поштовала иако је сматрала да је ова престрога. Душан би је пустио и да се потуче са дечацима, док јој је Јелена строго бранила да се дружи са њима, већ само са девојчицама. Зато је и сад гледала у дечаке, Душанове змајевите како их је он називао, који су стајали поређани уз источни зид цркве.

А тамо, са једне стране стоји змајевити војвода Момчило, у својим тридесетим годинама, а са друге његова млађа сестра Јевросима, обоје од змајске крви Змаја од Јастрепца. А између њих двоје... најлепши бисери на змајској перјаници, све јунаци од сутрашњице и узданице српскога народа. Од најмлађег до најстаријег, поређани стоје Милан, касније му је додат надимак Топлица, Иван Косанчић, Реља Бошњанин, касније је добио надимак Крилатица јер је од свих најдуже могао скочити, Бановић Секула, Марко Мрњавчевић, будући краљевић и Јевросимин син, Бановић Страхиња, са надимком Страхило јер је био неустрашив, и Љутица Богдан. Описати њих било би као описати најсветлије звезде на ноћном небу које вечно сијају над нама. Тако их је и цар Душан гледао, као своју децу, своје изабранике који ће наставити његову славу и предводити будуће војске.

Сада ће међу тим змајевима бити и Милош, њему најмилија и најблиставија звезда.

Са Душанове леве стране стајала је његова мајка Теодора, жена милог лика и још милијег карактера. За њу се могло рећи да је била мајка у правом смислу те речи, пожртвована, великодушна и доброћудна. За њу ништа и нико није био важнији од њеног Душана. Све што је у животу чинила било је у његовом интересу, чак и кад се развела од Стефана Дечанског много година раније, тачније 1322, на његово инсистирање да би браком са Маријом Палеолог, кћерком Јована Палеолога, склопио толико му потребан савез са Византинцима. Али, знајући да разводом Душан постаје незаконит син и да као такав не може да наследи свог оца на престолу, она је тај свој пристанак условила гаранцијом да се то не деси. Упркос свему, Стефан Дечански и Теодора остали су у пријатељским односима, а можда и више од тога. Краљ је и даље потајно волео Теодору, можда зато што му је нова жена Марија имала тек дванаест година. Та приврженост је ишла дотле да је Стефан своју прву кћерку са Маријом и назвао по њој. Иако се краљица Марија противила, није успела да одговори краља и девојчици је остало име Теодора. Али, чим је стасала, краљица Марија се показала као тврд орах. Успела је да убеди свог много старијег мужа да поново уда Теодору и да је тако уклони са двора. Краљ Стефан, већ под утицајем чари младе жене, послушао је и Теодору удаде за човека који је био његова десна рука још из младости, за деспота Драгослава. Али, десетак година касније, Теодора сахрањује свог од себе много старијег мужа. Из тог брака, Теодора је родила сина Драгутина, али и овај умире тек што је стасао у петнаестој години живота.

Поред Теодоре стајала је њена кћерка Јелача, Душанова млађа рођена сестра. Много је личила на свога брата покојног Душицу, који је умро док су били у изгнанству у Цариграду. Када је деда Милутин, плашећи се свога сина Стефана, овога ослепео и са мушком децом протерао у Цариград, код себе је задржао Теодору и Јелачу. Испрва као таоце, али како је старио, све су му биле драже, поготово Теодора, која је умела да се додвори старом краљу и да му угађа ситницама. Она је и најзаслужнија што је стари Милутин касније вратио на двор свога сина Стефана заједно са Душаном. Нажалост, за Душицу је било касно јер је

већ умро од болести. Јелача је била мила и тиха жена, покорна и послушна, али паметна. Није се мешала у политику и клонила се свађе са бившом краљицом Маријом, па ни ова њу није дирала. Углавном се држала по страни, уз своју своју мајку Теодору. Имала је дугу смеђу косу, везану у реп, светлу пут и леп, дуг врат.

И сада у цркви, на крштењу, толико година касније Марија је стајала одмах иза бивше краљице Теодоре и дисала јој за врат. Ова би се понекад нелагодно осврнула само да би је дочекао иронични смешак бивше краљице. Теодора се осећала као да ће Марија сваког тренутка да јој забије нож у леђа. Али, то је била мржња која је зрачила из те ситне црнокосе и пакосне жене, али лепушкасте и врло складно грађене. Умела је увек лепо да се обуче и увек је ходала уздигнуте главе. Никад није пропуштала да нагласи да је некад била краљица и супруга великог Стефана Дечанског и да је послове на двору боље водила него „сада неки” при том мислећи како на царицу Јелену, али посебно на Теодору, која је здушно помагала царици у вођењу тих послова. Као и свака добра мајка, и Теодора је ћутала и трпела због свог сина, никад се не жалећи на Маријанине сплетке.

Царица Јелена, додуше, никад јој не би оћутала и најрадије би је отровала као и њеног сина, али је морала да је трпи јер је она сада била удата за деспота Јована Оливера, вољенога Душановог војводу. Шест година након смрти свога оца Стефана 1337. и због велике гриже савести што је Марија тамновала са њим, краљ Душан је удаје за свог верног војводу. Желео је да се искули најбоље што је умео.

Поред бивше краљице Марије, раме уз раме, стајала је њена кћерка Теодора, Душанова полусестра по оцу, и она којој је краљ Стефан дао име по својој првој краљици и супрузи. Та, на мајку, ситна жена са својих непуних двадесет година живота није имала ништа на свог оца, већ као да је била млађа сестра близнакиња својој мајци! Да се исто обуку, скоро да се не би разликовале. И по души су биле сличне. Била је бацила око на севастократора Дејана и није хтела да се смири док се није удала за њега. На крају, Душан му је дао ту титулу оженивши га са својом полусестром. Чини се да је она најтеже поднела тамновање са оцем Стефаном у Звечану и дуго није могла да се опорави. То је било нешто што није могла да опрости свом полубрату Душану, нити је

после толико година касније то могла да сакрије пред њим. Њена хладнокрвност и наизглед равнодушност тешко је падала Душану, па је овај дуго угађао њеним хировима не би ли некако задобио бар њен опроштај. На први поглед, изгледало је да се смирила кад се удала за Дејана, који је био скоро двадесет година старији од ње и који јој је подарио троје деце: најстарију ћерку Теодору Драгаш, а затим синове Јована Драгаша и Константина Драгаша. Међутим, њеном сплеткарењу није било граница, поготово кад би се удружила са својом мајком Маријом.

Поред ње, са друге стране, стајао је њен муж севастократор Дејан, обучен у плаво, онако како дворски обичај налаже. Додуше, сви су се још навикавали на своје титуле и облачење јер је цар Душан тек својим проглашењем за цара увео обичаје који су постојали на цариградском двору. Умео је у шали да каже: „Навикавајмо се, ускоро ће Цариград бити наш.” Зато је и Дејан, не само себи, већ и другима, изгледао помало смешно обучен скроз у плаво, са плавим ципелама и плавом капом. Био је скоро Душанових година, веома способан и свестран како на бојишту, тако и у преговорима, па је уживао велики углед не само код цара већ и на двору. Али велика мана му је била његова слабост према супрузи Теодори, која га је вртела око малог прста и неретко га користила за своје сплетке, иако он сиромаш није био тога свестан. Не зна се ко је имао више утицаја на Симеуна, да ли мајка Марија или сестра Теодора. На његову несрећу, обе су биле сличних убеђења.

Иза царице Јелене стајао је њен повисок, вижљаст брат кога је довела из Бугарске. Јован Комнина Асет био је човек кога нико на двору није волео ни подносио, осим његове сестре, наравно. Били су велика супротност и никоме, па ни Душану, није било јасно зашто га Јелена толико брани и толико се залаже за њега. Иако је био недраг и Душану, овај је морао да ћути и трпи шурака, па му је чак дао и титулу деспота и намесништво у северном Епиру. Од првога дана на Душановом двору показивао је велику самовољу и честољубље, а његове сталне недоличне поступке према млетачким трговцима Душан је морао да решава. Ништа што би цар рекао царици није помагало у смиривању тензија са Јованом Комнином. Она га је упорно штитила, а

он је одржавао свој положај. Био је ожењен Аном из Видина коју је повео са собом. Нису имали деце. Она је била тиха и неупадљива жена која је и после толико година проведених на двору врло лоше говорила српски језик.

Иза царске породице стојале су остале Душанове војводе, деспоти и кесари, и то: Никола Стањевић, Вратко, Прељуб, Војин, Бранко Младеновић, његов старији син Гргур, Вељко...

„Како ће бити крштено име овом детету?” упита напоследку патријарх Јоаникије погледавши цара Душана.

„Нека му крштено име буде Милош... Обилић.” рече цар, желећи да прекине спрдњу са Милошевим презименом Кобилић. Ућуткаће зле језике и зловнике.

На патријархов знак, он приђе и узме дете, па не издржа већ га стаде љубити у главицу. Није више чуо црквену службу већ се загледао у мило дечаково лице и дубоко се замислио над њим. Интуиција му је говорила да ће ово бити јунак над јунацима и да се њиме његов свети задатак окупљања змајевите деце завршава. Требало је да зна да ће их бити седморица, то је био чаробан број. И одахнуо је. Одахнуо је толико гласно да на трен забуне патријарха, који се накашља не би ли тргао цара из мисли.

Крштење је било завршено. Душана, који држаше Милоша у наручју, одмах окружише царица Јелена са њиховом децом и његова мајка Теодора и Јелача и засуше дете миловањем лепим и тепањем. Да је судбина умешала прсте видело се и кад је десетогодишњи Урош од оца затражио да му да Милоша да га држи у рукама. Јер за живота су се волели као браћа.

Само су зли језици кришом гунђали и прекорно их гледали не могавши да схвате зашто цар посвећује толику пажњу копиладима, а не њиховој деци која су рођена у законитом браку. Нико од њих, ионако, није знао тајну реда Змаја.

Касније тога дана, у царским одајама на двору у Рибнику, недалеко од Призрена, седи цар Душан и држи у крилу малог Милоша, а до њега седи стара краљица Теодора и сестра Јелача и милују га погледом, док се царица нервозно шета испред њих. Оштрим покретом руке отпусти Мару, која је чекала да узме дете. Испред врата је

стражарила каталонска гарда. Кад дадиља затвори врата за собом, царица плану:

„Намерно је вештица стала иза нас две! Могла сам да осетим како ме пробада својим урокљивим погледом. Бестрага јој глава! Кажем ти, Душане, боље да Милоша натрљамо белим луком да га она не урекне или да га та вештица не поједе!”

„Ако ће некога да поједе, то ћеш бити ти” рече јој Душан док заљубљено гледа у Милоша и цупка га у крилу.

„Или мене” равнодушно ће Теодора.

„Тебе неће, краљице. Тебе хоће опет да уда!”

Теодора у чуду подиже обрве и погледа Јелену да види да ли ова озбиљно говори. Ова не рече ништа него погледом показа на Душана.

„А ти, сине, ћутиш?” окрену се њему мати. „Значи ли твоје ћутање да нешто знаш о томе? Каниш ли и да удаш своју сестру Јелачу?”

Душан уздахну и коначно одвоји поглед од Милоша. У његовом погледу мајка је видела одговор. Никад није могао да сакрије нешто од ње, ни као дете, ни сада.

„Па, био је... тај предлог, да” замуца Душан.

„И ти ћеш јој опет удовољити, је ли?”, брецну се Јелена на њега. „Докле ћеш јој попуштати? Престани више да се мучиш том кривицом! Ниси ти крив за њихово тамновање нити за смрт свога оца! Тако је морало бити!” Царица се потом размахала. Ко зна колико пута му је то већ поновила.

„Твој рођени отац је наредио да те убију, шта си друго могао да урадиш него да се браниш?”

„Али, неко га је отровао, а људи мисле да сам ја то наредио!” Стара душевна рана га је опет заболела. Поново би се отворила и испуштала отровну жуч. Жуч какву је сигурно осећао и Стефан на самрти при помисли да је његов син наредио да га отрују. „Још ме је и проклео на самрти, мене и моје потомке, да ће моја кућа бити крај царству!”

„Бог је сведок да ниси упрљао руке,” рече Јелена. „Мада, руку на срце, није заслужио боље.”

„Не говори тако” једва изусту Душан. „Био ми је отац. Сигурно се и он покајао на крају.”

„Није брате,” тихо ће Јелача. „Душа му је била затрована против

тебе.”

„А ко му ју је годинама тровао?” Јелена значајно погледа мужа. „Она иста којој ти све чиниш.”

„Мислим да они не морају да испаштају због греха мога оца” рече Душан. „Уосталом, Симеун је...”

„Молим те, не спомињи ми Синишу!” прекиде га Јелена подижући руку увис. „Свима прича наоколо да ће те он наследити. А ти ћутиш. Наставиш ли тако, могу да дигну руку на твога сина Уроша, да уклоне и последњу препреку.”

„Сваки престо носи исто проклетство” рече нехајно Душан. „Сви желе да га се дочепају... А треба га умети сачувати.”

„Ти си некад лаковеран, сине” рече Теодора. „Не смеш да верујеш ни својим најближим људима.”

„А коме ћу да верујем ако не својим војводама, деспотима?” Погледа је Душан. „Ко је честит ако нису моји змајевити? И Господ је био окружен са својих дванаест апостола.” Рекавши то, пољуби Милоша у чело.

„Зашто онда ниси Синишу увео у ред Змаја?”, процеди кроз зубе Јелена. „Не заборави да је и Господа један од његових апостола издао.”

„Симеун није змајевит,” кратко ће Душан и значајно погледа своју царицу.

„Није ни у реду Чуvara копља светoга Георгија” смешка се Јелена. Волела је да га дира у рану.

„Добро, де! Не заслужује ту част... али ми је ипак полубрат.”

„Најсрећнија бих била када би Синиша омастио конопац.”

Душан је само прекорно погледа, а царица му одмахну руком.

„Ти више ништа не дугујеш Марији и њеној деци” рече Јелача. „Урадио си за њих више него што би било ко. А за оцем не жали толико, његово срце је било искварено и без спаса. Уосталом, ти само желиш да се и њему искупиш јер је тамновао са Стефаном.”

„Да сам ја тада била удата за тебе, сигурно би мене окривили за тровање,” равнодушно ће царица. „Ионако на мене прво посумњају кад неко напрасно издахне

Наста тајац, а само је царица још шеткала тамо-амо. Напокон, Теодора се сети:

„И кога си ми то наменио за мужа, сине?”

„Не присиљавам те ја да се опет удаш, мајко,” рече Душан благим гласом. „Него се плашим за тебе. Нетрпељивост између тебе и Марије ме брине. Зато бих... да те склоним од ње.” Затим је ухвати за руку. „Ти не би никад њој нажао нешто урадила, што не могу да кажем и за Марију. Могла би да те повреди.”

„Разумем,” уздахну стара краљица. „И кога си ми изабрао?”

„Иваниша, господара Топлице. Буде ли пристао, даћу му титулу деспота.”

„Руку на срце, краљице, Иваниш је веома добар човек, угледан и поштован од свих” сложи се Јелена са мужевљевим избором.

„И Топлица је довољно далеко од Призрена, је ли?,” додаде Теодора саркастично.

„Није толико далеко да не можеш да нам долазиш у посету” рече Душан. „Уосталом, још нисам склопио договор са Иванишом.”

„Немој ни да журиш” тужно му се осмехну мајка.

„А кога си наменио мени, брате?” упита Јелача. „И је ли то такође по наговору краљице Марије?”

„Немојте претеривати” узврпољи се Душан. „Мислим на ваше добро...”

„Мало више на добро царства, зар не?,” рече Јелача.

„Нећемо да се расправљамо” дозлогрди Душану. „Времена су тешка и сви се жртвујемо како морамо. И вас две сте дошле из туђине...” рече Душан мислећи на супругу и на мајку. „Па се не жалите. Обичај је такав одувек, морамо склопити савезе са пријатељима...”

„Некад ми то личи на давање талаца, а не на брак,” промрмља Јелена.

„Ако је тако, онда се ти нимало не понашаш као талац.” погледа је озбиљно Душан. „Таоци не иду уоколо, не зановетају и не наређују.”

„Богами, сине...” умеша се Теодора. „Ја сам се осећала као талац са Јелачом када вас је деда Милутин протерао у Цариград, а нас две задржао на двору. Нисмо смеле ни да писнемо, а камоли да се удаљавамо од двора. Срећа наша што је касније подетињио и одобровољио се. Стално сам му говорила: ’Твој унук Душан је плъунути ти!’ Чак и када се љутио и беснео. Додуше, нисам га много

лагала, све више личиш на њега.”

„Где ме шаљеш, брате?” подсети га Јелача.

„Још никуд, Јелача” рече Душан, на шта се ова обрадова, али за кратко. „Али, размењивао сам речи са Младеном Шубићем, господаром Клиса и Скрадина.”

„Добро сам рекла, интерес царства је на првом месту!,” смеје се она.

„Случајно се он граничи баш са босанским баном Стефаном, чију кћерку си хтео да удаш за нашега сина Уроша!” смеје се и Јелена. „Сад када ти то није успело, велиш ајде да бар придобијем Младена!”

„И ти си, Јелена, дошла након рата са Бугарском,” рече равнодушно Душан. „У знак помирења и добре воље.”

„Тргујете нама као са стоком,” дури се царица.

„Видим да ти је много лоше, гураш нос свуда где не треба,” рече цар. „Некад помислим да ти више владаш него ја, не знам више која одлука је моја, а која твоја.”

„Морам да ти помогнем када си тако лаковеран, као што каже твоја мајка,” рече Јелена. „Мораш да будеш оштрији, као што умеш да будеш војсковођа, нека те више не мучи савест због нечега што је давно прошло. И не слушај више Марију, тако ти бога. Далеко јој њени савети и дарови које доноси. Плашим се за нашег Уроша више него за себе. Он јој највише смета. Само без њега може да ти прогура оног Синишу за наследника... Али, вала, неће док сам ја жива!”

„Опасна је,” озбиљно ће Теодора. „Хоће све да нас удаљи од тебе, не би ли остао сам.”

„Али, њен савет у вези са Младеном је добар,” излете Душану, а жене преврнуше очима из очаја што је цар толико поводљив и што су њихове сумње биле тачне. „Младен је добар човек и биће поуздан савезник.”

„Као да је деда Милутин тебе ослепео, а не твога оца, који је иначе толике године добро глумио слепца,” каже му Јелена. „Не видиш ништа иако ти је пред носом. Неће она тебе лоше да саветује, па да ти посумњаш у њене намере. Уосталом, не жели она за свог Синишу окрњено царство. Добро каже Теодора: она својим dobrим саветима нас удаљава од тебе. А када останеш сам... наћи ћеш се у њеној

клопци.”

„Претерујете... Уосталом, Младен долази у посету следећег лета,” рече Душан, дајући им до знања да је расправа завршена. „За тада је уговорена твоја удаја, Јелача.”

Антагонизам између бивше краљице Марије и царице Јелене имао је дубоке корене и постојале су непремостиве разлике међу њима које су кулминирале нескривеном мржњом. Јер на другом крају царске палате, у одајама краљице Марије, могао се видети сличан приказ. Марија се шетала лево-десно, а њен син Симеун и ћерка Теодора седе и ћуте. Иако она беше само бивша краљица, имала је одаје раскошније од цара и царице. Још одавно је успела да се избори да јој се омогући да живи окружена најлепшим стварима на двору. Стално је понављала да је она краљице великог Стефана и да не заслужује ништа мање. Имала је среће што је Душан живео војничким животом и ненавикнут на раскош у својим одајама. Царица Јелена је невољно морала да послуша мужа и после дужег звоцања, престала је да се због тога буну. Сваку драперију, фигуру или комад намештаја лично је одабрала и није дозвољавала да се помера другачије од онога како је она наместила. Све је било под конач. Златни конач.

„Хтедох да је задавим, тако ме је мамио њен врат” бесни Марија. Стисла ионако танке усне, па су јој уста као једна црта. „Сва је горда и охола, па се испрсила... Ништа нисам могла да видим иза ње, бестрага јој глава! ”

„Ниси ни имала шта да видиш, мајко” Теодора се силила да се држи равнодушно, али је у ствари киптела од беса. „Још једно коpile је стигло на двор. Ово почиње да личи на неко црквено сиротиште!”

„Како си му допустио да га поведе, блесане?” пита мајка сина када застаде испред њега. „Зашто га ниси наговорио да остави то дериште у шуми? И мајка га се одрекла!” Затим се нагну над Симеуном као кобац: „Можда је неко подмече!”

„Никаква моја уверавања нису га могла понукати да се разувери, мајко” одговара јој он. „Знаш какав је Душан кад се заинати! Скупља ту децу с коца и конопца. Зове их својим ’змајевитим’! Ха!”

„Не смеј се, блесане” мајка му се ушетала као вучица у кавезу. „Било би боље да и ти некако уђеш у тај ред, они имају највеће

привилегије.”

„Знаш да не могу јер немам змајска обележја, зашто стално понављаш једно те исто?”

„Откуд она тој копилади, а ти, који си син краља, то немаш?” навали сад на њега и сестра му Теодора. „Па, ваљда је твоја краљевска крв важнија од некаквог длакавог младежа?”

Симеун оћута. Нема сврхе да понавља оно што и оне знају. Али, да би их смирио, рече:

„Ни Урош му нема змајске белеге.”

„А ни памети,” додаје Теодора.

„Ко зна чији је син” добаци Марија. „Сигурно није Душанов.”

„Ма, јесте, мајко...”

„Ћути кад не знаш!” прекиде га Марија. „Ја знам боље. Цар јој није долазио у постељу јер није ни био на двору. У то време био је у Радовишту, на преговорима са ромејским царем Андроником. Ја знам, ја се сећам.”

„Мало је требало па да је Душан протера са двора,” одмахује главом Теодора. „Просто не могу да верујем колико је среће имала!”

„Ма, каква срећа, кћери?” окоми се сад Марија на њу. „Срећа је за наивне, лукава је Јелена. Годинама није могла да забређа, а кад јој је муж отишао по другу изабраницу.. ” Марије пуцну прстима, „преко ноћи већ носи копиле и подмеће му га под нос као његово!”

„Са ким ли је забређала?” замисли се Теодора.

„Као да није могла да бира,” рече Марија, „У томе јој је без сумње помогао њен брат Јован, каквог ли омражњака!”

„Није он толико лош, мајко.. ” промумла Симеун.

„Куд није, црни ти?” избечи се бивша краљица. „Тај гледа само себе и своју корист, не разумем зашто га царица трпи

„Боље да се цар оженио оном принцем Јелисаветом,” додаде Теодора, „она је бар била кћерка покојног немачког цара Фридриха.”

„Не треба нам германске крви у царској лози” одлучно ће Марија. „Од њих никакво добро не можемо очекивати. Не свиђа ми се ни што цар уза се има германску гарду и оног Палмана... Боже сачувај. Не знам ко ми је омраженији, да л’ он, његов брат или његов сестрић.”

„Он је човек од поверења” рече Симеун. „Душан му слепо верује.”

„Хм, можда зато на крају и ослепи,” промрмља Марија, па се онда сети: „Ни они Каталонци му не верују. Чак су ми и они дражи ”

„Палман је цара убеђивао да пронађе другу жену, неку која ће му родити наследника” рече Теодора. „Зар није тада довео и оног свог сестрића омраженка Георга?”

„Дааа.. ” отегнуто ће и замишљено Марија. „Чак је и уговорио аудијенцију код немачког цара Лудвига Баварског. Лудвиг је то једва дочекао, без размишљања је дао руку кћери свога претходника. Баш чудно. Обично се погађају као сељаци на сточној пијаци.”

„Али да принцеза Јелисавета умре од туге...,” зачуђено ће Теодора. „Па није дотле дошло па да жена пресвисне и умре исте ноћи! Кажу, кад је чула за кога ће да је удају и да је Душан већ ожењен, легла је у постељу и умрла!”

„Баш свашта, али тим боље,” рече Марија. „Намрзла сам Јелену, али... да Јелисавета није сама умрла, ја бих је својим рукама задавила. Ко зна, Јеленин брат Јован је био са Душаном код немачког цара...” Она значајно подиже обрве.

„Не мислиш ваљда, мајко...?,” запрепасти се Симеун. „Ма, не би се он усудио да... да... зар на туђем двору? Не, не, никако, грешиш!” Одмахује руком њен син. „Нико није њој ни прилазио, ма ни Душан није насамо причао са принцем, а камоли Бугарин Јован Комнин Асен! Чак су јој дарове по дворјанима предали. Чуо сам их кад су причали о томе Марија клима главом, није толико сигурна. Сумњичава је у вези са свим.

„И брже-боље, царица је неким божјим чудом забређала!” смеје се Теодора.

„Свеједно, Душан јој слепо верује, и њој и Палману.. ” равнодушно ће Марија. „И својој мајци Теодори... Трн у оку су ми она копилад коју скупља на двору. Никоговићи. Како ли их само нађе?”

„Каже да их спрема за војводе своме Урошу,” рече Симеун. „Знаш како се он залаже да свако буде окружен људима од поверења

„Али, цар је теби обећао круну! опет ће Марија. „А царска реч је закон!”

„Знам, мајко” утучено ће овај. „Али, то је рекао када је био тешко болестан, а у случају да му Урош не дочека зрелост.”

„Али то је царска реч, не даје се олако и непромишљено! ” Стисну песнице Марија, а очи јој севнуше бесом. „Не мораш да ме подсећаш. Била сам тамо, крај његове постеље. Сви су чули када је рекао да ћеш га ти наследити... ако се неко зло деси Урошу!”

Наста мучан тајац. Син и ћерка загледаше се у своју мајку, па покушавају да јој прочитају мисли са лица. А она ћути. Спустила поглед и не трепће. Страшне мисли јој се врзмају по глави. Онда погледа Симеуна и мирним гласом рече:

„Бићеш цар, сине.”

ГЛАВА ДЕВЕТА - октобар 1346. године

„Урош III подиже мржњу на свога вазљубљенога сина, и место велике љубави, омрзну га савршеном мржњом.”

Пушан је сам стајао на врху куле и гледао бескрајно пространство које се пружало под њим. Био је дубоко замишљен док су му осећања навирала. Ово место га је испуњавало необичним спокојством, али му је доносило и бол од душевних ожиљака из прошлости. Колико је бајковити пејзаж изазивао дивљење и лепоту које се очи не могу насладити, толико га је хладан камен под руком подсећао на горчину очеве мржње. Док му се поглед губио далеко над косовском висијом, испод својих ногу, у тамници, некада је држао свога оца Стефана у ланцима. Кад год је долазио у стари град Петрч, никада није могао да се отресе тог осећања да му је отац још жив и да сад чами у тамници. Морао је сваки пут да се увери да то није тако и да се спусти у мрачну утробу тврђаве носећи само бакљу.

Док је тако укипљен стајао на врху највише куле, иза њега се уздизала очаравајућа Шар-планина са снежним врховима и бескрајним шумама, а испод њега се благо спуштала косовска висија, са питомом реком Неродимком и пространим Сврчинским језером. У њега је утицала Неродимка, а истицале реке Ситница и Лепенац. Језеро је било издужено и пружало се у правцу север-југ, од Урошевца до реке

Неродимке. Светлуцање воде под подневним сунцем деловало је као котрљање бисера по стаклу, као да их је руком могао захватити. Резак, хладан ваздух, који се спуштао са Шар-планине, пунио му је плућа и давао снагу какву је могао осетити само на његовом Косову. Бистрина мисли и осећај самозадовољства који умеју чудесно да одагнају жељу за освајањем, путовањима... Ваљда је тако кад је човек код куће. Како је бивао старији, увиђао је да у много чему личи на свог деду краља Милутина. По свему судећи, и старина је у свом унуку могао да препозна себе из млађих дана. Последњих година живота није се одвајао од Душана и пренео му је своја знања, па чак му је пружио и нешто што је могло да личи на очинску љубав.

Душанов деда краљ Милутин дуго је селио свој двор трагајући за идеалним местом за своју престоницу. Руку на срце, Немањићи нису много волели живот по градовима, па су им дворови увек били ван градских зидина, окружени зеленим пространством. Као престоница српске државе најдуже се одржао Рас због свог стратешког положаја, али краљ Милутин је био човек који је волео лов, шуму, реку, планину... И није се борио против својих корена, већ се одмах по ступању на престо и коначним протеривањем Византинаца преко Шар-планине и Качаничке клисуре када је проширио земљу на југ, заљубио у подручје Косова. Међутим, када је требало да одлучи где на овом простору да буде седиште његове државе, много се колебао. Једноставно, од толико лепих места није могао да изабере најлепше. У почетку, привремени двор му је био у Приштини, али убрзо се сели на јужне падине Копаоника, где је близу извора реке Лаб подигао двор Врхлаб. Али, ни ту није могао да се скраси кад је упознао све лепоте Сврчинског језера. Очаран пејзажом, Милутин гради не један двор, већ четири! Сви су били на раздаљини од 10 до 12 километара, а изнад њих, на јужној страни језера, на уздигнутој заравни, где се налази јак извор воде, и окружен са три стране планинама, чува их стари град Петрч, тврђава која је постојала чак у време цара Јустинијана.

Сада је Душан био одатле загледан у Сврчинско језеро и у острво које се налазило на његовој средини, са црквицом на највишем врху. Могао је лепо да види сва четири двора које је његов деда подигао. Четири драгуља. Иако су сви били саграђени од дрвета, по лепоти и

пространости нису нимало заостајали ни за којим другим. На јужној, источној и западној страни око језера налазили су се пропланци, шумарци пуни дивљачи, а на северној - Паун-поље, којим је протицала Ситница, са својим воденицама и рибњацима.

Краљ Милутин је један двор подигао на јужном делу острва на језеру, а на узвишењу цркву, у којој се Душан крунисао за краља петнаест година раније, након што је свргао оца са престола. Други двор подигао је у Паун-пољу и како му име каже, био је надалеко најлепши од свих. Имао је своје дворане за пријеме, ручавање, већање, а био је опасан дрвеним зидом и капијом, која је водила до двора. Оба два двора била су повезана мостом преко плитке језерске воде. Трећи двор Милутин је подигао на јужној страни језера на обали реке Неродимке, па се тако и звао - Неродимље. И он се налазио најближе граду Петрч. Четврти град Штимље Милутин је подигао на путу према Призрену.

Душан је зиму обично проводио у двору у Скопљу, а осталим месецима, кад није ратовао, боравио је у овим дворовима, а понајвише у Паун-пољу. И сада је тамо преместио свој двор, али као и ранијих година, кад год би дошао на Сврчинско језеро, један дан би одвојио за посету тврђави Петрч. Дојахао би само са својом алеманском гардом и у пратњи свог верног силвана Змајара, без својих војвода и кесара. Правдао је то потребом да обиђе посаду града, али највише да би посетио ћелију у којој је тамновао његов отац. Савест га је прогањала и затекао би себе како се несвесно преслишава и ређа догађаје који су довели до Стефанове смрти. Да ли је могао то да избегне? Да ли је неким својим мигом или поступком дао до знања да се слаже са захтевом осталих завереника да се стари краљ убије? Чинило му се да што више размишља о томе, ствари су му бивале нејасније. Само је једно знао: није му желео смрт. Али, шта ако је ипак крив...?

Оптерећен таквим црним мислима, цар крену низ камене степенице које су се вијугаво спуштале кроз средину куле. Успут сrete неколико војника који се укипише пред њим, али он их и не примети. У мислима је био далеко у прошлости, покушавајући по ко зна који пут да докучи тајну очеве смрти.

Изашао је у двориште и упутио се ка улазу, који је водио у подрум и

у тамнице. Петрч се састојао од два града, велике калеје и мале калеје, односно подграђа нешто ниже од тврђаве. Сама тврђава је била димензија 45 метара са 30 и имала је једну главну кулу високу десет метара, окренуту ка северу, и три мање, окренуте према осталим странама. Цела посада је бројала око педесетак војника, док је у подграђу било стотинак породица.

Душан уђе у западну кулу и крену низ вијугаве степенице до подрума и складишта. И ту срене неколико војника који су слагали залихе које им је он донео. Без речи настави даље па кроз један узак пролаз настави даље низ степенице ка тамницама. Тешка гвоздена врата му отвори стражар, а Душан како беше висок, морао је да се прописно сагне да би ушао у ходник који је водио до тамница. На зидовима је горело неколико бакљи, а поред њих се на неколико места сливала вода и плавила камени под. Ваздух је био загушљив и много хладнији. Тишину је реметило само капање воде и понеки шум који би стражар направио врпољећи се на капији.

Док је корачао ка последњој тамници, у мислима се вратио на онај дан када је у Петрчу заробио свога оца са неколико слугу док је био у лову и боравио у двору Неродимљу. То је била добро испланирана акција, коју је Душан спровео са неколицином својих најбољих ратника и са његовим тадашњим саветницима Каравидом Фратнудом и Ђурађом Илијићем. Након што је овде заробио свога оца, а маћеху Марију и полубрата Симеуна и полусестру Теодору у Неродимљу, све их је заточио у Звечану.

Душан застаде замишљен. Присећао се колико су његови великаши, а посебно Каравида Фратнута и Ђурађ Илијић наваљивали на њега да нареди погубљење свога оца. Ретко ко је био против тога, а завереници су се плашили да ће Душан ослободити остарелог оца и да ће им се овај осветити због издаје. Зато су га даноноћно убеђивали да нареди убиство. У тренуцима када би га обузео гнев што је отац желео његову смрт, долазио је у искушење да попусти, али његова нарав и добродушје нису му то допуштали. Зашто су онда Каравида и Ђурађ отишли једне ноћи у Звечан и задавили Стефана? Ко им је то био наредио? Да није он у тренутку гнева и слабости душе несвесно климнуо главом, па су његови саветници то протумачили као његово

сагласје?

Сећа се да му је тада његова мајка Теодора точила вино не би ли се смирио, али није био опијен. Или јесте, па се не сећа? Када их је преслишавао у Звечану после Стефановог убиства, обојица су се клели да им је он био наредио да још те ноћи убију Стефана. Душан је чак помишљао да их баци на муке, али сви остали великаши стадоше одобравати њихов чин и тапшати их по леђима као да неко јуначко дело учинише. Навукао би на себе гнев осталих великаша да је то урадио, мада је жарко желео да их види како висе.

Пре него што је скинуо резу са врата, Душан застаде као да ће унутра опет видети свога оца. Он растера те црне мисли и прошапута:

„Он се помирио са земљом.”

Скинуо је гвоздену резу и уз шкрипу одгурнуо врата. Сагао се при улажењу и пред собом испружио бакљу. Треперава светлост једва пробаци мрки мрак и слабашно обасја камене зидове тамнице. Када погледа у окове који висе са зида, на свој ужас, угледа неку прилику у дроњцима склупчану у ћошку. „Авет!” Помисли Душан пренеражен. „Отац се вратио из мртвих да ме прогања...!”

Застао је скамењен док се левом руком придржавао за врата. Светлост је играла по зидовима као паклени пламен око неког демонског бића. Занемео је. Ко зна колико би тако стајао да склупчана прилика полако не подиже своју главу и испод разбарушене косе промоли се старачко лице неке бабе. После дугог чамљења у мраку, чкиљила је покушавајући да разазна лице свог посетиоца.

Душан испрва разрогачи очи у чуду јер не очекиваше неку бабу већ свога оца, али убрзо се сабра и видно одахну. Сви призори из прошлости и тегобне мисли се распршише у заборав.

„Ко си ти, жено?” упита цар. „Шта радиш овде?”

То као да збуни бабу, па она погледа око себе као да жели да се увери да ово није сан, па збуњено замуца:

„Јеси... ли дошао да... да ме водиш на губилиште?” Душан оћута још увек збуњен, па и он схвати где се налази, па се исправи. Скоро је главом додиривао камени плафон тамнице.

„Стража!” громогласно одјекну његов повик. Зачу се бат трчећих корака низ ходник. Војник стаде иза њега. Цар се не окрену него и

даље стоји загледиан у бабу оковану ланцима. „Ко је ова жена? Зашто је овде?”

„Зову је... баба Вијорика,” замуца овај. „Тако кажу „И шта још кажу, зашто је овде?” нестрпљиво ће цар. „Кажу да је врачара из ових крајева. Крили је сељаци у Дрвенграду. Неки судија из Призрена налетео на сељаке како ископавају мртве да их спале. Не хтедоше да му кажу зашто то раде, а када им је припретио мукама, рекоше да их је она наговорила.”

„Врачара, је ли?,” замишљено ће Душан док је гледа. Није их волео. И плашио их се. Знао је он да оне имају свакојаке моћи и најчешће их користе да чине злодела. Добро, било је изузетака. Врачара није исто што и вештица, наравно. Али, ипак их није волео. Није умео са њима. Уосталом, није он косингас па да се бакће са таквима. „Зашто си набеђивала људе да ископавају покојнике и спаљују их? Знаш ли да ја то браним?”

Баба га мерка од главе до пете, па размишља: ко ли је овај па да то „брани”? Још један судија?

„Чујеш ли шта те цар пита, баба?” викну стражар. На то, Душан подиже леву руку да га ућутка.

Када Вијорика чу ко пред њом стоји, она се са муком придиже, а ланци зачангрљаше. Делују тежи од ње саме.

„Чума долази у твоје царство, царе,” рече она. „Помор је на видику.”

„Чума?” изненади се Душан. Чуо је да Европом хара болест која коси читаве народе.

„Да, царе” рече баба док се клатила у месту. Старе ноге су једва држале њу и ланце. „Нежид нам доводи чуму... Вампири је шире.”

„Па, велиш, зато треба спаљивати покојнике? Да се не повампире?”

Баба само климну главом. Зна она да закон то брани, али како другачије да се заустави та пошаст, која се ни од куда створила, чини се.

„То су којештарије, баба,” рече Душан, али ни сам себи не звучи уверљиво. Проницљива врачара је то одмах приметила. Зна она да је Душан у реду Змаја, да је зналац старих тајни. „Ја сам забранио спаљивање мртвих и Црква стоји иза тога. Ко си ти да радиш другачије?”

„Нико и ништа, Душане царе” и погну главу. „Само неко ко покушава да помогне сиротом живљу ”

„Црква је ту да нам помогне,” рече Душан. Баба подиже поглед, а цар га обори. Знао је да народ прибегава старим обичајима у борби против свакојаким демонских насртаја. Зато и опстаје вековима на овим просторима. И пре доласка Цркве. Но, да би прикрио своју неуверљивост, Душан брже-боље, можда исхитрено, рече:

„Пустите бабу.”

Стражар за трен оклева, али кад цар махну руком показавши да крене, овај се трже, па похита са великим свежњем кључева да је ослободи окова. Ланци треснуше о под, а баба се исправи као да јој то удахну нову снагу. Стражар се узврпољи у месту погледнујући у цара, а овај му опет махну да иде. Он замаче иза цара и врати се на своје место.

Наста непријатан тајац у тамници. Душан се поколеба, можда је пренаглио. Осети како мрак притиска на слабашно светло бакље и узмиче пред њим. Баба се нађе у полумраку.

Ипак, она закорачи напред гледајући цара у очи и стаде на светло. Душан се изненади када она рече:

„Хвала, царе, на указаној милости... Ваља ти узвратити једнако.”

„Не треба ми ништа од тебе, иди... слободна си,” и одмахну руком. Помери се са врата да она изађе.

Баба крену напоље и док је пролазила крај цара, гледајући испред себе, рече:

„Чувај се рогатог чешља, синко.”

Душан оћута у чуду. Занеме не знајући шта да каже на то. Какав чешаљ? Па још рогати? Шта којештари ова луда баба?

Чинило му се да је само трен стајао сам у тамници, али кад се прибра, још једном осмотри празну тамницу. Себи у браду срдито прошапута:

„Нећу више овде долазити, претерах и ја.”

Журним кораком крену низ ходник решен да стигне бабу врачуру и да је пита шта је мислила под „рогатим чешљем? Прође крај стражара.

„Где је она баба?” упита га цар.

„Вијорика?” зачуди се овај. „Па, одавно је изашла, царе. Пустили

сте је.”

Душан похита уз степениште и скоро трчећи излете у двориште. Осврну се лево-десно, али баби се разметнуше

трагови. Није могао да се начуди како је могла тако брзо да нестане. Али, кад погледа у небо, где сунце стоји, увиде да се необично дуго задржао у тамници. Већ је било подне, а сунце је замакло за Шар-планину. Хладнији ветар стаде да се спушта из високих шума. Како је могао тако да изгуби појам о времену? Или је баба имала везе са тим...?

„Морамо поћи, царе,” зачу глас иза себе.

Душан се трже и окрену се.

„Окасно је, царе” додаје капетан Палман. „У ово доба године, раније се смркава.”

Душан угледа иза њега већ постројену алеманску гарду. Његов сестрић Георг је држао Душановог коња за узде, а силван Змајар му притрча машући репом. Цар се сагну и обема рукама стаде му мазити велику рундаву главу. Ипак не рече ништа, усправи се и климну главом капетану своје гарде. Прође крај њега и узјаха коња.

Када се увери да су сви спремни за покрет, даде руком знак да се крене. Колона од 300 витезова алеманске гарде полако се покрену и у колони од по пет јахача стадоше да пролазе кроз капију Петрча и низ вијугави пут, који је водио низ планину.

Тек када сиђоше у низију и прођоше покрај двора Неродимља и околних села, капетан Палман се усуди да приговори Душановом ћутању.

„Царе, свагда ти киша из чела бије када се враћаш из Петрча,” рече овај на Душанову намргођеност. „Немој ми замерити на добронамерности, али ваљало би да се оканеш онога што је било са твојим оцем. Више не можеш ништа да промениш.”

Душан климну главом, слаже се са својим капетаном. Но, није то што га тишти.

„Не мори ме то, мој верни капетане, него нешто друго ” „Казивај па да то решимо, царе.”

„Бојим се да су неке ствари нерешиве.”

„Ништа није неразмрсиво, питање је само времена.” „Опет си у

праву, капетане,” признаде Душан.

Палман сачека да цар сам започне и не жели да опет наваљује. Стрпљив је он. Поред њега јаше његов сестрић Георг, па начулио уши.

„У очевој тамници нађох неку бабу врачару,” напоследку ће Душан. „Казала ми је две ствари које ме оставише забринутог до сада.”

Палман и даље ћути, не прекида га. Уме он са царем. „Прво рекну да је... нежид послао чуму на наш народ... а да је вампири шире.” На то се оба Немца прекрстише.

„Нежид, је ли?” примети Палман. „Мислиш да има некакве везе са... маленим Милошем?”

„Ко ће му га знати?” резигнирано ће цар. „Народ свуда виђа свакојаке чудноватости.”

„Да, манимо нежид, него... ако је истина да *пестис долази*.. не знам шта нам ваља чинити. Трговци и страни посланици причају о стравичностима по њиховим земљама. Причају и о вампирима да је шире, али ја не видох ниједног досад, а надам се да ће тако и остати” насмеја се Палман.

„Не мислиш ваљда да то постоји, ујаче?,” забринуто ће Георг. „То ваљда народ измишља из незнања.”

Када му Душан и Палман оћуташе, момак се узврпољи у свом седлу и прогута кнедлу.

„Спомињао си две муке, царе,” брже-боље ће Палман. „Хм!” гласно ће Душан. „На одласку, баба ми рече: ’Чувај се рогатог чешља!’”

На то, као по договору, Палман и Георг прснуше у смех. Али, Душан оста озбиљан.

„Да рече вампира, па ајде!” смеје се Палман, а Кијаран је намрштен и ћутљив.

„Рогатог вампира, да!” додаје Георг.

„Не знам шта је тиме хтела да каже” и даље је озбиљан цар и не примећује да се њих двојица смеју. „Рогати чешаљ” понови замишљено Душан. „Шта ли је то?”

„Није обичан него још рогати,” не престаје Палман, али га Душан тада прострели погледом, а овај се уозбиљи.

„Мориш себе којештаријама, царе” каже Палман. „Чешаљ је чешаљ, а знамо зашта служи, бар вама косматима.”

„Поготово женама” додаје Георг. „Стално своје косе чешљају... Свашта, боже.”

„Златни, сребрни, али ниједан убојит” рече Палман. „Можда баба мисли на неку жену која се чешља.”

„Све се чешљају, ујаче,” исправља га сестрић. „То је што ти имаш мало косе, па не знаш!”

„Знам толико да жене не могу без њега,” рече Палман. „Сећаш ли се дарова које смо однели Јелисавети, кћерки немачког цара Фридриха, царе?” Душан замишљено климну главом. „Сем шарених хаљина, тканина и накита, беше тамо и онај леп, велики сребрни чешаљ.”

„Је ли имао рогове?” осмехну се Георг не би ли засмејао ујака, али овај оста озбиљан. Није смео да провоцира Душана.

„Био је од рога, са сребрном дршком... Него, слушај, царе...,” озбиљно ће Палман. „Не обраћај пажњу на трабуњање баба. Ни оне не знају шта говоре.”

„Да...” уздахну Душан. „Оно што би требало да нас брине је... чума.”

ГЛАВА ДЕСЕТА – НОВЕМБАР 1346. ГОДИНЕ

*„Што гођ има на јунака.
Свакога су одгојиле виле,
Млогога су змајеви родили,
Сваког ћу ти по имену казат:
Ево првог тебе, Обилићу...”*

Б оје јесени на Сврчинском језеру хране душу и срце. Почетком новембра дани су још увек топли, а само су ноћи подсећале да се ближи зима. Умео би изненада да се спусти хладан ваздух са Шарпланине и током дана, па да подсети обнажене момке који су вежбали у дворишту да је сунце зубато.

Двор у Паун-пољу, иако од дрвета, био је импозантне величине, са довољно места за све, а богато украшен и намештен. Просторије су биле застрте скупим тканинама, свиленим и златовезеним, зидови богато украшени, а јело се и пило из позлаћених и посребљених посуда и пехара. Душан је на двор довео грчке и византијске лекаре, учитеље, музичаре... Откако се крунисао за цара, Душан је увео византијске обичаје на двор, не само у облачењу, већ и у понашању. Дворјани су били дотерани и гиздаво одевени, а они важнији накићени драгим камењем и бисерјем. Душан је младост провео у Цариграду, када је био у изгнанству са својим оцем, сестром и братом. Та култура му се

дубоко урезала у памћење и желео је да његово царство наследи старо византијско. И са великим жаром је радио на томе. Зато је све било удешено по угледу на царску ромејску племенитост и раскош.

Жагор, вриска и цика разигране деце се мешали са звекетом мачева и штитова. Младе даме су у хладу везле и крајичком ока меркале наочите момке. Поветарац је носио мирис печених оваца које су се окретале на ражњу и увек заносни мирис печеног хлеба. Послуга је јурцала уоколо служећи господаре разним ђаконијама и пићем.

Испод великог и шареног балдахина био је постављен један дугачки сто са тридесет и две столице. Још увек је био празан и за њим су седели само цар Душан и косингас Милош Војиновић. Поред њих млади Урош држао је за руку Милоша Обилића, који је правио своје прве кораке. Душан је волео да их гледа тако заједно, били су као два брата. Нешто даље, царева кћерка Теодора вежбала је гађање луком и стрелом. Окруживала су је његова старија змајевита деца: Марко Мрњавчевић, Бановић Страхило и Љутица Богдан. Млађи су се раштркали и трчкарали као без главе. Све њих на оку је држао стари витез Вукан, који их је подучавао ратним вештинама. Имао је око шездесет година, али још увек је био држећи. Кратка седа коса, широко лице избраздано борама и понеким ожиљком, али очи су те које су одавале младост његове душе, огледало у коме се видела сва доброта и поштење витеза достојног да носи титулу рас у реду Чуvara копља светог Георгија. Он је био први витез тога реда и живот је провео у манастиру Милешеви и на Црној стени чувајући свете реликвије и традицију дугу више векова. Када је цар проценио да је био стар за борбу, довео га је на двор да вежба младе витезове и да их учи филозофији борбе и реда чији је члан целог живота био. Јер син наслеђује оца и посвећени су само својој заклетви.

„Душане.. ” опомену га Милош видевши да је овај одлутао у мислима и да га више не слуша. „Јеси ли чуо шта сам казао?”

„Чуо, чуо!” Тргну се цар, па се окрете у столици према њему. „Казао си да се куга појавила на северу... Дакле, она баба није лагала.”

„Не само да је то опасно, него је и лош предзнак” рече косингас.

„Предзнак?” зачуди се Душан. „Какав црни предзнак кад од те пошасте нема горе! ”

„Предсказује навалу свакојаких вампира...”

„Ма, пусти ме тога, Милоше Војиновићу!,” изнервира се цар. „Земљом ће харати страшна болест, а ти мени причаш о вампирима!”

„Кажем ти оно што други причају. Трговци из Дубровника, из Млетачке Републике, из Угарске... Сви говоре о тим створовима. Највише је вампира када куга хара јер и највише људи умире. Сељаци прекопаше скоро све гробове и спаљују мртве на гомилама. Народ је уплашен. Нису му вампири страни...”

„Вала, мораћу у свој нов законик да ставим забрану ископавања мртвих и спаљивање...”

„И да то строго кажњаваш, царе!” зачуше глас са стране.

Кад погледају, имају кога да виде - патријарха Јоаникија са протомајстором фра Витом и калуђером Јаковом, који су били задужени за изградњу његове задужбине манастира Свети арханђели код Призрена. Протомајстор фра Вито већ је био изградио задужбину његовог оца краља Стефана, високе Дечане, а Јакова је цар намеравао да постави за будућег игумана манастира. Душан је још као краљ желео да изгради своју задужбину, а припреме су почеле пре годину дана.

Душан и Милош изненађени скочише на ноге. Нико није најавио посету патријарха, иначе би га долично дочекали. Додуше, Јоаникије као некадашњи логотет није превише марио за формалности ван цркве. Умео је он ни од куда да се појави, као да долази у контролу или да из прве руке затражи објашњења. Душану се чинило као да му је световни живот ипак мало недостајао иако је он показивао велику побожност и за време своје службе код цара.

„Светости.. ” изненади се Милош.

„Јоаникије, откуд ти?” зачуди се Душан. „Зашто не посла реч по некоме, па да ти пошаљем пратњу?”

„Имам ја своју пратњу, пријатељи,” рече патријарх. „Хвала на бризи.”

Патријарх седе на столицу и дубоко одахну. Фра Вито и Јаков остадоше да стоје, па им цар показа на столице, да и они седну.

„Тешко се навикавам на свој црквени живот” признаде он. „Још се не могу отарасити неких... световних навика!”

Потом се насмеја. „Опсујем некога када ме разљути, не могу да ходам полако, свештеничким ходом. Волим да радим ствари брзо, никад нисам волео да дангубим. И, вала, грлат сам, шта могу! Они поваздан шапућу. Уосталом, хоћу да ме Бог добро чује када му се обраћам!”

Сви се насмејаше, а уто долази млади пехарник Лазар Хребелјановић и носи сребрни послужавник са бокалом вина и пехарима. Свилена косица му пала до рамена, а он обучен у шарену одећу, па црвене ципеле на ногама. Лице му лепо на мајку, а само очи има на оца. Стасао је у момка лепо развијеног и наочитог изгледа од кога девојке не одвајају очи. Душану би увек измамио осмех.

„Значи ли то да те смемо послужити вином?” упита Милош Војиновић патријарха смешкајући се.

„Нису моја уста чупава па да не пијем,” смешка се стари Јоаникије. „Уосталом, то је Христова крв, је ли?... Сипај ми мало, момчино.”

Лазар му успе у пехар, а Јоаникије не сачека да му га и пружи него га узе сам. Пехарник затим послужи осталу двојицу.

„Чини се да си ожеднео уснут” примети Душан.

Јоаникије нагну и испи пола чаше. Обриса руком уста, па рече:

„Хитао сам да стигнем пре но што одеш за Скопље.”

„Са добрим или рђавим вестима?” пита га цар.

„Ја са рђавим, а они са добрим” па показа на Вита и Јакова, „али видим да је косингас био бржи и предухитрио ме,” уозбиљи се патријарх. „Народ је полудео, вади мртве и спаљује их. Из сваког села диже се црни, смрдљиви дим. Мораш то зауставити, Душане. Мораш то строже кажњавати!”

„Јоаникије...,” започе благим гласом Душан, а патријарх већ зна шта ће му овај рећи па прави гримасу. „Како да кажњавам за нешто што се одвајкада ради...?”

„Да ли ти видиш да мртви више не почивају у миру него их спаљују на ломачама? То Црква не допушта...”

„Али се мири са тим” додаје косингас. „Знаш да се то не ради забадава... Уосталом, наш народ уме да дочека чуму и она се никад не задржи дуго код нас.”

„Нећу да ти противуречим, косингасе, али што је много - много је!”

Па се окрене Душану. „Шта каниш да урадиш, Душане?”

„А шта могу, Јоаникије? Намера ми је да у свом законуку забраним тај обичај и да кажњавам

„Одсецањем руке? Тамницом?” подиже овај обрве.

„Куд ћу одсецати толике руке, човече!” зачуди се цар. „Казнићу их да морају да дају новце.”

„Превише си благ, Душане.. ” одмахује руком патријарх. „А што се тиче тих вампира, Милоше Војиновићу, уме народ са њима као и са чумом.”

„Што јес’ јест” сложи се косингас.

Патријарх затим угледа Милоша Обилића са Урошем, па му се лице озари.

„Је ли то онај мали змај Обилић?” Душан не рече ништа већ само климну главом. „Како је порастао...” Па када му виде засукане рукаве, добаци: „Уроше, синко, спусти му те рукаве... Покриј му тај вучији белег, није за свачије очи.” Па се опет окрену Милошу Војиновићу: „А ти га и даље чуваш, косингасе?”

„Не одвајам се од њега” одврати овај.

„Спавају у истој соби!” насмеја се Душан.

„Зар ти је од свих задатака овај најважнији?” чуди се патријарх.

Косингас само климну главом. Ни њему не беше сасвим јасно.

„На бедру му је уписана сабља, Јоаникије. Нема само вучји белег,” правда се Милош.

„Ви из реда Змаја то знате најбоље.”

Уто се однекуд појављује Турчин Мелек, па иде распојасан, неvezаног учкура, само што му чакшире не спадну.

Старина то не примећује, па се само смешка угледавши дружину за столом. Већ се облизује због вина. Кад га сви таквог угледаше, стадоше да му се смеју, а Милош Војиновић увек оран за шалу, добацује му:

„Црни човече, покриј ту срамоту! Деца и жене те гледају!”

Он то виде, па стаде да се упаше и додаје наглас:

„Знаш како кажу, синко: кад је мртвац у кући, врата се не затварају!”

Сви прснуше у смех заједно са Турчином, а он приђе па без питања пред носом узе Милошу пехар са вином и седе поред патријарха и

стаде се наливати. Косингас се побуни ширећи руке у чуду, али не рече му ништа.

Мелек је био селџучки Турчин, који је као врло млад за време краља Милутина прешао у хришћанство са 1.500 својих људи, а краљ их је у знак захвалности настанио у Зети код Дања. Дуго су они тамо живели и служили Милутину, после и Стефану, али је тек цар Душан, суочен са турском најездом под Умуром довео Мелека на двор за свог саветника. Његови савети били су веома цењени, а сви су га ценили због његове нескривене оданости српској круни. Тада је већ имао око седамдесет година, облачио се као он, носио велики крст око врата, и савршено говорио језик. Имао је дугу седу браду и мало косе на глави. Руке су му биле у ожиљцима, успомене на дане ратовања, а мало је и храмао на леву ногу.

„Шта ти мислиш о вампирима, Мелек?” упита га цар. „Косингас каже да се спрема најезда због куге.”

„И у нас Турака има вампира, тих бештија је свуда” клима незадовољно главом Турчин. „Убери, гјакпири, лиогати, сампири... Ужас! Бојим се да је косингас у праву, што је више мртвих од куге, више је и вампира.”

„А шта причају твоје уходе? Смерају ли Османлије штогод?” пита га патријарх мењајући тему.

„Моји људи се тешко пробијају међу Османлијама. Знате да смо раније били у сукобу. Биће потребно времена да се снађу. Али, познајући Орхана... Тврд је тај орах. Знате да је ове године ромејски цар Јован дао руку своје кћери Теодоре султану како би склопили вазалство

„И Орхан је прихватио” закључи Милош Војиновић. „Кажу да је велики женољубац” клима главом Турчин. Душан се замишљено загледа у своју кћерку, која се случајно такође звала Теодора. Имала је дванаест година и по обичајима већ је била зрела за удају. Увек се надао да ће јој за мужа наћи некога достојног њене крви. Зашто да не, можда некога од њених змајевитих вршњака? Често живот не оставља избор. Уосталом, ко се кад оженио женом коју је волео? Није могао да се сети никога... Никога... Свима су очеви бирали изабранице. Зависило је само да ли је човек био баксуз па је било ратно стање када

су се женили туђинкама, из вазалских породица или пак из непријатељских породица да би се избегли ратови и учврстио мир, или се срећник жени у мирнодопско време када би се обично узимала жена од неког домаћег савезника. А љубав? Ако је човек имао среће, могла је да се јави током брака.

А лукави косингас као да прочита мисли цару јер виде да је загладан у своју кћерку, па без оклевања рече:

„Не мислиш ли ваљда, царе, да једнако поступиш?” Душан се трже изненађен, па га сви присутни упитно погледаше. Завлада мук. Прелете погледом преко њихових лица и виде да сви очекују одговор.

„Јован Кантакузен је луд” рече он. „Чим је чуо да сам се ја крунисао за цара, он се такође крунисао месец дана касније у Једрену, против воље цариградског патријарха и цара Јована Палеолога и његове мајке Ане. Ромејци сада имају два цара! Склопио је савез са Турцима само да би се борио против нас, а не зна са ким има посла. Они су све јачи, а Ромејци све слабији. Прогутаће их. Тешко ће ико њима стати на пут. Нико од католика не увиђа колика су они опасност... Ако једна женидба може зауставити њихов продор у наше царство..” подиже обрве цар, „онда је то мала жртва у односу на све мртве у рату.”

Сви за столом се узврпољише, па се згледају. Никоме се није допадала идеја да српску принцезу удају за неког Турчина, за неверника. Патријарх Јоаникије климну главом негодујући.

„Боље је другде потражити савезника,” рече он.

„Kora?,” одмах му одбруси цар. „Угри? Они хоће само наше земље. Са Бугарима смо већ у савезу, а они су први на удару Турака. Млеци? Ха! Они би се продали и црном ђаволу само да могу да тргују са Паклом! Колико пута сам од њих тражио бродове да нападнемо Цариград? Неће ни да чују! Пре шест година сам им нудио да им помогнем у рату против Ломбардије и шта су одговорили? Нису ни прихватили ни одбили да ме не би увредили, али су ми поручили да сам увек добродошао у Венецији! ”

„Није требало да шаљеш превртљивог Јована Асена, знаш да је он... ” започе патријарх, али га Душан прекиде.

„Знам, знам! Али царица је инсистирала да он иде.”

„Опрости, царе, али много јој допушташ,” подиже руке патријарх.

„Зна се где је женама место, а не да воде царство. Сети се шта је било пролетос када си желео да решиш спор са босанским баном Стефаном. Требало је да се твој Урош ожени његовом Јелисаветом и да она у мираз донесе Хум, који си већ био освојио...”

„Да, такав је био договор” снужди се цар јер је знао шта следи.

„И кога си послао да утаначи датум венчања? Јована Асена! Опет по наговору царице. И шта се десило?... Шта?”

„Бан Стефан се предомислио и одбио понуду. Требало је опет да заратимо.”

„Али, онда си послао војводу Николу и он је убедио млетачку Владу да посредује и мир је склопљен” рече патријарх Јоаникије. „Изгледа да само ти не знаш да је царица била против Јелисавете. Извини што ти то кажем, али дуго се знамо и нема љутње.”

Душан само слегну раменима. Знао је да превише допушта својој Јелени, али неке ствари није могао да промени. Поготово откад му је родила Уроша, његовог наследника, била се осилила. Знала је колико му син значи.

„Но, оставимо рђаве вести по овако лепом дану,” рече Јоаникије и удари шаком о сто. „Фра Вито и Јаков су дошли са мношвом са добрим вестима.”

„Како теку припреме за моју задужбину?”

„Приводе се крају, царе,” усправи се у столици фра Вито. „Прибавља се грађа, окупљају радници. Боже здравље, на пролеће почињемо са градњом.”

„Баш тако, боже здравље,” осмехну се Душан. „Ако нас... чума не омете, па будемо морали све да одложимо. Како било, обављајте своје послове докле можете.”

„Али, нисмо само због тога овде, царе,” умеша се Јаков, будући игуман манастира Светих арханђела.

„Него?”

„Споримо се са његовом светости” додаје фра Вито.

„Зар?” осмехну се Душан, па и остали се тихо насмејаше. Само косингас Милош Војиновић пусти гласину.

„Раздор у Цркви, царе!,” смеје се он. „Који ли је разлог да ми је знати!”

„Говорите! Нисте путовали догде да бисте сад ћутали.”

„Ти знаш, царе, да ми градитељи имамо своја правила,” започе фра Вито, па замуцкује. „Нека писана, нека... неписана...”

„Завадили сте се око неписаних, није ли тако?” пита их цар, а они климају главом, али и даље ћуте.

„Ја ћу ти рећи када су они мутави” оштро ће Јоаникије. „Хоће у темеље да узидају неког несрећника како би грађевина постојано стајала, а ја се томе противим!”

„То се мора, царе” без оклевања додаје Јаков. „Тако се одувек радило, иначе зидови ће се срушити, кров ће се урушити... Несрећа ће пратити манастир!”

„Или да се некеме измери сенка прutom, па да се прут узида у темеље” додаје фра Вито.

„Колико знам, и тај јадник коме измерите сенку убрзо ће умрети” умеша се косингас, а они потврдно климнуше главом.

„Којешта!” узвикну Душан. „Нећу то да чујем. У праву је патријарх. Уосталом, то је моја задужбина и само ја једног дана треба у њој да почивам, а не још и неки несрећник негде испод мене!”

„Али, многе цркве и друге грађевине су тако грађене...” опет ће фра Вито, а Јаков клима главом.

„Чујете ли шта сам рекао?,” љутито ће Душан. „Маните се тога, то је само глупо сујеверје!”

„А можемо ли бар да у темеље убацимо некога ко је већ мртав?” не одустаје фра Вито.

„Да, да.. ” додаје Јаков. „Може и тако.”

Душан их само прекорно погледа и не рече ништа, само махну руком и отпусти их. Њих двојица се без речи покуњено повукоше. Сви ћуте, а само се Милош Војиновић смеје.

„Добар поп до смрти се учи!” сети се он изреке.

Напетост места попусти, па се као по команди сви прихватише вина. Чим почеше да бистре по ведријим темама, стаде да прилази и остало племство и да заузима своја места за столом. Углавном Душанове војводе и кесари са својим женама и високи службеници двора. Уто, одвојено долазе бивша краљица Марија, са мужем Јованом Оливером, и децом Теодором и Симеуном, као и царица Јелена са

братором Јованом Асеном и Душановом мајком Теодором и сестром Јелачом.

Душан је седео на челу стола, на једном крају, а царица седе па други крај стола, насупрот њему. Поред ње седе Јован Асен. Марија искористи прилику па седе са Душанове леве стране са својом пратњом, јер му је са десне био Милош Војиновић. Јелена се смркну на то, али само се пркосно усправи на свом месту дајући до знања да и она седи на челу стола.

Слуге се наједном разлетеше око стола и почеше да постављају сребрне тањире, пехаре, виљушке, чиније са свакаквим ђаконијама, па послужавнике са печеним фазанима и на крају гомиле овчијег меса. Једна млада дворјанка носи па послужавнику осушене руже и качи их својим господарицама на раскошне хаљине.

За столом весели жагор који само гласни смех Милоша Војиновића успева да надјача. И кад неко спомене кугу, други одмах одврати: „Немој ми о томе док једем!”

„Хајде, Милоше Војиновићу, одржи једну здравицу! ” довикну му војвода Вратко.

Када то зачуше остали, сви стадоше да поздрављају тај предлог, а неки и да тапшу. Знају да је Милош духовит и за сваку прилику уме да се лепо нашали и развесели друштво, а да при том никога не увреди. Чак се и царица Јелена смејала и тапшала.

А косингас се придиже и покуша да се уозбиљи. Подиже свој пехар и окрену се цару, па скоро да запева:

„Чаша ти пуна, рука ти дуга, срце ти весело, веселио те Бог у овај дом, под овај кров. У твојој се кући свака срећа свила. У дому ти се рађала мушка дечица, у брду ти расла винова лозица, а у пољу класала пшеница белица. Твоје торове Бог напунио са витонгим коњима, вилорогим воловима и виторогим овновима! Овце ти се хиљадиле, краве ти катун пробушиле, а пчеле ти небо помрачиле! ” Па нагну вино.

Сви уз аплауз и смех испратише здравицу. Таман Милош да седне, кад краљица Марија уз смех повика:

„Хајде, Милоше, једну шаљиву! Насмеј нас још!”

И опет сви стадоше то одобравати, али косингас мудро примети:

„Краљице, не схватају сви исто шалу, а ја не желим никога да увредим

„Неће, неће!,” виче већина. „Ко би се увредио због шале?”

Милош се замисли на трен, па рече:

„У реду, онда ову посвећујем нашем часном војводи Оливеру, твоме мужу краљице!” Он прочисти мало глас, па званично отпоче: „Коме ћу наздравити, добро ће му бити. Здрав си, Оливере, срце соколово! Бог ти дао: шупаљ нос до очију; плодну жену, неплодну стоку, жена ти се близнила, стока јаловила; у кући ти се рађало женскиње, у тору мушкиње; из тора продав’о, из куће удав’о; синове женио, леба желио; све ти кукало, поп ти по кући пев’о; жена те миловала прутом, пси те нападали путем. Е, оћу ову чашу попити, макар се нећу опити. Све до малог прста, тако ми часнога крста! Коме сам год наздравио, добро му је било. Здрав си, Оливере, моје десно крило! А и теби, тако ми вере, биће добро преко сваке мере, јер ово је шала, а од шале не боли глава!” Па подиже чашу ка војводи Оливеру, који му уз смех узврати истим гестом.

„Свака част, косингасе!” смеје се војвода и даље. „Тебе је тешко надмудрити речју колико и савладати мачем!... Али, немој ми пожелети више деце, довољно ми је и ове што нису моја!”

Сви се насмејаше, а краљица Марија тобоже љутито га гурну лактом. Приђе јој једна од младих дворјанки да јој закачи ружу за хаљину. Изабере једну највећу из средине, па крену да јој намести, али Марија је ухвати за руку и придиже се.

„Немој мени, цвете, ружу качити када си ти лепша и млађа од мене” рече па узе ружу пажљиво да се не убоде на неки трн и дворјанки је закачи за њено хаљинче. Притом је убоде трном. Она се тргну од бола, а краљица се извину:

„Опрости ми, дете, много ми је жао,” па седе.

Дворјанка јој узврати збуњеним осмехом и направи корак према краљичиној кћерки Теодори, али као клада се сруши и просу све руже по земљи. Сви узвикнуше од чуда и скочише на ноге. Војвода Оливер прискочи посрнулој девојци и окрену је на леђа. Била је мртва. Пена јој се цедила из уста. Сви стоје запањено и наглас коментаришу; сви осим Марије, која озбиљно стоји и стреља погледом царицу Јелену.

Када војвода Оливер испружи руку да дохвати ружу са дворјанке, Марија рече наглас да сви чују:

„Не додируј цвет, мужу, отрован је.”

Он се штрекну, па се брже-боље придиже и обриса руке о себе као да ју је пипнуо. Жагор утихну и сви затечени стоје и згледају се.

„Зашто би, царице, ти мени наменила највећу и најлепшу ружу, осим ако није отровна?” упита је Марија, а Јелена се збунује.

Када царица осети све погледе на себи, а посебно љутите очи свога мужа, она се сабра, па узврати:

„Шта то причаш, Марија? Како се усуђујеш да оптужиш царицу за такво злодело? Језик би требало да ти ишчупам! Срам те било! Прећутати и отрпети увреду нећу, тражим задовољење!”

„Жао ми је само овог детета и њене мајке која ће да је оплакује!” рече Марија гледајући беживотно тело на земљи. „Јадница није ни знала да је ружа отровна... Већ само да мени треба да закачи највећу ружу, иначе би узела било коју!”

„Којешта!,” љутито ће царица. „Вероватно је желела да ти да највећу из поштовања!”

„Је ли?” одмах ће Марија. „Зашто је онда теби, царице, дала мању ружу? Да случајно не поштива мене више од своје царице?”

Људи за столом муком стоје, па им је већ непријатно. Само Марија ликује и не спушта поглед са царице Јелене. Ова миче уснама као да би нешто рекла, али речи јој не долазе. Очи јој севају од беса.

Душан прекиде тајац:

„Нећу више ни реч да чујем!... Радо бих жао за срамоту вратио, али ово јадно дете више не може да нам каже ко ју је приморао на овакво недело! Носите је одавде!”

Притрчаше Палман и његов сестрић Георг па је ухватише за ноге и руке и однесоше је. Душан се само сручи у столицу и ухвати се за главу. И остали ћутке полако поседаше. Само Марија и њена деца стоје. Напоследку она рече:

„Ја одлазим од овог стола. Не усуђујем се више да једем или да пијем.”

Затим љутито обори столицу иза себе и оде у двор. За њом је трчкарала њена кћерка Теодора. И Симеун хтеде да крене за мајком,

али Душан му показа руком да седне за сто. Овај оклеваше мало, али ипак послуша.

Разговор се усиљено настави, али без веселог жагора и смеха. Људи започеше озбиљне приче и избегаваше погледе цара и царице, као да ови нису ту. Само су се Душан и Јелена преко стола гневно гледали. Душан за време обеда ништа није јео и само се наливао вином, док се царица убрзо опустила и углавном водила разговоре са својим братом и војводом Војином. Чак ни косингас Милош није смео ништа да каже цару, видео је колико је био љут и колико га је потресло све што се десило за његовим столом. Био је осрамоћен и понижен пред својим велможама.

Ручак се завршио брже него што је почео и сви су се у тишини разишли. Прво је отишла царица са братом, а затим и остали.

Само је Душан остао за столом, сам са својим црним мислима. Једино друштво му је правила једна врана, која је стајала на врху стуба балдахина.

Зато те ноћи цар и царица нису делили постељу. Није било ни расправе ни свађе. Много пута раније Душан је грдио своју жену што се бави „сплеткама,” али ниједном није могао да превали преко уста речи „тровање” или „убица.” Једноставно није могао и због тога се љутио можда и више на себе него на њу. Било му је лакше да јој окрене леђа и оде. Њу то није превише погађало.

У глуво доба ноћи двор је био пуст и тих. Ходници су били празни, а само би смена страже реметила мир, а хладни ветар који је дувао напољу провлачио се кроз скривене пукотине у дрвеним зидовима и фијукао кроз ходнике стварајући чудне мелодије. Зубље, танка стабла церовине, гореле су као бакље закачене по зидовима, а од њиховог пламена плесале су сенке на зидовима.

Танак слој измаглице једва приметно је клизио по поду, тик уза зид низ ходник. Бешумно се кретао у танком млазу, није био дужи од три-четири корака. Вешто је заобилазио углове и предмете на свом путу. Скренуо би из једног ходника у други, стално се држећи сенки. Постао би видљив тек када би га светлост бакље открила. Тако је ушла у пространи ходник, низ који су се пружале царске одаје. На једном крају била је соба у којој је сада царица сама спавала, а на средини,

просторија у којој је те ноћи цар потражио осаму. Испред њихових врата стојала су по два стражара из алеманске гарде. У другим одајама били су косингас Милош Војиновић, који се није одвајао од змајевитог Обилића, затим одаје царске деце и Душанове мати Теодоре. И нико није могао да уђе непримећен у тај главни ходник. Осим те танке измаглице, која је клизила неприметно уза зид.

Чак ни када је прошла иза ногу једног стражара, нико није приметио скоро невидљивог уљеза. Провукла се испод врата и нестала у соби цара Душана.

Кроз тишину проломи се лавез пса. Затим се зачу помахнитало гребање на врата. Стража се трже и сви погледаше у правцу царских одаја где је царица сама спавала. Њена врата су се тресла, иза њих се чуло час завијање, час бесомучно лајање. Кроз ларму се зачу царичин глас, викала је на пса. Затим се отворише њена врата, а Душанов силван Змајар излете као стрела. Био је остао у царским одајама. Душан није ни долазио код Јелене и није повео свог нераздвојног пријатеља. Убрзо двором одјекну и лавез других силвана. Сви су већ били на ногама. Пси су дигли узбуну.

Како Змајар пројури ходником ка вратима свога господара, тако Милош Војиновић излете из својих одаја, обучен у дугу кошуљу за спавање, са својим Драконом у руци. Царица збуњено стоји на вратима својих одаја, а поред ње њена два стражара. У ходник утрчава још стражара, гледају шта се догађа. Косингас спази да је Змајар навалио на прата Душанових одаја и одмах схвати да се нешто дешава унутра. Појури ка њима и у пролазу довикну војницима да остану да чувају маленога Милоша, кога је остављао самог.

„Станите поред њега и не мрдајте!” викну он.

Милош покуша да отвори Душанова врата, али бежу као заглављена. Силван стоји и режи. Шутну он тешка врата једном-двапут, али она ни макац. Кад друга два стражара то видеше, прискочише му у помоћ, па сви заједно навалише на врата.

Оно што затим уследи, трајало је само један миг. Врата се уз тресак отворише, силван улете унутра и залете се на некаквог гломазног женског створа, који је седео на цару Душану док је овај лежао без свести у кревету. Држала га је за врат једном руком, а другом му

гурала свој необично дугачак и искривљен кажипрст у грло. Њено тело је била једна крупна маса која је покривала целог цара, само су му се глава и врат видели. То безобличје у ритама имала је гломазну главу, ситне очи, оштру косу попут метле и зубе који су јој вирили из чељусти као у вепра... И врата се опет свом силином залупише пред носом Милоша и два стражара који као укупани стајаше пред тим нестварним призором.

Из запањености их опет трже Змајар, који се са друге стране врата бесно бацио на створа да одбрани свог господара, па је уз то режао док га је кидао. Језиви крици налик птичјим проломише се ходницима. Људима се коса дигла на главама. Косингас и оба стражара опет навалише на врата и тек из трећег покушаја скроз их развалише и ова треснуше о под. Овај пут је Милош био спреман и улете унутра са спремним мачем и затече Змајара како је оборио створа на под и крвавог га кида док овај арлауче и покушава да се одбрани од пса ударајући га рукама наоружаним дугим канџама. Али, Змајар није осећао бол од крвавих рана, само слепи гнев према нападачу свога господара. Јер кад силван једном нападне, он не одустаје док не умре или док га господар не заустави.

Зато Милош прискочи, замахну зеленим Драконом и из једног, другог ударца одруби створу главу, а Драконово сечиво поста црвено. Овај поче још силовитије да се батрга, као кад кокошки одрубиш главу, па надљудском снагом обори силвана са себе и одбаци на под Милоша. Стаде да се увија и млатара рукама и ногама, копрцајући се по поду. Но, косингас опет скочи на њега и обема рукама зари му сечиво дубоко у грудни кош. Крв и којекаква слуз га запљуснуше, али ратник не пусти балчак док тело не омлитави.

Силван се отетурао до постеље, где је Душан непомично лежао и срушио се. Био је жив, али повређен. Из дубоких посекотина липтала је крв, па је његово рундаво крзно било натопљено и цедило се. За собом је оставио црвени траг.

У собу улетоше сви који су се затекли у ходнику, а прва царица Јелена притрча свом мужу. За њом се створише Грк Филотеј и поп Димитрије, који кад угледа мртвог створа, поче да се крсти. Стража опколи беживотно тело створа и за сваки случај држаше своја копља

спремна.

„Царе! Царе!,” узвикује Јелена држећи му главу у крилу.

Приђе и видар Филотеј и прегледа цара, али не нађе никакве повреде. Отац Димитрије стаде цару повише главе и поче наглас да чита молитву. Али сви њихови покушаји не уродише плодом. Цар је непомично лежао и плитко дисао.

Милош Војиновић обриса сечиво Дракона о мртвог створа и врати мач у корице. Гледа час Душана, час створа.

„Ово личи на мору, али... другачија је,” рече он. „И она се пење уснулима на груди и гуши их, али ова је цару гурала прст у грло, видео сам.”

„То је друда,” зачуше глас и сви занемеше.

Окренуше се ка капетану Палману, који стојаше над створом са својим исуканим мачем. Герман га је гледао са гађењем, али и са страхом. Његов сестрић Георг посматрао је све из прикрајка.

„Друда?” понови Милош, а Палман климну главом. „Нисам чуо за таквог створа, а свачега сам се нагледао.”

„Ниси ни могао, косингасе,” опет ће Палман. „То је германски демон ноћи... Сличан вашој мори. Полужена-полуптичурина.” Капетан није скидао поглед са ње.

„Како можемо да избавимо цара од њене клетве?,” рече Милош и погледа Душана омлитавелог на постељи.

„Бојим се, никако,” одговори овај. „Цар ће издахнути са првим зрацима сунца.”

Жагор ужаса проструји међу окупљенима. Сви се узврпољише.

„Чекај, мора да постоји начин,” опет ће Милош Војиновић. „Знам да против свих демона и вампира постоје амајлије или бајалице.. ”

„Постоји” зачу се Георгов глас. Момак бојажљиво прође кроз стражу, не скидајући поглед са друде. „Ја знам... Моја мајка ме је научила.”

Палман се смркну.

„Твоја мајка је због тога спаљена,” примети капетан.

„А теби је била сестра,” помало зачуђено одврати Георг. „Бог да јој душу прости...” прекрсти се католик. „Али, била је заслужила... као вештица.”

„Није била вештица!” побуни се момак стиснувши песнице, па спусти тон: „Била је врачара... видарка. Увек је помагала другима. Никад ништа нажао није некоме учинила.” Милош осети трагове раздора између ујака и сестрића, и не желећи да дира у старе ране, обрати се Георгу:

„Помози своме цару ако можеш.”

Момак се трже из дубоких мисли, па се на трен збуни. Погледа друду и присети се мајчиних речи док га је подучавала својом вештином ради заштите од мрачних сила са којима се она некад сусретала. И као хипнотисан понови од речи до речи оно што му је казивала:

„Потребно је на грудима жртве оставити крвав отисак друдиног стопала, које има облик звезде са пет кракова, и у средину ставити друд-камен.”

„Друд-камен?” упита косингас.

Георг не рече ништа него и даље загладан у створа, скиде са врата кожну траку, на којој је висио један округли углачани камен са рупом у средини. И предаде га Милошу. Овај га боље погледа и примети уклесане ситне симболе полумесеца и крстова. Изгледао је стар.

„Како ћемо отисак стопала...?”, јави се Јелена и даље збуњена.

Косингас наједном исука мач, замахну и одсече демону ногу испод колена. Умочи стопало у њену крв разливену по поду и приђе Душану. Јелена му брже-боље откри грудни кош, а Милош пажљиво на њих спусти одсечену крваву ногу са стопалом. И заиста, на кожи оста траг црвене звезде од пет кракова. Баци у страну одсечени уд и на средину звезде спусти друд-камен.

Наједном, Душанов грудни кош стаде да се надима као да се пуни ваздухом и из грла му се зачу кркљање. Он се накашља неколико пута и кад зину, из уста стаде да му излази танак млаз измаглице. Кад све изађе из њега, Душан отвори очи, дубоко удахну ваздух и нагло се усправи у постељи. Био је блед у лицу, а страх ми се видео у очима. Грашке зноја га очас облише. Јелена га чврсто загрли и не издржа да не пусти сузу. Он је загрли и пољуби је у косу, а затим погледа сва уплашена лица око себе. И угледа мртвог створа како лежи у локви крви. Виде и накрвавог Милоша, и све му би јасно. Али, кад зачу

цвиљење свог силвана, он се придиже са постеље и клекну поред њега.

Пређе руком преко његовог крвавог крзна. Само климну главом, знао је да му је његов верни пратилац прискочио у помоћ. Грк Филотеј приђе цару, али Душан му промукло рече:

„Пусти мене, добро сам, него постарај се за Змајара, извидај му ране. Не дај му да угине...”

„Али, царе, морам да те прегледам, да немаш неку скривену повреду..

„Немој да ти понављам, Филотеју,” опет ће цар. „Силвани су део нас змајева, једни без других не можемо.”

Филотеј и Георг подигоше тешког силвана и изнесоше га напоље. Душан гласно одахну, деловао је скрушено, исцрпљено.

„Шта је то?,” упита цар, па климну главом ка створу.

„Кажу да се зове друда, нешто као наша мора... Германски демон.”

„Германски?” подиже цар поглед према косингасу. „Откуд то овде?”

Милош слегну раменима.

„Чији смо то бес навукли на себе, косингасе?”

„Не знам, царе,” рече Милош Војиновић, па стаде да брише руке о једног стражара, који се нашао поред њега. Овај је са ужасом и гађењем ћутао и трпео. „Знам само једно... Када сам видео дебелу како те је узјахала, пало ми је срце у гаће од страха!”

Он и Душан прснуше у смех, а онда и остали. Цар само смогну снаге да му на то одмахне руком.

Глава једанаеста - март 1347. године

„Куге имају преко мора своју земљу гдје само оне живе, па их бог пошље амо кад људи зло раде и много гријеше и каже колико ће људи поморити.”

У скромном дому Јање и кобилара Николе ужурбано се радило. И старамајка Дрена је својски запела у сређивању њиховог огњишта. Јањи није било лако да ради јер је била у поодмаклој трудноћи, али када кума долази, знало се да све мора бити беспрекорно чисто и сређено. Она није често свраћала и увек је била у пролазу. Нико од укућана није је много спомињао, а руку на срце, није је ни волео, али обичаји су морали да се поштују. И они су знали да кума не поли прљавштину и неред, а богами воли добро да поједе и да залије.

„Матери.. ” рече Никола видевши да старамајка метлом чисти земљани под као мачка репом. „Запни мало јаче, бога ти љубим, знаш каква је кума.”

„Да,” брже-боље ће Јања. „Кад год је нешто прљаво, она уме да зачами и да звоца, па је никако не можемо истерати. Још ћу се од муке пре времена породити.”

„Е, вала кад носиш упишуљу и не било штете!” гунђа у браду Никола док чисти огњиште од пепела.

Јања оћута, али не би јој драго, наравно. Посебно после губитка

њеног Милоша, кога никако није могла да преболи. Бол је носила дубоко у себи и никоме га није показивала, па ни његовој мајци. Па ипак, видела је у њеним очима своју тугу када би се споменула мушка деца. Али, обе су умеле ћутке да прогутају ту горчину. Само је Николи срце било на мери. Престао је да се опија и опет је био онај стари у кога се Јања била заљубила. Када је Јањи смркло, њему је свануло. И она је била срећна бар због тога. Мир и слога су се опет вратили у њихов дом. Мада је Јања опет „забрљала” како каже Никола, јер је по свему судећи носила женско дете. А он је хтео сина.

„Немам момка да ми сад помогне” гунђа он и даље, а женскадија ћути. „Ко камењем на Бога да сам се бацао! А нисам ти долазио на петак! Пазио сам јер је то баксузан дан!”

И он би мало-мало па помислио на Милоша. Е, да му је таквог сина, али не змајевитог! Некад би му синула помисао да га је требало задржати, али такве мисли би истог тренутка одбацио. Знао је да га то савест мори јер је ипак био добродушан, али преко неких ствари није могао да пређе.

„После морамо да се умијемо, децо,” задихала се баба јако трљајући метлом. „Оће кума да нам завири и иза ушију!”

„Проклетa била.. ” опсова Никола.

„Шшш!” Јања му показа руком.

„Мора ли да нас загледа? Што се не погледа на шта она личи, бог је убио?”

„Не хули, синко,” опет ће Дрена. „Неће остати дуго, пусти је”

„А шта ако зачaми код нас?” уплаши се Јања. „Како ћу се ја породити?”

„Како? Онако како мораш,” казује јој муж.

„Ма, не бих да она буде тада овде,” кука Јања.

„Неће ни бити ако је ваљано угостимо, отићи ће задовољна” каже баба.

„Та је ретко кад задовољна” наставља да се жали Никола. „Не можеш јој удовољити. Ако нам нешто промакне, одмах ће да примети.”

„Слушај, мајко, када то завршиш, орибај добро посуђе” рече Јања.

„Знам! Знам! Тета уме да гребе по њима да види да ли су чисте.”

„Баксуз” мрмља Никола. „Имам преча посла но да њу дочекујем.”

Неко време ћутке раде, а онда Никола поче да се кикоће.

„Шта је сад, црни ти?” Застаде Јања док је поспремала постеље.

„Штета што немамо неко пашче” каже он смешкајући се. „Знам да их не воли. Е, да сам знао да долази, ухватио бих неко у селу и везао га пред кућом!”

„Треба се најести белог лука зато.” каже баба.

Сви се кикоћу док раде. Када баба заврши са метењем, отрча напоље да пере суђе у кориту, а Јања се прихвати кувања. Требало је умесити погачу. Већ је имала спремну со, босиљак. А онда се сети, па се трже:

„Никола, немој молим те да заборавиш да донесеш чанак свеже воде.”

„Ма знам, жено, нисам то заборавио, чекај само да изнесем оволики пепео!” Па и он крену ка вратима са дрвеном кофом до врха пуном пепела. Заста на вратима, па се окрену: „Имаш ли чешаљ?” Јања застаде замишљено, размишља где јој је. Па се сети и климну главом. „Спреми га баксузу.”

Припреме трајаше цело поподне, а како се још рано смркавало, ухвати их мрак. Укућани се мало успаничише, па се разлетели посвуда.

„Пожури! Само што није!” повика Јања улетевши у кућу из дворишта. „Каже комшија Кавраја да ју је видео да је ушла у село!”

„Можда није она,” теши се Никола.

„Јесте, јесте, носи белу мараму, допратио је неко из суседног села, носи чутуру вина, погачу и киту сувог цвећа!”

„Колико хлеба појела, толико јада имала!” прокле је Никола, па брже-боље седе за сто.

Баба седе на постељу иза њих и крши руке, а Јања поред мужа. Јадница се све осврће и гледа да ли је све потаман за куму. И она зна да тета воли да загледа и да је намћор. Била је узнемирена, па се врпољила на столицу. Никола је ухвати за руку и осмехну јој се.

„Без бриге, неће се задржати,” благо јој рече.

Његове речи јој много значише, осети како је мир и сигурност обузимају. Лакнуло јој је, имала је предосећај да ће све бити у реду. Било је најважније да је Никола био крај ње. Ипак, на трен помисли на њеног Милоша. Где је он? Како ли је? У срцу је осећала притајену

радост што сада није био овде са њима да дочека куму, јер је знала да тета не мари за децу.

Неко покуца на врата, а укућани се згледаше. Иако се борише да остану прибрани, у очима им се видео страх и неизвесност.

„Стигла *кума*” прошапута Јања и заста јој реч у грлу.

Куга им је куцала на врата.

Глава дванаеста - април 1347. године

„И људи, који враџбинама узимају из Гробова, те их спаљују, то село, које то учини, да плати вражду, а ако буде поп на то дошао, да му се узме поповство.”

(Из Душановог законика)

Пошаст црне смрти ушла је у Рашко царство, како се оно некад звало, преко трговачких бродова који су пристизали у приморске градове. Одатле се ширило на све стране. Како се причало, чуму су носили људи на кркаче драговољно куд им она каже јер њему и његовима неће учинити ништа нажао. Из страха од ње, нису је ни смели назвати правим именом да је не би дозволили, већ су о њој говорили као о „куми” или „тети”. Народ је још одавно приметио да се чума не задржава у кућама где је све чисто и уредно, па и да се плаши паса, па се строго држало тих правила. Вероватно само народном мудрошћу царство је било поштеђено пошастима каква је годинама харала на западу и односила милионе живота. Чума није зачала у Душановом царству, већ је наставила даље, али тамо где је прошла, оставила је пустош. Читава села су нестајала. Те целе године „кума” је косила живе, а нежид је за њом дизао мртве. Страх од свакојаким вампира био је толики да су гробља испражњена, па су чак и попови учествовали у тој работи. Цар Душан, који је тада још писао свој

законик, морао је да унесе одредбе којима се забрањује ископавање мртвих, а попови и виновници оваквих догађаја да се казне. Ниси могао проћи кроз насељено место, а да не осетиш смрад спаљених лешева, што старих и ископаних, што нових које нису ни сахрањивали.

И тога суморног, пролећног јутра Душан је са прозора својих одаја у двору у Скопљу гледао стубове црног дима како су се уздизали са десетак места у подграђу. Крај његових ногу седео је његов верни Змајар, опорављен од повреда. Душан је пазио да се више не одваја од њега. Уз њега се осећао сигурније, знао је да овај има неко чуло непознато људима којим је могао да предосети опасност.

Гледајући сивило неба, није могао да просуди да ли је било облачно или је само дим заклањао сунце. Ко за врага, ни ветра није било да га однесе него је цело Скопље у смрад окувао. Чак ни ластва које би обично парале небо није било. Обично би њихов цвркул био знак за Душана да је време да пресели двор на Сврчинско језеро... или пак да је време за нов ратни поход. Апсурд је био што чума још није ни стигла у Скопље, а народ је већ унапред кренуо да спаљује старе покојнике. Приче о вампирима пристизале су брже од „куме.” Свештеници су испрва покушавали да то спрече, али убрзо су се и неки од њих придружили ритуалном спаљивању - за сваки случај.

Због свега тога, Душан је наредио да се обаве све припреме како би се наредних дана двор опет преселио у Паун-поље, где није било толико насељено. Морао је да се склони од чуме.

„Нећемо ни тамо дуго бити безбедни, Душане,” рече му Јелена док је седела и чешљала дугу косу после спавања.

Била је лепа жена, витка, складна, поносног држања и умиљата када је хтела. Али и опасна. Ни после толико година брака, Душан није успео да је потпуно упозна, скривала је тајне и од њега.

„Можда ће нас мимоићи” рече Душан и даље загладан у стубове дима. „Склонићемо се тамо док не прође.”

„Како хоћеш, али узалуд идемо, опет ћемо бежати” равнодушно ће Јелена. „Боље да одемо у Хиландар. Каже ми поп Димитрије да на Атосу никад није харала куга. Ваљда, нема откуда да им дође.”

„Куд ћеш ти у Хиландар када је тамо женскадији забрањено?,” зачуди се Душан. „Можемо Урош и ја, али ти и Теодора не можете!”

„Којешта!” подсмева му се царица. „Јеси ли цар или ниси? Нареди им!... Ваљда си свестан да само тамо можемо бити заштићени... од те чуме!”

„Ниједна женска нога тамо никад није крочила! викну цар. „Јеси ли полудела? Шта ће рећи? Бациће анатему на мене!”

„Ти си, Душане, сјајан војсковођа, али не познајеш људе. Добродушан си, па и не чуди што те свакојаки врте око малог прста.”

„Почев од тебе, је ли?”

„Ја сам ти пре свега жена, а онда царица” важно ће она. „Мућни главом, пошаљи братији у Хиландар силне дарове, даруј им неколико села у околини. И све то наброј у једној лепој царској повељи да се озакони... И видећеш како ће твојој женскадији да отворе врата.”

Душан је гледа са прозора. Савршено се стапала у раскош њихових одаја. Као да је била створена за расипност, мада је умела врло добро да располаже новцима и није била распикућа. Он је можда био гори од ње. И њихове одаје она је сама преуредила. Душан се на овом двору и крунисао за цара, па је било логично да овај двор буде и најраскошнији. Најфинија таписерија извођена златовезом, красотна сребрнина. Сребротканица којим се одевао царски пар била је окачена на једном зиду. Драгуљни накит који одузима дах био је на царичином столу. На поду ћилими са старим амајлијским мотивима месеца, вука и храста. На средини главног унутрашњег зида велики мангал у коме је тињала ватра од нагорелог пања од прошле ноћи.

Душан јој приђе замишљено с леђа. Одувек га је њена лепота очаравала. Умео је да кипи од страсти у њеној близини, да га обузме необуздан вртлог нагона...

„Откуд ти тај чешаљ, Јелена?” претрну цар и укипи се.

„Овај?” збуњено ће она и показа чешаљ, који је држала у руци. Био је истоветан ономе који је поклоњен принцези Јелисавети у Немачкој када је одлазио да запроси њену руку. Бивољи рог опточен сребром и украшен симболима жртвовања вола у част бога Перуна. „Зашто?” пита она.

„Такав исти смо даровали принцези Јелисавети... када сам отишао у просидбу,” рече Душан.

„Шта то има са мнош?” рече она срдито, па га са гађењем баци на

сто и устаде. „Да сам знала, не бих га ни узела!” Затим се гневно ушета. „Знај да ти то нисам опростила! Да мене одбациш ради ње! Исти си твој отац, а жалио си се на њега! Вама Немањићима је у крви да мењате жене и да се жените... децом!”

„Свашта је теби на памети” одмахује главом Душан. „Не личим уопште на свога оца...”

„Твој деда краљ Милутин женио се пет пута! ” Показује му Јелена својих пет прстију. „Његова супруга Симонида имала је само осам година када су је удали за њега! Повредио јој је материцу и никад му није родила дете! Твој отац Стефан се оженио са Маријом када је она имала дванаест година...!”

„Ја се нисам женио... децом,” прекиде је Душан. „Јелисавета је била старија. Уосталом, знаш да се девојке удају већ са дванаест година..

„То ви кажете!” одбруси му царица. „Да ли неко њих пита? Тргујете њима зарад склапања савеза! И нашу Теодору си желео да удаш за босанског бана иако је дете...!”

„Ти си се постарала да до тога не дође.”

Јелена се замисли гледајући га. Вукао ју је за језик. Било ју је брига шта ће он рећи сада када је све било готово.

„И јесам!,” викну она. „Не дам своје дете оном дивљаку да се иживљава над њом, па да је после шутне као што је радио твој деда! ”

„Само ми отежаваш ствари, Јелена” мирно ће Душан. „Требало је да ми кажеш.”

„А ти би ме као послушао?,” направи она гримасу. „Чуди ме да ниси покушао опет да је удаш за некога! ”

Душан оћута и спусти поглед. Али, краљици то би довољно. Прозрела га је. Она је њега много боље познавала него он њу. Није могао ништа да сакрије од ње. Нити је умео да лаже. Душан то никад није чинио.

„Немој ми рећи да опет нешто смераш?,” нарогуши се царица. „Нећу ни да чујем! Чујеш ли? Ни да чујем...” Ушета се опет она, па ипак кроз зубе рече: „Коме си сад наменио нашу кћерку, Душане?”

„Никоме... још” рече он. „Али, имај на уму да ћемо то урадити буде ли затребало. И овог пута да ниси случајно нешто урадила!” Запрети

јој он уперивши прст ка њој. „Ствари су веома опасне! Окружени смо непријатељима.

Са севера - Угри. Стално кидишу преко Саве и Дунава. Са запада - Босна! Досадни су као вашке! Али, згазићу ја њих, само да прође ова куга! Са југа - Ромејци и њихови Турци! Кажем ти, никога се не плашим као Турака. Ти ће нам главе доћи ако нешто не урадимо. Множе се као пашчад. Тек ће Кантакузен видети шта га чека. Кукаће он за мнош, нека!”

„Немој да ти падне на памет да нашу кћерку даш тим дивљацима... Турцима” озбиљно ће Јелена. Претрнула је од страха. Приметила је како је Душан највише причао о њима. Видела му је то и на лицу. „Чујем да су султану хареми пуни жена. Хоћеш ли да твоја Теодора буде само још једна његова робиња? Такву јој срећу желиш? Такав живот? Боље да јој ја скратим муке него да заврши међу тим разбојницима! ” Онда начини један одлучан корак ка њему и процеди кроз зубе: „Немој то да ми урадиш, покајаћеш се.”

„А ти немој да се мешаш у вођење царства!,” заори се Душанов глас. „Знаш ли како те дворјани зову? Рогозна! Ко зна шта мисле о мени! ”

Царица оћута, али и даље стоји и нетремице гледа у Душана. Киптила је од беса. Сматрала је да, као царица, има право да води државничку политику и да јој то право нико, па ни сам цар, не може одузети. Поготово што је мислила да је Душан често преблаг према својим поданицима.

„Последњи пут кад сам те послушао, скупо нас је коштало,” рече мирно Душан. „Наговорила си ме да лишим злата и сребра латинске цркве у обе Зете... Сећаш ли се тога, Јелена? Мрзиш Латине из дна душе. Не разумем те. Не волим их ни ја, али поштивам старе Латине. Једино што не дозвољавам јесте да покрштавају наше људе и да их терају у католичанство. Двапут ми је папа због тога слао посланике који су ме грдили и претили да ће подићи крсташки рат против нас. Уместо да ми помогнеш да изгладим ствари са њим, јер ће нам можда затребати, ти га окрећеш против нас! Морао сам свима да вратим одузето и да их гледам благонаклоно. Како сад да било шта тражим од њега када си нас оцрнила?”

„Шта имаш ти да тражиш од тог јеретика?” нарогуши се опет Јелена. „Шта је са вама Немањићима? Стално им се улагујете. Твој отац је чак обећавао Филипу Тарентском да ће признати папску власт ако му овај да своју ћерку Бланку! ” „Мој отац је био спреман да се жртвује да би избегао крсташки рат којим му је папа Јован претио. Ти не схваташ да смо ми њима кост у грлу, трн у оку! Они су одбегли од праве вере зарад богаћења и привилегија и не знају како да то оправдају свом народу, па желе да униште нас који их подсећамо на корене хришћанства. Мада сумњам да би одржао обећање и да се оженио Бланком.”

„Срећом, није,” рече Јелена, па узе са стола чешаљ од рога и загледајући га, рече: „Ако мене питаш, ја бих заратила са папом. Нека пошаље своје крсташе на нас.”

Душан је гледа, па не верује шта чује. Као да гледа неку туђу жену, а не царицу. У праву су његове војводе када му кажу да му царица стално ради иза леђа. Она и њен брат Јован Асена увек се дошаптавају и не труде се да то прикрију. Мора некако да смисли како да удаљи тог омраженка Јована од своје царице.

„Ја сам био наиван и лаковеран што сам те тада послушао,” рече Душан. „Ти си само желела да изазовеш рат са папом. То је последњи пут да ја тебе нешто послушам. Нама највећа опасност прети од Турака, а не од папе, као што ти мислиш.”

„Вала, и ти неверници су ми милији од јеретика” рече она осорно и опет равнодушно баци чешаљ. „Уосталом, Кантакузен и Палеолог ће изаћи на крај са њима.”

„Данас би требало да примим Кантакузеново посланство” рече Душан. „У јануару је заузео Цариград... предухитрио ме је.”

„Знам, чула сам. А шта ће са законитим царом Палеологом?”

„Кажу да ће му дати своју кћерку” рече Душан замишљено док је мазио свог силвана. „Позваће се на договор са покојним царем Андроником - да је његов заступник и да ће десет година владати сам, а после заједно са младим Палеологом.”

„Тако је требало да ти урадиш” рече Јелена па крену ка вратима.

„Не могу да освојим Цариград без латинске флоте” добаци јој Душан. „А ти ми стално квариш планове са њима! ”

Царица оћута и залупи вратима за собом. Душан оста сам са Змајаром. Тишtile су га црне мисли. Много тога што није разумео дешавало се у његовој околини и плашио се да ће му измаћи контроли. Нетрпељивост са породицом бивше краљице Марије, па сад ова чума која хара земљом, а поврх свега и онај германски демон који му умало не дође главе. Није га могао заборавити, нити докучити тајну његовог доласка далеко од његове постојбине. Нешто се дешавало, а он није знао шта. А то га је плашило.

Недуго после Јелениног одласка, на вратима се појави Милош Војиновић смешкајући се. Док је долазио, срео је рогозну Јелену.

„У праву је наш народ када каже: 'Жена је врагу с удице утекла',” рече он.

Душан не рече ништа него само клима главом. Косингас стаде крај прозора и загледа се у суморан видик.

„Као да немам довољно својих мука, па она мора да ми седи на глави,” рече цар, па се сети да пита: „Како је малени Милош? Шта ради?”

„Шета по дворишту са својом дадиљом, а за њима хорда алмогавера!” смеје се косингас. „Приметио сам да је врло јак. Јуче када сам га шетао, тако ме је ухватио са прст да га сам се једва ослободио.”

„Па, змајског је порекла” рече Душан, па осети неку благодет сетивши се чаробне Јастребине и његовог господара. „Одавно нисам видео Змаја од Јастрепца... Шта ли чини?”

Милош Војиновић се замисли, па несвесно стави руку на балчак свог Дракона, кога му је дао Змај од Јастрепца када је постао косингас.

„Видео сам га лане” рече Милош. „Шта чини? Бори се са бауцима. Мало-мало па негде промоле своје ружне њушке, па он хита да им их одсече!”

„Хм...” замишљено ће Душан. „Имамо несрећу да је Чвориште код нас.”

„Несрећу... или срећу, како се узме” рече Милош. „Можда онда ни ред Змаја не би постојао, можда не бисмо били миљеници богова.”

„Нешто ме већ дуго копка, Милоше Војиновићу.. ” започе цар. „Мислиш ли да нежид диже мртве због Милоша Обилића? Има ли онај напад германског створа на мене везе са њим?”

„Не би он чуму довео само због њега,” окрену се овај од прозора ка Душану. „Куга хара свуда. Можда је ту и због тебе.”

„Због мене?,” зачуди се Душан.

„Куга хара хришћанским светом. Неке силе не праве разлику између римске и цариградске цркве. Богови се боре за превласт. Тако је одувек било и биће.”

Уто, неко закуца на врата. Уђе Никола Стањевић.

„Царе, ромејско посланство те чека у сали.”

„Ко је са њима сад?,” упита Душан и придиже се. Змајар га прати у стопу.

„Царица Јелена.”

„Боље да пожурим” рече Душан. „Не бих да их дуго остављам саме са њом.”

Милош Војиновић се само осмехну, али не рече ништа. Кренуше ка вратима.

„Буди крај мене, Војиновићу” рече му цар.

„Знаш да се не бавим државничким пословима, царе,” одговори он. „То препуштам теби и Николи. Ја идем да спасавам Мауре од Милоша Обилића

У великој, раскошној престоној дворани, где се Душан крунисао за цара, било је мноштво људи. Изнад њихових глава вијорили су се племићки барјаци, из кандила се ширио сладуњави мирис тамјана. На уздигнутом каменом постољу, стајале су две златне престоне столице украшене царским симболом - двоглавим орлом на наслону изнад главе. Рукохвати су имали облик ороглава, а ногаре облик вучјих шапа. Сала је била педесетак корака дугачка и скоро исто толико широка, а високи прозори обично би пропуштали сунчеву светлост као у цркви. Овај пут су гореле ватре у мангалима. Осим царице, која је већ била заузела своје место, окупила се неколицина дворских секретара, војвода и неколико свештеника. Међу њима је била и краљица Марија. Сви су желели да чују вести из Цариграда и шта Кантакузен смера да уради сада када је заузео престоницу и држи заробљене цара Јована и његову мајку Ану Савојску, стварну владарку.

Душан улази у салу и затиче да се разговор између посланства и Јелене већ води. То га је одмах разљутило. Када он уђе, сви се

поклонише. Само Јелена оста да седи на свом престолу. Неколико корака испред ње, издвојени од осталог посланства, стоје ромејски логотет Исак и сакеларије Алексеј. Први беше дебео човек, румених образа од винолока који је имао обичај да пљуцка када говори, што је цара доводило до лудила, а стално се облачио у широке тоге налик римским. Други беше сувоњав, орловског носа и помало издужене главе. Имао је клемпаве уши и био кратко подшишан. Уста су му стално била црвена од облизивања. Душан их је обојицу знао одраније, из виђења, увек су били око Кантакузена или међу његовим поклисарима. Били су очито људи од поверења који су верно преносили његову вољу.

Душан седе на свој престо и само кратко прострели Јелену погледом. Био је љут што га није чекала.

„Ромејско посланство увек је драг и радо виђен гост на мом двору” рече Душан гласно.

Исак и Алексеј се благо поклонише у знак захвалности. Чекају допуштење да говоре. Али, Душан наставља:

„У ова тешка времена пријатељство је вредније од злата, и жалим што се Јован Кантакузен и ја рђаво разиђосмо након толико година савезништва... Какву добру реч доносите од њега?”

„Краљу рашки.. ” започе Алексеј, на шта се Душану одмах смрачи лице. „Доносимо поздраве од нашега цара ромејскога Јована Кантакузена, са жељама доброг здравља и среће и са надом у боље сутра...”

„Онда почните да ме ословљавате мојом законском титулом, а то је... цар, јер у овој истој сали сам се прошле године крунисао за цара Срба, Грка и Бугара,” рече строго Душан, па показа руком Алексеју да настави.

„Клањам ти се до земље у знак извињења... царе,” нагласи то помало иронично Алексеј. „Као што рекох, доносимо добре жеље од ромејског цара са надом да ћемо неспоразуме изгладити и да ће слога уместо заваде опет завладати између ове две велике царевине како би наши народи живели у миру и напретку. Ратови су нам опустошили земље...”

„Знам да је Ромеја исцрпљена што од грађанског рата, што од

Османлија које издашно плаћате” прекиде га Душан. „Зна ли Кантакузен да ће ускоро ти његови најамници постати јачи од њега?”

„Цар држи варваре чврсто у својим рукама.”

„Или је обратно? Поготово сада када је Орхану дао своју кћерку. Како би сада могао да прекине савез ако му Турчин држи кћерку као таоца?” Душан сачека да Алексеј одговори, али овај није знао шта да каже. Само је трептао и гледао у цара. „Ја бих рекао да је и Кантакузен Орханов талац и да су његови дани одбројани... Но, која је сврха ваше посете, поштовани?”

„Ромејски цар тражи, у знак помирења и некадашњег, па и будућег пријатељства, да рашки краљ... цар... врати отете му територије.”

„Не видим зашто бих на то пристао” зачуди се Душан. „Мени је свакако стало до ромејског пријатељства због блискости наших народа и да се уједињени одупремо навали Турака... Али у светлу најновијих догађања, чини ми се да би моје враћене територије само пале у руке Турцима, а немам намеру да их дајем непријатељу.”

„Али, царица малопре рече да би можда.. ” умеша се логотет Исак, али цар на то плану ударивши руком о рукохват, па устаде:

„Царица Јелена није регенткиња, па да одлучује о државним питањима!” Сви претрнуше. „Када мене буде сахранила, ако мој син буде недозрео да влада, онда је питајте. До тада, ја сам цар!”

Тек тада Душан спази да иза Јелениног престола стоји њен брат Јован Асен, који је дошао непозван. Цар се још више разгневи, а Никола Стањевић, видевши то, брже-боље му приђе и нешто му шапну. Затим, обојица изађоше из сале.

Чинило се да ће Душан згромити ромејско посланство. Из очију су му севале муње, сви се скупише од страха.

„Нека се мудри ромејски цар одрекне османлијске помоћи, па можемо да разговарамо о враћању територија и о савезништву у борби против тих истих” рече цар строго, мада је знао да Кантакузен нема намеру да прекине савез са Турцима, нити ће се он одрећи намера да освоји Цариград. „До тада, бојим се, непријатељство ће се наставити са Османлијама, а своме цару пренесите моје жеље да га здравље и разум служе и честитам му унапред на поновном крунисању, јер колико чујем, одлучан је да то потврди и пред ромејским патријархом. То је

све што имам да кажем.” Када то рече, Душан опет седе.

Ромејске посланици увидевши да је сваки даљи разговор излишан, покупише се као покисли и уз мрмљање у браду кренуше ка излазу. Чим они изађоше, цар даде знак руком да и његови дворјани напусте салу. На крају, осташе сами Душан, Јелена и Никола Стањевић.

Уместо да ћути, Јелена одмах плану:

„Морао си да осрамотиш своју царицу пред целим двором! Поготово пред оном змијом Маријом!”

Душан се угризе за усну, па наоко смирен обрати се свом дипломати:

„Никола, док хара ова куга, не можемо да ударимо на Ромеје. Они ће то време да искористе да се више утврде. Немамо куд. Мислиш ли да има сврхе да опет идеш у млетачку владу да их молиш за флоту или код папе да...”

„Царе, Млечима је драже нејакко Ромејско царство, него јакко Рашко царство, а папи су милији Турци него наша правоверна црква” рече му стари Никола. „То је губљење времена, бојим се.”

„Онда нам не преостаје ништа друго но да сачекамо да чума оде из царства, па да опет нападнемо Ромеје,” рече Душан и не погледавши Јелену изађе из сале заједно са Николом Стањевићем.

На северном делу града, код царског двора, који је био на узвишењу, велико двориште у које се улазило са главне капије увек је било пуно људи. Што војска, што послуга, сви су врзмали тамо-амо обављајући своје дужности. Било је врло живо и бучно. Од ковача, који је био испод североисточне куле, чуло се непрекидно ковање гвожђа. Запрежна кола су долазила и одлазила, утоварена са свим потрепштинама за селидбу двора на Паун-поље. Алеманска гарда се припремала за покрет. Вршене су последње припреме и провере. Капетан Палман и његов сестрић Георг обилазили су војнике и прегледали им опрему.

Само је испод северозападне куле било мирно и без гужве. На степеницама које су водиле на кулу, Милош Војиновић је седео и гланцао свој зелени Дракон. Ипак није испуштао из вида маленога Милоша Обилића и мало старијег краља Уроша који су хранили једно јато голубова. Преко пута, уза зид палате стајао је један омањи одред

алмогавера који се није одвајао од змајевитог Милоша.

Наједном, заталабука се са врха куле. Стража повика неразговорно. Милош Војиновић се укочи и начули уши. И алмогавери застадоше у чуду. Јато голубова престрашено уз клепетање крила вину се у ваздух дижући прашину око Милоша и Уроша. Косингас инстинктивно скочи на ноге и стегну балчак Дракона. Тада одозго, као копци, поамно се стуштише некаква крилата створења и кроз јато голубова устремише се на два дечака. Милош Војиновић се запрепасти угледавши створове људског обличја са женским главама, али прекривене перјем. Изгледаше као какви пернати анђели са својим великим крилима, али и необично дугим рукама и ногама. Али, ни алмогавери ни Милош Војиновић не устукнуше пред њих десетину већ са обе стране навалише на њих. Све се тако брзо одигра и још брже је могло да се заврши јер два створа по договору зграбише Уроша и Милоша како су стигли и умели, за рамена или руке, па снажно замахнуше крилима да полете са њима. И кобно би се по њих завршило да Милош Војиновић не завитла мачем и погоди страшило које је било шчепало Милоша у грудни кош. Ни алмогавери не оклеваше већ их вешто погађаше што убитачним копљима аконама, што својим кутељама. Перје се разлете на све стране, а крв плъусну уоколо. Урош успе да се отргне од свог заробитеља, па ухвати Милоша за руку. Дечачић је тад већ вриштао од страха што од крилатих страшила, што од Дракона, који му пролете изнад главе. Можда ни Урош не би успео да избегне да га створ опет не зграби да се Милош Војиновић не баци њему у прса. Обори га на земљу, али како је остао ненаоружан, створ га лако гурну под себе и замахну канџом на њега. И сигурно би га убио да му неки алмогавер не сјури своју кутељу у врат. Тешко сечиво, као велика сатара, скоро му одруби главу и овај се сручи са Милоша Војиновића.

У тај општи метеж улетеше храбро алмогавери, а понеки се и голоруки ухватише у коштац са бауцима. Мали Урош то искористи и одвуче Милоша ка кули, одакле стадоше да истрчавају стражари са копљима, па умало не оборише децу. Видевши да им наум не пође за руком, оно што је остало живих и рањених баука, покушаше да се вину у ваздух, али сви до једног допадоше копљима и мачевима браниоца. Уз страшну вриску и млатарање крилима, ти женски демони падоше

посечени и прободени. Ни то није било довољно, него наставише да их боду из предострожности јер онако жилаве и јаке није их било лако усмртити.

Када и последњи омлитави своја крила, пристигоше Душан, Јелена и мноштво војске. Царски пар одмах пригрли уплашене Уроша и Милоша који су лили сузе и дрхтали. Јелена одведе Уроша у двор, а Душан приђе мртвим бауцима, па их стаде разгледати. И заиста, имали су женске главе и вратове, а доле од врата перје, чак и руке и ноге налик птичјим. Сви их загледају, преврћу, гуркају мачевима или копљима и у чуду коментаришу. Неко гледа и увис да нема још неког таквог створења, али сем једне вране, која их је високо надлетала, није било ничега више.

„Јеси ли повређен, Милоше?” упита га цар опипавајући га. „Крвав си.”

„Није моја крв, Душане,” одговара овај. „Њихова је.”

„Шта је сад ово? Каква су сад ово створења?” гледа их цар. „Шта се то догађа, косингасе? Овога није било раније.”

„Не знам, бог ме убио, не знам!” шири руке у чуду Милош. „Можда Мелек зна, ни ово нису наши бауци”

„Доведите ми Мелека,” рече Душан једном стражару. „Али једно је јасно...,” замишљено ће Милош. „Није ме узалуд Драгушла послала да чувам Милоша Обилића, Душане. Она има неку накану са њим, а неко се томе противи.”

„Урош каже да је и њега то чудо зграбило...”

„Ако неко жели да науди Милошу Обилићу, а он живи под твојим кровом и твојом заштитом... Онда можемо очекивати да ће штети и теби да науди.”

„Како можемо да сазнамо против кога смо се уротили?” пита га Душан.

„Кад-тад ће се показати кривац, јер ниједно зло не долази само.”

„Ово је баш заређало. Не преза ни да уђе у мој двор.” Косингас се загледа у врану, која их је високо изнад облетала.

„Можеш онда замислити шта можемо да очекујемо на отвореном путу” рече он замишљено.

Цар се сети Паун-поља, па се видно забрину. Сви у Милошевој

околини били су у опасности.

„Шта нам онда ваља чинити, косингасе?” упита Душан. „Да не идемо у Паун-поље?”

„Видиш да ни овде нисмо посве сигурни. Зато ћемо раздвојено да путујемо... Прво ја са Милошем, па онда двор.”

„Са мном и са алмогаверима,” додаје Душан. „Сам, не.”

„Не, Душане,” исправља га Милош. „Ти си потребан својој породици и осталим змајевима... Овај малиша је додељен мени на бригу.”

„Не свиђа ми се то што се раздвајамо” објашњава му Душан.

„Морамо избећи непотребне жртве... Са алмогаверима бићемо безбедни и можемо брже да се крећемо, без теретних кола.”

„Биће вам потребна два дана јахања, а већина алмогавера нема коње,” рече Душан и тад примети њиховог вођу Ал-Мохад, и позва га руком.

„Адалиде, заповедај рече овај ставивши раширену шаку преко свог грудног коша у знак поштовања.

„Ал-Мохад, теби ова створења нису позната?” упита га за сваки случај цар.

„Не, адалиде” одговара овај. „У нашем завичају такође има свакојаких чуда, али пернате жене још нисам видео.”

„Ти ћеш повести све своје људе и пратићеш косингаса, који ће водити Милоша Обилића у Паун-поље. Крећете сутра, зором. Ми ћемо одложити пут за још један дан.”

„Можемо да очекујемо заседу, адалиде, знаш то?” упита га Ал-Мохад.

„Знамо”, умеша се Милош Војиновић. „Али зарад безбедности других, боље да се раздвојимо. Ако они не презају од напада на двор, усред бела дана, тек ће се обрушити на колону негде на путу, а онда могу да настрадају и друга деца и жене.”

Ал-Мохад само климну главом:

„Ти, косингасе, води, ми ћемо трчати за тобом.”

„Зар није боље да сви јашемо?”

„Алмогавери ратују са ногама чврсто на земљи, из ње црпимо снагу.”

„Знаш да је пут дуг...”

„И ми можемо дуго трчати.”

„То знам врло добро” клима главом Душан. „Пре ће твој коњ да се умори него они, Милоше.”

„Онда је све речено” каже Милош Ал-Мохадун. Овај само климну главом и оде својим ратницима.

Милош и Душан остадоше да гледају како војници товаре лешине у запрежна кола, кад ево старог Мелека смркнутог лица. Косингас му добаци:

„Киша ти из чела бије, Мелек” мислећи при том на то што је намргођен.

„Царе Силни, ово ништа не ваља!,” повика он ширећи руке у чуду. „То су *пери*, пали анђели!”

„Пали анђели?” зачуди се цар.

„Да, да,” зајапурено ће Мелек. „Њима је Рај ускраћен јер испаштају за своја недела. Неко их је овде послао као покору, да се искупе.”

„Ратујемо са Османлијама, царе” каже косингас. „Бацили су на нас клетву.”

„На нас или на Милоша Обилића?” исправља га Душан.

„Неко очигледно зна за његову змајевитост,” каже Милош Војиновић. „Зашто би ме иначе Драгушла послала да га чувам и својим животом ако треба?”

„Зашто би проклели једно дете?,” упита Мелек. „Осим ако се не плаше његове судбине.”

Душан се кратко замисли, па рече:

„Хоћете да кажете да се плаше нечега што ће Милош Обилић да уради када одрасте?” Ови оћуташе, али климају главама. „Онда имамо разлог више да га заштитимо од тог зла.”

Чим су војници утоварили и последњу створа у кола, потераше волове ка градској капији. И њих ће спалити, за сваки случај. Душан их испрати погледом, па рече:

„Како могу да знају за змајско порекло Милоша Обилића?”

Косингас се опет загледа у врану, која их је и даље високо надлетала. Обратиће пажњу убудуће и на њу. Не би га чудило да је опет види у оваквој некој невољи, па наглас рече више за себе него за друге:

„Невоља кудељу танко преде, а далеко снује.”

Глава тринаеста – април 1347. године

*„Ласно ће бит м'царовати,
Док је њима змаја у планини..!”*

У бескрајном лавиринту тунела планине Улудаг могао се осетити гнев ужасно срдитог божанства. Повремено би се њима проломио необуздани крик, који је оглашавао нему пустош, а у бесу би се загрцнуо. Тај исти бес је у планини кипео као узбуркано море. Могао се осетити у ваздуху, у хладном камену под ногама, на додир руке.

У Итугениним пламеним погледима било је само презира. Понекад би јој задрхтало лице, усне би јој затитрале као да би нешто рекла, али уста би остала нема као да јој је гнев гушио глас. Покрети руке били су јој хитри, испрекидани, понекад трапави, што није личило на њу. Оборила би нешто, па би то онда подигла и разгневљено сломила о зид.

Њена кћерка Умај ћутке је стајала у полумраку, скоро ван домашаја уљаних лампи, у страху да мајка свој необуздани бес не истражи на њој. Знала је да не треба да се помера нити да испушта икакав глас како не би привукла њену пажњу и изазвала њену дивљу јарост. А када је њена мајка беспомоћна, онда је требало посебно је се чувати.

„Када она мисли да дође?,” гневно ће Итуген узимајући једну велику, стару књигу. Из ње су вириле поцепане или искрзане странице,

кожне корице биле су изједене од зуба времена, на њима се једва разазнавао урезани приказ монголског дрвета света. Златна књига судбине потицала је из доба када је богиња Ајист уписивала живот свих рођених људи, а њихова имена у облику каламбура скривала су тајна знања. Кроз многе умируће руке прошла је да би коначно завршила у рукама Итуген. „Да ли она мисли да ћу је чекати довека?”

„Знаш да долази из далека, мајко” рече Умај.

„Брига ме није!” рече ова листајући књигу. „Само губимо време. За разлику од оне, која све ради у прави час, ни пре или касније.”

„Мокош је лукава, чини се увек је један корак испред..” изусти Умај, па се угризе за усну. Било је касно.

„Рекла сам ти да не изговараш њено име!” Мајка се окрену према њој и прострели је леденим погледом, који Умај болно осети. Ипак, неколико тренутака касније додаде: „Да ми је њеног плетива судбине... да га мало умрсим.”

„Нисам очекивала да ће Фреју ово занимати” рече Умај.

„Ја сам знала да хоће... и каним то да искористим.” Затим прекину да окреће стране, као да се нечег сетила: „Како рече да се усуд зове? Милош Обилић?” Затим, баба забаци главу и зажмури, па стаде тихо понављати његово име небројено пута: „Милош Обилић... Милош Обилић...”

Умај ју је ћутке посматрала, не усуђујући се ни да се помери, а камоли нешто да каже када њена мајка врача. Баба је час гласније, час тише изговарала име Муратовог усуда да би неприметно почело да звучи другачије. Забачене главе уназад стаде наслепо да окреће странице Златне књиге као да види шта пише. На крају, након стотину пута изреченог имена Милош Обилић, баба је дошла до облика Билиш Кубила. Без престанка га је понављала док није стала да окреће листове древне књиге.

Затим, отвори очи и погну главу над књигом. Нашла је у њој записано име Билиш Кубила. Прочита га пажљиво пратећи прстом уписане речи. Наједном, бесно залупи књигу, из које се диже облак прашине. Умај се штресну. Итуген се ослони рукама на сто, глава јој је била погнута.

Умај бојажљиво упита:

„Шта пише, мајко?“

„Шта пише!“ подсмешљиво ће она. „Билиш Кубила - онај који зна задати ударац.“

Баба изненада подиже главу и не окрећући се, рече: „Стигла је.“

Затвори своју књигу и гурну је међу друге које су стајале наслагане на старом, прашњавом столу. Окрену се ка кћери и усправи се. Недуго затим, зачуше се кораци по каменом поду пећине. У тунелу, који су обасјавале бакље, прво се указа једна сенка, а затим се појави мрачна женска фигура грациозног хода. Из мрака израња жена вилинске лепоте обучена у раскошне хаљине шарених боја, дугих и широких рукава. Око струка, златни појас са великом округлом шналом, на којој је било урезано Дрво света, Игдрасил, а за појасом мали сребрни бодеш. Дуга плава коса јој је падала до пола леђа. Врат јој краси огрлица Брисинг, неисказиве лепоте и украшена драгим камењем. Њено лепо лице кварио је израз намрштености. Није драге воље дошла у ову рупу. Фреја није навикла да залази у мрачни подземни свет. Није јој тамо било место. Ипак, она је била германска богиња лепоте, младости и плодности. И вешта у магији. Била је жена Одурова.

„Добих твоју реч преко гласника,” рече она озбиљно. „И дошла сам. Шта желиш од мене, старице?“

Итуген на лицу затитра осмех. Германи су напуштали своју стару веру, покрштавали се и окретали јој леђа. Богови од јуче су слабили у односу на бога од данас. Њихова моћ се топила као воштаница која предуго гори. Заборав убија. Али не и код Монгола. Они су остали верни и чврсти у старој вери. Зато су се Итуген и Умај осећале надмоћно у односу на Фреју, иако то није нимало утицало на њену нестварну лепоту, на којој јој је посебно завидела лепа Умај.

„Испрва помислих да ти јавим радосну вест где је био Одур, кога си толико тражила и за којим си толико плакала...,” започе Итуген. „А онда ми кћерка јави да је твоја друда покушала да убије цара Силнога и одмах схватих да ти то већ знаш и да не седиш скрштених руку као што мислих.” Фреја је са Одуром добила кћерку Хносу, али убрзо потом он без речи одлази. Узима човечји облик и лута светом. Дуго је Фреја лила златне сузе за њим. Дуго је трагала за њим, не знајући куда је отишао и зашто... Све док јој се једног дана није вратио израђаван.

„Зашто се тебе тичу моји проблеми?” чврстим гласом рече Фреја. „Мене није брига шта ти чиниш.”

„Пусти ме тога, дете” смешка се Итуген. „Знаш да сам много старија од тебе, па ми мудрости не мањка. А тичеш ме се јер смо се обе окомиле на истог смртника. Не видим зашто се не бисмо удружиле кад је већ тако. Ти од њих желиш нешто... и ја од њих желим нешто. А обе то не можемо добити док је Силни жив. Није ли тако, Фреја?”

Фреја за тренутак занеме, што од беса, што од беспомоћности пред старом Итуген. Није вредело да се инати пред њом, а још мање да од ње ствара непријатеља. Неке ствари су неизбежне и за богове. Уосталом, обе имају заједничког непријатеља са којим се већ дуго безуспешно боре. Испоставило се да је Мокоша тврд орах за њих.

„Одур је без твога и Одиновог знања дуго смерао да се докопа оних реликвија које Рашани тако љубоморно чувају. Жели за себе да приграби што већу моћ. Да има копље као што Один има копље Гунгир. Да не намерава Одина да свргне са престола?”

„То се тебе не тиче, старице” одврати Фреја. „Уосталом, знаш да смо се ипак докопали Плаштенице.”

„Ништа од тога не би било да је онај њихов светитељ Сава није поклонио цару Барбароси када је пролазио Рашким краљевством на путу за Свету земљу. Многе је тиме разгневио, чујем,” рече Итуген.

„Барбароса је намеравао да објави крсташки рат против Рашана, да би се спасле реликвије. Њихов светитељ га је предухитрио и понудио му Плаштеницу да га умилостави, а цар га је наградио титулом темплара.”

„Да.. ” смешка се Итуген. „Зашто ли је онда Јехова цара казнио, па му је вешто сместио да се овај затим удави у неком плићак? Колико знам, крсташки рат у који је водио војску због тога је пропао. Није ли био у његовој милости? Да га није можда сматрао недостојним Плаштенице? Чини се да су Рашани у већој Јеховиној милости него... како се звахе? Свето римско царство? Хе-хе-хе... Китите се туђим ловорикама... Рим је одавно пао.”

Фреја слегну раменима, али јој не би право иако се и сама слагала са оним што је Итуген говорила.

„Сигурно је моћна та реликвија која је натоплена крвљу Исусовом

примила на себе све те људске грехе. Велика је то жртва, нема шта,” рече Итуген. „И велика моћ. Смртници неће да окају ни своје грехе, а камоли да на себе узму туђе!... Али, сад сте се окомили и на... оно копље.”

„Умало да се Одур и њега докопа!” излете Фреји усклик.

„Умало и да изгуби главу на Црном камену, колико чујем” смешка се Итуген. „Није очекивао онако јак отпор од три витеза чувара.”

„Ипак их је савладао” теши се Фреја. „Али, копље му се није дало у руке... а онда се архангел Гаврило појавио.”

„Да, тако је то када богови узму људско наличје да би вршљали међу смртницима - постају беспомоћни као они. Знаш и сама колико их је тако страдало. Никад ми није било јасно зашто се одричу свега да би ходили земљом. И ти се, Фреја, поиграваш тиме. Чујем приче како радо делиш постељу са смртницима.”

Фреја се намршти, али Итуген је убрзо умири. Био јој је потребан савезник, не противник.

„Не секирај се, ниси једина. И моја кћерка Умај то чини. Каже, људи имају топлину коју богови немају,” рече она подсмешљиво карикирајући Умај. „Ха! Људи завиде боговима на бесмртности, а богови њима на смртности! Младима никада не можеш удовољити. Ја се задовољавам њиховим душама. Уопште ми није јасно зашто је Одур толико ризиковао због некаквог копља.”

„Свезнајућа Итуген не зна све,” осмехну се Фреја. „Но, то је у реду, ти си ипак туђинка, долазиш из далека, верујеш у надмоћ свога народа.”

„Грешаш, Фреја,” рече баба. „Знам да је то копље њиховог свеца Георгија.”

„Али не знаш каква је његова моћ нити колико значи нашим народима” исправља је Фреја. Нема сврхе да крије од ње, али неће јој ни све рећи. Можда ипак може да искористи ову старицу.

Цар Силни се и за њу показао као тврд орах, а Мокош га је чувала као нешто јој најдраже. Било је немогуће сломити њу и те њене штићенике који беху потомци змајева. Никома није било јасно шта су змајеви видели у тим Рашанима када су им се приклонили и заклели на верност. Свугде другде су змајеве убијали и прогонили, само су их

Рашани волели! И са њима рађали децу. И то какву децу! Змајевиту!

„Чаробнога оружја је свуда, Фреја” рече Умај. „И наши канови су га имали.”

„То копље непогрешиво погађа свој циљ, никад не промашује. Не постоји земаљски створ или бог који је на њега имун. Оно има моћ и да вида ране. Чудесно је! Довољно је прислонити његов врх и на најгору рану, и она ће зацелити!” „А сада га ви желите, је ли?” Пита Итуген. „Како мислиш да га се докопаш, ако твој Одур није успео?”

„Ни ја тебе нисам питала зашто каниш да убијеш цара Силнога,” рече Фреја. „Очито да сви имамо своје тајне и знања само нама поверена.”

Итуген није желела да јој каже за Милоша Обилића.

Ни Фреја не хтеде њој да каже оно што зна о њему.

Кост у грлу и једној и другој сада је био цар Силни, који је требало да му пренесе древна знања реда Змаја. Ако се то деси, Фреји ће бити много теже да оствари свој наум. Она је планирала да га придобије и знала је како.

„Сигурно имаш на његовом двору своју штићеницу” проницљиво ће Итуген смешкајући се. „Кога?”

„И ти је имаш, без сумње,” узврати Фреја. „Кога?”

И једна и друга упорно крију своје тајне.

„Знаш и сама колико краљице желе да подаре наследника својим краљевима. Радо продају своју душу да би то оствариле. Моћ је најслађа воћка.”

„Ти то знаш најбоље, Итуген” рече Фреја нетремице гледајући накарадну бабу.

„Хм!,” гласно ће Итуген, па се узврпољи. Мораће заобилазно да приволи Фреју на савезништво. На крају се досети, па рече: „Нама је хришћански бог заједнички непријатељ, није ли тако? Нећемо да се лажемо, Фреја. Он стиче све више поклоника, самим тим све их мање остаје за нас. Поготово овде, где је теби дом.”

„Ниси ни ти поштеђена тога, Итуген” узврати Фреја. „Његова вера се шири Азијом преко рускога народа, они су велика брана Монголима.”

Итуген само климну главом. Није вредело то порицати.

„Правоверје стоји између нас, а оно има јаке корене у старој вери, док су је се хришћани на западу одрекли. Тамо где су корени слаби, лако је оборити дрво.”

„Шта хоћеш да кажеш, старице? Пређи на ствар,” рече Фреја.

„Видиш ли како је његова Црква на западу већ трула? Ни ја више не знам у колико се секти поделила! Полакомили су се за земаљским богатствима, па граде храмове од злата, али не њему него себи. Шта ће једном богу злато, није ли тако? Ми само желимо моћ да придобијемо што више људских душа... А ко прима његов свети огањ са небеса сваке године? Ко га прима и шири даље међу хришћанима широм света? Ко једини има ту... моћ да држи хришћане на окупу?”

„Правоверни свештеник” рече Фреја.

„И ти понешто знаш, Фреја” осмехну се Итуген. „Надала сам се да ће их исламски бог уништити или разјурити када су заузели Јерусалим, али не! И њима је тај град свети. Ни они не смеју да дирну у правоверни храм где се сваке године спушта Свети огањ! Знаш, наш савезник у свему томе је и онај кога зову папа. Он би да их узме под своје и да некако присвоји тај Свети огањ, али не зна како. Он крије од својих верника да само правоверни свештеник може да прими његов огањ, а да се његовом свештенику неће дати у руке... Фреја, обе знамо да када убијаш змију, газиш је у главу. Цар Силни је сада глава правоверних. Ромејско царство је на издисају. Питање је дана када ће Турци заузет Цариград... А знаш да се и цар Силни окомио да га заузме. Ако би успео у томе...” Замисли се Итуген на трен. „Ако би успео у томе, заменио би ослабљено ромејско царство својим јаким.”

„Слажем се, Итуген” рече Фреја. „Он нам је највећи трн у оку... Зато ти предлажем следеће: заједно да покушамо... да га уклонимо. Али, још нешто: копље светог Георгија је моје.” „Нека ти га!” Диже руке Итуген. „Ти ионако већ имаш Плаштеницу. Мени не треба. Ја само желим да уклоним цара Силнога са мога пута!”

„Црна смрт сада хара њиховом земљом,” рече Фреја. „Из дана у дан су све слабији, али бојим се да то није довољно.” „Без бриге, мртви им се повампирују.”

„Уверила сам се да они умеју да изађу на крај са њима” равнодушно ће Фреја. „Тај народ се од свагда бори са свакојаким

бауцима. Потребно је послати на њих... некога много јачег. Некога, можда, непобедивог?”

„Непобедивог?” зачуди се Итуген. „Зар такви постоје? Ти као да не знаш да за све постоји први пут, Фреја. Можда твоји непобедиви баш први пут буду поражени. Немој сметнути са ума да је то ред Змаја. Они не сањају о слави за живота, већ о славној смрти. Наопаки су то људи. Ваљда су то попримили од змајева... Кога то сад имаш на уму?”

Фреја се ушета лево-десно. Ни она није била сигурна у свој избор. Био је то мач са две оштрице. Њени непобедиви су били превише необуздани и бојала се да неће моћи да их контролише једном када их придобије за своју ствар. Никома то није пошло за руком. Њихова својеглавост се изражавала у сировој свирепости и необузданости, а охолост у непослушности. Нису знали за меру, а увек су страдали и недужни. Нису марили шта уништавају, кога убијају. Милост им је била страна, умереност непозната. Сви су их се клонили, и људи и богови. Да, личили су на кугу, па не чуди што су их народи поистовећивали са њом. Говорило се да су они њена претходница. Куда би они прошли, ништа није остајало за њима... Али, једино би они могли да униште цара Силнога. Да ли је ипак вредело ослободити њихову јарост? Како ће их она или Итуген зауставити чак и да убију цара Силнога...?

„О коме причаш, Фреја?” подсети је Итуген. Ова се тргла из мисли. Покајала се што је то уопште споменула. Већ дуго се уопште премишљала да ли да их дозове у помоћ. Њен Одур се томе противио. Плашио их се.

„Мислим на Дивље ловце.” Ни сама није била свесна како је то изустила. Речи као да су саме изашле из ње.

„Дивљи лов? На цара Силнога?” претрну Итуген. Чак ни она није очекивала нешто тако... безнадежно. Зину да нешто још каже, али занеме.

Само се Умај сабра, али једва изусти:

„То је лудост!”

„Нико њих не може да обузда,” напослетку рече Итуген.

„Дивљи лов је хорда најгорих крвожедних демона који успут односе свако живо биће” рече Умај. „Немају милости ни према деци, ни према

женама...”

„Крволочни су као и чопор демонских паса који их прати!” додаје Итуген. „Они се необуздани... Како мислиш да их обуздамо?”

„Када они једном крену у лов... страшно, неописиво је” не крије свој ужас Умај.

„Полако!” прекида их Фреја. „Уплашиле сте се као да су вам они за вратом.”

„И могу бити, ако се спетљамо са њима” каже Умај. „Сви им се склањају са пута.”

„Не мора бити тако, можемо их уразумити.”

„Нисам мислила да си наивна, Фреја” изненади се Итуген. „Сигурно постоји неки други начин да остваримо свој наум... Али, не са Дивљим ловом.”

„Никако!” подржава је Умај. „Уосталом, колико знам, они се никад нису спуштали толико јужно, углавном харају вашим земљама.”

„То може бити разлог више да пристану” рече Фреја. „Размислите, другог сигурнијег начина нема... Ја... Ја још увек не могу да се ослоним на своју помоћ на царевом двору. Још увек је рано, морам да чекам.”

Итуген се загледа у њу. Радозналост ју је изједала. Ко је њена штићеница на Душановом двору? И она је била богиња плодности и могла је условити неку племкињу истим пактом као што то Итуген одувек чини. Није могла да очекује да ће јој Германка поверити своју тајну, као што ни она сама њој не би открила своју штићеницу. Такве ствари се крију, уосталом и то је део пакта.

„Је ли Ерлкониг још увек вођа Дивљег лова?” досети се Итуген да пита.

„Јесте..” уздахну Фреја. То име је свима ледило крв у жилама.

Наста тајац. Итуген се опет замисли, а кћерка је посматра. Можда би се ипак исплатило са Дивљим ловом направити пакт јер би тако могла да уништи не само Душана, већ и Милоша Обилића. Фреји није смела да спомиње Муратов усуд, па ни самога Милоша. Али како је Ерлкониг био демон који се најрадије хранио дечјим душама након што их одвуче у Хад... Колико би му се допала једна змајевита душа? Довољно да из своје постојбине дође у Душаново царство? Али, оно

што је Итуген највише мучило била је неизвесност хоће ли она моћи да обузда необуздану хорду Ловаца? Колико она зна, то нико није ни покушао, нити је икоме таква глупост пала на памет. Но, сваким треном помисао да Дивљи лов растргне Милоша Обилића и Душана Силног била јој је све слађа. Толико да су неизвесност и страх били све мањи и неуверљивији. На крају, морала је да се упита: зашто не би могла она, Итуген, богиња Монгола, да се нагоди са некаквим демоном? Како је могла са бунинком? Имала је посла и са горима. Али, Фреја не сме да посумња у њене скривене намере са Милошем Обилићем. Мораће да околиша.

„То што предлагеш је лудост, Фреја” напослетку рече Итуген. „Али, чак и да смо толико безнадежне да пристанемо на то, ја бих инсистирала да ти преговараш са Ерлконигом. Он ти је ипак... блискији. Умај и ја смо туђинке као што кажеш.”

Фреја се наједном узврпољи и обли је хладан зној. Итуген то примети, па настави даље.

„Уосталом, сви знамо колико уверљива умеш да будеш када нешто наумиш. Зар није тако, Умај?” смешка се Итуген, а ова клима главом. „Ниси ли спавала са оном четворицом патуљака да би ти поклонили ту огрлицу, надалеко чувени Брисинг?”

Фреја пребледе на саму помисао да се пода демону Ерлконигу или чак можда и другима из његове хорде. Једва јој је Одур опростио због огрлице, и то само зато што је он дуго био одсутан док је лутао светом. Такву срамоту јој сигурно не би прогледао кроз прсте, а што је било најстрашније, могла је очекивати да ће Ерлкониг да је напаствује. Већ се дубоко покајала што је уопште споменула Дивљи лов. Потајно се надала да ће Итуген можда пристати да преговара са њим.

Стара монголска богиња је умела лукаво да манипулише не само људима, већ и боговима. Увек је успевала да их наведе на оно што је она наумила. Па, зашто онда не би могла то исто да уради и са Ерлконигом?

„Дакле, Фреја?,” опет ће наоко равнодушно Итуген. „Можда си ипак у праву и Дивљи лов је једини начин да уништимо цара Силнога...”

„Али, мајко...”, побуни се Умај не знајући за мајчин наум.

„Чекај, Умај” прекида је Итуген. „Да чујемо Фреју... Прихваташ ли да се ти нагодиш са Ерлконигом?”

„Ја... немам ништа против” збуњено ће Фреја док смишља изговор. „Али, бојим се да ће мој муж Одур да се томе противи. Он је одувек био против тога.”

„Откад ти њега било шта питаш?” кобајаги се изненади Итуген.

„Не смем, Итуген” признаје Фреја. „Одур ће се љутити. Неће ми допустити.”

„Зашто онда предлажеш Дивљи лов?” опет ће Итуген. „Размишљајмо онда о некоме другом.”

„Па... мислила сам да ћеш можда ти да преговараш са њим” једва некако изусти Фреја.

„Ја?” наставља да глуми Итуген. „Велиш, њему се неће допасти... нека баба попут мене, па могу са њим да се натежем?”

„Немој тако, Итуген, нисам тако мислила,” правда се Фреја. „Напротив, како имаш много више искуства, мислила сам да ћеш моћи успешније да изађеш на крај са Ерлконигом.”

Итуген опет ућута, наизглед размишља, мада је већ била одлучила. Држаће у шасти Фреју, а Ерлконига ће убедити да крене за кугом и опустоши Душаново царство, тако да ће Турци слободно ушетати, а Монголи више неће имати ниједну препреку на свом путу. Ући ће у Европу преко Ромејског и Рашког царства.

„У реду, Фреја,” коначно рече она. „Прихватићу се тог... непријатног посла, али под једним условом.”

„Којим?” упита Фреја.

„Да ме ти слушаш... Беспоговорно као моја Умај.”

Фреја се накратко замисли. Ништа страшно, нека јој буде засад по вољи док не оствари свој наум. Уосталом, она је богиња Фреја, ако се и плаши Ерлконига, свакако се не боји ове бабе.

„Онда смо склопиле пакт, Итуген” климну главом Фреја. „Следећи пут дођи ти мени у посету у Асгард, ипак је много пријатније него овде.” Затим се окрену и пође истим путем којим је дошла. Није се освртала, желела је само што пре да изађе из смрдљиве утробе ове звери. Није била срећна због пакта са старом монголском богињом, али је била свесна да већ дуго она и њен Одур безуспешно покушавају да

се домогну копља светог Георгија. Сада су коначно били на добром путу да то постигну. Није само Итуген могла да рачуна на нечију помоћ на Душановом двору. Имали су је и они. Морали су да сачекају прави тренутак да би је искористили. Али, при том Фреја је морала да пази да јој Итуген не поквари планове или да је не превари. Зна она да баба сања о томе да Монголи освоје свет. Једном су већ били близу тога да успеју у томе. Опасност није прошла. Итуген мудро бира наследнике за кана. Сада се узда у Тамерлана, који је још дете, али води га путем којим ће да обнови царство Џингис-кана.

Стара монголска богиња је испрати погледом, а онда се без речи окрену ка столу, па брзо потражи неку књигу са гомиле испред себе. Требало је да се добро припреми за сусрет са Ерлконигом. Неће да га потцењује. То никада није радила са својим противницима, зато је и била успешна.

„Мајко, мислиш ли да је паметно...?,” започе Умај, али ова је прекиде.

„Твоја мајка зна шта ради... као увек” рече ова смиреним гласом. „Нећемо да журимо са Дивљим ловом. Знам да су опасни. Али док се не припремим за њих, желим да нас две саме покушамо још некако да дођемо главе оној двојници... Не могу више ни имена да им спомињем.”

„Шта си сад наумила, мајко?”

„Кажеш да су одвојено кренули из престонице. Прво, косингас са усудом у пратњи оних дивљака, а Душан ће дан касније са својим двором?...” Итуген се опет замисли. Није она била без идеја. Ово је била добра прилика да бар уништи Муратов усуд, што јој је било најважније. „За ово ћеш ми ти бити потребна, кћери... На теби је овај пут. Ако успеш, нећемо се ни петљати са Дивљим ловом.”

Глава четрнаеста – април 1347.године

*„И јуначку биљегу сакрио,
Сакривај је довијека свога,
Пак се не бој никаква јунака!”*

Ноћ их затече крај места Пустеник на реци Неродимки, у брдима у подножју Шар-планине. Цео дан путовања могли су да гледају како им моћна Шара расте у очима као див који се полако надвија над њима. А косингас Милош Војиновић га је гледао као дива заштитника, чувара најлепшег дела српске земље, а његов хладан дах би му уносио некакав неописив осећај живости какав није могао нигде другде да осети. Нешто што би у њему пробудило давно нестала сећања из мутне људске прошлости, нешто што сви носе у себи, а што највише долази до изражаја ноћу, крај логорске ватре.

Милош није никада порицао да је више волео градове и дворове од планине и шуме, као и весело друштво опијених витезова од смркнутих и тихих алмогавера, али морао је да призна да се само на оваквим местима осећао делом природе, као створ коме је место са ногама на земљи, а не на дворским ходницима. Али косингас је осуђен на самотни живот, осуђен да ноћу крај ватре зури у мрак... и да из мрака зуре у њега. Никада се тога Милош Војиновић није плашио, а можда је требало, јер претерана храброст уме да завара разум, а још

када се змајевити јунак не боји смрти, онда уме да похрли у њен загрљај. На све то, Милош Војиновић би се само осмехнуо или чак гласно насмејао. Некад се чинило да је превише неозбиљан.

Ни те ноћи није било другачије док је седео крај ватре са Ал-Мохадом. Поред њих, скоро једноипогодишњи Милош Обилић спавао је умотан у пољаве. Није му сметала бука ратника окупљених у групицама који су јели и грејали се. Његов верни Ждралин, вршњак по старости, али ипак знатно већи, био је везан поред косингасовог коња. Мали Милош још није могао да га јаше, па је путовао са косингасом у седлу, а ждребе их је у стопу пратило.

Чак се и неустрашиви алмогавер трзао на сваки шум из мрака и стезао балчак своје кутеље. Не зато што се плашио, већ зато што је очекивао неприлике. Стрепио је од заседе која их је негде чекала.

Када се алмогавер тако још једном тргао, Милош му мирно рече:

„Можда се и њима једе наша сува овчетина.”

Маур се осмехну. Беше му непријатно што само он скаче на сваки шум. Био је напет. Већ сутра ће бити у Паун-пољу. Инстинкт му је говорио да ће још ноћас пасти крв.

„Спремно ћемо их дочекати” опет ће мирним гласом косингас док сече комад овчетине, што изненади Ал-Мохада јер није очекивао да је он свестан опасности у којој се налазе. „Удвостручили смо стражу, неће проћи неопажено.”

„Адалид нам је поверио врло тежак задатак, косингасе” рече напослетку овај. „Штитити било које дете много је теже него бранити одраслог човека.”

„Да, поготово кад је то дете неко попут Милоша Обилића” одговара овај. „Волео бих знати шта му је судбина наменила... када су се такве силе окомиле на њега.”

„Алмогавери верују да је боље не знати своју судбину” рече овај кидајући тврдо месо зубима. Лице му је било изборано, на њему су били видљиви трагови тешког живота и још тежих борби. Али, очи су му још биле бистре, а мисли оштре.

„Опет си у праву,” климну главом Милош. „Али шта да радиш када ти се судбина открије мимо твоје воље?” Ал-Мохад подиже поглед.

„Онда те жалим” рече овај, па после краћег ћутања настави: „

Алмогавери се не плаше смрти, али не желе да знају дан њеног доласка. Једино тако могу да је надмудре.”

„Нема ту надмудривања, Ал-Мохадe,” смешка се Милош. „Све зависи од тога колико си драг оку свога бога и шта ти је наумио. Сећам се, када сам био мали, док сам растао на Душановом двору, Турчин Мелек ми је испричао једну своју причу. Каже да је арапска. И он ју је чуо од свога оца... Некад давно, неки трговац сазнао од врачаре да ће умрети на пун месец када буде следећи пут отишао да тргује у Дамаск. Уплашен, човек је одложио свој пут у Дамаск и остао код куће. Прође пун месец и он угледа Смрт како иде према њему. Уплаши се, зајаше најбржег коња и побегне у суседни град. Кад тамо, опет види Смрт како га тражи. Шта ће, јадан не био, одјаше у још удаљенији град. И тамо умало да налети на Смрт. Немаше куд него да се сакрије још даље. Путовао је недељама преко пустиња и планина, све до Багдада. Коњ му издахне под њим од исцрпљености, кад ето ти опет Смрти. Трговцу више дојадило да бежи и да се скрива, па јој приђе и упита је: ’Зашто ме стално пратиш?’ А Смрт му одговори: ’Да те питам зашто ниси дошао у Дамаск.’”

Алмогавер се слатко насмеја. Сетио се и он те приче.

„Да, и мени су је причали, али мало другачије.”

„Али, своди се на исто, зар не?”

„Ипак је трговац успео да поживи мало дуже!” смеје се алмогавер.

Косингас не рече ништа него смејући се климну главом. „Нама, витезовима реда Змаја, судбина се открива и ми не бежимо од ње” осмехује се Милош. „Ми је пригрлимо јер се радујемо јуначкој смрти.”

„Као и ми, косингасе” клима главом Ал-Мохад. „За сваког ратника највећа је част да умре храбро у боју. Да може уздигнуте главе да стане пред своје претке.”

„Свакоме од нас у реду Змаја кад-тад се открије часак његове смрти,” не скида осмех са лица косингас. „Али, ваљда се целог живота припремамо за њега, па нам то ваљда дође очекивано... Зато знам да ноћас нећу да умрем”па онда лупи шаком по колену и насмеја се гласно да чују и остали алмогавери: „Али нисам сигуран да нећеш и ти!”

Ни алмогавер немаше куд него поче да се смеје, а са њим и остали

његови људи који су седели у њиховој близини и слушали њихов разговор. Напетост попусти и весели жагор проструји логором, смех и шале одагнаше туробне мисли храбрих ратника. Милош Војиновић је волео да пркоси смрти у лице, чак и док га је оно посматрало из мрака те ноћи.

Када је већ окаснило, један по један сви полегаше на пољаве и испружише се око својих ватри. Само је стража будно мотрила на таму, која је стезала трепераву светлост која им је уливала сигурност. Чинило се да ће их некаква велика звер прогутати ако утону у мрак. Пуцкетање ватре и понеко шуштање пролећног лишћа од хладног даха Шар-планине није било довољно да било коме помогне да утоне у дубок сан. Осим Милошу Обилићу, који је био уљуљкан у невидљиви загрљај његове заштитнице Мокош.

И ноћ тако прође.

Уранио Милош Војиновић, па зору преварио. Не може да сачека да она сване. Да је Ал-Мохад био будан, косингас би му вероватно издекламовао своју омиљену узречицу: „Кад треба што да урадим, ја зори око избијем.” Знајући да ће ускоро да се зарумени на истоку, а како је увек волео да се плакне ујутру хладном водом на миру и без журбе, он намери да оде на тиху Неродимку да се освежи. Види да је стража будна и на опрезу, сви му руком махнуше у знак поздрава, па закључи да је безбедно да остави Милоша Обилића. Уосталом, поред њега је лежао стари Ал-Мохад, који би свој живот дао за његов.

Зато се косингас обу, пребаци појас са Драконом преко рамена и распојасан прође поред страже кроз шуму до Неродимке, ни стотину корака од логора. Носи бакљу и себи осветљава пут. Изби на чистину и на шљунковиту обалу. Осети још свежији ваздух како струји низводно. Пријатно се стресао и протрљао руке. Некако је забио бакљу у шљунак и додатно је затрпао не би ли усправно стајала. Скину се го до појаса, протрља рукама тело да се мало загреје, као што је увек чинио пред умивање и рече оно исто:

„Умиј ме од греха мојих водом својом.”

Захвати ледену воду, најежи се, па се плјусну по лицу. Пресече га зима, па завапи за ваздухом и испусти једно: „Бррр!” Па још једном захвати воду, па стаде да умива лице и да трља врат. Прашина се

скорила од зноја и тешко се скида, али Милош је упоран. Нешто гунђа себи у браду. Затим се плакну до појаса и кука наглас:

„Уф! Уф! Да ми је корито са топлом водом!”

Када се опет сагао до воде, а он уместо да је захвати, он се дохвати свог Дракона, муњевито га исуче из корица и окрену се ка прилици која је стајала два корака иза њега. У полумраку стајао је један женски створ неприродне вилинске лепоте обучен само у некакву хаљину налик на паучину, кроз коју се назирало наго тело. Светлост од бакље је светлукала на њој као да је била посута златастом прашином. Дуга, свиленкаста, плава коса, уплетена у златне кике чинила се нестварно, а њено блажено лице сијало је неизрецивом милином. У очима, поглед који је кипео од страсти и који је увлачио Милоша у своју похоту. Он осети сладострасну дрхтавицу и немоћ у рукама и ногама. Мач му се учини тежак као туч пред појавом ове шумске виле.

Она направи корак ка њему и нежно као кад лептир слети на лице, додирну га дугим прстима. Но, косингас се згрози од хладног додира јаве и истргну се из загрљаја сласти. Умајин додир беше хладан... хладан као смрт, а вилин додир је увек топао као сунчев зрак, а мекан као маховина. Знао је то... из искуства.

Зато стисну балчак Дракона и замахну њиме, али богиња га снажно гурну обема рукама, па овај полете назад и пљусну у ледену воду. Одмах скочи на ноге, али створа не би нигде уоколо. Стајао је задихано у води до колена, зверајући око себе. Руди зора. Онда крену на обалу.

„Ако сад не спрах све грехе, никад нећу...”

Само што то изусту, заталабука се из правца логора. Проломи се силно кршење дрвећа, као да га неко обара и истовремени повици алмогавера: „Пробуди се, челику!” и „Свети Георгије!” На ту галаму, косингасу само пролете помисао на маленога Милоша и претрну од страха. Полете силовито, онако наг до појаса, чврсто држећи Дракон у руци, спреман да се голорук ухвати у коштац са сваким демоном. Није осетио ни хладноћу ни грање које га је шибало по телу и лицу.

Обли га хладан зној кад испред себе угледа једног дивовског демона како својом назубљеном секиром крчи стабла као да су суве сламке. Такво чудо му беше непознато, па није било сумње да је опет неки турски баук или чији год. Ноћни демон тавара, како се звала та

врста, беше застрашујућ створ висок као три човека, а тежак бар као десеторица. На себи је имао рите које су му у фронцлама висиле са свих страна. Секира, коју би два најснажнија човека једва придигла, имала је дуго заобљено и назубљено сечиво, које није само секло, већ је и кидало. Главетина као да му је била насађена на рамена, јер врат скоро да није имао, па се морао окретати цео да би гледао у страну. Доња вилица му је била избачена и зуби су му вирили, а нос му беше спљоштен и широк. Косе није имао него му је лобања била у квргама, а чело избачено, па су му очи биле увучене у дупље.

Када се косингас нашао већ иза њега, одлучи да искористи ту ненадану предност, па му се залете кроз ноге секући га са обе стране. Створ испусти урлик и како му ноге попустише, тако се он сручи као клада и тресну о земљу. Милош Обилић не стиже да се обрадује јер угледа како још три таква демона вршљају по њиховом логору борећи се са храбрим алмогаверима. Али када посрнули див покуша да се придигне на крваве ноге, тако му Милош скочи за врат и прободе га Драконом. Крв шикну, а сечиво се напи крви и промени боју. Баук закркља и накратко се забатрга, али га самртни ропац савата и он клону.

Кад косингас подиже поглед, угледа још једног демона како пада избоден бројним аконама, а другог су силовито нападали и гађали својим кутељама. Али од трећег Милош претрну јер се овај пробио кроз браниоце и залетео право на Ал-Мохада, који је у левој руци држао Милоша Обилића, а у другој своју акону. У трену, обојица урадише исто: косингас заврљачи свој Дракон на њега, а Ал-Мохад га силовито гађаше копљем. И један и други погађају мету, копље се заби диву у врат, а мач у бок. Див се затетура испуштајући неартикулисане звуке, али смогну снаге да се опет залети на малог Милоша Обилића са уздигнутом секиром. Наједном, њему се испречи Ждралин, који се пропну на задње ноге.

Косингас већ помисли да зажмури, када неки коњаник прескочи оборено стабло и у галопу пројури испред дива и својим дугим мачем га расече по трбуху као врелим ножем кроз маслац. Диву се просу утроба, а не стиже ни да цикне већ се сручи мртав. Уто су алмогавери дотукли и последњег дива и коначно утихнуше крици и покличи.

На снежнобелом Волују седео је Змај од Јастрепца док је овај под њим копитама роварио по земљи жељан боја и кавге. Када се вилењак увери да је прошла опасност, сјаха и врати свој дуги мач у корице. Прво приђе Ждралину, кога одмах препозна и почеша га нежно по глави, а онда Ал-Мохадy и испружи руке да узме Милоша Обилића, а овај упитно погледа косингаса тражећи његово одобрење.

„Дај му га, алмокадане” добаци му Милош. „То је наш стари пријатељ... и спасилац.”

Вилењак узме Милоша Обилића, па испружи руке и загледа га са растојања. Осмехну се када га препозна, а како се очинска наклоност не да сакрити, тако косингас примети његову радост.

„Господару, теби као да је малишан одраније познат” рече овај без устручавања, а вилењак се само осмехну још више. „Ето, а ја се обрадовах да си дошао да мени прискочиш у помоћ... као свом штићенику и изабранику.”

„Милоше Војиновићу, ти јеси све то мени...” рече он и испружи руку да се рукују. „Али, ова јуначина је мени много више.”

„Нисам изненађен, господару” руковаше се срдечно Милош. „Ко још не зна да су сва деца са белегом змајевита... и змајска. Но, ипак, откуда ти овде, толико јужно?”

Змај од Јастрепца приђе мртвом таварију и загледа га. „Шума већ дуго шапуће о некаквим туђинским бауцима који њоме ходe... као да нама нису довољно наши.” Затим се окрете косингасу. „Не допуштам да овом змајском земљом вршљају којекакви демони.”

„Нису наши, дакако, туђинци су,” рече Милош, па извади свој мач из тела мртвога дива. „Него, знаш ли ко су и шта траже тако далеко од своје постојбине?”

„Одувек је било да бауци претходе освајачким војскама. Тако се лакше поробљавају народи јер им се прво страх утера у кости... Али, овде очито није само то посреди.”

„И ми смо уверени да је тај малиша главни 'кривац'!,” смешка се косингас. „Знаш ли, господару, нешто о његовој тајновитој судбини? Било би нам лакше када бисмо знали.” „Само знам једно, мој косингасе,” рече Змај гледајући малог Милоша. „Он ће своју судбину спознати као сви змајевити...”

„Код Драгушле” додаде Милош Војиновић.

„Тако је одувек било и биће... док је змајева у планини” рече стари вилењак. „Ближи се Доба ватре и дан када ће из Ада покуљати све зло земаљско које се вековима гомила; предвођено срдитим полубогом покушаће последњи пут да завлада људима, али на прагу је и радосни час када ће Ратник из Пророчанства изнедрити наду и бој у коме ће оно заувек бити неповратно потиснуто у Ад.”

„Нема онда сумње да се сви змајеви сада припремају за ту борбу!” узбуђено ће Милош Војиновић. „Зато их, дакле, цар Душан окупља на своме двору.”

„Он тога није свестан,” рече Змај од Јастрепца. „Њега води невидљива рука судбине и само зна да мора припремити ред Змаја за оно што нас све чека...” Када то рече, очински му стави руку на раме и тихим гласом му рече: „Ти си косингас, Милоше Војиновићу, мој мач Дракон си добио, и ти најбоље знаш да неке тајне морају остати скривене зарад добра свију нас.”

„Хоћеш да ми кажеш да ово прећутим Душану? Иако је цар?” изненади се Милош. „Зар не би требало да зна да окупља ту змајевиту децу зарад неког узвишеног циља?” Вилењак само одмахује главом.

„Он је цар, али ти си косингас” озбиљно ће вилењак. „Видећеш како ће једног дана цар слушати косингаса. Он зна да си ти упућен у све тајне. Запамти, у челику није моћ.. ” рече и исука свој дуги мач. „Моћ је у знању.”

„Он је ипак цар...”

„Остави цара да царује, а ти ради шта ти је поверено... Сачувај Милоша Обилића... А ја ћу ти помоћи у томе” рече вилењак и врати мач у корице. „Пред нама су црни дани, куга хара земљом, немртви устају из гробова, богови скривених лица су се уротили против нас, у даљини се окупља Алахова војска, која кидише на твој народ, а тамо... још даље...,” клима вилењак главом негодујући, непрегледна степска хорда која хоће да завлада светом.”

Затим даде маленога Милоша косингасу, узе узде свога Волуја, па му скочи у седло и поздрави косингаса:

„Остај ми добро, бићу уз тебе!” И потеря коња у шуму.

Милош Војиновић климну главом, па промрмља кроз браду:

„Како да останем добро после свега што ми рече?”

Непун сат касније, на великој ломачи лежало је седам мртвих алмогавера у пуној ратној опреми. Око ње седели су остали њихови другови, прекрштених ногу са забоденим копљима и ножевима у земљу испред себе.

Ал-Мохад приђе ломачи са бакљом и запали је.

„Алмогавери, радујте се!” викну он подижући руке. „Ваша браћа одлазе уздигнуте главе пред Кариосекуса, бога рата! Плодна Дуила их је зачала, планински Дерције их је изнедрио, а ја сам их предводио!”

„Пробуди се челику! Свети Георгије!” повикаше остали алмогавери.

Када се ломача разбуктала, црни дим се вину високо, а дах Шар-планине га одува њиховој постојбини. Сви се задовољно покупише уз грају, коментаришући како су им другови „лепо” отишли и како им завиде на јуначкој смрти. То је нешто што су сви алмогавери ишчекивали - да оду храбро и у борби. Очас беху спремни за покрет.

„Нећете да сачекате да ломача изгори?” упита косингас Ал-Мохада.

„Уерго ће доћи по њихове душе, није добро да нас овде затекне” рече овај. „Могао би и нас да однесе.”

„Ко је Уерго?,” упита Милош.

„Наш господар мртвих.”

ГЛАВА ПЕТНАЕСТА – ЈУН 1347. ГОДИНЕ

*„Обилићу, који мајке немаш,
Већ се гојан за јунаштво спремаш.”*

Средином те године чума је стигла у скоро све крајеве Душановог царства, а најчешће је посећивала села и тргове. Многа од њих, поготово она забачена, била су поштеђена „кумине” посете или су је сељани ваљано испраћали до следећег села. Ипак то није спречило народ да из предострожности спаљује своје покојнике јер су приче о вампирима преплавиле земљу. Није било човека који није чуо или знао за неки случај вампира који је терорисао своје село. А био је и немали број оних који су их и видели. Црква је безуспешно покушавала да умири народ, а нису били ретки ни случајеви када су свештеници учествовали у спаљивању покојника или се појављивали као сведоци таквих догађаја. Једном речју, владале су паника и хистерија које је куга за собом остављала. То лето је као за инат било тмурно и кишовито, па су људи све то повезивали са црном пошасту и веровали да се ближи крај света. Многима је и био крај. Недељама нису могли да виде сунце, умело је изненада да захлади, а загушљив смрад спаљених мртвих могао се осетити скоро свуда. Очај и незнање су завладали душама људи.

Једина срећна околност беше што се куга свуда проширила, па је

завладао принудан мир и ратови се нису водили.

Али, чума као да је заобишла Сврчинско језеро и подножје Шар-планине. Малобројна села у околини царских двораца била су спокојна. Како не би била када су сељани на време спалили своје покојнике, а туђинце нису хтели да приме у села. Кад год би им нешто било сумњиво, жене су прибегавале оборавању села и страсти би се убрзо стишале. Не дај боже да неко или нешто ноћу покуша да им уђе у село, жене би га умлатиле на мртво име. Претходно би онако наге заорале око села магичан круг, који је био граница, а ко год би покушао да пређе ту границу, било да је неки комшија који се враћа пијан из суседног села или пас луталица, оне би га не трепнувши тољагама и вилама убиле на лицу места јер се веровало да доносе чуму са собом.

И на двору у Паун-пољу сви су били спокојни. Лето је време када су војводе и деспоти долазили из својих области којима су владали ради одмора и лова. Владала је једна весела атмосфера јер су им били стигли важни гости. Ипак, нису сви били радосни, јер док једном не смркне, другом не сване. Тог лета, сем неба које је углавном било смркнуто, натмурене су биле царска и краљевска породица. И тако је први пут бившу краљицу Марију и царицу Јелену мучила иста мука: Синиша је требало да се ожени Томаидом Орсини, а Јелача да се уда за хрватског кнеза Младена. Једна другој су закувале исту чорбу. Чим је царица Јелена дознала да је Марија убедила Душана да своју сестру уда за хрватског кнеза, навалила је на њега да и Синишу ожени епирском принцемом. У свему томе Душан је ликовео, било му је потаман, био је срећан што је успео да се повеже са две важне породице из туђине: са Шубићима из Клиса и Скрадина и са Орсинијевима из Јужног Епира. Зато је у госте позвао Младена и Нићифора, рођеног Томаидиног брата.

А чим је Душан са гостима и својим војводама отишао у лов на Шар-планину, на двору у Паун-пољу распламсао се рат између бивше краљице и царице.

„Ово је превршило сваку меру!” викала је Марија у својим одајама, а ходници су одјекивали. Симеун је скрушено седео и ћутао, а његова сестра Теодора га је утешно држала за руку. „Како се усудио да то уради без питања? Како може да ожени мога сина, а да мене не пита?

Шта је Душан умислио?”

„Срам га било” очајно ће Теодора. „Јадан мој брат.”

„И ти си њега, мајко, убедила да уда Јелачу” рече Симеун. „Да ниси то урадила, не би ни он мени ово урадио.”

„Није ти он то урадио, већ она!” узвикну Теодора. „Цео двор већ зна да се Јелена попела Душану на главу да те ожени оном... оном Томаидом!”

Марија стаде да се крсти и гледа у небеса. Киптела је од беса. Зар царица да је пређе? Да њу надмудри? Није марила за то што је исто она Јелени урадила, то је за њу увек било „нешто друго? Ни пакости Душанове мајке Теодоре није тако тешко подносила колико нападе од Јелене.

„И то којом да те ожени! завапи Марија. „Женом из породице крволока! Сви у Грчкој знају да су Орсинијеви бездушници и убице!”

„И не чуди, мајко, кад су пореклом Италијани,” теши их Теодора.

„Њиховом оцу није помогло ни што је прекрштен,” рече уморно Марија и завали се на наслон столице. Откако је ово сазнала, ноћима јој сан није долазио на очи. Смишљала је прво како да извуче сина из тог брака, па када јој то никако није пошло за руком, онда је почела да смишља одмазду. Душан је био непоколебљив: Симеун је морао да се ожени Томаидом јер је сам Нићифор био ожењен Маријом Кантакузен, кћерком његовог највећег непријатеља - Јована Кантакузена. Цар Јован је чак Нићифору дао титулу деспота Јужног Епира. „Шта је њихов отац мислио? Да ће нашом вером да окаје грехе које је починио као католик? Братоубица!” Одмахује главом Марија. „Убио је рођеног брата да би дошао на власт...” Када то рече, краљица наједном ућута. Оно мало савести што је имала, узбурка се због сличних идеја које је она охрабривала. Теодора то није приметила.

„Ћути, мајко,” рече она. „Бар је Нићифор сам дошао, могао је да дође са својом мајком...”

„Ију, боже сачувај!” Опет се прекрсти Марија. „Радије бих вампира примила у кућу него Ану! Да вам ја нешто кажем, децо...” рече па се нагну напред према њима. „Ивер не пада далеко од кладе.”

„Немој да ме плашиш, мајко,” штрећну се Симеун. „Нећу онда да се женим. Треба и мене да отрује.” Марија само слегну раменима.

„Твом полубрату као да то није важно” наводно ће равнодушно она заваливши се опет. „Ко зна, можда и прижељкује да те задеси нека несрећа.”

„Можда ипак претерујеш, мајко,” на то ће Теодора.

„Ја, претерујем? Отац је убио брата, а мајка је отровала њега. Претерујем?” Опет се нагну напред према сину: „Него, ти да се чуваш Томаиде и њеног брата Нићифора.”

„Ко зна шта се све још може десити до следеће године за кад планирају то венчање” теши се Симеун. „И раније се дешавало да се венчања откажу.”

„Срећом, сада када знамо шта твој полубрат смера, борићемо се да до венчања и не дође” говори полако Марија наглашавајући сваку реч. И била је одлучна да то спречи. „Ја ћу да одлучим којом ћеш се ти женом оженити, сине!”

Требички поток је било Душаново омиљено одмориште на Шар-планини. На једној повећој голој заравни низ камениту страну хитао је и поскакивао скупљајући успут воду од својих малих притока. На том месту се провијао између камења прекривеног маховином, гласно жуборећи као да се трка сам са собом. Тек у подножју би се опет довео у ред и бежао низ благу падину коритом правим попут стреле. Вода је била ледена и бистра као суза. Жуборила је тихо као да шапуће тајне само њему знане. Кад год би ишао у лов, морао је да застане на том месту. Чак је и дао да се на том месту изгради једна брвнара, у којој би ловци могли да преноће ако их ухвати мрак. А њега је ту редовно „хватао” мрак. Уосталом, није ни крио да воли то место, па се нико није ни чудио што су све планинске стазе водиле баш преко тог места.

Тако је бар Душан осећао док је стајао крај њега и по ко зна који пут му се дивио. Као да га је та вода напајала непознатим чаролијама ове планине. Неретко би поранио у Паун-поље само да би гледао планину окупану првим јутарњим сунцем. Овде је увек налазио толико неопходан мир. Био је сам са својим мислима, упијајући енергију, којом је одисало ово место. А када би се окренуо према северу... поглед би му се изгубио у његовом царству. Имао га је као на длану, а ведрим данима поглед би пуцао све до Копаоника. Брда и планине које су се низале под њим, долине и равнице, реке које су их пресецале, облаци

који су му били надокхват руке и као прекривач распрострањен над његовом земљом. Није могао да се нагледа те лепоте. Чак и тог тмурног дана било је нечег неодољивог у том погледу, просто погубног. Знао је он шта је то. То је била његова љубав према тој земљи, према сопственом народу. Трудио се да им буде праведан владар, милостив, разуман... Ето, донеће им сада књигу правичних закона. Прву такве врсте у Европи. Жели да уреди своје царство што је боље могуће. Ниједна жртва није била велика за родну груду, а ова је била натопљена крвљу сопствене деце.

„Ниси нимало претерао када си рекао да је ово најлепше место у овом крају, царе” зачу Душан глас иза себе. Трже се из дубоких мисли и окрену се.

„Ах, опрости ми што сам вас оставио, кнеже Младене,” осмехну се Душан. „Али, кад год дођем овде, осећам се као на крилима орла, не желим да слетим.”

„Незабораван поглед, незаборавна земља” рече кнез. Младену је било 32 године, био је наочит и лепо грађен човек. Коса му је падала до рамена и била је везана златонитом траком око чела. Био је обучен у кожно ловачко одело, а на ногама носио дубоке чизме. За појасом му сребрни бодеж. „Другачија је од приморја, овде је све тако зелено и бујно, а ваздух је... резак.”

„Али, ви имате море, плаво као небо” рече Душан.

„Свако живи тамо за где је рођен,” климну главом Младен. „Веома се радујем спајању наших породица и нашем будућем савезу.”

„Време је да станемо на пут осионом босанском бану,” рече Душан. „Када није могло милом, онда ће силом. По свему судећи, чим прође ова пошаст, мораћу да окупим војску за Босну.”

„Имаћеш моју помоћ, царе,” рече Младен.

Уто, прилази им млади Нићифор. До малопре је гледао како Душанови људи припремају уловљеног дивљег вепра за ражањ. Осећао се важно у друштву српских племића. Византијски цар га је био прогласио деспотом, а имао је само 19 година. Знао је он да је то било заслуга његове мајке, па ипак, и он је допринео својим вредним радом и оданошћу. Колико је Младен био наоко драг, толико је Нићифор био одбојан. Душан је знао колико су Орсинијеви били озлоглашени, али

моћни. Нису презали ни од чега и били су жедни моћи. Овај голобради момак је за собом већ имао неколико убистава и радо је учествовао у биткама. Није био кукавица, али похлепа је умела да га заслепи.

Управо на то је Душан и рачунао када је Нићифор започео разговор: „О чему причате вас двојица?”

„Кнез Младен ми управо говори како се радује нашем савезу” одговара цар.

„Па и ми ћемо се ородити, царе” благо се поклони Нићифор.

„Хвала богу на томе!” узвикну Душан. „Али, руку на срце, волео бих да је наш савез још чвршћи.”

„Дајем своју сестру твоме полубрату,” осмехну се деспот. „Када смо већ код тога, чуди ме да Симеун није пошао са нама у лов.”

„Опрости му, он није љубитељ лова,” слага га Душан. „Али, искрено му је жао што није са нама. И мени је жао што ниси довео у госте своју супругу Марију.”

„Ах, да..” збуну се Нићифор. „Тешко подноси дуга путовања...”

„Или се њен отац цар Јован плашио да ћу је узети за таоца!” смеје се Душан.

Нићифор оћута, али му би непријатно, јер је управо то био разлог што му је таст строго забранио да води Марију. Он се, уосталом, противио браку између Нићифорове сестре Томаиде и Симеуна, али млади деспот је био упоран. Желео је да седи на две столице, јер није знао коме царству да се приволи. Јован Кантакузен јесте постао цар, али није имао снагу као Душан, који је био одлучан у намери да заузме Цариград. Имао је војску, новац... Али, не и флоту.

„Не верујем да је то посреди, царе,” изговара се Нићифор. „Ви сте ипак били пријатељи и савезници.”

„Јесмо, док није на превару узео град Бер, који је по ранијем договору требало мени да припадне,” горко ће Душан. „Ушао је у град са мојом војском, мојом!”

„Причао ми је о том... догађају,” присети се млади Нићифор. „Но, он каже да је то било његово легитимно право, јер је алеманске плаћенике добио од твоје супруге Јелене.”

„Хм... Не знам откуд јој право да то уради,” рече Душан помало неуверљиво. Мада су сви знали да је царица много утицала на њега.

„Мој таст вели да је царица Јелена била најгласнија на преговорима у Приштини једно лето раније. Каже да је она пресудила у његову корист.”

„Она и Јован Оливер,” признаје Душан.

„Добро, Јован Оливер, колико чујем, воли да испуњава жеље своје супруге, некадашње краљице Марије Палеолог. Али, то је разумљиво” вели Нићифор сада већ јасно ниподаштавајући све њих одреда. „Марија је ромејског порекла и природно је да тежи савезу са нама... Али, занимљиво је колико жене код вас одлучују.”

„Зар твоја супруга Марија није Кантакузенова кћерка?,”

умеша се хрватски кнез, јер се и он осети прозваним. „Не шапуће ли ти на јастуку своје жеље?”

„Ах, не!” узвикну Нићифор смејући се и одмахну руком. „Не спавамо заједно.”

„Да, чуо сам да си недраге воље склопио тај брак,” узвраћа му Душан. „Да су твоја мајка и Јован Кантакузен својски навалили на тебе.”

„Ах, шта да се ради, Душане” смешка се Нићифор. „Сви морамо да се жртвујемо.”

„О томе ти управо говорим, Нићифоре,” пређе у напад Душан. „Било би ти боље да си узео неку другу жену. Да си паметније изабрао. Цар Јован Кантакузен нема јаку подршку у царству, ти то знаш. Он би требало да је само регент Јовану Палеологу, сину покојног цара Андроника. Питање је само времена када ће Кантакузен опет бити протеран. Боље да си се обезбедио са друге стране.”

„Па, као што рекох, удајем своју сестру за твог полубрата” смешка се лукави Нићифор.

„Похвално, али боље да си се ти оженио неком из моје фамилије.”

„Ја?” изненади се Нићифор. Одмери Душана и одмах схвати да овај разговор није било случајан. Цар је нешто смарао. „Кога си то имао на уму за мене, царе?”

„Рецимо, када би се оженио Теодором из Бугарске, сестром моје Јелене, задобио би наклоност и бугарског цара и свакако мене и моје супруге

„Она је много старија од мене” зачуди се Нићифор на том избору.

„Искуснија, да,” смешка се Душан. „У постељи, колико чујем.”

Душан је чуо приче да Нићифор уопште није био срећан са Маријом Кантакузен и да је имао љубавнице. Али, трпео ју је због своје мајке и таста, који му је заузврат дао титулу деспота.

„Твоја мајка Ана живи удовичким животом,” наставља Душан и тобоже клима главом негодујући. „Самотни је то живот, баш је жалим.”

„Рано је остала без мужа... Мој отац је... напрасно умро” вели Нићифор неуверљиво.

„Да, да... напрасно” и даље клима главом Душан, а зна да га је она отровала. Онда, пријатељски му стави руку на раме: „Не мислиш ли... да јој је време да се опет уда?”

„Моја мајка Ана?” Изненади се Нићифор.

„Да, зашто?” Сад се тобоже Душан изненади. „Могла би да усрећи неког мог војводу, на пример. И ето, још један брак који би нас везивао.”

„А кога то, на пример?” Проницљиво ће сад већ Нићифор.

„Деспота Јована Асена, царичиног брата... на пример,” смешка се Душан. Био је решио пошто-пото да се отараси свог шурака, иако је знао да ће се Јелена због тога љутити.

„Али, зар он није већ ожењен оном бугарком Аном из Видина?” Опет ће Нићифор.

„Ма, јесте...” рече Душан, па тихо настави као да му шапуће нешто поверљиво. „Хладна је та њихова брачна постеља.”

„Ма, је ли је?” Зачкиљи очима Нићифор, па већ кује планове у глави. Јованова и његова територија у Епиру се граниче. А ту је и Симеунова. Могao би једним ударцем, у прави час, лако да се прошири.

„Питање је дана када ће Јован Асен отерати Бугарку,” каже му Душан.

„Па, уколико се то деси...” заста на тренутак Нићифор као да се премишља. „Могao би се опет оженити једном Аном!... Моја мајка ми се баш недавно жалила на самоћу, као да од мене тражи дозволу да се опет уда.”

„Замисли ти то” тобоже се изненади Душан. „Каква случајност!”

„Ех, кад би била!” Насмеја се Нићифор, па за њим Душан и Младен.

Смеје се тровач Нићифор, али дубоко се замисли над Душановим речима. Ваљало би да има на уму и ту могућност. Ородио би се двома женидбама са два цара. Ни он није био сигуран колико ће Јован Кантакузен остати на власти. Како због унутрашњих непријатеља, тако и због Турака, који су сваким даном све више јачали његовом заслугом.

„Имаћу то на уму, Душане! напослетку рече Нићифор и потапша Душана по рамену.

Затим сва тројица одоше задовољни до осталих војвода и деспота, па стадоше наздрављати једни другима и испијати пехаре вина. Смех и весела граја одјекиваше Требућком ливадам. Нико није марио за тамне облаке који су се претећи надвили над Шар-планином, и који су је све више гутали. Чекало их је печење и хладно вино. Зато су се безбрижно гостили, шалили, па на крају чак и запевали.

Када се појело све што се имало и попило више него што је требало, велможе се раштркаше уоколо у мањим групама шетајући или пак лежећи на трави и дремајући. Завладаше мир и тишина, толико карактеристични за време после обилног оброка.

И цар Душан нађе спас код свог старог пања, на коме је волео да седи и да гледа своје царство које се пружало подно планине. Овај пут се ослонио на њега и дремао. Разне мисли су му се мотале по глави. Опколили су га проблеми, а решења за све није могао да изнађе. Поврх свега, још је и чума морала да лута његовим царством...

Душан се узнемири, сан му измаче и он отвори очи решен да се придигне. Немало се изненади кад угледа густу маглу свуда око себе. Облак се спустио на ливаду. И мртва тишина. Није могао да чује никога, ни људе да причају, ни коње да ржу. Само ветар како благо фијуче и ваља маглу пред њим.

Он крену напред у правцу у ком је била логорска ватра, али пред њим беше само густа сива магла. Види само куда корача и инстинктивно испружи руку да не удари у нешто.

„Где сте, људи?“ узвикну Душан. „Шта је ово? Кад се пре спусти ова маглуштина?“

Али нико се не одазива. Све је пусто око њега. Ни када је дошао на место на коме је требало да буде ватра, није било ни трага од ње нити од било чега другог. Нигде живе душе. Као да никога није ни било.

Настави он даље, у правцу где је била брвнара, али ма колико да је ходао, никако да наиђе на њу. Напослетку, набаса на Требички поток, па се њему обрадова. Његов жубор је утихнуо, а вода као да је спорије текла. Крену он узводно дозивајући своје људе, али нико му није одговарао.

Није могао да се начуди овоме што му се догађало, када кроз маглу угледа пањ уз који се одмарао. Укопа се у месту кад разазна неку прилику која седи на њему. Осети како га подилази језа, па спусти руку на балчак свога мача Кладенца. Не свиде му се ово нимало, али немаде куд него да полако крене напред.

„Ко је то тамо?” рече Душан. „Јеси ли са овог или оног света?”

„Из оба” зачу се остарели женски глас.

На неколико корака од њега, указа му се женска прилика како седи на пању у старој хаљини, огрнута плаштом и капуљачом, која је скривала њено лице. Душан одмах примети како преде свилу на златном вретену и зачу његов нестварни зуј. Преде и намотава танку, бесконачну нит, хитро и непогрешиво. Нит као паучина пролази јој кроз прсте и обмотава вретено.

Када прилика подиже главу, испод капуљаче Душан препозна старачко лице врачаре Драгушле и зину од чуда, а колена му заклецаше. Занеми и не трепће, а чини се као и да не дише. Стоји као укопан не знајући шта да каже нити шта да уради.

„Видим да ме ниси заборавио, Душане синко” рече она, па опет спусти поглед на своје вретено.

Душан набра обрве, али не скида поглед са ње. Она је последња коју је очекивао да види, али одмах му се сећање из детињства врати, јасно као дан. Иако томе беше више од 30 година, себе је опет видео како стоји пред њом у њеној колиби у Ћавољој вароши. Исто помешано осећање страха, неизвесности, дивљења и радозналости... опет му се враћало.

„Драгушла.. ” изусти тихо.

„Драгушла је у Ћавољој вароши, царе...” рече она не подижући поглед. „Долазим ти као Мокош.”

„Мокош?”, зачуди се он. „Богиња судбине?”

Она подиже златно вретено и показа му га. Вешто је намотавала

свилен конач једнаким покретима прстију.

„Човеков живот је оволико танак, па ипак истрпи и оно што ни камен не може” рече она. „Твоје вретено, царе, већ дуго мотам, а бојим се да му се ближим крају.”

„Како то?” уплаши се Душан. „Зар ме смрт вреба из прикрајка?”

„Вреба? Хм!” дуну кроз нос Мокош. „Она хода са тобом откако си се родио. Смрт је као твоја сенка. Некад је иза тебе, или поред тебе, а често испред тебе. Када намотам цело твоје вретено, сусрешћеш се с њом.”

„Кажеш да му се ближиш крају.. ” замуца Душан.

„Твоја судбина је записана у Каменој књизи, онако како су ти је суђаје прорекле,” гледала га је својим плавим очима. „Моје је да те водим кроз живот... до тог последњег трена. Ред Змаја је створен као чувар Чворишта и као такви, ви сте миљеници многих богова. Зато свако од вас долази код мене на прагу зрелости како бих вам показала пут који је пред вама, да бисте испунили своју свету дужност... Али, то није свима... и свему по вољи. Но, ти то већ знаш.”

„Има ли то неке везе са Милошем Обилићем?”

„Има, Душане... Милошу Обилићу је суђено да чини велика дела. Њега красе пожртвованост, поштење и дечја неисквареност, која ће га пратити целог живота. Но, знаш и да му је живот угрожен. Као што је и твој. Ви сте се препречили другим судбинама и сада они који воде такве, као ја вас, желе... да вас уклоне њима са пута. Зато сам дошла теби, јер си обећао Драгушли да ћеш јој испунити једну жељу што ти је заузврат прорекла живот и упутила те којим путем да кренеш.”

Душан климну главом. Знао је да ће кад-тад доћи и тај тренутак, али после толико година заборавио је на старо обећање. Сетио се шта му је Милош Војиновић недавно рекао. Стрепио је шта ће старица од њега затражити, а знао је да не сме да је одбије.

„Казуј, Мокош,” рече Душан. „Испунићу ти жељу каква год била.”

„Ах, царе Силни, није то моја жеља.” одмахује главом она. „То је потреба.”

Затим удахну и склопи очи. Није престајала да окреће вретено и да намотава судбину.

„Видим да ти царством хара чума” започе она и даље жмурећи.

„Али, није то све што се спрема да се стушти на твоју земљу... Зло које од памтивека заобилази змајску постојбину коначно диже главу и гледа у овом правцу. Наши непријатељи се спремају да их навуку да те нападну... Она је отишла код њих, али није сама... Ако успе да их придобије и намами овамо, твојим царством ће пројурити пошаст много гора него што је чума. И стално ће се враћати као што чини у својој постојбини... Тражим, царе Силни, да том злу станеш на пут. Да га зауставиш или да будеш прегажен... и сматраћу да си ми се одужио.”

Мокош отвори очи и загледа се у Душана као да му чита душу. И он је могао да осети њен тежак поглед, није Могао ништа да сакрије од ње. Куцнуо је час да испуни своје обећање. И није било сумње да ће то и урадити.

„Наравно, Мокош,” климну главом цар. „Не мораш то изричито да тражиш од мене, ја бих то ионако урадио. Спремићу војску.”

„Не, не, царе Силни!” Одмахује она главом. „Како војску... Они не могу да се одупру том злу, сатрли би их очас, остао би без војске, шта би онда?”

„Каква је то сила којој се моја војска не може одупрети?,” зачуди се Душан.

„Јеси ли чуо за Дивљи лов?,” упита га баба. „За демонске јахаче и псе који вечно лове људе, кидају их и прождиру им душе?... Јеси понешто чуо?... То је хорда од више стотина демона који све људске душе на свом путу прождеру. Људско оружје им не може ништа. Само сечиво исковано вилинским рукама може да сасече њих и њихове вражје псе.”

„Окупићу ред Змаја,” рече Душан. „Све наше витезове, њихове силване... Али, хоће ли нас бити довољно? Можемо ли да их зауставимо?”

„Мора вас предводити косингас,” рече баба. „То је његова света обавеза и судбина.”

„Наравно...,” замишљено ће Душан, па се стаде преслишавати. „Имам својих дванаест војвода који су у реду Змаја, а сваки од њих има својих дванаест оданих сабораца. То је 144 витеза. Косингас и ја. Има нас укупно 146 и 145 силвана... Могу ли наши силвани изаћи на крај са тим демонским утварама?”

„Ти знаш порекло силвана. И сам си донео слово закона о њима” рече Мокош. „Они се не одвајају од витеза, као ни његов коњ.”

„Имамо ли времена да позовемо браћу из Босне, Хрватске, Бугарске...?”

„Ја се бринем да ли ћеш стићи да окупиш своје витезове одмахује главом Мокош. „Не шаљи узалуд гласнике у далеке крајеве, већ окупљај своје људе... и спремај их за бој.”

„Може ли нас шачица да се одупре таквом злу?”,” изненади се Душан.

„Не питам се да ли можете, већ кажем да морате.”

„Дивљи лов долази... Никада раније није.”

„Није, јер се плаше змајева и змајевитих. Можда тај страх опет превагне, не знам. Али, ако одлуче да дођу, биће то ће врло скоро.”

„Како ћемо знати? Хоћемо ли добити неко упозорење или ће нас заскочити?”

„Њих предводи Ноћни гавран, душа некога убијеног или самоубице који је закопан на раскрсници” рече Мокош. „Он ће полетети из гроба и надлетаће место предсказујући долазак Дивљег лова... На том месту их ред Змаја мора сачекати јер ће у противном опустошити твоје царство док не узму оно по шта су дошли. Они долазе са маглом и на том месту се спуштају на тло.”

Душан ућута покушавајући да схвати шта се све догађа. Неке ствари су му биле недокучиве. Мокош примети његово колебање.

„Не траћи време, царе Силни” рече она. „Дивљи лов долази, окупљај витезове.”

„Али, како? Нема нигде никога! ” Рашири руке овај. „Где ми је коњ?... Мислио сам да ти долазиш само у сну.”

„А ко каже да не сањаш?”,” рече Мокош и подбоде га врхом свога вретена.

Душан се нагло трже и скочи као опарен. Пробуди се и затече своје људе онако као кад је био заспао.

„Побогу, какав сан!,” промрмља себи у браду Душан. „Морам да окупим ред Змаја...”

И крену ка својим људима. Није приметио да је за собом вукао танку нит Мокошиног вретена.

ГЛАВА ШЕСНАЕСТА – ЈУН 1347. ГОДИНЕ

*„Али Милош мудра глава бјеше,
Те биљегу од сваког кријаше...”*

Света германска планина Хорсберг налази се у самом средишту Немачке. Оно што је Улудаг за хришћане и муслимане, то је Хорсберг за Германе. Али за разлику од турске планине, германско светилиште је било око 500 метара високо и штрчало је у шумовитој равници прошараној многим рекама. Најближа река јој је Несе, којом су често долазили ходочасници који су са страхопоштовањем остављали дарове и жртве демонском краљу Ерлконигу. То су чинили не би ли умилостивили мрачног господара како би их поштедео свога гнева и глади за душама деце. Зато су се на тој планини једном годишње окупљали из многих крајева Светог Римског царства и околних мањих краљевстава да умилостиве свирепог демона да им поштеди децу. Било је познато да иако Дивљи лов није бирао жртве, краљу Ерлконигу су била омиљена деца коју би хватао и одводио у своје мрачно подземно краљевство Хорсберга. Он је тамо живео са Холдом и најчешће је са њом предводио Дивљи лов. Она је душе деце чувала у језерима и бунарима којих је у околини било безброј. Том водом се напајала надалеко чувена фонтана Квикборн, у којој су стари поново стицали своју младост и где су се богаљима зацеливали удови.

Њу су такође називали Фонтаном младости. Одатле се Ерлкониг хранио дечјим душама и црпео своју моћ и снагу.

Хорсберг је заправо био лавиринт лагума који се ширио испод истоименог брда. У њему су живели дивљи ловци, хорда свирепих демона свакојаких врста који су били слепо одани Ерлконигу, који их је водио у лов на душе. Међу њима је било и женских демона, изданака вештица и свакојаких мрачних створова који су прогањали људе и често наговештавали разне пошасте као што је куга. У мрачним и влажним лагумима стално су се чули крици жртава, плач деце и неразговорна вика и урликање демона. Често је крв текла каменим подовима или су се по њима котрљале главе и удови. По ћошковима су биле гомиле костију по којима су најчешће претурали алавуци и давивуци, вечно гладни људског меса. Неретко би се до смрти потукли око неког комада тела, па су ходници скоро увек одјекивали од њиховог режања и завијања. Познато је да они не умеју да лају и заударају на лешине по којима претурају и ваљају се. Једина разлика између алавука и давивука је у дужини длаке. Алавуци су били краткодлаки, офуцани, док су давивуци рундави и длака им је ућебана.

Смрад трулежи беше несносан, а ниједно људско биће никад није живо изашло из тог лавиринта смрти. Али, све то као да није сметало Итуген и Умај док их је један паклени ловац водио кроз лагуме до свога господара. Знатижељно су успут разгледале ово суморно краљевство бола и смрти. Ходници су били полуосветљени горионицима од људских лобања или бакљама направљених од костију. Однекуд би знала да дуне промаја, али донела би само нови смрад. Нису им сметали ни крици ни вапаји унесрећених. Шта више, Итуген је била убеђена да су добро одлучиле што су дошле на ово место. Радовала се скором сусрету са озлоглашеним вођом Дивљег лова.

Но, када су ушле у једну пећинску просторију, нису могле да сакрију своје изненађење када су виделе да је у зидове усађено безброј дечјих лобања и да ходају по костима. Пред њима се указао језиви престо краља Ерлконига од костију и лобања, а његова ужасна прилика је код Итуген само измамила осмех. Ерлкониг, или како га народ још зове краљ Јова, имао је људско лице, са крупним урокљивим очима, четвртастим носом и малим округлим устима. Био је умотан у црни

плашт са капуљачом. Прсти су му били тамни од скореле крви, а стопала скривена испод плашта.

Поред њега, уз престо, стојало је једно створење које је одударало од овога места, јер је Холда била лепа жена. Имала је дугу, равну косу са уметнутим бисерима, пријатно лице, али са наглашеним црним обрвама и крупним очима. Била је обучена у дугу хаљину, која јој се губила негде иза престола. Она је некада била богиња рођења, домаћих животиња... Али и главно божанство вештица и зиме. Некад јој се посебно клањало јер је била позната као везиља судбина. Деградирана и понижена, скоро заборављена, потражила је спас у Хорсбергу. „Ако неће да ме се сећају по добром, нека ме сад памте по страху,” умела је да говори док би јахала у Дивљи лов.

С друге стране престола седео је један алавук и гласно режао. На скоро неприметан миг свога господара створ се залете разјапљених чељусти право на Итуген. Чак се и Умај штрецну, али на неколико корака од старе монголске богиње, алавук се збуњено укопа у месту и зацвиле, па стаде уплашено да иде уназад, бежећи од ње.

На то се Итуген осмехну, па рече:

„Ваљало би да набавим овако пашче. Да ми растерује пацове.”

Ерлкониг се завали у престо, па чкиљавим очима одмерава две гошће. Чуо је да ће га посетити, наводно због нечега врло важног. Фреја му је послала поруку по својој гласници Гна, као што обично чини. Није смела да лично дође, знао је он. То му је импоновало - да се и богови њега прибојавају. Али, шта је хтела ова Монголка? И како се усудила да доведе своју лепу кћер пред њега? Морао би да је узме, али оклевао је због старице. Његов алавук не зна за страх, па ипак је престашено устукнуо пред њом. Баба сигурно има моћи које су и њему стране. Не сме олако да улази у сукоб са њом. Уосталом, он се и није сећао када се последњи пут неки туђинац усудио да стане пред њега. Мораће да је саслуша.

„Шта тражиш овде, баба?” строгим гласом рече.

„Нагодбу, краљу.” рече она усиљено.

„Какву нагодбу?” зачуди се Холда намрштено. „Ми не желимо ништа од тебе, нити имамо шта да ти дамо!”

„Ја, краљу, не умем да околишам, то је за мене губљење времена”

рече Итуген. „Пређимо на ствар: хоћу да кренеш у Дивљи лов по рашком царству Душана Силнога.”

Ерлкониг не издржа већ поче да се смеје. И Холда му се придружи. Итуген отрпе увреду и стрпљиво сачека да се њих двоје уозбиље.

„Види се да долазиш из туђине!” рече овај кроз смех. Лице му опет поприми аветињски изглед. „Долазиш ми са таквим глупостима, баба? Зар не знаш ништа о Рашком царству? Мислиш да не бисмо већ били у лову на Подунавце?”

„Не видим разлог што већ ниси био тамо у лову,” искрено се Итуген чуди. „То су смртници као и сви други, крв им је црвена, у то сам се уверила.”

Ерлкониг се замисли. Како да јој најбоље објасни. „Ваљда знаш да су они чувари Чворишта” рече он сталожено. „Ваљда знаш за њихов ред Змаја”

„Нико од њих није нама дорастао,” рече Итуген.

„Зашто онда долазиш нама?,” упита је Холда.

„Имају заштиту својих богова...,” започе баба, али је Ерлкониг прекиде.

„Видиш, туђинко, Холда је изданак демона и вештице, а они, змајева и вила. То је једини народ драг змајевима. А ми... ми се баш не слажемо са змајевима.”

„Знам да вас је од њих страх.. ” опет започе Итуген. „Тебе није?” прекида је Холда.

„Змајева више нема” прескочи баба одговор.

„Ко каже да их нема?” Нагну се Ерлкониг напред. „Да их нема, не би било ни реда Змаја.”

„Ја сам дошла да ти понудим једну такву душу у замену за твоју помоћ,” рече Итуген. „Али, ако те је страх да одеш по њу, потражићу помоћ од неког другог.”

„Какву душу? О чему причаш?” упита је Холда.

„Душу змајског порекла какву досад ниси имао. Знаш ли какву ти моћ она пружа?”

„Моћ да се одупрем змајевима” рече хладнокрвно Ерлкониг.

„И онда ћеш моћи да им похараш душе колико ти је воља.”

„Такав се добровољно неће предати.”

„У питању је дериште које је тек проходило Ерлкониг и Холда се погледаше. Никад се до сада није десило да се открије змајевито дете јер су змајска обележја брижљиво чувана. Понуда је била толико примамљива да се обоје видно заинтересоваше, а Итуген је то одмах приметила. Није канила да пропусти такву прилику и допусти да им се сумња поврати.

„Ја бих ти то дериште донела на договорено место,” рече она. „Не би морао ни да идеш у лов на њега „А за узврат тражиш шта?” упита Холда.

„За узврат тражим да им после похараш земљу” умеша се Умај.

„Оснажен том змајском душом без муке би пожњео и друге,” додаде Итуген. „И тако би мени уклонио препреку која ми већ дуго стоји испречена.”

„Зашто ти сама то не урадиш?” упита је Ерлкониг.

„Ја се не храним децјим душама. Ја тежим... да предводим свој народ,” рече Итуген. „Ни Фреја не успева да оствари оно што жели. Свима нам се испречио цар Силни и док је он жив... ми само тапкамо у месту Ерлкониг се опет замисли. Загледао се у Итуген, али мислима је био далеко. Било је истина да се никад није нахранио неком змајском душом, али то му је било толико недоступно да није смео ни да машта о томе. Сада му се по први пут указује прилика да стекне још већу моћ. Више не би морао да страхује од реда Змаја, који је свуда имао своје витезове који су га спутавали да хара где год је желео. Морао би и њихове душе да прождере и постао би раван боговима. Да, о томе је већ маштао. Да постане бог, да му се читави народи клањају из страха и ужаса, да му на ноге живе жртве приносе.

„А да ли то дериште има белег?” упита је Ерлкониг. „Знам да то крију као змија ноге.”

„Има уписану сабљу на бедру и вучји бич на мишици,” одговори Умај. „Својим очима сам то прошлог лета видела.”

„И не само он” додаје Итуген. „Цар Силни љубоморно чува још змајске деце. Многе је окупио око себе.”

„Ново поколење реда Змаја” рече замишљено Холда.

„А можеш их све имати,” долива уље на ватру Итуген. „Они мене не занимају, а ни Фреју.”

„А чега то Фреја жели да се докопа?” упита Холда. Одувек је била љубоморна на њен повлашћени положај и на њено краљевство Фолкванг. Живела је у раскошној палати Сесримнир, а она, Холда, у смрдљивој рупи.

„Нека ти она каже ако жели” рече мудро Итуген. „Није до мене да причам о њеним жељама.”

„Ви можете увек да узмете људски облик и да.. ” започе Ерлкониг, али овог пута га Итуген прекиде.

„Одур је то урадио и умало није живот изгубио.”

„И ја сам то недавно покушала, па умало да неславно завршим,” додаде Умај мислећи на свој напад на косингаса.

„Знаш и сам да постајемо рањиви када узмемо људски облик,” рече Итуген.

„За разлику од нас демона, који не губимо моћ док ходамо земљом” смешка се Ерлкониг.

„Свако има своје предности и мане,” равнодушно ће Итуген. „Ми, богови, добијамо душе, а ви их морате отимати. Ми смо на земљи рањиви, а ви нисте

„Сем од змајевитих и вилинског сечива” каже Ерлкониг. „И не заборавимо косингаса” додаје Холда.

„Да, да.” рече Ерлкониг и већ се поколеба. „Умало њега да заборавим. Видиш ли сад зашто се клонимо те земље, туђинко?”

„Што ти ништа неће моћи када се докопаш змајског детета” опет ће Итуген. „Ја ћу ти га донети на ноге, ти само треба да дођеш.”

„А зашто нам га не донесеш овде?” проницљиво ће Холда.

„А зашто бих вам веровала да ћете онда испунити свој део нагодбе?”

Наста мук. Нико никоме није веровао, али једно је било сигурно: Итуген је дошла по њихову помоћ, а они су жарко желели змајску душу. Можда је ипак ово што је Монголка нудила било боље. Дивљи лов не би морао да тражи то змајско дете. Она ће им га донети на ноге, они само треба да га узму. Али...

„Како да знамо да ћеш успети да нам га донесеш?” упита Ерлкониг.

„Имам своју штићеницу на двору” одговори Итуген. „Она ће ми помоћи.”

„Зашто је досад ниси употребила?,” пита Холда.

„Чувам је за цара Силнога, као последње решење” рече Итуген.

„Уосталом, довољно је да она само отвори прозор кроз који ја треба да долетим,” рече Умај. „Неће се одати.”

Опет тајац. Ерлкониг и Холда размишљају на исти начин. Ово је прилика коју не треба пропустити. Шта може да се деси у најгорем случају - ако Итуген не донесе змајско дете? Они ће се окренути и вратити. Они долазе са маглом и док не изађу из ње, недодирљиви су. Ништа неће да изгубе... А могу много да добију.

„У реду, туђинко,” рече напослетку краљ Ерлкониг. „Јави ми... по својој љупкој кћерки где ћеш ми испоручити змајско дете и Дивљи лов ће доћи по њега... А после тога, похараћемо ту земљу и наредних сто година бићемо сити људских душа.”

„И цара Силног ћу коначно себи уклонити са пута.” помисли Итуген.

ГЛАВА СЕДАМНАЕСТА - АВГУСТ 1347. ГОДИНЕ

*„Боље је часно умријети,
неголи страшно зло живјети”.*

Већ два дана киша је лила као из кабла. Мрачно небо као да се спојило са земљом, а оловни облаци се ниско ваљају, чини се да су на дохвату руке. Муње се укрштају и на трен осветле натопљено и пусто тло. Громови претећи треште као богови да се на висини туку или као да се негде гора цепа. Све живо се склонило, неки од невремена, неки од наслућаја пренераза који се спустио са кишом. Ветар са Шар-планине љутито фијуче, носи лишће и вуче гране по блатишту.

Чини се да само виленици Ждралин на двору осећа грмљавину стравичну и пуну наговештаја, па се узнемирио и ровари земљу копитима. Узбуђено фркће и стриже ушима. Наслућује опасност по свог маленог господара, али је везан у коњушници и не даму се да прискочи у помоћ. Трза, вуче конопац док не осети оштар бол, па попусти. Нико сем њега не предосећа каква се погибелна претња ближи.

Чини се као да је већ глуво доба ноћи, а тек је вече. Цео двор се притајио у својим одајама, па ходницима само стража шетка или по ћошковима зева. У царским одајама Јелена и Душан седе крај једног

великог свећњака за столом; она везе, а он чита како су дворски нотари срочили његове законе. Али, док царица и не гледајући вешто убада и провлачи иглу, цар се удубио у читање. Мало-мало па га Јелена прекине.

„Недостаје ми твоја сестра Јелача” уздахну она. „Са њом сам лепо умела да се испричам... А ускоро ће и твоја мајка да оде. Остаћу сама.”

„Не претеруј,” процеди кроз зубе Душан, па покушава да се усредсреди на читање.

„Ниси морао да је даш хрватскоме кнезу” опет ће она. „Зар ниси могао другачије да склопиш савез са њим? Зашто ме ниси питао пре него што си се са њим договорио? Ја бих ти рекла...”

„Шта би ми рекла, Јелена?,” оштро ће Душан, па одгурну од себе исписане хартије. „Зар ти нисам рекао да се више не мешаш у државне послове?” Она га гледа и не трепће. „Јеси ли ти, жено, свесна да си ти замесила овај колач са Кантакузенем?” Она и даље ћути. „Да си ме послушала пре пет година када смо преговарали са њим у Приштини, ништа од овога не би се десило.”

„Шта причаш, Душане?,” брецну се она. „Ти би заратио са њим!”

„А шта сад радим са њим?” избечи се Душан на њу. „Да смо ономад заратили, сада бисмо седели у Цариграду, или би бар он овде био у ланцима. Али, не! Ти си морала да се умешаш и да ми се попнеш на главу да склопим савез са тим старим лисцем!”

„Слушај, мужу драги,” кревељи се Јелена. „Свака теби част на јунаштву и ратовању, али ниси нимало на свог оца и деду у дипломатији. Сам си крив што те је он надмудрио.

Не умеш да преговараш. Само лупаш шаком о сто! Не иде то тако!”

„Да, ти си преговарач без премца!,” смеје се Душан. „То се видело са Кантакузенем. Ем си нас увалила у савез са њим, ем си му дала моје најамнике да заузме Бер и да га задржи за себе!”

„Договор је био да свако задржи за себе оно што заузме!” узвикну она.

„Да, али са својом војском, не са туђом!,” заурла Душан и устаде, па се ушета. „Зашто мислиш да је тражио савез са нама, црна ти? Зато што није имао војску и зато што су му цар Јован и његова мајка Ана радили о глави!”

„Добро, не вичи” покуњи се Јелена. „Гласнији си од грмљавине... Ко је могао знати да ће нас издати?”

„Ја сам знао” умири се Душан. „И то сам ти говорио.” „Али, и Јован Оливер се залагао за тај савез.”

„Шта мислиш зашто, царице?”

Јелена ћути. Сада зна, али не сме да призна.

„Зато што је Марија њему седела на глави као ти мени.” „Значи, и она се преварила, а не само ја.”

„Још ћемо то да видимо” рече он, овлаш претурајући по својим хартијама. „Зависи какве су јој биле намере... Замолићу те да се више не мешаш у државне послове...” Сними тон и додаде: „Било би ти паметније да нас припремаш за пут... на Хиландар.”

Јелена подиже поглед са веза и заста зачуђено. Читала га је као отворену књигу. Неприметно се стресла.

„Ако то кажеш, значи да је стање лоше” тихо изусте царица. „Има ли то неке везе са тим што си још пре две недеље овде окупио ред Змаја?”

„Знаш да о тим стварима не могу да причам,” рече он наводно задубљен у читање. „Али, куга се свуда проширила, а чума само што нам није покуцала на врата.”

„Када планираш да кренемо? Кога водимо? Шта ћемо рећи осталима?”, узнемири се Јелена.

Душан међу папирима нађе један увијени и запечаћени пергамент. На воску отисак Душановог печат-прстена, двоглави орао. Даде јој га уз речи:

„Ово је повеља којом Хиландару дајем нека околна села... и понешто привилегија,” рече он намрштено. „Пошаљи им то хитно по најбржем гласнику уз речи да ћемо им до краја године доћи у посету... Ти, ја и деца, у пратњи алеманске гарде.”

„Значи, ипак си ме послушао.” смешка се задовољно Јелена.

„Па, и ћорава кока неко зрно убоде” рече он и даље озбиљно.

„А остали?”

„Препоручићу им да се затворе у своје дворове као да је опсада и да никога не пуштају ни унутра ни напоље” рече он сакупљајући по столу разбацане хартије. „То је једини начин да се спречи да... кума не уђе.”

„Биће како кажеш, мужу.” рече послушно Јелена.

„Прекидај то и чекај ме у постељи,” наоко ће строго цар, а царица се осмехну.

Јелена је заволела Душана од првог тренутка када га је видела. А како и не би када је он био врло леп човек, висок и витак као јела, рамена је имао као орао раширених крила, а био је јак као бик. Жалила је што није могла му подари још синова, макар и женске деце, али и Уроша не би успела да му роди... без туђе помоћи. Била је очајна када је Душан отишао да потражи нову жену. Била је спремна и да дигне руку на себе, а камоли да склопи пакт и са ђаволом, само да га не изгуби и да цару подари наследника...

У неко доба ноћи севну муња, чије сабласно светло на трен испуни собу, и грмну гром као да је неки бог треснуо шаком о земљу. Душан се тргну из кошмара који га је мучио. Обриса зној са чела и лакну му када је схватио да је све само сан. Уснио је како се дави у мору људских костију и како га нешто вуче за ноге. Батргао се да се задржи на површини...

Он уздахну дубоко и окрену се ка Јелени, па уснулих очију примети да она није у постељи крај њега. Придиже се и погледа по својој одаји. Сев муње опет осветле празнину око њега. Прасну гром и он се најежи од злог предосећаја, који га намах обузе. Он то сместа повеза са кошмаром и узнемирен скочи на ноге. Поред кревета лежи његов верни силван, који подиже главу чим угледа свога господара будног. Душан похита ка вратима, а Змајар га прати у стопу, и кад их отвори, судари се са Јеленом, која се враћала унутра. Обоје се препадоше једно од другог.

„Ију, зло те нашло, препаде ме!” узвикну царица, па се ухвати за прса. „Куд си кренуо, човече?”

„За тобом, луда жено” шапуће Душан. „Куда се смуцаш као авет?”

„Да обиђем Уроша. Знаш да се дете плаши грмљавине,” рече она гурајући се поред њега да уђе. „Затворила сам му капке на прозору, улази киша.”

Душан осмотри дугачки ходник. Све је било пусто и мирно. Само стражари стоје на својим местима. Душан се опет најежи. Проже га тежак осећај тескобе. Као малопре, када се тек пробудио из кошмара. Или је кошмар још увек трајао? Окрену се ка Јелени и упита је:

„Јеси ли обишла Милоша Обилића?”

„Не... Зашто?” изненади се и она. „Тамо је Милош Војиновић.”

„Нешто није како треба...” И само што закорачи ка своме мачу, силван залаја и лавез одјекну празним ходницима. Душан потрча да узме свој Кладенац, а силван се опет режећи залете низ ходник ка вратима одаја у којима су спавали косингас и мали Милош Обилић. До тада су се већ огласили и други силвани, како они у двору, тако и они у штенари. Дозивали су се дижући узбуну.

Душан притрча вратима и одгурну их тако да треснуше о зид. Силван улете унутра и отрча до широм отвореног прозора. Пропну се на задње ноге и предњим се наслони на прозор лајући бесно. Цар угледа косингаса како непомично лежи на својој постељи, левом руком скоро додирује под. Већ помисли оно најгоре и прискочи да му помогне. За њим уђе и стража. Нигде крви, ни ране. Душан му опипа жилу на врату и осети благо пулсирање. Жив је.

„Милоше! узвикну Душан и протресе га за рамена, али овај не реагова.

Уто, долази Јелена и врисну цару иза леђа:

„Где је мали Милош?!”

Душан се штрецну и осети како га нешто пресече у стомаку. Језив завршетак пређашњег лошег предосећања. И он приђе колевци и виде да је празна. Змајар је и даље лајао кроз прозор. Царици позли, ухвати се за главу и свали у оближњу столицу. Ходници одјекнуше од бата многобројних корака и граје. Сјати се мноштво страже, алмогавера и алемана. Одједном, створи се гужва.

Душану пролете кроз главу још једна страшна мисао, од које му се крв следи.

„Капетане, пробудите косингаса! ” довикну Палману и проби се кроз своје људе до ходника.

Сјури се до следећих врата и одаја његовог сина Уроша. Улете унутра спремног мача и уздрхталог срца. У полумраку, на постељи угледа свога сина како непомично лежи. На трен му само лакну јер потом помисли оно најгоре, па крупним корацима приђе постељи. Руком га поглади по коси, а син му се мазно промешкољи. Како цар одахну! Умало да испусти тежак Кладенац, а колена му заклецаше.

Зажмури захваљујући Богу што му је син жив и неповређен. Па ипак, дође себи јер му бол за Милошем опет прели душу. Срце хоће да му свисне.

За њим улази и Ал-Мохад са кутељом у руци, али стаде насред собе. Душан се окрену ка њему.

„Доведи овде чету својих људи и нека не мрдају од мога сина!”

Затим бесно прође поред њега и врати се у одаје косингаса, где затекну Милоша Војиновића како седи на својој постељи и држи се за главу. Сви ућуташе када се цар појавио. Он се проби до косингаса.

„Милоше, шта се десило, забога?,” упита цар.

Овај оћута и само клима главом.

„Како си заспао? Где је Обилић?” пита га Душан.

Милош Војиновић се загледа у цара покушавајући да се сети следа догађаја. Затим полако окрену главу и без речи дохвати са оближњег стола свој пехар, у коме је остало још неколико гутљаја вина. Мало га омириса, али слегну раменима. Душан му га узе из руке и умочи прст у вино. Затим га лизну покушавајући да осети било какав страни укус, који би упућивао на напитака за успављивање. Али не примети ништа, било је обично вино. Таман да спусти чашу натраг на сто кад се од одсјаја свеће забеле нешто на рубу пехара. Целом ивицом укруг назирао се некакав бели прах, али када би га одмакао од светла, постајао је невидљив, провидан. И косингас то примети, па узе чашу од Душана и примакну се скроз близу свећњаку загледајући руб пехара. Морао је јасно да види отисак својих уста на неколико места.

„Шта је то?” упита Јелена.

Милош Војиновић прстом скину мало тог праха, протрља га између прстију, па га овлаш лизну. Намршти се.

„Не знам шта је..” рече он. „Али, очито ме је успавало.”

„Како ниси приметио?,” пита га Душан.

„Не осећа се ништа када се пије вино.”

„Имамо издајника на двору,” рече цар и прелете погледом преко лица присутних.

„Али, куда је нестао мали Милош?” замуца Јелена.

Душан приђе отвореноме прозору и погледа напоље. Муње су парале набрекле облаке који су се ваљали као у неком пакленом

гротлу. Од њиховог одсјаја на површини Сврчинског језера стварао се утисак да сева из воде. Грмљавина је на трен била заглушујућа, претећа. Одавно није видео овакво невреме. Сетио се Мокошиних речи. Нешто му је говорило да се ближи час доласка Дивљег лова. Како да у оваквом пространству пронађе Ноћног гаврана? То је немогуће! Он се може појавити у било ком делу његовог царства. Или, можда ипак не...

„Капетане Палмане..Окрену се нагло цар. „Нека цела алеманска гарда оседла коње и спреми се за дуго јахање... Ви сте једини упознати са... Ви једини знате како изгледа Ноћни гавран.”

Како то Германи чуше, видно се узрујаше и ћутке се згледаше. Сви су могли да им виде страх на лицима, гримасе које се нису могле сакрити. Алемани се узврпољише, па не скидају очи са свог капетана. Знају они шта је Ноћни гавран.

„Царе...” задрхта Палману глас. Душан га никад није таквог видео. „Зашто мислиш да ово има везе са Ноћним гавраном? Знаш ли шта је он?”

„Знам... А ви то знате још боље, јер долази из ваше постојбине,” рече цар. „Палмане, поведи своју гарду у правцу севера и нека гледају знаке који указују на Ноћног гаврана. Раздвојте се. Шта год да је отело малог Милоша, сигурно није одлетело ка Шар-планини. Опасност вреба са севера.”

„Али, царе...” Палман начини несигуран корак ка Душану и шапну да га овај једва чу. „То је Дивљи лов. Могу да се појаве било где! ”

„Не можемо седети скрштених руку! Уосталом, они долазе овамо, зато крените сместа!” узвикну Душан и крену ка вратима. Викао је из свег гласа: „Ко спази ту птичурину, нека се сместа врати да нам јави где је! Тај створ није отишао далеко! Хоћу да се ред Змаја припреми за бој!”

Наста невиђени метеж на двору, као да је средина дана, а не глуво доба ноћи. Ходницима су јурили војници, витезови, слуге, чуо се звекет оружја и оклопа, лавез силвана који су предосећали скори бој. Жене су трчале за својим мужевима, деца вирила из прикрајка уплашена ненаданом гунгулом и буком.

У својим одајама Душан се ужурбано облачи уз помоћ своје Јелене. Његов силван Змајар не помера се од њега и не скида поглед са

господара. Јелена га је увек припремала за бој. Није пуштала послугу јер је веровала да ће му баш она донети срећу и победу. Стављала му је верижњачу, стезала каишеве око појаса, везивала му чизме, оклоп би му јако утегла...

„Шта ми то ниси рекао, Душане?” рече она док га је опремала. „Јеси ли ово очекивао чим си окупио ред Змаја на двору?”

„Знаш да ти не могу казати и зато не питај, жено.” рече он. „Него се не одвајај од Уроша. Доведи га овде и нека спава на мом месту. Алмогавери ће остати на двору да вас чувају.”

„Ко је однео малога Милоша?” упита га она и застаде гледајући га право у очи. Тражила је одговор. „Зашто њега?”

„Не знам, жено, ни ко ни шта га је однело, али је сигурно дошло кроз отворен прозор,” рече Душан, па стави око појаса каиш са корицама за мач. „Нити знам... да ли ћемо га живог пронаћи.”

Јелена сузних очију настави да помаже супругу. Уто, уплахилено улази Марија, рашчерупане косе и очију пуних суза.

„Шта се догађа, Душане?” завапи она. „Мој Јован ћути као заливен! Какав се то сад непријатељ окомио на нас? Јесу ли Османлије? Кантакузен? Угри?... Проклети били! Душмани су нас опколили!”

„Ви, жене, останите са децом на двору” рече Душан. „Не излазите напоље без преке потребе, алмогавери ће вас чувати... Ми не знамо када ћемо се вратити.” Погледа Јелену. „Али, не враћамо се без Милоша.”

„Јуу, црни ти, шта то причаш!” уплаши се Марија. „Па, није ваљда толико страшно?”

„Ако... Ако се не вратим, ти ћеш, Јелена, владати у име мога сина Уроша” рече чврстим гласом Душан.

„Не брини, царе, ту је и твој брат Симеун, на кога се можеш увек ослонити” рече Марија чим пре. „Ти водиш све војводе, само он остаје на двору.”

„Полубрат” исправља је Јелена и прострели је погледом. „Без свађе” опомену их Душан. „Ако ни због чега другог, мораћу да се вратим да се вас две не бисте похватале за гушу!” Јелена зину да се побуни, али Душан је опет прекиде: „Дај опрему за Змајара.”

Она му из једног сандука извади кожни оклоп, какав су сви силвани носили у борби, јер су то били пре свега бојни пси. Предњи прсни појас са опшивеним гвозденим шиљцима везивао му се на леђима. Око врата му је стављен широки каиш начичкан оштрим гвозденим врховима који га је штитио од уједа других паса или спречавао да га човек ухвати за гушу. Све то време Змајар је напето седео и тихо цвилео. Знао је врло добро шта значи када му господар ставља бојни оклоп.

Уто улази косингас у свом црном кожном оклопу, на коме је **сребронито** Дрво света, а са леђа му пада црни плашт са златом извезеним знаком реда Змаја. До лаката му кожни штитници са угравираним змајем који бљује ватру. Био је спреман за бој.

„Душане...” рече он. „Морамо да разговарамо.”

Душан га знатижељно погледа, па отпусти обе жене. Јелена се побуни, али Душан је пресече:

„Немој двапут да ти понављам, жено. Није све за твоје уши.”

Јелена се надури и журно изађе, а Марија оста један трен укипљена, па када је Душан мрко погледа, и она подвиг реп и побеже. Цар само одмахну главом и уздахну.

„Знаш ли да не можемо сами да им се одупремо?,” рече Милош.

„Већ смо причали о томе, косингасе” одврати Душан. „Змај од Јастрепца нам је обећао помоћ... Ако на време сазна за ово.”

„Шума су његове очи и уши, буди уверен да ће знати када туђинци закораче у његову земљу,” рече Милош. „Ипак, мали су нам изгледи да их можемо одбити. Нема нас довољно.”

„Даће бог.” рече Душан.

„Не призивај Дајбога” рече Милош. „Тај нам сигурно неће помоћи.”

„Добро би нам дошла нечија помоћ, косингасе,” рече Душан, па још тише додаде: „Јер иначе јашемо у своју смрт.”

„Рачунамо на Змаја од Јастрепца, немамо куд.”

Заруди зора, али једва приметно јер се над земљом журно ваљају оловни облаци док киша ромиња. Саставило се небо са врхом поносне Шар-планине, па само каткад севне муња и гром се проломи. Чак и ветар мину, па завладаше мук и празнина. Као да нестане живот са лица земље и као да су људи последњи остали. Прошло је више од три

сата откако је алеманска гарда одјახала у потрагу за отетим Милошем Обилићем.

Двором опет влада тишина, али сви су будни. Ред Змаја је био спреман за покрет, чекали су да се врати извидница. Душан је све време провео пред отвореним прозором загладан у даљину, а у мислима је летео под тмурним облацима. Потајно се плашио да се Дивљи лов појави на неком другом крају његовог царства, али разум му је говорио да ће то бити овде, негде у овом крају. Они су ипак долазили по њега и желеће да га нападну на препад, да му не дају времена да се припреми.

У даљини се огласи рог. Душан се штречно из дубоких мисли. Његов силван начули уши. Рог се, затим огласи још једном, али јаче. Јахач се приближавао, али цар га још није могао видети због тмурног зорног светла. Са прозора је Могао да види како коњушари трче и ужурбано изводе коње витезова под ратном опремом.

„Неко долази” рече Душан окренувши се Јелени, која је све време седела и кршила руке од секирације. Када је угледа такву, Душан је упита: „Мучи ли те нешто, жено?”

„Само се бринем за тебе,” рече покушавајући да се сабере.

„Није ово први пут да јашем у бој” рече Душан и узео своју кабаницу.

„Увек се бринем када јашеш са Редом,” одврати царица и устаде да испрати мужа.

„Буди без бриге и чувај Уроша, не одвајај се од њега.”

Јелена климну главом, па крену за Душаном напоље. Силван Змајар му је ишао уз ногу. У ходницима метеж и гунгула, послуга и стража јурцају на све стране. Витезови под пуном ратном опремом хитају напоље, жене и силвани их прате у стопу.

У дворишту пред двором чекају их већ оседлани коњи. Недуго пошто је Душан изашао, зачуше повик страже на главној кули.

„Отварај капију! Стиже јахач!”

Капија се отвори уз шкрипу, а кроз њу као стрела пролете у пуном галопу јахач на изнемоглом коњу, коме је пена избијала на уста. Био је то Георг. Скочи из седла пред царем и задихано му рече:

„Радосне вести доносим, царе! За мноштво јаше капетан Палман са

Милошем Обилићем!”

Сви са олакшањем одахнуше и неразумљив жагор проструји међу више стотина присутних. Беше неочекивано да ће тако брзо пронаћи дете. Дотад суморна лица заблисташе од среће, а жене се понадаше да до борбе неће ни доћи.

„Како се то десило, Георг?” упита га Душан када се граја стиша. „Причај!”

„Јахали смо одвојено како си заповедио, по двојица, онда се једва зачуо Палманов рог на западу. Ко је чуо, тамо је похрлио... Нисмо могли да верујемо својим очима. Затекли смо их на путу за стару Штимску кулу. Капетан је већ тада држао Милоша у седлу испред себе. Каже да је испрва у тишини ноћи чуо грактање гаврана, па је похитао у том правцу. Када се приближио Штимској кули, зачуо је да се у ваздуху води борба између некаквих летећих створова. Милоша је уплашеног нашао шћућуреног међу рушевинама куле. Кренуо је назад дувајући у свој рог.”

„Каква срећа! Хвала богу!,” узвикну Марија и прекрсти се.

„Кажеш да је чуо грактање гаврана?” упита га Душан.

„Тако он каже,” одговара Георг смркнутог лица. „У мрклој ноћи.”

Душан одмахну главом. Да ли је то био знак да Дивљи лов долази? А можда ипак није било ништа...

„Стижу коњаници! Отварај капију!” виче стража на кули.

Небо је тешко и тмурно, зора се једва пробија кроз густе облаке, а сивило нечујно сипи на земљу. Кроз отворену капију улази дуга колона јахача са капетаном Палманом на челу. На седлу испред њега седи мали Милош Обилић, покисао, упрљан и уплакан. Јелена притрчава Палману, а овај нагло зауставља коња. Царица не може да сачека да капетан сјаше већ му узима дете са седла. Грли га и љуби, а он је ручицама чврсто држи. Прилази јој и дадиља Мара са дебелим покривачем и умотава га. Душан и косингас им прилазе и уверивши се да је дете неповређено, задовољно климају главама и смешкају се. Палман сјаха са коња и приђе им.

„Одлично обављено, капетане!” Цар га потапша по рамену. „Спасио си дете од сигурне смрти!”

„Чудесно се то збило, царе” говори капетан још увек под утиском.

„Да усред ноћи сретнем вилу нестварне лепоте која ме упути на правац где чух Ноћног гаврана! А када сам се приближио, зачуо сам некакво комешање високо изнад себе. Као да су се неке орлушине међусобно бориле! Беше мрак и не видех шта је. Али, чуо сам дечји плач из рушевина куле!”

„Свака част, капетане,” рече косингас.

„Кажеш да си срео вилу?” упита га Душан. „Нема ко други да је пошаље него Змај од Јастрепца.”

„Сигуран сам да јесте, царе, али касније сам чуо грактање гаврана,” одговара капетан самоуверено. „Најављује долазак Дивљег лова.”

„Код Штимске куле, кажеш?” рече замишљено Душан, а овај клима главом. Душан погледа косингаса.

„Појавиће се на том месту,” рече Милош Војиновић.

Душан се замисли који тренутак, па викну да га сви чују:

„Спремите се да им изјашемо у сусрет! ”

Сви се ускомешаше.

„Капетане, остајеш овде са алеманском гардом и чувај ми двор!”

Црна их слутња обузе, али нико не збори већ се окупљају око својих коња које слуге држе на киши која сипи. Жене испраћају своје мужеве, храбро и стегнутих срца. Тек би понека нешто шапнула, а муж би само климнуо главом. Знају да се многи неће вратити, па их сваком приликом додирују као да покушавају да их задрже, да их њихови прсти запамте. Уносе им се у лице, као намештају им кабанице или плаштове, украде би пољубац или поглед, траже неку реч утехе, макар шапат или осмех. Срце им заигра када осете њихове руке, очи им се напуне сузама када осете топлоту њиховог додира, стресу се када осете топлину њиховог даха на својој коси. Некако све лоше пада у заборав, а из њих избија само оно лепо што краси мужа и жену. Увек је болно расцепити јабуку на две половине.

Види Душан у Јелене очи пуне суза, само што не прелију из душе. Руке не спушта са њега, само га наоко намешта, а он беше ганут послушкивањем њеног шапата и дрхтаја руке. Он јој се осмехну.

„Јуначка мати прва заплаче,” прошапутала она.

Он је нежно пољуби у чело, а из њених очију прелише се сузе и заједно са капљицама кише сливаше се низ њено бело лице. Речи јој

застадоше у грлу, чини јој се да и не дише. Црна је мори слутња као никад раније. Као да их и небо оплакује, а сунце не жели да гледа њихову погибелъ.

Душан погледа своје витезове и када се увери да су сви спремни, даде знак да се узјашу коњи који су нестрпљиво чекали да крену, па довикну Милошу Војиновићу:

„Косингасе, води нас у бој!”

Овај се први вину у седло и повика:

„Змајеви, за крет часни и славну смрт! За мно!” И подбоде свог вранца, који се пропну и као одапета стрела полете напред.

Затутња земља под тешко оклопљеним коњима и витезовима, а у корак их прате силвани који се не одвајају од својих господара.

ГЛАВА ОСАМНАЕСТА - АВГУСТ 1347. ГОДИНЕ

„Свима онима који змајеве држе, овај законик нека се у ум постави и довјека поштује, јер змајеви су уз нас од давнина, од прије него што смо и слово имали, па их ваља поштовати и чувати, јер су од Бога. Као што нас без змајева не би ни било, тако нас без змајева неће ни бити.“

Колона од око сто педесет витезова и исто толико силвана стигла је касом за један сат до Штимске куле на обали речице Црнољеве. Већ се било разданило, али и даље беше суморно због сивих облака који су се претећи надвили над њиховим главама. Киша је још увек ромињала, а земља је била натопљена. Североисточно од њих пружала се мочвара са трстикама, шашом и шибљем, а са друге стране брдовитост кланца Црнољеве. Кула је потицала из византијског доба и чувала је тај једини пролаз са северозапада. Сада је била у рушевинама, а од четвртасте грађевине остала су само два зида висока два метра. Наоколо је било разбацано камење обрасло травом или маховином. На малом узвишењу вирила је као окрњен зуб. Са источне стране уздизало се голо брдо Глава са својим благим травнатим падинама.

Високо изнад њих кружио је један велики гавран, кога су уочили пре него што су чули његово грактање. Раширених крила клизио је

укруг по ваздушним струјама као стрвинар над пленом. Није се мицао одатле и повремено би се злокобно огласио. Грактај би одјекнуо пустом удолином као да дозива нечастиве силе.

„Изгледа да смо стигли на време,” рече косингас загледан у гаврана.

„Рекло би се” понови замишљено Јован Оливер и показа у правцу облака, који се спустио до земље, па се као магла ваља према њима. Био је неколико стотина метара од њих.

„Долазе ли то бауци?” пита Вратко.

„Без сумње,” одговара Војин гледајући око себе.

„Онда се припремимо” каже Прељуб и исуче свој мач.

Уто им прилазе Вељко и Гргур који су обишли рушевине куле.

„Немамо куд, напашћемо их фронтално” рече Вељко.

„Има нас мало за другу тактику,” рече Бранко Младеновић.

„У праву је Бранко” рече Милош Војиновић. „Раширићемо се у један густе ред, колена уз колена, онако како увек радимо и ударити их по средини, па шта нам бог да.”

„Ти, Душане, рече да ће нам Змај од Јастрепца прискочити у помоћ,” рече војвода Вељко. „Не видим га нигде.”

„Доћи ће он већ” рече Душан самоуверено. „И досад је долазио.”

„Само да не дође касно,” рече Бранко.

„Тај никад није окаснио, будите без бригае, браћо” рече косингас.

Неколико тренутака немо гледаше како се облак густе магле приближава. Ништа се још није видело у њој, али мртви мук се ширио по ионако тихој равници. Чинило се да и најмањи звук одјекује као црквено звоно. Магла се раширила неколико стотина метара, па како се ваља, тако гута све пред собом. Опчињавала је изгледом, нестварно језив. Свима је одмах било јасно да није од овога света, већ је пролаз у царство сенки, где се смрт велича као живот на овом свету.

„Образујете ред! ” викну Милош Војиновић. „Сваки силван уз свог витеза!”

Наста кратко комешање док витезови не поређаше своје коње у дугачки поредак, у чврсту формацију колена уз колена, као непробојни оклопни бедем. Силвани стоје испред својих господара, а коњи фркћу и копитима роваре земљу. Предосећају блиску борбу и зло које се крије у

магли. То су неустрашиви ратни коњи који газе све пред собом и неће устукнути ни пред најгорим бауком. Испред колоне на коњу седи косингас и покушава да обузда свог вранца, који се пропиње или млати главом. Не држи га место, као ни његовог господара, чију напетост осећа.

„Витезови реда Змаја!,” викну косингас исукавши свој Дракон. „Куцнуо је час да још једном извршимо своју свету дужност! Туђинско зло се надвило над нашим народом! Боље нам је једном погинути него увек туђина дворити! Боље нам је мушки погинути, него женских сто година живети! Боље пасти у боју, него змајске душе да нам украду! Браћо, ми се не страшимо храбро умрети, већ се бојимо срамотно живети! Зато..па поче руком да се крсти. „Са вером у Бога, вером у мач, вером у коња и вером у змаја свога... кренимо у бој... за крст часни и славну смрт! ”

„За крст часни и славну смрт!,” једним гласом сви викнуше након што се са косингасом прекрстише.

Косингас даде знак мачем и подбоде свог коња, који полете напред. Затутња земља и распрши се камени мук, који их притискаше. Витезови галопом кренуше напред у сусрет магли са исуканим мачевима, чврстим срцем и непоколебљивим духом. Формацију су чврсто држали. Изгледало је као да се некакав оклопни бедем ваља, спреман да прегази све што му стане на пут. Изнад њих гавран најједном престаде да кружи већ полете свом брзином ка магли. Улете у њу и као да ју је растерао јер она поче да пада на црну земљу, а из ње да израњају урезане страшне контуре демонских створења на коњима, грбави обриси алавука и давивука. Њихови неразговетни покличи и кркљање хуче као талас ужаса, од ког се леди крв у жилама. То мноштво зла ври и режи. Окована снага се напиње као запета стрела спремна да ослободи кобан ударац.

Магла ослобађа језиве мушке и женске демоне лица искревељених у животињске гримасе, наоружане свакаквим страшним сечивима која аветињски сијаше. Као да неки бог хтеде да спере сву ту страхоту, те спусти тежак плъусак, који целиваше ратнике. У хуку плъуска заигра бесно и страховито режање згрчених и искежених губица демонских паса.

Лицем у лице са Дивљим ловцима, витезови стегнуше у једној руци мач, у другој штит, па с вером у себе и у своје другове, свом силином ударише у збијену масу демона и прегазише неколико њихових редова. Под њима су падале звери и њихови јахачи. Њихови коњи, окрвављених копита, су грабили напред, газили алавуке и давивуке, обарали демонске јахаче и остављали их за собом сломљених тела и удова. У први мах, чинило се да ће тако витезови пробити целу хорду баука, али ови збијаше још више своје редове и зауставише им продор.

Силвани се незадрживо бацише на алавуке и давивуке кидајући шта стигну својим великим очњацима. Није се могло разазнати ко кога гризе, шта откида, чија крв липти. Све се претворило у крваву гомилу крзна која је режала, скичала, помахнитало шкљоцала чељустима и гребла канцама.

Демонска маса се таласа од свакаквих наказа; сви жељни клања и људских душа. Стуштили су се са свих страна као поамне и прождрљиве звери гладне крви. Наста крвава сеча, у којој витезови не гледаше где секу или како убадају, већ само хоће да са себе скину демоне који гризу и канцама гребу. Ударцима њихових мачева и секира једва одолевају, јер силовито наваљују без икакве вештине већ само сировом снагом. Под ногама им се створи црвено блатиште, а киша која лије не стиже да спере сву крв са њих. Ногама су газили по одсеченим главама и удовима или се саплитали на мртве коње или псе. Јауци и крици рањених и умирућих помешаше се са покличима беса и победе док им демони чупају душе и прождиру их. Они најхрабрији посрћу, издишу, али ни гласа ни јаука не испуштају, већ у самртном ропцу одвлаче са собом још неког демона. И они који падну посечени, грчевито држе своје мачеве. Више ни силвани не могу да прате своје господаре јер су их надјачали демонски пси који силовито кидишу и кидају их на комаде до непрепознавања.

Киша престаде изненада као што је и почела, а хладан ваздух дуну са моћне Шар-планине носећи својим дахом сав смрад од људи, животиња и демона. Пробише се и први сунчеви зраци који као мачем расекоше густе и тмурне облаке. Сунчеви зраци снажно се понегде пробише до натопљене земље и испунише удолину светлом. Јутарње сунце обасја крваво бојно поље као усковитлано море телеса.

Метеж је бивао све већи, ларма ужаснија, испарења су се уздизала изнад бојишта, а крвави потоци су се сливали низ траву. У крвавом благишту леже гомиле мртвих тела, што људских или нељудских, што коња или силвана и демонских паса. Како ког витеза посеку, демони се као гладне хијене бацају на њега да му душу ишчупају док је још жив, јер се само тако њима могу нахранити и стећи нову снагу и моћ. Но, ниједан им се ратник не даде жив већ и последњим снагама пружаше отпор и падаше посечени. Јер своју душу за Господа чувају, а не мрачницима да је дају.

Усковитлала се маса демонска, па опколила са свих страна витезове у малим групама. А они чувају леђа једни другима, као брат брату и немилосрдно сачекују сваки напад паклених лешинара и хијена. Стушtile се мракаче и незадрживо секу коње, силване... храбре витезове. Сломљених оклопа и штитова, израђављени силовито кидишу на искежене бауке жедне њихове крви и душа. Звекет мачева и секира, злокобна шкрипа метала одзвања бојиштем.

Цар Силни, сав крвав и налик неком страшном бауку из најдубљег Ада, крчи својим Кладенцем пролаз кроз језиве телесурине јер хоће своју групицу витезова да споји са косингасовом како би се лакше одупрли безумној демонској навали. Док неки на њега замахују секирама или мачетинама, други га гризу или гребу као бесне звери. Све их он Кладенцем скида или одбија од себе, и не гледа где их сече ни када циче и цркавају. Гази кроз крвав глиб и преко посечених баука и води своје људе према Милошу Војиновићу. Види како око косингаса витезови посустају, падају под ударцима демонског сечива, а затим их бауци комадају не би ли им се домогли душа. Уплаши се цар за свог косингаса да неће сам издржати пред налетом бештија, па хита ка њему пробијајући себи и својима пролаз кроз густе зид демонских авети. Али ма колико Кладенцем посекао утвара, друге му се испрече, искежене у свирепом грчу док кидишу на њега. Када преко демонске масе која их је раздвајала угледа на вражјем коњу прилику умотану у црни плашт са капуљачом која је делимично крила аветињски бело лице, цару одмах би јасно да је то створ од великог значаја међу демонима. Није знао да је то био краљ Јова са својим озлоглашеним мачем Нагелрингом, за који се причало да ломи мачеве, оклопе, чак и

камење.

Вођа Дивљег лова, бесан што се није домогао змајевитог детета, окомио се на косингаса желећи да му истргне змајску душу из умирућег тела. Зато, не марећи нимало за своје демоне, потера свога коња преко њих и проби пролаз својим мачем. Обузет дивљом помамом, обруши се силовито на косингаса. Но, Милош Војиновић га спремно дочека и одби својим Драконом његове убојите ударце. Када Ерлкониг виде да је његов Нагелринг немоћан против змајског сечива, спопаде га напад лудила и урличући посече неколико својих демона који су му сметали. Ови, када видеше свога разгневног вођу, брже-боље одступише и препустише му косингаса. На све то, Милош се, онако како је само он умео, искезио у лице смрти. Његова дрскост још само више разљути Ерлконига, па опет потера свог коња на Милоша Војиновића. Овај се измакну, клекну и мачем му пресече ногу. Коњ болно зањишта и стровали се заједно са својим јахачем. Вођа дивљих ловаца спретно се дочека на ноге и без оклевања навали на косингаса. Замахивао је и мачем ударао што је јаче могао. Нагелринг и Дракон су севали варницама, а ударци су чини се најгласније одзвањали бојиштем. У њима, као њихова два бога да су одмеравали своју снагу и моћ. Када му косингас вештим ударцем изби мач из руке, овај се пренеражен укопа. Милош Војиновић крете на Ерлконига да га докрајчи, али га кроз леђа проби копље. Косингас се затетура и ухвати се за рану на грудном кошу из које је вирио кржави врх копља. Кроз масу демона, проби се на коњу Холда, задовољно се церећи над својим пленом. Непогрешиво је бацила копље.

„Препусти га мени!” викну јој Ерлкониг. „Ја сам се борио са њим!”

„Не!” зарежа бесно она још са коња. „Његова душа је моја!”

Она се из скока нађе крај косингаса и ухвати га за главу обема рукама, али дотад се Душан са својим витезовима проби до њих и јурну на Холду претећи Кладенцем. Она се прену угледавши горостаса од цара Силног, накрвавог и искеженог попут звери, па устукну. Уто му у сусрет навали маса демона која је дотад стрпљиво правила обруч око мегдана и у последњем трену спасише своју господарицу. Опет наста страشان метеж и клање, па се силни злодуси залетеше и на повређеног косингаса, који коначно клону на колена и предаде душу

Господу свом.

Када Душан виде да ће га демони измрцварити, уз мучан крик проби се до њега. Својим Кладенцем раскрчи све зло око себе и стаде над палим јунаком да брани његово накрваво тело. Низ образе се цару цеде крв, сузе и зној, али камена мишица му чврсто држи балчак мача и непогрешиво сече све што му се нађе надохват сечива. И остали витезови окружише тело косингаса, бранећи га као своју највећу светињу.

А како му је Ерлкониг био надохват мача, Душан разјарено навали на њега. Овај једва успе да одбије његове снажне ударце, па се затетура уназад и умало не паде преко мртвих. Душан осети да је овоме крај близу, па навали још жешће и замахну мачем право овоме у главу. Краљ Јова му хитро испречи свој Нагелринг, али овај пуче као трска под ударцем Кладенца. Израз забезекнутости оста му на лицу када му вилинско сечиво одсече главу.

Па ипак, Холда је са свога коња охрабривала демонске крвнике да јуришају не марећи што јој је краљ Јова пао. То није сметало ни бездушницима који га очас прегазише наваљујући на малу групу змајских ратника.

У тренутку тог ужаснућа, Душан појми да им нема спаса, да ће зло надвладати и да ће сви скончати у крвавом благишту. Нису могли да се одупру овом безумном гневу и мржњи који не знају за страх, замор или бол. Гледао је како демони черече његове витезове, а они женског обличја их касапе и масакрирају. Демонски пси су кидали и комадали силване који су се последњим снагама борили...

Наједном, један страшан и продоран крик надјача громорно талабукање бојишта. Језа проструји кроз све као ледени вихор који кочи од непојмљивог ужаса. И демон и човек, и алавук и силван - сви се заледише у тескобној грози, коју изазива крик из најмрачнијих дубина сваке подсвести. У зачудности трена, сви се укопаше у месту јер их страх ненадано обузе.

Душан се окрену и угледа како са врха брда Глава једна усамљена прилика јури на белом коњу. Када је раширио руке, плашт му се усковитла и поприми облик змајевих крила, а шлем изглед змајеве главе. Цар одмах препозна у њему Змаја од Јастрепца како са мачем у

руци лети на свом Волују низ падину право у крварију у њеном подножју. Хтеде цар да се обрадује, али схвати да коњаник јуриша сам у погибелном нападу. Већ трен касније опет се земља затресе од истог крика и иза врха брда, у ваздух се вину један големи змај, који својим раширеним крилима заклони сунце. Беше толико велики да се брдо под њим учини мало, а коњаник на белом коњу као миш наспрам орла. Хук успореног лепета огромних крила чинише се као дување снажног ветра, који носи све са собом. На његовој великој глави истицаше се два крупна смарагдна ока, а змајева крљушт на јутарњем сунцу блесну модроцрвеном бојом. Својим дугачким репом додиривао је тло и како се полако кретао, тако је копао ров дубок као речно корито.

Такав ужас обузе Дивљи лов кад угледа свог древног непријатеља да их више од половине испусти оружје и нагна се дивљим бегом на супротну страну. Наста таква пометња међу њима да су се неретко међусобно сударали бежећи од страшне смрти. Дрхтавим и сметеним крицима потражише спас бежећи као без главе са бојног поља. Али, ред Змаја не оста збуњен већ се даде у потеру за њима и кажњаваше их немилосрдном сечом и одмаздом за сваког палог друга и силвана.

Ни големи змај Виден не остаде да лебди у месту, већ се са неколико јаких замаха крила стушти на демоне који избезумљено бежаше од велике сенке, која се ширила над бојним пољем. Знали су они добро зашто беже, јер уследи оно чега су се највише прибојавали. Уз громогласни урлик змај дуну пламену лопту, која у мигу спржи на десетине демона и њихових паса. Па када се још обруши на њих као орао на кокошке, својим великим канцама покоси их небројено много, а неке похвата и смрви. Од силине лепета крила оборио би оне испод себе, а неки од ужаса нису смели ни да се придигну. Ред Змаја их настави косити без милости, режући их својим љутим сечивима.

Ако је Дивљи лов напао брзо, сада је још брже не осврћући се бежао. Раштркани у свим правцима покушавају да умакну змајевом гневу и пламену, но његовим смарагдним очима ниједан није могао да побегне. У прелету би их зграбио својим великим канцама и смрвио у безличну крваву масу. Пламеном куглом би их спржио до непрепознавања. Бојиштем се више није чуо звекет оружја од његовог бесног урлика, од кога би се затресла земља, и од вриске и кукњаве

пренеражених демона који су главом без обзира бежали на све стране. А он их је вешто ловио као што кобац хвата живину. Нису могли умаћи његовом оштром погледу и гневу. Јер змај је природни непријатељ демонским бездушницима и своју земљу брани до последњег даха.

А како су у страху брзе ноге, тако ред Змаја убрзо одустаде од потере и врати се на бојно поље да спасава своје рањенике. У крвавом благишту лежале су гомиле мртвих и тек би понеко давао знаке живота. Умируће демоне би одмах докрајчили, а рањене витезове и силване су извлачили испод мртвих.

Душан би запањен када на бојишту угледа само педесетак својих змајевитих витезова на ногама. Ни сам није знао колико је посекотина или модрица задобио, али је био срећан што је још могао да хода. Вукао се по крвавом пољу гледајући у мртва лица пријатеља, не верујући да их више нема.

Наједном, угледа некакву крваву масу како му пузи у сусрет. На предњим шапама његов Змајар вукао је патрљке од задњих ногу, а на телу су му зјапиле страшне ране. Душану брада задрхта када му се његов силван сручи под ноге тихо зацвилевши. Дошао је свом господару. Он се спусти на колена, подиже му главу и приљуби је уз своју.

„Део мене одлази са тобом, брате мој” прошапута Душан.

Када га поново погледа у очи, оне беху укочене и цаклише се. Душан га подиже и крену по бојишту тражећи свога коња, са кога беше одавно збачен. Није знао ни да ли је жив. Уто, угледа старог Војина како се држи за главу и полако се клати над нечијим телом. Одмах је знао да ту лежи косингас Милош Војиновић и срце му се још више стеже.

Када успут сретe Бранка Младеновића, накрвавог и поломљеног оклопа, како води свога коња, без размишљања му рече:

„Јаши до двора, Бранко. Доведи неколико запрежних кола за рањене и мртве.”

Овај само климну главом, узјаха свога коња и галопом напусти бојиште. Душан спусти свога Змајара и приђе Војину, који оплакиваше свога сина док му брисаше крваво блато са лица. Шта рећи уцвеленом оцу када ниједна реч не може да му ублажи тугу? Цар се загледа у

мртво лице косингаса, па просто не може да верује да је мртав. Каква је ово победа када их је толико за њу пало?

Приђе им Змај од Јастрепца на Вољују и сјаха. Врати кржави мач у корице и приђе им са речима:

„Болан је ово дан за оца који изгуби сина и црн дан за земљу која оста без свог косингаса.”

„Дошао си у последњем трену” рече му Душан. „Сви бисмо овако скончали... Змај Виден нас је спасао.”

„Како вам не би помогао када је ово његова земља! Он је чувар Световидовог храма!” рече вилењак. „Не може да допусти да је укаљају демонске силе.”

„Остало нас је мало, и тек понеки силван једва мрда,” вајка се Душан. „Ни свога коња не могу да нађем!”

„Битке су увек некоме горке, царе,” рече Змај од Јастрепца. „Нечији отац, син или муж увек погине. То су људи који су за собом оставили породице, неко ће да их оплакује... А за косингасом ће цела земља туговати.”

„Поноси се својим сином, Војине.” рече му Душан и стави му руку на раме док је овај лио сузе за сином. „Храбро се борио и уздигнуте главе је отишао пред наше претке.”

„Слаба ми је то утеха, царе,” рече Војин кроз сузе, па дохвати Милоша и подиже га. „Некада сам га овако носио као малог... а сада га носим мртвога.” Када то рече, изнесе га са бојног поља и спусти на чисту и неукаљану траву, и оста крај њега.

„Како ће сада земља без косингаса, Змаје?,” упита Душан.

„Ништа се не дешава без разлога” рече овај. „Ако је Милош Војиновић отишао, то значи да долази други косингас.” Када то рече, сагну се и из блата подиже мач Дракон, који је Милошу дао када је овај постао косингас. „Изгледа да је време да овај мач пређе у руке другог јунака.”

Затим се обојица загледаше у змаја Видена како у даљини прогања остатке Дивљег лова. Понекад би се изненада обрушио на земљу или би бљубао ватру по њима. И није одустао док и последњег није убио или отерао из своје постојбине, земље змајева.

Око поднева је стигло десетак запрежних кола у која су утоварени

мртви и тешко повређени витезови и силвани. У тишини и тешка срца, колона је полако кренула назад на двор, где су нестрпљиво чекали живе, а са неизрецивом тугом пале јунаке.

Те вечери густ црни дим дизао се са Паун-поља, где су гореле ломаче.

Војвода Војин је умро од туге већ те зиме. Његово срце није издржало губитак свог прворођеног сина.

ГЛАВА ОСАМНАЕСТА - АВГУСТ 1347. ГОДИНЕ

„Смрт је чаша поредуша.”

Издала си ме, Фрејо! заори се мрачним тунелима Итугенин глас. „Прекршила си наш пакт својом издајом! ”

„И мене си напала!” додаје бесно Умај. „Хтела си да ме убијеш!”

„Вас две сте ме прешле! узвраћа љутито Фреја. „Ви сте криве за овај пораз!”

„Ми криве?” зачуди се Итуген. „Ти си открила витезовима где ће Дивљи лов да се појави! Иначе никада то не би сазнали! Умај каже да си ти довела једног витеза до деришта и затим си је напала! Зашто? Није тако договорено!”

„Вас две сте ми прећутале да ћете отети то дете! ”

„Морале смо нечим да намамимо Дивљи лов!,” одговара Умај.

„Обећале смо им то змајско дете иначе не би пристали да дођу! А ти си све покварила!” искезила се Итуген. „Издала си нас, проклета била! А могли смо да их уништимо! ”

„Требало је да ми кажете шта смерате, а не да иза мојих леђа кујете завере!” одмахује руком Фреја. „Нисте смеле то да урадите!”

„Зашто си рекла том витезу где да нађе усуда? Зашто?,” пита је Итуген.

„Усуд?” зачуди се Фреја. „Чији је он усуд? Опет нешто кријете од

мене!”

„То се тебе не тиче! Зашто си нас издала?”

„Онда се ни вас то не тиче!,” љутито ће Фреја. „Одлазим из овог вештичјег брлога!”

Окрену се да крене, али Итуген јој довикну.

„Стани! Не можеш да идеш!... У реду! Добро!” попусти Итуген. „Ми смо на истој страни, не смемо ништа да кријемо једна од друге!”

Фреја се окрену ка Итуген и врати се.

„Шта си ми прећутала?,” упита је она.

„То дериште је усуд мога штићеника” рече Итуген. „И зато мора да умре.”

„Побогу, Итуген, ти као да не знаш да се против усуда не можеш борити” смеје се Фреја. „Ако му и одложиш смрт за коју годину, она ће га ипак сустићи... То му је усуд”

„Знам, али обећала сам му да ћу учинити све да му помогнем” рече Итуген. „Али цар Силни ми је главна препрека и брига! Њега морам да уклоним.”

„И мени је исто колико и теби” рече Фреја.

„Зашто си нас одала када смо могле коначно да га се отарасимо?” пита је поново Итуген.

Фреја заћута размишљајући да ли да им открије тајну. Можда би се заиста све другачије завршило да су биле искрене једна према другој, уместо што су себично криле своје тајне.

„Твој усуд је једини који може да узме копље светог Георгија из руке кипа... Због тога мора да остане жив. После може и да умре,” рече Фреја.

„Да узме копље? Он једини?” зачуди се баба, па се замисли. „Како знаш да само он може да узме то копље? Ја за то не знам.”

Фреја на то оћута, али схвати да даљим сукобом ништа неће постићи. Није имало сврхе више крити било шта, јер у противном, долазиће и даље до неспоразума и неслагања међу њима.

„Один је једном давно украо главу Миноја, једног од синова Европе и Зевса, која је служила за прорицање, и у његовим очима ми се то показало.”

„Он ју је украо?” изненади се Умај. „Кажу да је Минојева глава

непогрешиво откривала и далеку будућност... Ми не можемо да видимо далеко напред.”

„И да тим копљем можда убије баш мога штићеника, је ли?”

„Неће, јер ћемо му га узети из његове мртве руке” рече Фреја. „Али мора да буде жив да би га узео. Једном нам умало није успело да оженимо цара Силног нашом штићеницом! Све је било уговорено и њихово посланство је дошло по принцезину руку, али у току ноћи је убијена. Неко нас је предухитрио и отровао принцезу Јелисавету.”

„Ко?”, упита Умај.

„Не знам... Ко год да је то урадио, био је врло вешт.”

„Мене је брига за то ваше копље, ја хоћу његову главу што пре!”, ушета се баба. „Ако усуд поживи толико да га узме, он ће кренути сигурним кораком својим судбинским путем и ни ја више нећу моћи да га зауставим... Он мора да умре док је још мали!”

„Ако умре сада, ми се нећемо никада докопати копља!” узвикну Фреја.

„Зашто сте уопште толико сигурни да ћете моћи касније, када одрасте?”, упита је Умај.

„Јер и ми имамо некога на њиховом двору.”

„Зашто сте толико запели за то копље, Фреја?” упита је Итуген. „То је само реликвија. Нека је тамо где је и досад била. Зар није важније уништити усуда и његовог заштитника?”

„Како кад их чувају змајеви?” завапи Фреја. „Одвајкада живе у слози! И вилински свет им је наклоњен! Из похоте змаја и жене рађају им се највећи јунаци, а тек они који се роде из љубави вила и тих јунака! Имају застрашујуће моћи! ”

„Нико није непобедив, нити су они бесмртни, Фрејо!” умирује је Итуген. „Довољан је само... један убод у леђа или... горак отров да се решимо тих... јунака. Зашто вам је толико важно оно копље?”

Сада се Фреја од муке ушета. Било јој је тешко да призна оно што ју је тиштало. Итуген примети да постоји још нешто, али није хтела да наваљује на њу. Осетила је да ће јој она сама рећи. Тешко је признати своју немоћ.

„Тебе, Итуген, не море наше бриге” напослетку ће Фреја. „Твој монголски народ је остао теби веран... док се наш окренуо другом богу.

Све је мање поклоника старе вере, хришћанство се шири светом. Дошла су тешка времена за нас, јер ако се не додворимо народу, заборавиће нас, а заборав убија.”

„Шта хоћеш тиме да кажеш?” пита је Итуген. „Са ким сте склопили пакт?”

„Видиш ли да и неки стари богови полако прилазе хришћанском богу. Нико не може да му се одупре. То морамо и ми да не бисмо нестали.”

„Коме сте обећали копље светог Георгија?”, пита Умај.

„Римском цару Карлу,” рече ова кратко и шири немоћно руке. „Немамо куд... Морамо да му га дамо. Његови претходници су се већ докопали Плаштенице и Лонгиновог копља, а већ дуго желе и ово копље. Само тако можемо да задобијемо милост цара и повратимо веру народа.”

„Вараш се, Фреја,” одмахује главом баба. „Надаш се да ће вас прогласити свецима, па ћете наставити да живите? Какав је то живот? Да служите неког хришћанског бога?”

„Многи су му већ пришли; и већина словенских богова,” вајка се Фреја. „Нема сврхе опирати се, Итуген. Превише је моћан за нас, сви народи му се клањају, боље је придобити његову милост него бити уништен.”

„Ви сте слабићи када сте то допустили,” смеје се Итуген. „У мом народу је и даље чврста стара вера.”

„Ми смо се борили, али хришћанство је мачем и огњем искоренило стару традицију, а храмови су порушени до темеља. Нада још постоји за нас ако цар Карло добије то копље.”

„Ја не могу да допустим да усуд закорачи путем који ће га одвести до мога штићеника, са тим копљем или без њега!” узвикну Итуген.

„А ја не могу да допустим да га убијеш јер ћемо остати без копља!”

Обе ућуташе и само се гледају. Знају да нема сврхе да се боре једна против друге. Циљеви су им били слични, али временски се нису подударали. Итуген је желела да што пре убије Милоша, а Фреја тек након што узме копље светог Георгија. Али, у нечему су се слагале.

„Хајде да оставимо по страни то дериште” рече Умај. „И прво уништимо цара Силнога.”

То је одговарало Итуген. Он јој је био највећа препрека, већа од Милоша. Уосталом, и да он убије њеног штићеника Мурата, она ће свој план да оствари, овако или онако, то је већ видела у огледалу Толи. Али, дала му је своју реч. Није смела да прекрши пакт јер јој се то може осветити. Обоје су везани светом заклетвом и запечатали су је крвљу. Чекаће праву прилику, а дотле...

„У праву је моја кћерка Умај” рече напоследку Итуген. „Преча нам је брига цар Силни... Штета што смо пропустиле ову прилику са Дивљим ловом. Чујем да се Холда једва извукла, а да је Ерлкониг пао. Сигурно нас она проклиње.”

„После овога, сигурно више никад неће закорачити у земљу змајева” рече Фреја.

„Бар смо се отарасиле косингаса... Биће нам лакше,” рече Итуген.

„Време је, дакле, да употребиш своју штићеницу, мајко” рече јој Умај.

„Да.. ”рече ова замишљено. „Бојим се да то неће ићи тако лако. Ем су људи тако спори у свему што раде, и ужасно су поводљиви и похлепни, ем цара Силнога добро чува Мокош... Морамо најпре њу да надмудримо.”

ГЛАВА ДВАДЕСЕТА – пролеће 1350. године

„Од рођене тикве дршка.”

Откако му је долазило млетачко посланство прошле године, Душан је безуспешно покушавао да приволи Јована Асена, Јелениног брата, да дође на двор и да му положи рачуне за примедбе које су не само Млеци имали против њега, већ и његов протовестијар, односно царски благајник Которанин Никола Бућа. Месецима му је цар слао гласнике позивајући га да дође на двор у Призрен, па у Паун-поље, али овај се упорно оглушавао одговарајући да ће доћи првом приликом, чим доврши важна посла. Душана би то разгневило јер ниједан његов поданик није се тако осионо понашао, иако је он био попустљив према својим великашима. Откако му је дао намесништво Валоне, стално су му пристизале мање или веће жалбе на његов рачун. Наравно, највише их се односило на превелике царине, намете за трговце, зеленаштво, а најновија жалба коју му је млетачко посланство уручило односило се на пљачку једног млетачког брода, који је доживео бродолом покрај његове обале. Оно што га је такође немало изненадило били су извештаји о Асеновим спорадични сусретима са његовим полубратом Симеуном, намесником Епира. Њихове земље су се граничиле.

Можда га је ипак највише болело што је његова супруга Јелена безусловно бранила свог брата Асена упркос томе што је свима на

двору било јасно као дан да се човек бави само сплеткама од првог дана када је са породицом дошао из Видина, у Бугарској, у ју.

„Ниси могла гори мираз да ми донесеш” говорио јој је Душан јер је дошавши из Бугарске да се уда за њега, повела и свога брата и његову породицу.

Никада му није било јасно зашто је Јелена била толико везана за њега. Знао је он да је она свесна тога, али кад год би је питао, она је кратко одговарала:

„Брат ми је, какав је, такав је.”

Ипак, Душан је сумњао да је посреди и нешто друго. С обзиром на то да ни сама царица није уживала посебну наклоност дворјана, који су је иза леђа називали Рогозна због неких сплетки, па и тровања, Душану се чинило да су брат и сестра заједно били умешани. Поготово је нестанак његових старих сабораца Каравида Фратнута и Ђурђа Илијића био сумњив, па су неки упирали прсте на на њих двоје. На крају је и сам дигао руке од тога, пошавши од себе самога, јер је морао признати да ни он није могао да обузда своју царицу, па ваљда тако није могла ни сестра брата.

Али овај пут, кап је превршила чашу и Душан је био одлучан да преслиша саможивог Асена, да га изгрди и упозори да му не квари ионако климаве односе које има са Млецима. Већ је смислио како ће да га се отараси, па макар се Јелена на њега љутила. Само је чекао прави час да му упути ултиматум, а сада му се прилика указала.

Коначно, тог пролећа, почетком маја, Јован Комнин Асен дошао је на двор у Паун-пољу. Док га је Душан чекао у престоној дворани, Јелена је седела на престолу до њега и опет планирала да брани брата. Његов покушај да насамо разговара са Асеном одмах је пропао, јер Јелена није желела да их остави саме и по сваку цену је инсистирала да буде присутна. И Душан је опет попустио.

„Не буди окрутан према њему” рече му Јелена. „Није он крив. Обичај *jus naufragii* даје му право да опљачка брод кога задеси бродолом крај његове обале.”

„Не брани га више, што је много много је,” строго ће Душан. „Знаш колико су нам Млеци важни, а он нам квари односе са њима.”

„Он ми је брат, Душане... Немам никога другог.”

„Брига ме, мени није ништа.”

„Ја сам ти супруга!” изненади се Јелена.

„Ти јеси, он ми није ништа.”

„Шурак ти је!”

„Брига ме, не треба ми такав шурак, нити сам тражио да га доведеш у ју,” бесно ће Душан, загледан у врата очекујући да се овај појави. „Од првог дана си својеглава! Боље би ти било да нас двојицу оставиш саме, а да ти одеш да надгледаш припреме за вечерашњу гозбу.”

„Мени је место крај тебе,” рече Јелена. „Ипак се контролиши... Због мене.”

„Боље би ти било да га испиташ зашто се у тајности виђа са твојим миљеником Синишом” рече Душан, а Јелена разгорачи очи. „Кажу да су се у неколико наврата састајали.”

„Није могуће.. ” изусте Јелена.

Уто се отворише врата и у дворану уђе један висок, мршав човек од око 45 година, дуге косе и кратке браде. Имао је испијено лице са израженим јагодицама на коме штрчи орловски нос изнад танких усана. Душан је одувек осећао одбојност према људима који имају танке усне. Сматрао их је злим и тешко је крио своју нетрпељивост према њима. Асен је био ожењен Аном из Видина, која је била савршен партнер за похлепног и амбициозног човека као што је био Асен. Зато му је и дао Валону, да оде што даље од њега.

„Преузвишени и милостиви царе!” узвикну Асен. „Долетео сам на први твој миг! ” Па се дубоко поклони неколико корака испред Душановог престола.

„Камо среће да је тако, Асене” мртав озбиљан ће Душан. „Месецима ти шаљем поруке.”

„Неизбежни царски послови!,” слеже раменима Асен. „Знаш да твоју вољу спроводим у Валони... Поздрављам те, најдража сестро!,” рече он поклонивши се и Јелени. Она му упути осмех и климну главом.

„Да ти спроводиш цареву вољу.. ” започе Душан, па му баци у руке свитак са млетачким приговорима, „онда не би пљачкао туђе бродове!”

Асен ухвати свитак, али га не отвори. Знао је шта пише у њему. И није га се тицало. Одувек је био упоран у остваривању свог наума, а

када му се укаже покоја неочекивана, а златна прилика, онда би је без размишљања искористио. А неспоразуме би изгладио преко своје сестре.

„Не схватам, царе, зашто се Млеци жале када је моје право да присвојим оно што спасим са брода од потпуног уништења!” Шири руке у чуду овај непријатан човек. „Зар је боље препустити да то море прогута и да се подаве онолики људи?”

„С обзиром на то да си их продао у ропство, неки су сигурно пожелели да си их оставио да се удаве” мирно ће Душан, а радије би га задавио голим рукама.

„Млеци немају право да се икоме жале јер ја имам право на *jus naufragii*, а то значи..

„Знам шта значи, Асене” прекиде га Душан. „Али тај поморски обичај више не стоји. Све поморске земље су га се одрекле још пре 100 година!”

„Ја то сад први пут чујем” прави се невешт Асен. „Додуше, тек однедавно сам намесник у Валони... Ако је тако, извињавам се и теби и Млещима. Лично ћу им упутити посланство са мојим најдубљим извињењем!”

„Ако прочиташ њихове притужбе, видећеш да траже да се ти људи врате живи и здрави, или велику одштету како за њих, тако и за опљачкани товар” рече му Душан.

„Онда је боље да им ти пошаљеш посланство са извињењем” промрмља кроз браду овај, па онда настави са чуђењем: „Чему толика хука и бука због шачице сиротиње?” „Јер та шачица припада фамилији једног од чланова Савета десеторице!” нагну се према њему Душан. Почео је да губи стрпљење јер се Асен наивно правио невешт. „А пошто имаш врло добре односе са њима, сигурно знаш ко су они.” „Уф..” Асен обриса зној са чела. То очито није знао. Савет десеторице беше један од најважнијих органа у млетачкој влади. „Нисам знао.”

„Где су сад ти људи? Можеш ли да их вратиш у Венецију?” „Па... овај... Не знам,” збуну се Асен. „Продати су... трговцима робљем... Одведоше их некуд.”

„Онда ти саветујем да похиташ назад у Валону и да кренеш трагом тих трговаца и вратиш те несрећне људе њиховим породицама,” рече

му Душан.

„Да, да, царе милостиви!” Поклони се овај. „Сутра израна одмах крећем!”

„Не чекај до сутра, већ крени данас.” казује му Душан.

„Али, вечерас је гозба, па сам мислио.. ”

„Имаш преча посла него да се гостиш.”

Асен заћута, па погледа Јелену, тражећи помоћ. Душан то примети, па када ова зину да нешто изусте, он подиже руку да је ућутка, па рече:

„То није све, Асене... Шта је ово?,” па му баци у руке још један свитак.

Овај га отвори дрхтавом руком и летимично га погледа. Одмах га препозна.

„То је рачун за продату стоку, шећер и бибер,” изусте овај. „Све је како треба.”

„Није све како треба, Асене,” исправља га цар. „Погледај потпис.”

„Да, потпис је мој.”

„На ком језику си потписао своје име и титулу?”

Овај оћута и зацрвене се у лицу. Ако је Јелена мало пре и желела да му прискочи у помоћ, сада је одустала. Умела је да препозна у Душановом гласу онај тон када је најбоље да ћути и да се повинује његовој вољи.

„Потписао си се на грчком! заори се престолом двораном. Асен се тргну. „Јеси ли ти Грк?... Јеси ли Ромејац?... Зашто се ниси потписао својим писмом? Зар ти ниси мој чиновник?... Да те није Кантакузен поткупио? За кога ти радиш?”

„За тебе, царе милостиви!” Клекну овај у страху. „Ни за кога другог, кунем ти се Свевишњим! Тако ме туђе очи не водиле! ”

„Немој двапут то да кажеш, Асене!” викну Душан, па махну руком, отпустивши га. „Ти стално понављаш како спроводиш моју вољу... Ако је тако, онда има нешто што можеш да урадиш што би било од значаја за царевину...” Асен зину да пита шта, али Душан подиже руку као знак да га не прекида. „Разведи се од своје супруге и ожени се са Аном Палеолог Ангелином, мајком Нићифора Орсинија. Тај савез нам је потребан, како бисмо надвладали Кантакузена. Радим и на томе да разведем Нићифора од његове жене Марије, Кантакузенове кћерке!”

Царица немо, али забезекнуто гледа у цара, па просто не може да верује шта чује. Зар тако нешто да одлучи а да њу не пита? Само што обоје углас не узвикнуше, овако само се Асен огласи:

„Зар да се оженим том тровачицом?”

„Тровачицом?” Прави се Душан као да не зна о чему се ради. „Зар бих свог брата Симеуна женио са Томаидом, из породице тровача, да је то истина?”

„Али, царе...” Закука Асен, али Душан опет подиже руку.

„Служиш ли ти свом цару или не? И коме онда служиш? Кантакузену, можда? Или, можда да те вратим одакле си дошао?”

„Не, преузвишени царе!” Завапи Асен. „Твоја жеља је моја заповест, биће како си наредио! ”

„Губи се, онда! Бићеш обавештен о женидби... И сам изглади неспоразум са Млецима како знаш и умеш! Од мене не очекуј ништа!”

Асен се поклони неколико пута заредом, па све унатрашке хода према вратима. Најрадије би се окренуо и потрчао, али не сме. На крају, шмугну и не погледавши Душана или Јелену.

„Дабогда омастио својим вратом личину!,” прокле га Душан.

„Био си превише окрутан, Душане,” рече љутито Јелена уставши. „Како можеш да жениш мога брата без питања? Откуд ти то да га ожениш том... тровачицом? А знаш каква је то породица! Мораш да повучеш своју одлуку!”

„Онда се ни Симеун неће ожени са Томаидом!” Повика Душан. „Ако он може, онда ће и твој брат!... И нећу више да чујем ни реч од тебе! Боље би ти било да се позабавиш гозбом него што пушташ Марију да она све организује! После ће ти ђаво бити крив! ”

„Кад се пре она умешала?” зачуди се Јелена, претрнувши од страха. „Све ће нас потровати!”

„Ваљда прво пробаче хране,” задиркује је Душан.

Јелена журним кораком изађе из сале, мрмљајући нешто себи у браду. Душан оста сам. Сетио се свог драгог пријатеља и саборца Милоша Војиновића. Срце му се стегну.

„Неће ова гозба бити иста без тебе, драги мој,” рече он замишљено наглас. „Али, пићу за твоју душу... и за душе свих палих пријатеља и силвана.”

То вече, у салу за гозбе сјатило се много позваних севастократора и логотета, челника и војвода, кесара и жупана, деспота... сви са супругама, ако су их имали. За дугачким столом седело је педесетак људи, а цар и царица су седели на челу, једно наспрам другог. На великом огњишту наред сале окретала се дивља свиња, а на столу су већ биле послужене јаребице, фазани, јагњетина, разне друге ђаконије од меса и хлебови. Под светлом бакљи са зидова и свећа на столу светлуцало је златно и сребрно посуђе, пехари и бокали са вином или ракијом, крчази са пивом. Сви гости су били лепо одевени по византијском протоколу, са дугим огртачима, црним или зеленим, украшеним златовезом, бисерима. На дну сале је стајао оркестар од свирала, лаута, труба, добоша, а песме је певао протопсалт, главни певач. Дуж зидова је стајала, на сваких неколико корака, царева алеманска гарда. Иза цара је стајао капетан Палман, а иза царице његов сестрић Георг. Било је весело и сви су били раздрагани. Цара је служио ставилац, млади Лазар Хребелјановић, који се бринуо да цару буде све под руком и да ни у чему не оскудева. Душану је момак био драг и сваки пут би се осмеживао када би га овај служио. Његова вредноћа и посвећеност послу није прошла неопажено код цара. Приметио је колико се разликовао од његовог оца Припца, који никад није показивао жељу да напредује у служби. Те вечери је он служио царицу Јелену.

У једном тренутку Душан уста са пехаром у руци и сви ућуташе:

„Навикосмо да нам здравице држи наш предобри Милош Војиновић, који беше вешт са речима и шаљивог духа. Но, земља га је узела исто онако како нам га је и дала, а сада он сигурно међу анђелима седи и смеје нам се одозго. И њему и другим јунацима који падоше храбро од злодушника посвећујемо први гутљај...” Када то рече, одасу на земљу мало вина из пехара, што урадише и остали, па настави. „Иако невичан у здравицама, казаћу вам овако: Дај, Боже, свима нама свега до воље, а без невоље: круха, вина, меда, млека, сребра, злата и свакога добра од тебе, Господине, послата; понајвише здравља јуначкога чему смо се у младости дичили, у старости хранили, и господара Бога славили и хвалили. А највише, Боже, дај нам чисту душу на умрли час како нам је била и на крштени дан!”

Сви подигоше своје пехаре и наздравише цару и једни другима. Веселе се настави, па убрзо стадоше да се ређају разни забављачи које је ретко ко гледао. Сви су били обузети разговорима, шалама и смехом. Тако наступише жонглери, плесачи, гутачи ватре... а онда се појави један човек огрнут црним плаштом носећи велику корпу од прућа са једним дворским слугом. Имао је дугу и неуредну црну косу, дугачко лице и необично крупне очи.

Нико ни њега не би приметио, него он поче белим каменом да црта круг око себе, па многи знатижељно посматраше шта то смера. Но, када и та двојица изручише на под гомилу змија, они најближи њему поскакаше на ноге, а жене вриснуше. Сви се узврпољише, жене побегоше на другу страну стола. Чак и гарда крену напред, али устукну пред свакојаким отровницама које се размилеше уоколо. Душан погледа Палмана, а овај му показа руком да не брине, па рече гласно да га сви чују:

„Часна господо, не страхујте! Овај човек је змијар и показаће вам како уме да овлада овим змијама!”

Ипак, никоме не би свеједно јер је по поду милело бар стотину змија разних врста и дужина. Беше ту шарки, поскока и ко зна чега још што није својствено овим крајевима, а што је својим опасним изгледом плашило и мушке и женске главе. Музичари престаше да свирају, па се збише у један ћошак и отуд вире један другоме преко рамена.

Тада незнанац извади једну малу врбину фрулу украшену којекаквим непознатим знацима, седе на под унутар круга, па засвира неку пискаву мелодију, од које се све змије укопаше у месту. Беше чудесно гледати како та створења слушају и реагују на мелодију, јер када он промени тон, оне стадоше да пузе ка њему, али ниједна не пређе бели круг него се код њега зауставише и миголје се у месту. Као да ударају у неки невидљив зид и не могу да пређу ту чаробну границу. Гомилају се једна преко друге, шиште и палацају рачвастим језицима.

Никоме ипак не би пријатно у друштву толико гмизаваца, мада су сви чули за змијаре, те тајанствене људе који су умели да омађијају змије. Кажу да они имају пакт са змијама, да их ни за живу главу неће убити, а ни оне њих угристи. Увек знају где се крију и непогрешиво их

налазе по рупама или испод камења.

„Змија се убија само једним ударцем” рече незнанац, па дохвати једну шарку из гомиле и окачи је себи око врата као да је венчић од цвећа. „Удари ли се два или више пута, убијена змија ће увек да оживи. Чак и да је размрскају, она проживи.”

Сви су згрожено гледали када настави да узима змије из гомиле и да их качи на себе не плашећи се да ће га ујести. Оне су се полако увијале око њега, гмизале му по глави, лицу, рукама, телу... као да мазе свог најдражег. Змијар затим опет засвира у фрулицу, а оне се разиђоше од њега у свим правцима, али кад стигоше до стола, он промени мелодију, па све кренуше на леву страну. Чим промени мелодију, оне се окрену па крену на десну страну, вођене неком чаролијом само змијару знаном.

То на срећу присутних не потраја дуго, па када змијар окрену корпу на страну и засвира опет неку мелодију, оне саме, све до једне, послушно уђоше у њу и он је поклопи. Присутни наградише змијара аплаузом, а он се без речи повуче, а весеље се настави.

Гостило се до после поноћи када су се сви разишли по собама. Само је послуга остала да чисти и поспрема за њима.

Цар и царица су се припремали за спавање. Као и обично, Јелена се прва увукла у кревет док је Душан стојећи прегледао важна документа. Он примети да је она опет легла на његову страну кревета. Умела је повремено да то ради, правдајући се да воли да спава на његовом месту и да јој то причињава задовољство.

„Опет ти” рече јој он.

Она оћута и само се смешка покривена до гуше.

„Тешко заспим на твојој страни кревета” рече он.

„А ја лепше спавам на твојем месту” осмехну се она.

Цар стаде да тражи нешто међу хартијама на столу, узе један новчић и баци га Јелени на кревет.

„То ми је Никола Бућа вечерас дао,” рече он.

„Шта је то?”

„Погледај мало боље.”

Јелена узе новчић па га окрену према слабом светлу, које је допирало од мангала. Осмех јој нестане с лица.

„Твој брат је почео да кује свој новац.”

Јелена ћути и загледа новчић. Зна да нема сврхе да га брани, али ипак рече:

„То си право дао и другим својим намесницима, зашто не би и он?”

„Тачно...” рече Душан, па крену ка постељи. „Али, они не кују свој новац на грчком језику

„Мислиш да се потајно договара са Кантакузеном?”

„Не знам, али знам да се састаје са Симеуном.”

„А Симеун са Кантакузеном?”

„Није искључено” слегну раменима Душан, па се увуче у постељу. „Обојица би радо мене уклонили са престола.”

„А не заборави да је... твоја маћеха Гркиња. Палеолог.”

„Можда се спрема нека завера, морамо широм да отворимо очи.”

„Ако је тако, онда је и Урош у опасности.»

„Мораш престати да слепо браниш брата,” упозори је Душан. „Додворава се Млечанима, Ромејцима, Симеуну...”

„А ти престани да браниш Симеуна” узврати му Јелена. „Ваљда видиш да он и његова мајка желе сву власт.”

„Договорили смо се, Јелена,” рече он и окрену јој леђа. Убрзо је заспао.

Јелени још дуго није долазио сан на очи. Размишљала је о ономе што је данас чула и била је љута на свога брата, ако јој је заиста радио иза леђа. На крају, одагна тешке мисли да би могла да заспи. Ушушка се под покриваче и зажмури.

И двор утону у мир и тишину. Само би се периодично чуо бат корака страже која се смењивала по ходницима. Све је само наизглед било мирно, јер из неког ћошка у царевим одајама извири једна рогата змијска глава.

Удаљену и нечујну чаробну мелодију фруле само је она могла добро да чује, јер у оближњем шумарку, седећи поред мале логорске ватре седео је тајанствени змијар и свирао у своју фрулу. Чаробни звук досезао је до змије и контролисао њено кретање и понашање. Пре него што је изашао из двора, змијар је из вреће неprimетно извадио једну малу рогату змију керастес и пустио је у ходник. Она се притајила све док није пао мрак, а онда је вођена чаробним звуком кроз пукотине у

дрвеним зидовима и подовима пронашла пут до царских одаја.

Нечујно гмижући приближила се великој постељи и уз ногару кревета успузала се под покриваче. Била је толико ситна да се није ни приметило на кога се устремила.

Женски врисак се проломи кроз ноћ.

Јелена се усправи у кревету махнито бацајући са себе прекриваче, вриштала је успаничено цепајући своју спавачицу. Душан унезверено скочи и већ погледом тражи свој мач, али видевши да нема никога у соби, усредсреди се на Јелену, која се бацакала по кревету. Нешто је грозничаво чупала из недара, па и сам Душан се укочи не знајући шта се догађа. Али, када виде змијског створа на голом телу своје жене, он га одмах дограби и из све снаге баци змију у мангал. Змија прелете пола собе и паде у пламен. Није се дуго копрцала у ватри.

Јелена паде тешко дишући на постељу и поче пена да јој избија на уста. Душан угледа ујед змије на њеном бедру кроз поцепану спаваћицу. Уто, врата се отворише и стража улете унутра.

„Зовите лекара!” викну Душан. „Ујела ју је змија!”

Један војник истрча и скоро на вратима се судари са капетаном Палманом и његовим сестрићем Георгом. Душан покушава да задржи Јелену, чије тело почиње да се грчи и да се трза. Очи само што јој не искоче из дупљи. Обли је ледени зној. Она снажно ухвати Душана за мишицу и преплашено га гледа, али не може ни реч да изустити.

„Шта се десило?,” викну Палман.

„Змија је ујела! ”

„Где је?” упита Палман и исуче мач.

„Бацио сам је у ватру! ”

Палман и Георг прилазе огњишту и видеше како змија гори.

„Рогата керастес.. ” замишљено ће Георг. Био је изненађен да види ову врсту гује на овим просторима. Она се користила у чаробњаштву и враџбинама.

„Отровница,” потврди Палман.

„Сигурно ју је змијар донео!,” узвикну Георг и крену ка постељи, али га ујак Палман ухвати за руку.

„Сачекај лекара” рече му он. „Не мешај се.”

„Царица може да умре док он стигне,” зачуђено ће Георг.

„Не можеш помоћи...” Палман га стисну јаче.

Георг се отрже и притрча постељи. Извади свој бодеж са појаса.

„Царе, допусти да помогнем.”

„Умеш ли?” зачуђено ће Душан, а Георг само климну главом.

„Хајде, шта чекаш, онда?”

Георг клекну крај Јелене и прво погледа где се ујед налази. Затим својим бодежом направи један мали рез у облику крста на њеној десној дојци док је нешто мумлао себи у браду. Душану се учини као некаква враџбина, али не рече ништа. Чим је направио рез, стисну прстима рану и исцеди три капи крви на сечиво, а затим њиме засече змијски ујед и стаде га цедити.

„Царе, настави овако да радиш док јој не донесем лек,” рече Георг и не сачека да цар одговори већ скочи хитро на ноге и истрча из царских одаја.

„Можда је боље да то пустиш и сачекаш лекара,” рече му Палман.

„Не, не.. ” рече Душан не дижући главу. „Чини се да твој сестрић зна шта ради. Уосталом, и раније је помагао.”

Истовремено у собу уђоше Георг и лекар Филотеј и обојица притрчавају постељи. Немац јој принесе малу боцу устима.

„Какав је то напитака, Георг?” упита Филотеј.

„Корен кукурека” кратко ће овај.

Душан упитно погледа Грка, а овај му климну главом одобравајући то.

„То су и стари Римљани користили као противотров” потврди Филотеј, па упита Георга: „Него, одакле ти? Он се дуго справља.”

„Када је почело тровање на двору.. ” рече момак па нагну бочицу да Јелена још попије. „Ставио сам три корена у зделу са водом... да одстоје, злу не требало.”

„Богами, био си у праву” једва изусти Душан. „Хоће ли јој бити боље?”

„Када све попије, почеће да повраћа и да избацује отров из тела” рече Георг. „Не би требало да царица умре.”

„Како знаш да се корен кукурека бере само у одређено доба дана и године?” зачуди се Филотеј. „То су тајна знања...” „Моја мајка је била врачака” тихо ће Георг док налива царицу својим напитком. „Она је

овим напитком лечила од тровања, али изазивала је по жељи и побачаје, али нешто другачије.”

„Вештица.” зачу се иза њих Палман.

„Није била вештица!” узвикну Георг. „Врачара и видарка! Никада никоме није наудила!”

„У реду је, Георг” смирује га Душан. „Да ли је ово све? Треба ли само да попије тај напиток?”

„Не, урадићемо и затрављивање” рече момак.

„Јеси ли сигуран?”, уплаши се Филотеј. „То зна да буде опасно, колико чујем.”

„Само ако се остави незбринуто,” уверава их Георг. „Ја ћу остати даноноћно уз царицу и бринућу да исцури сав гној и сукрвица.”

„Затрављивање?” понови Душан у чуду.

„Сада ћете видети” рече им он, па додаде напиток Душану. „Ти је наливај њиме док ја то обавим.”

Немац затим извади корен кукурека из једне врећице, па бодезом одсече мали део. Онда га уз помоћ бодеза угура под рану од уједа змије. Из врећице извади и једну криву иглу и црвени конач, па уши рану са кореном испод коже.

„Извадићемо га за десет дана,” рече Георг.

Уто Јелена поче да обилно да повраћа, па је нагнуше преко ивице кревета. Изгледало је као да ће душу кроз уста избацити, али је престала пена да јој надире. Чинило се да је најопасније прошло. Царица је дошла себи нешто касније и могла је да говори.

„Тако ми и треба када сам легла на твоје место” једва изусти.

„Да...” Душан се замисли. „Могла је мене да уједе.”

„Откуд змија овде?”, зачуди се Јелена, једва говорећи.

Тајац беше кратак. Свима су помислили исто.

„Сигурно је побегла оном змијару.” рече Филотеј.

„Или ју је он пустио” додаје Георг.

„Али, царске одаје су далеко од сале за гозбе.” зачуди се Душан.

„Сви смо видели како њима управља, царе.”

Душан се загледа у Георга. Чинило се да је у праву. Било је мало вероватно да нека змија допре до царских одаја, а поготово не непозната врста у овим пределима.

„Можда је требало мене да уједе,” рече Душан. „А заменили смо места... Неко ко зна где ко од нас спава довео је тог змијара.”

Душан се затим придиже са кревета и приђе Палману.

„Ко је довео тог змијара и како се он зове, капетане?” упита га цар.

„Кажу да се зове Каусуб.” слегну овај раменима. „А дошао је са осталим забављачима.”

„Каусуб?” зачуди се Душан. „Какво је то име? Није наше, сигурно. Сазнај ко га је довео и пронађи ми тог змијара. Није могао далеко да одмакне.”

„Да, царе” рече Палман и журно изиђе.

„Свирепо ћу казнити оне који су покушали да убију мене и царицу.”

Али Душан није сазнао ко је довео Каусуба, нити је Палман икад пронашао тајанственог змијара. Он се наводно појавио са осталим забављачима, а када је отишао са двора, траг му се изгубио.

„Као да га је земља прогутала, царе” рекао је Палман неколико дана касније.

А то није било далеко од истине.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ПРВА - ЈЕСЕН 1350. ГОДИНЕ

*„Светли се лик твој огњени, и лепота чудесна, и пламено оружје које у руци носиш; обличја као злато сјајног, природе пламене; одежда твоја је муња. Бестелесном природом својом пролазио си кроз пределе и извршавао све наредбе Творца...”
(Душанов опис арханђела Михаила)*

Хоћеш ли ти да будеш мој отац?,” пита мали Милош Душана док га овај води за руку.

Душану се стеже срце, па једва задржа сузу у оку. Натегнуто се осмехну прикривши тугу, па му стисну руку у охрабрењу.

„Бићу ти као отац, Милоше,” каже му Душан. „А имаш и Уроша као брата и Теодору као сестру.”

„А Јелена ће ми бити мати?”

„Наравно,” уздахну он. „Знаш колико те она воли.”

„Кад год је питам хоће ли ми бити мати, она заплаче,” чуди се мали Милош.

„Зато што јој је жао што твоја права мати и отац нису овде са нама.”

„А зашто нису?”

„Већ сам ти рекао, Милоше” рече благогласно Душан. „Нису могли да дођу, па су те оставили нама да те чувамо.”

„А када ће доћи?,” пита по ко зна који пут Милош. „Хоћу ли их опет видети?”

„Наравно да хоћеш,” рече замишљено Душан. „Знаш, када порастеш, могао би да их посетиш.”

„А када ћу да порастем? Сутра?” упоран је Милош.

„Не баш сутра, синко, али ускоро,” Душан га очински поглади по коси. Много је волео Милоша и срце му се цепало што малиша толико тугује за оцем и мајком. Можда највише због тога што је себе некако видео у његовим очима. Целог живота се трудио да задобије очеву љубав, али без успеха. Шта ли је било страшније - имати лошег оца или га немати уопште?

„Ја много волим Уроша,” рече он. „Он ми стално говори да сам му брат. Онда си ми ти отац

„Урош те је заволео чим си дошао у наш дом и не одваја се од тебе,” каже му Душан. „А ја те волим као да сам ти отац.” „Баш волим што си ми ти отац, а Јелена мати,” осмехну се Милош, а зелене очи му сијају од среће. Имао је румене образе и неодољив осмех, коме није могао скоро нико да одоли. Јер беше баксуза на двору којима су Душанови змајевити миљеници били велики трн у оку.

Није му вредело опет говорити да му он и Јелена нису били прави отац и мајка. Милош је био бистро дете, знао је он то, али Душан је такође био свестан да је дете несвесно било жељно родитељске љубави. Откако је сазнао од друге деце да он нема оца и мајку, сенка туге се надвила над иначе радосним и веселим дететом. Скоро да није било особе коју није питао да ли су му отац или мајка. Само великим залагањем и трудом Душан и Јелена успели су мало да му ублаже ту тугу која му је раздирала срце. Али, понајвише му је помагао Урош, који га је истински волео као старији брат.

И сада док је Душан водио Милоша ка ограђеној штенари силвана иза двора, Урош их је гледао са прозора. Отац није желео да га поведе јер је сматрао да ово мора насамо са Милошем да обави. Силванов одбир, како то називаше, беше чин којем су витезови реда Змаја придавали посебан значај.

Док су прилазили ограђеном простору, лавез младих силвана све се гласније чуо. То кевтање скрену мисли маломе Милошу и очас пређе

на другу тему.

„Јеси ли ти имао силвана, оче?” пита га Милош гледајући у даљину где штенци јурцају и играју се као вунене лоптице.

„Имао сам, Милоше,” замишљено ће Душан и болно се сети свог верног Змајара. Још увек му је недостајао, и увек ће, знао је то. Оставио је празнину за собом коју ниједан други силван није могао да попуни. Зато је и сад, скоро три године од његове погибије, био без силвана. „Храбро је погинуо у борби бранећи ме” додаде Душан.

„Зашто ниси узео другог?” пита га Милош.

„Није до мене да узимам силвана, већ до њих да мене одаберу,” рече Душан загладан у разигране шестомесечне штенце. „Неће ме ниједан јер знају да не могу да замене мог Змајара. То ти је тако код њих.”

Кад наиђоше успут на један стари храст на пола пута до штенаре, Душан седе и наслони се на њега, а Милоша посади на крило. Било је време да му исприча чудесну причу о силванима. Милош је био већ довољно велики и веома бистар за своје године да може да схвати шта му говори.

„Слушај сада шта ћу ти рећи о силванима” рече Душан, а Милош разгорачи очи. Топио се у Душановој близини. Снажно је осећао топлину, која је из њега зрачила. „Силвани су од давнина код нас. То нису обични пси. Силвани потичу од једног старог шумског бога - вука Страхора. Бог их је нама подарио од постанка света да нас чувају и бране од разних невоља, па и од нас самих. Али и да се не бисмо завадили са вуковима који су наша браћа. Зато силван није обичан пас. Пси су по селима што видиш, луталице које немају господара. Силвани увек добијају неко змајско име, таква је традиција. Мој се звао Змајар... А добијају змајско име јер су нераздвојни пратиоци витезова реда Змаја. То ћеш и ти постати када порастеш...”

„Да ли сутра?” опет ће Милош не трепћући.

„Не сутра, већ једног дана... ускоро” смеје се Душан што Милош толико жури да порасте. „Него, слушај даље; као и код свих животиња, имамо женке и мужјаке силване. Женке су ти праве прзнице, увек прве нападају, свађају се, скачу непријатељу за гушу, оне бацају земљу иза себе када обележавају територију, чак и дижу ногу као мужјаци... И

знаш шта, посебно су одане свом господару, чак и више од мужјака. А мужјаци су сасвим другачији, они су хладнокрвни, мирни, чак избегавају непотребну борбу...”

„Зашто?” пита Милош.

„Зато што су свесни своје страшне снаге. Они су јачи од женки и знају да када уђу у борбу, нема стајања док један од њих не умре. Силвани се никад не повлаче, никад не беже из борбе. Они побеђују или гину. Они не штеде ни себе ни противника. И слепо су одани свом господару, и живот свој радо ће дати за њега. Зато ми поштивамо силвана, опходимо се према њему као према брату, јер када силван одабере свог господара, онда је то до краја живота... Јеси ли разумео?... Сада када уђемо у штенару, стајаћеш мирно, ћутаћеш и чекаћемо да видимо постоји ли у овом леглу силван који ће тебе да изабере за свог господара. Зато се то и зове силванов одбир. Јер они бирају, а не ми.”

„А тебе, кажеш, ниједан није хтео?” Разгорачио очи Милош.

„Неће ме више ниједан силван” одмахује главом цар.

„Зашто?”

„Рекох ти, јер виде да тугујем за. мојим Змајаром и знају да не могу да заузму његово место. Силвани бирају само једном. Можда ни ти нећеш сада бити изабран, јер се још није окотио. Ако буде тако, чекаћеш... Хајдемо сада унутра.”

Душан за руку поведе Милоша у штенару. Са прозора их је гледао тринаестогодишњи Урош. Колико му је било драго због Милоша, толико је жалио што није могао да буде са њим. Али, отац му је пре неколико година рекао да њему није било суђено да једнога дана буде у реду Змаја, јер нема змајске белеге, па самим тим не може ни да буде изабран од силвана. Дете као дете, није умело то тада правилно да разуме, па је небројено пута улазио у штенару, али ниједан силван му није хтео прићи. Тек када је порастао, схватио је право значење очевих речи, али му због тога нимало није било лакше. Ипак се осећао помало одбаченим иако га је отац уверавао да ће га једног дана наследити као цар. Али, због његове благе нарави и великој љубави према Милошу, није осећао никакву љубомору или завист, већ само тугу што није са њима.

Чим су затворили капију за собом, силвани се узврпољише,

начулише уши и са сигурне раздаљине их одмераваше и њушкаше. Милош је стајао неколико корака испред Душана, који се наслонио на капију и помно посматрао шта се догађа. Дете је послушало Душана и није ни на који начин изазивало силване, али ови су га равнодушно гледали и ниједан му није хтео прићи. Понеки би му пришао надохват руке само да би га боље ођушио, али убрзо би се повукао међу осталу браћу и сестре.

На крају, Душан изведе Милоша напоље.

„Ни мене ниједан неће” закључи овај тужно. „Хоћемо ли сутра опет да пробамо?”

„Не секирај се, синко” рече Душан. „То само значи да твој силван није међу овим штенцима... Чекаћемо следеће легло.”

„Да ли сутра?”

„Ха! Не баш сутра, Милоше, али ускоро,” смеје се Душан.

Кренули су назад ка двору, где их је на споредном улазу чекао алмогавер Ал-Мохад. Откако је косингас Милош Војиновић храбро пао у бици, стари Мавар је преузео бригу о змајевитом Милошу. Иако му је у почетку било необично што чува једно дете, убрзо је и сам приметио његове змајске особине. У Милоша је била необично велика снага, брзина и окретност. Било му је јасно да је судбина пред њим отворила пут јунаштва и великих подвига. Старом Мавру је годило његово друштво јер га је старост почела притискати, а у малом Милошу је налазио нову снагу и енергију.

Милош је био миљеник своје старије змајске браће. Имао је смеђу, благо коврцаву косу и необично светао тен. Због тога је теже подносио јако сунце и неретко би тражио хлад. Оно што би због тога пропустио дању, надокнађивао је ноћу, па су сви на двору знали да последњи леже, а први се буди. Његова дадиља Мара брзо је одустала од намере да навикне дете на рано легање, па би Милош виленио до касно. Тада би му Ал-Мохад причао бајке из своје постојбине и приче о храбрим алмогаверима који су се као плаћеници борили у многим земљама и под разним заставама.

Душан и Милош нису стигли ни до улаза када се иза Ал-Мохада појавио Урош озареног лица и одмах узео Милоша за руку.

„Хајдемо код Ждралина!,” узвикну Урош. „Он се увек радује да те

види.”

Под будним иком Мавра, отишли су у коњушницу, а Душан је кренуо у своје одаје да се спреми за обилазак својих трупа које су биле улогорене недалеко од Паун-поља. Није било случајно што је успут срео капетана Палмана и његовог сестрића Георга, јер су ови чекали даља царева наређења.

„Припремите ми коња, полазимо у подне” рече им цар.

У својим одајама затече царицу Јелену са послугом која је паковала њихове ствари у велике дрвене ковчеге. Као и обично, царица је инсистирала да крене са њим у војни поход, овога пута на Босну. Одавно је Душан престао да је одговара од тога.

„Желим ја да те испратим у бој, мужу, онако како доликује једном цару” говорила је стално. „Ја желим да те опремим за бој, само тако знам да ћеш ми се вратити”

Када је Душан ушао, Јелена отпусти послугу.

„И? Је ли га изабрао неки силван?,” упита радознало Јелена.

„Није. Тужан је због тога,” рече Душан. „Све би желео да буде одмах или најкасније сутра!”

„Он је веома драго дете” рече Јелена слажући у сандук своје хаљине. „Прирастао ми је за срце.”

„Сви га воле, а није ни тешко заволети једну тако чисту и ведру душу

„Не воли га твоја маћеха” намршти се царица. „Видим је како га гурка и тера као да је шугав, боже сачувај! Опоменула сам је пре неки дан, а знаш шта ми она рече? ’Што посвећујеш толику пажњу једном копилету, није твој син.’ Замисли! Знаш ли шта сам јој рекла? ’Није ми син, а није ни копиле, има оца и мајку, а цар и царица су га крстили! Зато га не малтретирај! ’”

„Ми му дођемо као крштени кумови” смешка се Душан. Није се тога раније сетио.

„Ћути, немој да те патријарх чује!” смеје се Јелена. „Знаш шта Црква мисли о кумству. Сви се наостреше... Кад споменух њега, зар није требало да Јоаникије већ стигне? Рекао је да жели да благослови војску пред полазак.”

„Доћи ће он већ,” рече Душан загладан кроз прозор у Шар-планину.

„Ех, да ми је да останем овде још који дан!”

„Побогу, сваки пут кукаш када треба да кренеш одавде,” чуди се Јелена.

„Не проводим овде довољно времена” одврати он.

„Не бих рекла. А шта би ти? Да стално будеш овде? Требало је онда да овде негде градиш своју задужбину, а не код Призрена.”

„Не,” рече Душан па му поглед клизну по стакластој површини Сврчинског језера. Упија сваки детаљ. Заустави се на острву и цркви на његовом врху. „Мора бити подно Вишеграда, на обали Бистрице.”

„И како напредује градња?”

„Кажу, добро, обе цркве посвећене Светим архангелима стављене су под кров... Стићи ће на време,” рече замишљено Душан.

„На време за шта?” упита изнервирано Јелена иако је знала одговор, па љутито баци у сандук ствари које је држала у руци. „Докле ћеш се оптерећивати тим глупостима?”

„Нису глупости,” рече он сталожено.

„То што си на Хиландару сањао архангела Михаила не значи да ћеш скоро да умреш! ”

„Рекао ми је: 'Не одлажи више зидање нашег дома, царе Силни, јер како ћемо те у њему дочекати?'”

„Можда мисли за двадесет година!” Шири руке Јелена. „Рекла сам ти, то ништа не значи! ”

„Видео сам његов огњени лик и пламено оружје како држи у руци” присећао се Душан свог сна. „Не знам да ли ми се јавио у сну или на јави, све је тако измешано... Али, ако је тако, морам позавршавати све своје послове на овом свету да бих мирне душе могао да се преселим на други Одједном осети њене руке око себе и њено тело се чврсто приби уз његово. Прожели су га жмарци. Осети како се њена топлина прелива у њега.

„Шта ћу ја без тебе ако ти се нешто деси?” тихо ће Јелена, па га стеже јаче. „Ми не можемо једно без другог... Радије бих легла у гроб са тобом.”

„Не...” Окрену се он и загрли је око струка, а она му обави руке око врата. „Ти мораш да останеш чврста и да будеш уз нашег Уроша. Биће му потребна твоја јака рука, као и ослонац његових змајевитих

вршњака... Има оних који ће ликовати над мојим мртвим телом.”

„Растераћу их огњем и мачем” рече она загледана у његове очи. Он је знао да ће тако и бити, била је у стању да их све погуби. Сада ју је само он обуздавао јер није желео да створи раскол између својих великаша који су господарили деловима његовог царства. Плашио се да ће се његовом смрћу многи отцепити иако су му се сад сви клели на верност.

„Сада си бар мирна, Симеун није на двору” смешка се Душан, али Јелена се отргну из његовог загрљаја па се врати паковању уз речи:

„Али она вештица је још овде иако си Јовану Оливеру дао титулу севастократора. Знаш шта каже када сам је питала зашто није уз мужа где јој је место? То Овче Поље на Вардару ми звучи као ливада са овцама. То није место за једну краљицу!’... Ха-ха! Није ми опростила што сам те наговорила да Синишу ожениш Томаидом и што си га послао да влада Епиром, тако далеко од ње, а тако близу Томаидином брату, злогласном Нићифору Орсинију! Уз мало среће, можда га шурак или супруга отрују! Једна гуја мање на двору!... Ха-ха!”

„Немој желети зло никоме, Јелена” опомиње је Душан. „Он ми је ипак брат.”

„Полубрат” исправља га Јелена. „А знам да си га тамо склонио од мене. Не мораш да ме лажеш... Уосталом, ти Грци су се међусобно потровали, зашто би Синиша био изузетак?”

„Не лажем те, зашто бих? Срећна околност беше што је кума посетила ромејског намесника Епира и Тесалије Јована Анђела, па смо без муке заузели те територије.”

„Али, хвала ти што си мом брату Јовану дао Валону.”

„Коју ти жељу досад нисам испунио! ”

„Не терај ме да ти набрајам.”

„А ти немој мене да тераш да ти набрајам ко би се све онда дигао против мене” одврати јој Душан. „Ја јесам цар, али... морам поштовати и жеље својих војвода, кесара. Без њих немам војску.”

„Човек може да се протегне онолико колико је дуг,” опомену га Јелена. „Обуздај мало своје великаше, они само траже нова освајања, а ко ће да влада тим страним земљама? Нема нас Срба толико да бисмо се могли толико проширити. Видиш и сам да где год си оставио Грке

да владају, они одмах почињу да шурују са Ромејцима теби иза леђа. А онда уследе побуне или се градови предају Кантакузену. Тај стари лисац је опасан, поставио је свога сина Матеју да влада пограничним земљама, па хајде, чик ако смеш, удари на његовог сина! ”

„Не брине ме Кантакузен, средићу га милом преко цара Јована или силом на бојишту” рече Душан, па додаде: „Мене највише брину Турци. И Јован и Кантакузен их плаћају, а неће моћи да их се више отарасе. Биће касно када то схвате.” „Зато ме брине овај поход на Босну,” рече Јелена. „Знаш да смо окружени непријатељима са свих страна. Чим неке окренемо леђа, тај нас нападне. А сада окрећемо леђа Ромејцима.”

„Знаш да не можемо оставити на цедилу моју сестру Јелачу. *Кума* их је посетила и одвела са собом њеног мужа Младена. Жалим за њим, био је добар човек и њој веран муж, али сада је остала сама са њиховим сином, и не може да се избори са босанским баном. Морамо јој прискочити у помоћ. А ти, ако хоћеш мени да помогнеш, боље остани на двору уз Теодору него што идеш са мном.”

„Не!” одлучно ће Јелена. „Увек сам те пратила у рату... Уосталом, можемо децу да пошаљемо код твоје мајке у Топлицу, на двор деспота Иваниша...”

„Не!” одврати Душан. „Уроша ћемо повести јер је опасно да остане сам, он је наследник царске круне.”

„Јеси ли коначно прогледао?” пита га Јелена. „Видиш ли да Марија гура Синишу на престо?”

„Она то никад није крила,” рече Душан. „Али, држи се мога обећања њему датом ономад када сам био на умору „Па, како ћемо да оставимо Теодору саму на двору?” „Неће бити сама” одговара Душан. „Уосталом, она је већ велика! Теодора је зрела за удају..

„Опет ти спомињеш њену удају!” штрецну се Јелена. „Смераш ли нешто мимо мога знања? Ја сам јој мати, не заборави.”

„Не умишљај нешто чега нема, луда жено,” одмахује руком Душан. „Деца су окружена верном послугом и алмогаверима. Ту је и одани стари Вукан, који се не одваја од змајевитих...” А онда цар уздахну дубоко из дна душе, стаде му кнедла у грлу: „Ах, да нам је овде косингас! Мој драги Милош Војиновић! Рано га сустиже прст неумитне

судбине! Погибе млад, у јеку снаге и младости!... Прежалити га не могу... У њега сам имао бескрајно поверење.”

„Свима беше драг, а мом срцу мио човек,” одмахује главом Јелена. „Чак је и она вештица Марија имала само речи хвале за њега.”

„Осећам празнину коју је оставио за собом, не може земља дуго без косингаса,” вајка се Душан опасајући свој појас са Кладенцем. „Испливаће зло на површину, а шта ћемо онда? Јадни ми ако се ускоро не појави нови!”

„Куда ћеш сад ти?” пита га Јелена видевши то.

„Да обиђем војску” чуди јој се Душан. „Морам да се уверим да је све спремно за покрет ако ћемо сутра израна да кренемо.”

„Вратићеш се до мрака?,” пита га она.

„Наравно” рече он, па пошто је пољуби, изађе из одаја.

Душан је своју велику војску окупио и улогорио петнаест дана раније недалеко од Паун-поља, на пола сата јахања. И сада га је 50.000 коњаника и 30.000 пешака чекало да их поведе на Босну. Дуго се Душан суздржавао да не нападне босанског бана, али њиховој међусобној нетрпељивости није било краја. И мир који је неку годину раније склопљен био је привремен, обојица су то знала. А онда у пролеће 1349. босански бан Стеван тражио је од Венеције да посредује код Душана јер је Стеван имао намеру да подигне једну тврђаву у Хуму коју је Душан сматрао својом земљом. Чак је Венецији нудио да стави целу Босну под њихову заштиту, али ови то мудро одбише јер су знали да ће Душан заратити због Хума. Ипак, прихватише да посредују код Душана ако бан одустане од градње тврђаве. Душан се једва суздржавао да га не нападне јер су босанске чете стално упадале на српску територију, а посебно је био јак њихов упад преко Гацка и Рудине, све до Котора. Ипак, кап која је прелила Душанову чашу пала је око Божића те године када су Босанци огњем и мачем пустошили по Канавлима, све до Цавтата. У пролеће наредне године, Душан је послао изасланика Михаила Бућу у Венецију да им се пожали, па су Млечани безуспешно посредовали између завађених страна. Увидевши да је рат неизбежан, Душан те године стаде да припрема поход на Босну.

Душан је нешто после поднева, уз пратњу своје алеманске гарде, стигао на место где му је војска била улогорена. На великој равници

белело се море шатора и све је врвело од мноштва војске и коња. Сви су ужурбано обављали последње припреме пред полазак, остало је само да у зору спакују и шаторе. Свуда је било пуно живости и жагора. Неки су седели око својих ватри, други су тимарили коње, трећи носили сандуке са намирницама, запрежна кола су терана на све стране, мирис хране се ширио уоколо.

Док је јахао према свом шатору, војска га је отпоздрављала и како је он пролазио, тако се усхићеност могла видети на њиховим лицима. Сама његова појава уливала им је сигурност и храбрила их јер су знали да бољег војсковође од њега није било. И сам Душан се најбоље осећао међу својим трупима, најбоље је спавао у свом шатору. Није био велики љубитељ раскошних дворова и шарених хаљина, већ је више уживао у логорима и борбеним оклопима. Тада се осећао као свој међу својима.

Када је стигао пред свој шатор, дочекаше га капетани и војводе са извештајем да је војска практично спремна за сутрашњи покрет. Унутра их је Душан уз ручак поново преслишао о плану напада на Босну. Укратко, намера му је била да пређе Дрину и да се пробије право ка Бобовцу, бановој престоници. Очекивао је да ће му се придружити мноштво босанске властеле која је била незадовољна баном Стеваном.

Таман када завршише оброк, а један војник им донесе вест да је патријарх пристигао у логор. Кад то чу, Душан отпусти своје капетане и војводе желећи да сам прими патријарха Јоаникија. Био је узбуђен и нестрпљив да крене са војском. Увек му је сметало што мора да чека царицу, која је поваздан имала неке посебне прохтеве. А сада мора да води још и Уроша. Ипак, морао је и себи да призна да је волео када би га она испратила у бој. Можда је било нечег магијског у томе. Временом је и сам постао сујеверан, иако није смео то да јој призна. Волео је што се понашала у складу са старим ратним обичајима, када су жене испраћале своје мужеве у бој. Макар тада је била кротка и умиљата, послушна и тиха.

Из таквих га мисли трже звук отварања шаторског крила. Цар већ помисли да је патријарх стигао, па се окрену од стола са пехаром вина у руци и зину да пожели добродошлицу свом старом пријатељу кад на

улазу угледа... неког просјака.

Цар се немало зачуди пред таквим призором јер никако не очекиваше таквог посетиоца усред војног логора. Хтеде да му нареди да се удаљи или да позове стражу, али незнанац самоуверено крочи унутра и спусти шаторско крило за собом. Био је обучен у рите и подштапао се дугим штапом, мада није храмао нити је деловао убого. Дуга коврцава коса падала му је на рамена, а иза наизглед прљавог лица виделе су се јасне црте наочитости и отмености. Душану се учини познатим, али му се имена никако није могао сетити. Обузе га осећање благовења какво никад није осетио. Да ли је дошао у пратњи патријарха? Ко је био овај незнанац који је зрачио неизрецивим благодужјем? Беше краљевског држања, а штап држаше као скиптар.

„Удели ми неку милостињу, царе Силни” рече он дубоким гласом, испружи леву руку и отвори длан. Стајао је непомично и нетремице гледао цара. Душан стоји укочено и миче уснама, али гласа не пушта. Напослетку се опет огласи и као неком чаролијом трже Душана из укипљености: „Ко проси, да круну носи, ваља му дати?”

Душан немо напипа сто и једва спусти пехар не скидајући поглед са просјака. Збуњено потражи код себе неки новчић, али схвати да нема ништа. Ретко је носио новце или драгоцености. Осети због тога непријатност јер обичај налаже да се просјаку увек нешто удели јер се веровало да су то прерушени покојни преци који озлојеђени могу бацити и неку страшну клетву.

„Ја... немам ништа код себе,” замуца Душан загледан у то познато безимено лице, па кршећи руке осети под прстима свој царски прстен печатник, симбол царства. Без размишљања, усхићен, скину га и пружи га незнамцу. „Ево, узми, од срца ти га дајем.”

Просјак не спусти поглед већ се миловидно осмехну и благогласно рече:

„Од срца сам га већ узео... Но, биће довољно да ми онда даш корицу хлеба и гутљај вина.”

Душан занемело само показа руком просјаку да седне на његово место на челу стола.

„Ту седи само цар, а царев слуга ниже од њега” рече просјак, па прође крај њега и седе на зачеље. Узе парче хлеба, одломи комадић па

га умочи у со. Пре него што га стави у уста, заста на трен и зажмури као да изговара неку молитву. Душан не скида поглед са њега, колена му клецају. Језик му се завезао.

Просјак узне нечији пехар и прогута мало вина. Гледао је у хлеб, који је држао у руци. Одломи још један комад и пре него што га стави у уста, благоречиво ће:

„Твоја дела драговетна су оку Господњем, а твоје речи миловучне за Његове уши

„Мој живот је Њему посвећен, незнамче,” једва изусте Душан. И глас му је био познат, али чији је био?

„Драгосним смешком те посматра,” рече овај, па опет нагну пехар са вином. „Боговеран си, царе Силни, подижеш му храмове, храниш сиромашне, чуваш и браниш Његово стадо... Зато дођох да те саветски упозорим: заиграће пламичак и смирићеш се са животом.” Затим устаде и окрену се ка Душану. „Обрушили су се јаки на тебе и на царство твоје. Вране црне круже и чекају очи да ти ископају. Снагу своју црпиш из вере и себи верних. У недрина својим гајиш змаја који ће својим крилима заклонити полумесец. Мио је он срцу Господњем, као и свако ко положи свој живот за друге, а мрзак је туђинцима чији је усуд својим рођењем постао. На теби је, царе Силни, да га пошаљеш правим путем, да не застрани, да не настрада.”

„Мој двор је дом многим змајевитим.. ” збуни се Душан.

„Свако је већ закорачио на свој судбински пут и сви ће се окупити под једним барјаком и под часним крстом... Али, најмлађи змај још није закорачио својом горком путином, а на пола животнога пута чека га свети Георгије, који га даровати жели. Јер њему је посветио своје убојито копље, за којим толики силници од жеље горе. Не дај им га јер ће се твој народ у крви угушити, а твоје име биће заувек затрто.”

„Копље светог Георгија је... за Милоша Обилића?,” упита Душан.

„Узме ли га, повешће свој народ до победе, не узме ли га... народа неће ни остати.”

„Кажеш, заиграће мој пламичак... Ближи ли се то мој дан када ћу пред Творца свога стати?”

„Свака сила за времена, а невоља редом иде, царе Силни” када то рече, просјак крену ка излазу шатора. Пролазећи поред Душана још му

рече: „Чувај се рогатог чешља и грчкога отрова.“

Напољу се зачуше гласови. Патријарх је долазио. Таман када разгрну шаторско крило да изађе, Душан завапи за просјаком:

„Под којим именом ходаш овом земљом, незнанче?“

„Под својим, а не туђим,” рече овај заставши на тренутак не окренувши се. „Јер само једно знамено име имам... Михаило. Седим на твоје десном рамену и милујем те крилом.“

И изађе. Душан оста скамењен.

Трен касније, опет се отвори шатор и подневно сунце унутра блесну. Душан зажмири и већ помисли да се просјак враћа, када се промоли глава патријарха. Цар разгорачи очи у чуду, а Јоаникије набра обрве угледавши цара згранутог. Заста на тренутак.

„Могу ли да уђем, Душане?,” пита овај. „Шта се десило? Бледан си.“

Душан немо подиже руку ка њему, па једва изусти:

„Јеси ли... јеси ли га срео?“

„Кога, црни ти? Када?“

„Сад, човече божји! Мора да сте налетели један на другог пред шатором!“

„Шта је са тобом?,” зачуди се патријарх, па се окрену да погледа напоље, као да се увери да никога није срео. „Нема никога... Ко ти је био?“

Па, када закорачи у шатор, заста намирисавши нешто.

„Какав је ово благовони мирис?“ упита га патријарх. „Је ли неко палио кандило?“

Душан се отетура до своје столице и завали се у њу. С муком дохвати свој пехар и искапи све вино. Затим га опет налије. Јоаникије му полако прилази и гледа около по шатору. Били су сами, али у ваздуху се осећао благи мирис тамјана. Види да се Душану нешто десило и да је узнемирен. И Јоаникије полако седе за сто и налакти се као да се боји да ће се срушити од изненађења. Затим полако изусти реч по реч:

„Ко је био овде, царе?“

Душан га неприсебно погледа. Једва је изговорио:

„Архангел Михаило.“

Јоаникије се усправи у столици, у чуду се прекрсти и промрмља неку молитву.

„Јеси ли сигуран или то вино говори из тебе?” пита га ипак патријарх.

„Ма, какво вино... Камо среће да је то!”

„Уф, морам и ја мало да прогунем” узима Јоаникије дрхтавом руком најближи пехар и сипа вино из бокала. „Вала, нису ни моја уста чупава, па да не пијем... Уосталом, то је Исусова крв, може ми се.”

Када искапи и последњу кап, обриса руком уста, па нервозно рече:

„Збори, човече! Шта ти је рекао?... Ма, јеси ли сигуран да је био он? Како уопште знаш како архангел Михаило изгледа?”

„Дошао ми је у сан ономад у Хиландару.” рече замишљено Душан. „То је био он... Знам... Сада се сећам његовог лика, али сада ми се обратио обучен у просјака.”

Јоаникије се стаде више пута крстити и понављаше наглас више за себе него за Душана:

„Бог нареди анђелима да певају на небу, а петловима на земљи. Они ноћу пале месец и звезде као што се пале кандила. Чувари су небеских врата и отварају улаз у небо. А није се небо саломило, но анђели небо расклопише. Када слете на земљу, људском оку су невидљиви, али се укажу као путници и просјаци! Благословен си, царе Душане. Господ те је додирнуо пославши ти свог омиљеног анђела.”

„Не знам, пријатељу... да ли да се радујем или да плачем” рече Душан.

„Зар ти је лош глас донео? Предсказује ли неку несрећу?” Душан погледа у Јоаникија. Био му је драг пријатељ, човек од поверења, али није био у реду Змаја. Ово није било за његове уши. „Ех, да ми је овде мој Милош Војиновић,”

помисли Душан, а очи скоро да му се напунише сузама. „Да са косингасом могу разменити мисли и своје јаде!”

Цар уздахну и испи неколико гутљаја вина. Несвесно климну главом као да говори сам са собом. Прибра се, па рече:

„Ма, пусти ме, Јоаникије,” одмахује руком. „Не треба ти једна брига више. Уосталом, ти брини о душама ових нарасних ратника који крећу у поход на Босну, а мени препусти моје световне муке.”

„Биће ти лакше ако ми кажеш” понови овај.

„Ништа не може олакшати моје бремене које као цар морам да носим” одврати Душан. „И на мени је да га носим.”

Наста неугодан тајац, који Душан испрва не примети јер опет урони у своје мисли, али случајно погледа патријарха и уочи му зебњу на лицу.

„Зашто се ти сад намргоди тако?”, упита га Душан. „Чујем како шкргућеш зубима

„И мене море моје муке, Душане” одмахну овај руком.

„Је ли...?” Нагну се Душан према њему. „Тичу ли се и мене или само тебе?”

„Бојим се да се тичу свију нас!” Када то рече, опет нагну пехар.

„Како смо кренули, изгледа да ћемо се напиту” рече Душан, па заћута не би ли му патријарх сам изнео своје бриге. „Н°, кажи па да и ја искапим пехар.”

„Васељенски кир Калист је бацио анатему на све нас,” рече Јоаникије. „Проклео је тебе, мене, нашу Цркву, свештенство...” Шири руке у очају патријарх.

„Искључио нас је из Цркве, је ли?” замишљено ће Душан.

„Не разумем откуд сад то када је прошло више од четири године од твога крунисања?” чуди се Јоаникије. „Ја сам тада очекивао да ће бацити анатему на нас, основао си патријаршију, крунисао се за цара...”

„Како не разумеш, Јоаникије?” Опет се Душан нагну ка њему. „Проста ствар. Пре четири године нисмо му посебно наудили, па се није ни разљутио... Али, сада након освајања Тесалије и Епира... погрешили смо што смо протеравали грчке епископе и митрополите.”

„Морали смо, Душане!” правда се Јоаникије. „Нису хтели да прихвате нашу јурисдикцију. Уосталом, протерали смо само оне који су одбили послушност.”

Душан уздахну. Није му ово требало. Сви ће га гледати као некаквог изрода или издајника.

„Наопако нам звонило!” покаја се Душан. „Није требало да те послушам Јоаникије, предосећао сам да не ваља што то чинимо.”

„Нисам те ја наговарао!,” правда се патријарх. „И сам си знао да

грчки епископи који остану стално подбуњују народ.”

„Како ме ниси наговарао када си ми стално седео на глави и звоцао као... као моја Јелена када се за нешто заинати!” Прети му прстом Душан. „Зато немој да ме лажеш... Дуго се познајемо и нема разлога. Желео си да поставиш српско свештенство тамо где су Грци у већини. Ја сам ти рекао да је то грешка... Зашто би грчки народ прихватио туђе свештенике иако је Црква иста?”

„Па, добро.. ” климну главом Јоаникије. „У праву си... У бестрага... И шта сад?”

„Шта?Ништа!”узвикну Душан. „Терамо даље по своме... Калист ће скинути анатему када будемо ушли у Цариград.” „Побогу, Душане..” одмахује сад овај главом. „Не залећи се. Знаш да не можеш заузети Цариград без флоте, а

Млечани ти је не дају. Они више тргују са њима него са нама. Уосталом, раде онако како им папа говори, ако он не буде аминовао, ништа од флоте.”

„У праву си, Јоаникије... Да...” Замисли се Душан. „Требало би убедити папу, али како... како?”

„Пусти се сад тога, Душане,” рече патријарх и устаде. „Хајде да причестим војску пред полазак... Да свака душа нађе свој пут до Господа.”

Душан оћута и устаде. У ваздуху се још осећао сладуњави мирис тамјана. Патријарх први изиђе из шатора, а Душан на трен застане на излазу и погледа назад унутра. Архангел Михаило му је донео добре и лоше вести... И опет га неко упозорава на некакав рогати чешаљ, а сад и на грчки отров. Да ли од грчке руке или само од грчког отрова? Која отровна гуја је у његовој близини. Мораће да појача безбедност на двору.

Душан се тек предвече вратио на свој двор у Паун-пољу. Био је и даље под утиском сусрета са арханђелом Михаилом, али погодила га је и вест о анатемџ васељенског патријарха Калиста. Осећао се као да је у процепу. Знао је да су пред њим тешка времена; не само за њега већ и за царство и да мора делати брзо и непогрешиво. Схватио је да су змајевити на његовом двору срж будућег реда Змаја, који је након боја са Дивљим ловом нагло ослабио. Мораће да их заштити, а посебно

Милоша Обилића, пред којим је била светла будућност и на чијим плећима ће почивати будућност његовог народа. Какав год живот да су му суђаје биле намениле, на Душану је било да га припреми за тешка искушења која су га чекала. Зато, одмах по доласку, потражи старог витеза Вукана. Пронађе га у дворској капели, где се био препустио дубокој молитви. У тишини и миру, а под будним оком светаца који су их гледали са икона окачених са дрвених зидова, Душан клекну крај Вукана и придружи му се у молитви. Били су сами. Цар сачека да стари ратник заврши са својом молитвом. Пре но што му било шта рекну, сретну му се поглед са погледом архангела Михаила на једној великој икони. Док је говорио, није скидао поглед са његовог лика: „Часни Вукане, витеже од реда Чуvara копља светог Георгија... Да сам бирао место за наш разговор, бољи од овог не бих сам изабрао. Обојицу нас везује тајна заклетва наших светих редова посвећених борби у име Господње и за крст часни. Зато ћу ти рећи оно што нико не зна нити ћу то икоме поверити. Већ само ти, ја... и архангел Михаилу, који ми се данас указа на јави, а као да је било у сну...” Вукан га је нетремице гледао. „Поверио ми је задатак који, иако сам цар, не могу сам да обавим. Покојни Милош Војиновић, слава му вечна била, као косингас имао је задатак да својим животом чува и сачува змајевитог Милоша Обилића. И свој живот несебично је зарад тога дао... Мени недостаје, а народ оста без свог заштитника. Но, архангел Михаилу, у свој својој мудрости, откри ми тајну Милошеве судбине, коју сада поверавам и теби. Њему је пресветли Георгије завештао своје копље на Чрној стени, које ваш ред верно чува већ поколењима...” Вукан оћута, али дубоко уздахну. Душа му затрепери. „Доћи ће тренутак када ће змајевити на половини свог животног пута узети његово копље и своју судбину у руке... Силници незнани смерају да то осујете из мени непознатих разлога, али нама није да доводимо у питање одлуке Свевишњег, већ да им се повинујемо... Све ти ово говорим, Вукане, јер ми је архангел Михаилу открио да је и моја чаша скоро пуна, па се могу надати да ћу у неко догледно време кренути за косингасом ка нашим славним прецима.

Ако тако буде, а нема разлога да не буде, неко мора да настави да води Милоша Обилића за руку до те судбоносне раскрснице.”

Када Душан погледа Вукана, овоме лице беше уплакано.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ДРУГА - зима 1350. године

*„Бог ти дао, мој Милоше сине,
Кац си так’у памет научио,
И јуначку биљегу сакрио,
Сакривај је довијека свога,
Пак се не бој никаква јунака!”*

Вукан је седео крај постеље и влажном крпом умивао анђеоско лице Милоша Обилића, које је било у грчу због грознице која га је тресла. Час би се презнојавао, час би се тресао од хладноће. А стари витез се секирао што маленоме јунаку не може више помоћи. Да га мачем својим може одбранити, лако би то урадио, али овако је могао само беспомоћно да седи крај њега и да му причом ублажи муке. Већ три дана је прошло откако је Милош пао у постељу. Око поднева би га грозница чудесно напуштала, да би се навече вратила и у свом загрљају га тресла целу ноћ и наредно јутро, опет до поднева. Чинило му се да је детету сваким даном све горе и да теже подноси нападе. Није Вукану била страна та болест, али се дотад није сусрео са таквом која увек у подне изненада попушта, па се дете опорави као да није ни било болесно.

Сетио се он Душанових речи у капели, шта више, стално су му одзвањале у глави. Тај кратак сусрет му је преокренуо живот, јер је

коначно спознао сврху свог битисања на овом свету. Осећао је да се све време припремао за ово коначно искушење, када као први од реда Чуvara копља Светог Георгија са титулом рас, мора да припреми ратника који ће понети свето копље у бој. Од првога дана знао је да змајевити Милош носи белег вучјег бича на десној мишици и уписану сабљу на бедру, уосталом као и друга змајевита деца на двору којој је посветио свој живот, подучавајући их не само ратним вештинама, већ и знањем које се са колена на колено преносило у његовом реду. Тако је и знао да су сва она, рођена у браку или не, била деца старог Змаја, коме ниједна жена не може одолети. Свако ванбрачно дете сматрало се усудом, док су она рођена у браку била дужност и обавеза. А када је такво још од Змаја потекло, утолико је усуд био значајнији. Добро је он знао какво бреме ће ова деца носити, јер слава којом ће се овенчати беше круна од трња натопљена крвљу. Зато није могао да не осећа тугу због ове деце, толико различитом, а толико жељном да буду попут друге.

„Хоћу ли сутра оздравити, Вукане?,” прозбори тихо Милош.

„Свакако да хоћеш, само буди јак,” одговори му старица. Вукан баци поглед кроз отворени прозор и одмах процени да је сунце високо на небу. Било је подне, време када грозница нестаје као руком однесена.

„Већ ми је боље” рече дете, усправивши се у постељи. „Морао бих да изађем, сигурно ме Урош чека код Ждралина.”

„Видим да много волиш свога коња,” осмехну се Вукан.

„Да!” весело ће Милош. „Најлепше ми је када сам са њим. Али, волео бих да имам и силвана као Марко и Богдан.”

„Имаћеш га, не брини.”

„Сутра?,” опет ће Милош.

„Мораш сачекати да се ново легло окоти, знаш како то иде,” рече му Вукан. „Из постеље не смеш да излазиш док не оздравиш.”

„Мислиш да ћу се вечерас опет разболети?”

„Тако је било ових претходних дана

Вукана је дубоко у души нешто тиштало, што му није давало мира од када се Милош разболео. Плашио се да ово није била обична грозница. Иако храна није била затрована, сумњао је да је ипак неко

умешао своје прсте. Није било важно да ли је то био неки благи отров или можда враџбина, овакав несхватљив немир увек би осећао у близини опасности. Зато је још синоћ потајно послао једног брзог јахача на двор деспота Иваниша у Топлицу, са поруком за Душанову мајку Теодору. У њој јој је поверио своје страхове и сумње, и молио је за помоћ јер нема коме другом да се обрати. Цар је био са војском далеко у Босни, а он се наједном нашао усамљен на пуном двору, плашећи се завере против Милоша Обилића. Чак је и Грк Филотеј, дворски лекар, био са царем, а видари који су прегледали дете само су слегали раменима или му давали бескорисне напите.

Када Вукан виде да је Милошу боље, он га као и претходних дана, одмах пресвуче јер је био у голој води. Прво му је обукао кошуљу да му сакрије вучји белег на руци.

„Зашто ми отац увек говори да покривам свој младеж?,” сети се да пита Милош.

„То значи да ћеш бити велики јунак и чинити велике подвиге,” каже му Вукан.

„Сутра?”

„Н> кажи ти мени, Милоше,” пита га Вукан. „Зашто стално запиткујеш ’сутра’? Зашто се толико журиш да порастеш?”

„Цар ми је рекао да када будем порастао, могу да потражим своју мати!” каже важно Милош.

Вукан уздахну, па га уштину за образ из милоште. Стари витез је знао да га деца задиркују што је без мајке и оца. Није му било утеха што су га цар и царица гледали као сина. Вукану је било јасно да је дете изгарало од жеље да пронађе своју мајку.

„Када порастеш велики, ти потражи своју мати, а дотле мораш да кријеш свој белег.”

„А како сам га добио?”

„Рођењем.”

„Зашто?”

„Јер су ти суђаје прорекле славну судбину.”

„Зашто?”

„Јер ћеш бити Господов ратник на земљи.”

„Зашто?”

Вукан се узврпољи на столици. Размишља како да му објасни.

„Да ли би желео да ти испричам једну причу, Милоше?” пита га Вукан. „О једном змају и о једној лепој девојци?”

„Да! узвикну радосно Милош.

Вукан се замисли и препусти се мислима. Осети како тоне у прошлост...

Био једном један змај који је обичавао да заводи жене. Увек би се претворио у дивног младића, наочитог и стаситог.

Са одабраницом би проводио страсну ноћ, али никад није могао да се заљуби. Ниједна му није могла одолети и свака би се заљубила у њега. Али након сваке ноћи, змај би одлазио тужан, трагајући за правом љубави. Тако једном, са врха једне стене, угледа крај бунара једну девојку у друштву другарица, раскошне лепоте, дуге црне косе, витких ногу и узаног струка, а бујних груди и чаробног осмеха. Кад год би се осмехнула, змај би осетио како му срце поиграва у грудима, а пријатни жмарци га подилазе. И одмах пожелеле да узме ту девојку. Али, морао је да чека да падне мрак како би јој се пришуњао. Када је сунце зашло, што се њему учини као вечност, он полете ка селу, а за собом остави траг искрица у ваздуху, па похита ка кући своје изабранице. Када село утону у мрак и сан, он као змијолика птица кроз оцак уђе у њен дом. Ни ватра у огњишту није му могла наудити, све док не дотакне пламен. Тако се он пришуња девојчиној соби и поприми човечји облик. Када њена врата затвори за собом, девојка се трже из сна и под светлом луча угледа момка дуге плаве косе која је неприродно сијала, а бледо лице му је зрачило нежношћу. Зелене очи су му цаклиле неодољивом страшћу. Иако девојка зину да врисне, не испусти никакав глас, већ само дубок уздах. Већ је била под његовом чаролијом и са истом страшћу му се подала. Али таква змајска жудња је опасна за жене јер оне изгубе главу за змајем и безумно се заљубе у њега, јер то није права људска љубав где заљубљени један другом дају и узимају, већ у којој змај само узима, а жена копни док не крају не умре или не полуди. Али овог пута, змај беше лудо заљубљен и решен

да јој пружи сву своју љубав.

Пред зору, змај би се опет искрао из девојчине собе и кроз оцак би побегао из куће у планину, где би чекао да опет

падне ноћ када би изнова походио своју вољену Љубу, како се она звала.

И тако, чим би село утонуло у сан, ето змаја како лети ка Љубиној кући и за собом оставља траг искрица у ваздуху, па се провлачи кроз оцак. Девојка би дочекала свог љубавника раширених руку и предала би се његовом миловању и пољупцима. Пре првих петлова, змај би се опет искрао и побегао у планину да чека нову ноћ.

Несебична љубав им је раздирала душу и обоје су патили када нису били заједно. Сати су били све дужи, чинило се бескрајни и празни. Таква љубав је трајала месецима и само су се ноћу састајали у њеној соби.

Приликом једног таквог сусрета, опхрван прејаким осећањима, змај призна Љуби ко је он, одакле долази и повери јој неке тајне које су људима непознате. Након дугих страсних загрљаја, момак се наочиглед девојке претвори у змаја и искраде се из њене собе док су око њега летеле искрице. Тада Љуба у ужасу схвати да они никада неће моћи да буду заједно, јер ће змај увек морати да се крије и да никада неће моћи да се буди уз њега. Љуба је много туговала. Али, девојке заљубљене у змаја увек се препознају. Оне су бледе, изнурене и никада не причају са другим момцима. Своју тајну строго крију из страха да не буду кажњене или да не буду извргнуте руглу... Али и због чари љубавних сусрета. Љубавном болу није било лека, па је њена мати то приметила. Посумњала је да јој кћерка пати због неке змајске љубави, јер је одмалена слушала приче да змај може кришом да се увуче у сваку одају где су људи. Одлучила је да провери и да предузме једино што је могуће.

Сачекала је следећу ноћ и када је провирила у кћеркину собу, угледала је змаја како скида своју змајску одору и наг улази у њену постељу. Она се тад ушуња и украде змајеву кошуљу. Змајски оклоп баци у огњиште, где га ватра стаде гутати. Док је крљушт у ватри лагано тињала, момак у наручју своје драге Љубе издахну, а затим се претвори у облак искрица и нестане.

„Љубав срама не познаје,” говорила јој је мати. „А срам прати жену довека!”

Љуба никада није опростила својој мајци и дубоко је туговала за змајем. Утонула је у јад и патњу из које нико није могао да је извуче. Неколико месеци касније, Љуба је родила сина.

„Без срца нема живота, мати” јадала јој се Љуба. „Боље је са змајем бити него са рђом се љубити!”

Уместо да јој дете удахне вољу за животом, она убрзо затим увену од патње. Још док је мати оплакивала своју кћер, село задеси велико зло. Велике кише потопише пшеницу, а град обра воћњаке. Када је дошла зима, лед окова село, а на њих навали некаква болештина и поби пола житеља. Љубина мати остала је сама у кући са змајским дететом. Дете је расло уз старицу, без мајке и без оца. Није имало никога осим бабе, коју је савест толико гризла да се повукла у свој свет патње и полако губила разум. Узалуд је она молила Бога да је узме и прекине јој муке, али јој жеља још дуго оста неуслишена. Није ни приметила када је једног дана њен унук, тада већ момчина, отишао од куће. Она је и даље причала сама са собом и често понављала:

„Лети змај, сипа ватру, а крљушт му као сребро пада. Ноћу му реп сија и са њега одскачу варнице... Да ми је Змајогорчевог огња да у њему бол и јад своју утопим!”

У бескрајним бесаним ноћима док је седела, у ретким тренуцима здравог разума, мати би се сетила да је приликом спаљивања змајевог оклопа заборавила и други део приче о змајевима. А то је да сваки крај има свога змаја који у њему обитава, и који га штити од земљотреса, поплава, ветра, града... И да змај заузврат не тражи ништа од људи осим љубави. Богови ваздуха, воде и земље су његови пријатељи и никада њему, као богу ватре, не би нанели зло.

Милош је причу саслушао не трепнувши. Стари витез заврши речима:

„Деца која се рађају из таквих љубави имају вучји бич или уписану сабљу на бедру. А ти, Милоше, имаш оба змајска белега, што значи да

ћеш бити двапут већи јунак.”

Милош се нехотице ухвати за младеж испод кошуље. По погледу му се видело да грозничаво размишља. Напоследку рече:

„И то дете је остало без мати као ја.”

„Ниси само ти без мати, и ја сам је рано изгубио, Милоше,” признаде му Вукан.

„Али ја не знам ни како се она звала,” зацаклише се Милошу очи. „А ти, Вукане? Знаш ли како ти се мати звала?”

„Знам.”

„Како?”

„Љуба.”

Глава двадесет и трећа - зима 1350. године

*„Када орао изгуби крила,
онда га и тилад кљују.”*

Без следећег дана, у предвечерје, маломе Милошу беше толико лоше да је јадни Вукан очајан седео крај његове постеље и проклињао судбину што ће му ово дете умрети на рукама. И краљица Марија га је редовно обилазила и обично му је доносила чорбу, коју би Милош увек радо појео.

Али, те вечери, Милошу је било превише лоше да би могао да једе. Као и сваки пут, Вукан би тражио да проба јело. Марија би се наругушила, увређена да неко помисли како би она, краљица Стефана Дечанског, покушала да отрује дете.

„Хоћеш ли, часни витеже, да пробаш са обе кашике чорбу?,” заједљиво ће Марија држећи на послужавнику зделу и две кашике.

„Нема потребе, госпо” одврати Вукан. „Морам да пробам или ћу сам закувати чорбу код цара Душана.”

Затим,хвати једном кашиком чорбу и куша је. Ништа. Он климну главом, па Марија седе на постељу крај Милоша, који је лежао у бунилу окупан знојем.

„Хајде, синко” тихо ће Марија. „Узми мало, ваљаће ти... Хајде, Милоше, још само вечерас... и више нећеш морати.” Уто, врата се

отварају и, као фурија, улеће царева мајка Теодора, хаљина и огртач лете за њом. Зајапурена, руменог лица и са снегом на капи, види се да је управо стигла. За њом трчка нека старица умотана у шал. Не види јој се ни лице, само трља промрзле руке.

„Шта је ово, Марија?” викну Теодора. „Шта дајеш Милошу? Какав отров си му збрчкала?”

Марија љутито скочи на ноге, умало да проспе зделу. „Срам те било! сиктала је она. „Како се усуђујеш да ме нападаш? Зар ја да отрујем неко недужно дете? Ево, питај витеза Вукана! Он је кушао чорбу!”

Вукан стоји збуњено и само климну главом. Али, Теодора не мари за то него без речи прилази и отима јој зделу из руку.

„Губи се одавде!” викну она. „Теби нико на овом свету није недужан!”

Марији јурну крв у главу, па севну очима, и грмну: „Жалићу се цару на твоје понашање! Сви ће дознати за твој безобразлук! Иста си као она Рогозна!” Па гурну Теодору и излете из собе.

Када залупи врата за собом, наста тајац. Теодора спусти зделу на сто покрај Милошеве постеље и седе крај њега. Опила му лице и увери се да му је веома лоше. Био је мокар, у бунилу је мицао уснама, а лице му се грчило. Она одмахну главом и осети како је нешто пресече по стомаку.

„Требало је да одмах пошаљеш по мене, Вукане” рече му Теодора. „Бојим се да није већ касно.”

Вукан оћута и само стисну песнице. Грижа савести му је раздирала душу. Теодора махну руком старици скривеног лица да дође. Ова се догега до постеље.

„Ово је баба Вијорика” рече Теодора, па старица откри своје лице скинувши дебели шал. „Чим си споменуо враџбине, одмах сам послала по њу. Кажу да нема боље врачаре од ње.”

„Даћу све од себе, господарице,” понизно ће она, па некако бојажљиво приђе Милошу и скоро неприметно махну руком Теодори да се удаљи.

Стаде да загледа болесно дете, да га опипава по лицу, по грудном кошу, па га чак окрену на стомак и загледа му леђа. Када му угледа

уписану сабљу на бедру, она се укочи, а затим му одмах заврну и десни рукав. Када виде и вучји бич на мишици, баба се још више запањи и руке јој задрхташе. Занеме од чуда, али Вукан зато гласно рече:

„То што си видела, задржаћеш за себе или ћу ти ја рођеним рукама ишчупати срце

Баба га страшљиво погледа. Виде у Вукановом погледу озбиљност. Није морао то ни да јој каже. Знала је она довољно - да су змајевити посебна сорта људи, неустрашиви борци и људи од речи. Да крију своје тајне по цену живота, свог или туђег.

Вијорика се врати Милошу и настави да га загледа. Отварала му је уста, гурала прст под језик, чак му је под свећом гледала у нокте. Чинило се да је на њима нешто видела, јер спусти дететову руку и дубоко уздахну.

Наједном се трже, као да се нечега сетила, па се окрену столу и узе зделу са чорбом. Приђе мангалу у коме је горела ватра, промумла бајалицу:

„Гори, ватро, горцем,
Ето бабе с коцем!
Гори, ватро, пламеном,
Ето бабе с каменом!”

Па просу чорбу у пламен. Ватра зашишта, али по Вијорики се видело да се ништа особито није десило. Она понови бајалицу, па баци и дрвену зделу у пламен. Опет ништа. Крену назад ка столу, па када виде да Вукан и даље држи кашику којом је захватио чорбу, она му је узе без речи, а затим дохвати и ону којом се Милош хранио. Поново се врати огњишту, па понови бајалицу, па убаци Вуканову дрвену кашику. Ништа. Али, када убаци Милошеву, пламен шикну увис као да некакав див дуну одоздо у њу. Сви се тргнуше осим Вијорике.

Вукану паде мрак на очи, па исуче свој мач:

„Ја сам везан царевом заклетвом и на свакога ћу дићи свој мач, па макар и на бившу краљицу!” Па закорачи ка вратима.

„Стани, Вукане!,” викну Теодора. Овај се укочи у месту. „Не смемо то да урадимо... Врло радо бих видела да она омасти конопац или твој

мач, али... Ипак, не можемо бити сигурни да је она крива. Познајући њу, вероватно јесте, али можда јој је ипак неко подметнуо отровну кашику.”

„Госпо, ја могу да извучем из ње истину” рече самоуверено Вукан.

„Свакако да можеш, витеже” климну главом Теодора. „Али, шта ако извучеш истину да је недужна? Онда ћеш за свагда укаљати своје часно име... Не, нека је, Вукане... Ако сам ишта у животу научила то је да свећа никоме није до зоре горела, па неће ни њој.”

Вукан врати сечиво у корице.

„Говори, Вијорико,” рече јој Теодора. „Има ли лека његовој болежи?”

„Болезима увек има, господарице” рече ова. „Али, оваквим враџбинама, не.”

„Ако неко уме са тим да се носи, то си ти” опет ће Теодора. „Сигурно можеш некако да му помогнеш.”

„Њега су посетиле шумирол,” рече самоуверено Вијорика. „То се увек види по три оглодана нокта.”

„Шумирол?”

„Три демона чија имена не смем да изговорим” рече она. „И само оне знају како да му скину враџбину. Нежид их је послао.”

„Зар да пустимо да дете сконча?” завапи Вукан. „Кажи где да их нађем, па ћу се ухватити у коштац са њима!”

„Не мораш их никуд тражити, витеже,” рече врачара. „Долазе оне њему у глуво доба, када му исисавају живот из тела.”

„Али, ја се ноћима не одвајам од њега!,” узвикну витез. „Једва икад ока склопим на неки трен. Никада ништа нисам видео.”

„Твој трен је другима вечност,” рече врачара. „Само бесаник може да види три сестре суђаје или три сестре шумирол. Јер оно што суђаје исплету, шумирол увек настоје да расплету.”

„Мислиш, судбину?”, упита Вукан.

„Баш тако, часни витеже” рече врачара гледајући у Милоша. „Нежид жели да расплете дететову судбину... А то може само док он не достигне зрелост када ће закорачити својим путем. Онога који носи два змајска белега сигурно краси велика судбина.”

„Шта нам, онда, ваља чинити, баба?” пита Вукан.

Вијорика ћутке обиђе Милошеву постељу, па се чак и сагну да погледа испод кревета. Стаде руком да претражује под. Сваки пут када нешто напипа, она то стави у другу руку, па настави даље. Теодора и Вукан је посматрају ћутке, па се понекад у чуду згледају. У себи се моле да ће шта год врачара ради, то помоћи маломе Милошу. Вукан је очајан јер зна да никада са себе љагу неће спрати нити ће икада моћи цару да изађе на очи. Осрамотиће свој ред, а свети Георгије ће га се одрећи.

Када баба заврши, она устаде и оде до мангала, где у пламен баци све што је у руци накупила. Изгледало је као пиљевина или труње од дрвеног пода. Али, пламен опет сукну увис шиштећи као од бола.

„Добро је” задовољно ће врачара. „Под њим се отвара гроб.”

„Јуу! Шта је ту добро, црна ти!” ужасну се Теодора, па се прекрсти. „Језик прегризла, какав гроб!”

Чак се и Вукан брже-боље прекрсти, али занемео од бојазни за Милошем, па само грозничаво проматра шта се догађа.

„То је добро, **ročno**,” опет ће баба. „Јер ћу се сакрити под креветом, а то је гроб у којег сваку ноћ шумирол помало спуштају дете. Да није тако, не бих се могла нигде сакрити, а да ме не примете.”

„Ма, јеси ли сигурна да те неће... приметити под креветом?” неповерљиво ће Теодора. „Да то није детињасто, црна ти?”

„Госпо..одмахује главом Вијорика. „Зашто мислиш да се сва деца плаше да погледају под кревет ноћу? Из истог разлога што до напуњена три лета могу да виде анђеле. Она се рађају носећи тајна знања која одрастањем губе. Само деца која се роде у кошуљици задржавају целог живота те моћи... Ипак, ни одрасли не би требало да гледају под свој кревет ноћу док леже у постељи, могли би да виде нешто што не желе.

„Плашиш ме, Вијорика” признаде јој Теодора.

„Срећа је у незнању, госпо. У незнању! Што човек више зна, веће бреме носи на леђима.”

„И шта сад?” једва изусти Вукан.

„Сада ћете ме оставити саму” рече баба. „Не стојте пред вратима, већ идите негде другде и не причајте о овоме... јер сенке ослушкују.”

Њих двоје без речи изађоше из просторије, а Вијорика стаде да се

завлачи под кревет изговарајући бајалицу:

„Цркни, нежиде, ти немаш нож, ја имам тамјан и имам нож, тамјаном те кадим, ножем те сечем, у води те гњечим. Вода се пенуша, а Милош Обилић те више не слуша. Ако га је неко урекао, ако му је неко пресекао пут, ако га је неко омађијао, ако је неко за њега љут, више нема урока, слободан му је пут, одвезала сам мађију, нико више није љут. Милош остаје чист као свет кад се купа у сунчевом сјају, Милош остаје чист као бистра вода изворска, Милош остаје чист као босиљак у пролећном гају, Милош остаје чист као света Дева Марија небеска...”

И баба се завуче под кревет. Наста гробна тишина.

У глуво доба ноћи, хладан ваздух испуни собу иако је ватра још увек тињала у великом мангалу. У мртвој тишини све гласније се чуо жагор шапата као да долази из даљине. Вијорика је непомично лежала и будна жмурила. Као мртва у гробу. Гласови посташе све разговетнији. Могла је да разазна три одвојена женска гласа како говоре углас. Није морала да провири да би видела шта се догађа, знала је врло добро.

Три фигуре у црним хаљинама са црним веловима који су им прекривали лица држале су се за руке и лебделе изнад Милошеве постеље. Светлост у соби ослаби, као да је нешто притиска и гуши. Ваздух поста тежак. Три сестре говоре наизменично и допуњују се:

„Лојаница му се бори са смрћу,
Догорела му је скоро до краја...”

„Долазимо му верне ноћу,
Као преља златокраја...”

„Улазимо као у своју кућу
И гурамо га скраја...”

„И шта год суђаје гућу,
Ма каква да је граја...”

„Наша стоји реч супроћу,
Јер јаче смо од змаја.”

Затим запевахе на неком непознатом језику, и убрзо заћуташе. Није

се чуло ни пуцкетање ватре.

„Шта се ово, сестре, збива
Душа му је јака и жива...”
„А наша сила метијива,
Као да се са њега слива...”
„Још му стоји змајска грива,
Која ли је од нас крива?”
„Јака му је вретена тетива,
Опече нас као коприва”

Опет све три неразговорно запевахе, али ни то не потраја дуго већ
једна по једна замукнуше. Разгневише се.

„Ах! Да нас не надмудрише,
Ако за тајну нашу сазнаше...”
„Ко би им рекао за травке наше
Ни за аврамсја и крстањаса знаше...”
„А ми се упеле изнајвише
Не би ли га сатрле излише...”

Када Вијорика чу да се тајна Милошевог излечења крије у
магичним травкама аврамсје и крстањасе, она напрасно одлучи да их
отера како случајно не би још више наудиле детету. Зато испод кревета
повика изговарајући заштитну бајалицу:

„Ко је Милоша урочио свиснуо, ко је урекао прснуо, очи преврнуо!
Ко је Милоша урекао, усекао, о глави му било! Милош оста светао,
чист, ко звезда на небу, ко роса на земљи, ко босиљак у цвату, Милош у
здрављу да буде...!”

Сестре шумирол закрешташе као преплашене вране, дуну однекуд
ледени ветар, подиже прашину и пепео из мангала, и као вртлог повуче
све навише. Док се баба искобеља испод кревета, све прође, а демони
нестадоше. Она брже-боље седе на постељу крај малог Милоша и
стави му главу у своје крило. Спавао је мирним сном. Грозница га није
тресла. Али, још није био излечен. Урок је остао. Сада када зна којим

травкама да га опорави, више се није бојала за његов живот. Ипак је са њим остала до зоре. Није смела да га остави самог. Била је ту да га брани.

Уосталом, толико је бар дуговала своме цару што ју је избавио из тамнице у Петрчу.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ЧЕТВРТА - зима 1351. године

Владар Срба послао је посланство, тражећи да брачном заједницом повеже своју кћер са једним од синова Орхана..”

Две војске су од раног јутра стајале једна наспрам друге под зидинама Солуна. Обојица војсковођа су чекали да онај други први да знак за напад. Ниједан није желео први да започне битку. Као да су желели један другоме да докажу да су њихове тврдње и аргументи изнети претходних дана током преговора били једини исправни и тачне. Најтеже беше војницима у обе војске који су сатима стајали на хладноћи, под ударима хладног ветра, који је дувао са мора. Али, нико није хтео да први попусти. Цар Душан није желео први да нападне, али ни да се повуче, а Кантакузен се плашио Душанове војске иако беше малобројнија, а одбијао је да се повуче страхујући да остави Солун и посебно цара Јована, који се био склонио унутар градских зидина, а који је са занимањем посматрао њихову борбу живаца. Тродневни преговори пропаше. Кантакузен је у свом шатору беснео и искаљивао бес над својим потчињенима, проклињући царицу Јелену што му је помрсила рачуне у последњем тренутку. Али, пре свега свога сувладара, младог цара Јована,

који је без његовог знања претходне ноћи послао посланство Душану, нудећи му савезништво против њега. Јован му је радио иза

леђа и најрадије би га обесио са цариградских зидина, али законити цар је имао велику подршку и није смео да дигне руку на њега. Бар не још, бар док још не учврсти своју власт. Разјарио би се при самој помисли колико је Душан био близу да попусти пред његовим убеђивањем, па чак и да му врати многе територије.

„Можда је заиста најбоље да се замонашим,” помишљао је у тренуцима очаја. Од прошле године све чешће је размишљао о тој могућности. Био је веома религиозан и увек је тражио мир и спокој у молитвама.

Био је средње висине, са дугом смеђом косом и бујном брадом. Надасве паметан човек који је вешто манипулисао људима и умео да искористи и најмању прилику како би ситуацију преокренуо у своју корист. Његова способност убеђивања била је без премца, а умео је да подилази саговорницима како би их придобио за своје намере.

Тако је било и претходна три дана током преговарања између њега, Душана и цара Јована. Иако су разговори почели силовитим нападом Душана, вређањем и оптуживањем, као и похвалама упућеним младом цару Јовану и признањем као јединог правог византијског цара, Кантакузен није показао ни најмању слабост, већ се богзна како захвалио Душану на ранијој помоћи и изразио жељу да се каква-таква сарадња настави, или бар да се непријатељства обуставе. Слаткоречивошћу и посебним изношењем чињеница и предлога успео је да умири српског цара, па чак и да га убеди у неисправност неких његових одлука, а посебно због његовог претераног освајања византијских територија. Већ на гозби након другог дана преговарања, Душан је био

спреман да попусти, па и да врати неке освојене градове, а Кантакузен је био пун себе и срећан што ће моћи на миру да се посвети другим важним државним питањима, посебно сукобу између Венеције и Ђенове у који је био уплетен.

Изгледало је да му све иде од руке, као и много пута раније; ућуткао је српског цара и младог цара Јована, коме је тад било само двадесет и једна година, али онда се умешала царица Јелена и помрсила му рачуне.

„И не чуди што је зову Рогозна!” узвикивао је Кантакузен.

Тог јутра Душан му је послао поруку по гласнику у којој вели да се предомислио у вези са уступцима и да одустаје од преговора.

С друге стране бојишта, у Душановом табору, расположење је било сасвим другачије. Додуше, приказ је био уобичајен: Душан је седео и слушао царицу, која се била ушетала и није уста затварала. Војвода Прељуб је ћутао, знао је да не противуречи царици. Додуше, овог пута је био на њеној страни.

„Буди срећан што сам ти отворила очи, а не да се љутиш што се мешам у твоје послове!,” говорила му је. „Треба ли да као царица гледам како поклањаш муком освојене територије? Зар су твоји људи узалуд гинули да би сад вратио те градове оном матором лисцу?”

„Некад мораш да даш да би после узео још више” правда се Душан. Јелена клима главом у неверици.

„Уосталом, зашто си чекала последњи дан?” пита је Душан. „Ниси ли могла још првог дана преговора да кажеш шта мислиш, него си чак одобравала све што сам радио?”

Јелена оћута и настави да се шетка. Душан и Прељуб се згледају и слежу раменима.

„Имала сам ноћас провиђење” признаде она напокон. „Након синоћне посете посланика цара Јована

„Какво сад провиђење, луда жено?” зачуди се Душан. „Не можемо водити државничке послове по сновима!”

„Добро, добро!” Одмахује руком Јелена. И даље је узнемирена. Боље да не спомиње свој сан, неизбегљиво ће је схватити. Зна она шта ради. „Назови то како хоћеш, ја то зовем провиђењем, јер ми је Јованова посета отворила очи. Видиш ли да је младом цару дојадило да га Кантакузен омаловажава и да хоће да се истргне од његовог утицаја и да завлада сам?”

„Уосталом, ми смо одувек њега подржавали” умеша се опрезно Прељуб. „Треба стати на његову страну против Кантакузена.”

„Слушај мало Прељуба,” каже Јелена Душану. „Да ти није било њега, Кантакузен би ти преотео све градове у Тесалији и Епиру док смо били у Босни. Успео је да одбрани град Сервију са само 500 војника, а Бер ти је пао иако га је бранило 1.500 коњаника и ко зна колико алеманских плаћеника...”

„Бер је пао због издаје Грка” исправља је Душан.

„Они нам забоду нож чим им окренемо леђа,” додаје Прељуб.

„Све ћу их казнити,” прети Душан.

„После Бера је заузео и Воден, Острово, Нотију...! ” Шири руке у чуду Јелена. „Чак је бацио око и на Скопље!”

„Чим завршим послове овде, разрачунаћу се са издајницима у Скопљу!,” узвикну бесно Душан. „Тамо сам се крунисао за цара!”

„Па, требало је да Кантакузен крене на Скопље да би се ти коначно сетио да повучеш војску из Босне!” грди га Јелена.

„Не претеруј, Јелена,” опомиње је Душан. „Знаш да нисмо могли одмах да кренемо, били смо усред рата. Требало је оставити војне посаде у освојеним градовима. Уосталом, што се сад жалиш када си ти инсистирала да прихватимо позив Дубровчана? Ја сам био против те посете! Послао сам војску усиљеним маршом у Македонију, по највећој зими, а ти си хтела у Дубровник! ”

„Па, добро.. ” слеже раменима царица. „Опет смо стигли пре њих у двор на Паун-пољу.”

„Наравно, када сам тражио да нас Дубровчани превезу бродовима до Котора”каже Душан. „Јесмо ли рекли да ћемо вратити Уроша у Паун-поље и тамо сачекати војску?”

„Али, зато смо Босанце научили памети!” ликује Јелена. Душан одмахује главом. Није знао како да је укроти. Умела је некад да покаже неко своје скривено лице, које се Душану није нимало допадало. Некад умиљата и послушна, а некада рогобатна, својеглава и окрутна.

„Није требало да те послушам да онако све разоримо и попалимо,” кајаше се Душан. „Једно је потући војску до ногу, а друго је попалити и уништити све успут.”

„Какву војску?” Застаде Јелена и погледа га упитно. „Бан Стеван је побегао у планине и закрио нам путеве балванима! Посекао је пола шуме не би ли нам успорио напредовање! Шта је требало да урадимо? Жалим што не заузесмо и Бобовац, његова кћи Јелисавета се у њему крила. Могли смо је узети за таоца, па не би смео више ни да писне! ” „Бојим се да је све било узалуд” рече Душан. „Јављају ми да је бан већ повратио неке градове и побио моје посаде или их протерао. Да је бар ономад прихватио моју понуду да уда кћерку за Уроша.”

Јелена се прекрсти. Није то одобравала.

„Хвала богу што није. Али, нека, долијаће он већ,” оштро ће Јелена. „Само да рашчистимо са Кантакузеном.”

„Неће нас тај данас напасти” рече Прељуб. „Да је хтео, већ би то урадио. Плаши се да ће цар Јован ударити на њега са леђа, из града.”

„Тим боље” рече Душан. „Имамо посла да вратимо све градове које нам је преотео и да казним све издајнике.”

Јелена се окрену ка Душану и озбиљно му рече:

„Мене много више брину Османлије од Кантакузена... или од Босанаца и Угара.”

„И мене” потврди Прељуб. „Кантакузен је овај пут довео 20.000 Турака, Татара, Черкеза и ко зна каквих још разбојника...”

„Чујем да их није предводио Орхан,” рече забринута Душан.

„Не, његови синови... Сулејман и Мурат. Изгледа да ће га Сулејман и наследити, чим је њему дао заповедништво над војском.”

„Кажу да су Ромејцима посебно помогли у освајању **Водсна** и Бера” додаје Душан.

„Да, после су се расули на све стране и пљачкали” прича Прељуб. „На нашу срећу, колико чујем, Сулејман и Мурат су се посвађали и вратили. Питање је шта би данас било да су Османлије овде. Сумњам да бисмо преговарали са Ромејцима. Кажу да је Мурат посебно свиреп према нашим земљацима.”

„Орхан је већ остарио...” размишља наглас Душан. „Оставиће султанат некоме од њих двојице.”

Наста тајац. Чинило се да све троје размишљају о истом. Додуше, Душан је мало оклевао да изнесе своје мишљење из страха од Јелене. То је нешто о чему је већ дуго размишљао и разматрао све аспекте, али је чекао погодан тренутак. Мораће да околише због Јелене.

„Ваљало би нам да придобијемо Орхана, уместо да ратујемо са њим” рече Душан напослетку. „Ја не знам одакле долазе, али све их је више. Када се запате, шире се као коров и не можеш их ишчупати.”

„Додуше, и цар Јован и Кантакузен су склопили савез са њима” додаје Прељуб, па као да тера воду на Душанову воденицу. „Можемо и ми нешто да пробамо.”

„Добили бисмо на времену,” замишљено ће Душан, али не зна како

да пређе на ствар. Плаши се да ће Јелена да врисне од ужаса. „Али, не бисмо грешили као Кантакузен, он им даје земљу и привилегије. Ми можемо да их вежемо за себе, а да их држимо на одстојању.”

„Као пса кад вежеш у дворишту” рече сликовито Прељуб, а Душан одушевљено прихвати то поређење па показује руком ка њему као да је у праву. Јелена све време само ћути и слуша их.

„Не да никоме да уђе у двориште.. ” започе Душан.

„А не може ни да уђе у кућу,” доврши Прељуб.

„Не можемо им понудити злато, јер их Ромејци њиме већ засипају” рече Душан.

„А ни земљу јер ће се запатити као коров „Зашто не кажете да је најбоље да Орхану дамо руку моје кћери Теодоре?,” изненада ће Јелена, а њих двојица занемеше у чуду. Ћуте и чекају њену реакцију, читају јој са лица, али царица је хладнокрвна и не показује никаква осећања. „Мислите да том невернику дате моју кћер?”

„Није ти лоша замисао, жено,” прави се невешт Душан, иако је он о томе већ дуже време размишљао.

„То је мала жртва, а добит је велика” слаже се Прељуб.

„Једном сам ти рекла да нећу да чујем за то” каже Јелена Душану, па дубоко уздахну и спусти поглед: „Али, околности су се промениле, мораћу то да аминујем.”

Душан разгорачи очи у чуду, па погледа Прељуба као да жели да се увери да је добро чуо. Живнуо је одмах јер му њен пристанак разгали душу. Цар је знао да се дугорочно неће моћи одупирати Османлијама, јер није само њих имао за непријатеље. Уосталом, они су ратовали сасвим другачије. Њихове снаге су се ослањале на лаку коњицу, камиле и стрелце. И били су много окретнији од тешких оклопних витезова. То је он приметио одмах након пораза код Стефанијане, када су Турци насамарили деспота Момчила да пошаље оклопне витезове пешке уз брдо, а Турци их заобишли и украли им коње, па их десетковали. Колико год да се трудио да придобије папу и Свето римско царство против њих, било је узалуд. Остало му је да покуша да придобије Орхана руком своје миле кћери Теодоре. И он и Јелена су знали да ће јој њихова одлука сломити срце.

„Откуд то да си се предомислила, Јелена?,” зачуди се Душан.

„Противила си се да даш кћерку у брак тим... разбојницима” подсети је он.

„Просто нам не преостаје ништа друго,” шири руке у очају Јелена. „Окружени смо непријатељима, не можемо на све стране. На крају ћемо да поклекнемо. Чим се окренемо ка Цариграду, ето ти Угара, прелазе Саву. Чим кренемо да протерамо Угара, Кантакузен са Османлијама улети на југу, а све то време Босанци као мишеви нас грицкају преко Дрине” „Послаћу чим пре посланство Орхану,” рече Душан. „Никола Бућа је прави човек за то ”

„Не мислиш ли да прво треба да то саопштиш кћерки?,” пита га Јелена.

Душан се на тренутак замисли. Познавао ју је добро, личила је више на њега него на мајку.

„Разумеће она,” рече кратко цар.

Уто, у шатор улази задихано кесар Воихна и одмах са улаза говори:

„Кантакузен повлачи војску! ”

Сви се озарише и згледају се. Нису морали ништа да кажу, сада је све било спремно да покрену свој план. Надали су се успеху, све им се чинило сасвим изводљивим и могућим. Успеју ли, моћи ће да одахну.

Прељуб одушевљено потапша Душана по леђима и са Воихном оде да гледа повлачење Кантакузена. У даљини се већ чуло клицање српске војске. Јелена и Душан осташе сами. Ћутали су, обоје замишљени. Нису се ни погледали. Само тихи уздаси покадшто би одали Јеленино немо присуство. Напослетку, Душан јој рече:

„Уздахујеш дубоко као из дна душе, жено.”

„Много се тражи и очекује од нас” пожали се Јелена. „Као да ми нисмо од крви и меса

„Свак’ има своје обавезе,” рече Душан. „Од цара до сељака. Сила бога не моли. Стиснеш зубе и радиш.”

„И молиш бога да само поступаш исправно” додаде Јелена.

„Нажалост, некад само по исходу знамо јесмо ли били у криву или не,” рече Душан гледајући је.

Јелена га и не погледа него се уморно придиже опхрвана свим невољама које су их притискале. Душан први пут примети да делује исцрпљено, као да су је све муке истрошиле.

„Још ти је остало да ожениш Уроша” нашали се нехајно царица.

„И то ми је намера за ову годину” рече он озбиљно.

Јелена заста и у неверици га погледа. Плашила се и да га пита шта смера. Није имала воље да сазна. Питаће га други пут. Али, морала је мало да га задиркује.

„Да ли ти то хоћеш да позавршаваш своје послове пре но што се упокојиш?”

„Надам се да ћу стићи,” опет ће озбиљно Душан.

Јелена само одмахну руком и изађе из шатора. Душан оста сам са својим мислима. Било му је тешко да себи призна да су ово били последњи трзаји да обезбеди предност у овом дугом рату. Откад је дошао на престо, не зна за мир. Ништа лакша не беше ни спознаја да му измиче сан о заузимању Цариграда. Није могао сам то да изведе, а разумевање није машао ни код папе ни код Млечана. Владао је превелики јаз између две цркве. А поврх свега, још је и анатемисан од цариградског патријарха. На то ни папа не гледа благонаклоно. Када би само могао папу да придобије. Али, како?

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ПЕТА - пролеће 1351. године

„...посла у Француску поменутог Николу Бућу, свога протовестијара, да запроси кћер тога краља за жену своме сину Урошу.”

Пролеће освану и расцвета се пољем и двориштем. На сунцу се местимично трава зеленила. Беше угодно препустити се његовој топлоти после дуге и хладне зиме. Све је бујало и цветало, а мало шта није мирисало опојним природним мирисима и што није привлачило разне инсекте. Како се пчеле разлетеше двориштем Паун-двора, јурећи од цвета до цвета, тако се и деца расуше по ливади играјући се међусобно и са силванима.

Душану се чинило да нигде птичице не цвркућу и нигде поветарац не милује као у Паун-пољу подно моћне Шар-планине, чији се врхови још белеше под зимским покривачем. Умео је тај чудесни див да дуне хладним дахом и да зашуми лишћем крошања поготово у вечерњим часовима када би се сви окупљали око подјарене ватре на огњиштима. А онда би опет сунце огрејало топло и растопило оштру јутарњу свежину. Цар би често умео да дубоко удахне ту свежост, као да му је душа ње жедна и гладна и увек би осетио тај благодар моћне планине. Волео је рано да устане само да би гледао зорно обасјану Шар-планину. Ако није био у лову или неким послом јахао, онда је волео да

седи у дворишту и да упија погледом лепоту око себе.

Не беше лепше музике за његове уши од преплитања птичје песме и дечјег жагора, од лептировог немирног лета и враголасте дечје утрке. Чинило му се да би могао цео дан да их гледа, ослушкује и да мирише буђење природе, а да ниједном не трепне.

Док су се млађи неуморно играли, они мало старији су вежбали гађање луком и стрелом или бацање копља. Али, све под будним оком старог витеза Вукана. Душан га је са занимањем посматрао како сваком старијем змајевитом детету посвећује исту пажњу, а оне најмлађе, поготово Милоша Обилића, пази као вучица своје младунце.

Цар је седео под балдахином и пио хладно вино после благовања. Гледао је час своју ћерку Теодору, која је тешко примила вест да су у току преговори о њеној удаји за турског султана или за неког његовог сина, али је стоички оћутала поштујући одлуку родитеља; а час свога сина Уроша, кога је наменио једној од кћерки францускога краља Жана од Валоа, а који је такође ћутке прихватио одлуку свога оца; и час Милоша Обилића. чију је судбину прихватио као своју свету. Растрзан на све стране, Душан је покушавао да све те конце чврсто држи у руци, а први пут његова царица је делила његову одлучност да земљу припреми за неизбежну опасност која јој је вребала од Турака Османлија.

Знајући да цар чека долазак свога протовестијара Которанина Николе Буће, царица Јелена му се придружила под балдахином. Душан је ћутке дочека, а она седе поред њега и ухвати га за руку. Био је свестан озбиљности своје одлуке у вези са Урошевом женидбом и Јелениног противљења склапања брака са једном католкињом. Ни он није био срећан због тога. Стално су му се по мислима мотале речи којима је Урошу саопштио своју одлуку. Као да је у њима и сам тражио утеху.

„Једног дана наследићеш ме на царском престолу, сине,” говорио је Урошу пре неки дан. „Схватићеш како је тај престо наша тамница, а круна окови које стално вучемо за собом. Ми нисмо обични људи, па да можемо да чинимо шта нам се прохте, већ деламо за добробит народа. Цар и царица су им отац и мати, а ко ће ако не ми да бринемо о њима. Зато често радимо мимо наше воље како бисмо им обезбедили

сигурну будућност. Наша жртва је велика и несебична. Мој отац краљ Стефан је довео твоју мати Јелену мени за жену и склопио савез са Бугарском, а ја ћу исто тако твоју сестру Теодору дати турскоме султану, а тебе оженити француском принцезом. Зашто? Да бисмо обезбедили мир са Турцима, а придобили велико француско краљевство за савезника у борби против Цариграда. Зато од тебе очекујем да ћеш се понашати као будући српски цар.”

Јелена и Душан су ћутке седели и посматрали разиграну децу. Јато голубова прелете двор и слете у крошње оближњег шумарка.

„Свака птица своме јату лети,” рече Јелена, алудирајући на то да јој се син жени женом друге вере коју она није подносила.

„Орлови не лете у јату,” рече јој Душан. „Али, лове јата голубова.”

Уто, стиже протовестијар Никола Бућа, католик обучен у которску племићку одору плаве боје са капом, на којој је пришивено једно соколово перо. Никола је био нешто старији од Душана, способан дипломата и изврстан благајник који је све цифре имао у глави и увек је знао где се и колико новца налази, ко дугује и колико, колика је зарада од царина, рудника... Чинило се да му је сав живот у цифрама којима је непогрешиво баратао. Душан је имао бескрајно поверење у њега, па иако га је дуго познавао, није могао да процени његов карактер. Да ли је био добар муж, отац, пријатељ? Или само лојалан царски службеник који је беспрекорно извршавао цареву вољу? Био је пунијег стаса због своје нескривене љубави према богатој трпези, али умерене посвећености вину. Достојанствено понашање које је стекао омалена на дворовима могло је бити узор многим дворјанима који се никако нису могли навићи на строга византијска дворска правила. Душану је помало сметало њихово незграпно држање и смешно кочоперење.

„Нашла се вила у чем’ није била” говорио је за њих Душан.

Зато је Никола Бућа имао достојанствено држање једног високог племића, па ипак никога није гледао с висине или са ниподаштавањем.

„Ако свака птица своме јату лети...” започе Душан угледавши Николу како им прилази. „Значи ли то да треба отерати Николу као католика у Котор?”

Јелена не рече ништа, али схвати Душанову поруку. Знала је да и

Душан осуђује ту „латинску јерес” како је о католицима често говорио, па чак их тако назвао у свом Законику, а посебно оне који су радили на превођењу правоверника у католичанство. Такве је и оштро кажњавао, „да се жежу по образу” али је зато поштовао старе католике.

Никола се благо поклони царском пару, а Душан га позва да седне са њима.

„Све је спремно за мој полазак, царе” рече он. „Путоваћу лађом до Дубровника, а отуд до Венеције, а затим копном до удаљеног француског краљевства ”

„Дуг је пут пред тобом, Никола” рече му Душан. „Имаћеш времена на претек да осмислиш како ћеш говорити пред француским краљем

„Било би ми лакше да знамо коју изабраницу за Уроша желимо, царе.”

„Не можемо знати коју ће од својих кћерки краљ желети да уда,” рече му Душан. „Колико чујем, све су још младе. Јована има осам година, Марија тек седам.”

„Како год...” слегну раменима Никола. „Буде ли француски краљ нашао за сходно да му одговара савезништво са тобом, даће било коју твоје престолонаследнику.”

„Не сумњам у твоје способности, Никола” рече му Душан. „Ако си успео да убедиш турског султана Орхана да ожени једног од својих синова нашом Теодором, онда ћеш још лакше убедити француског краља!”

„Морам признати да нисам очекивао да ће султан Орхан тако лако пристати,” рече Никола још увек не верујући у успех своје мисије са које се вратио пре непуних месец дана. „Верујем да је то отуд што му је дозлогрдио савез са Кантакузеном.”

„А можда и зато што на тај начин жели да има таоца на свом двору,” умеша се Јелена. „Царску принцезу свог најљућег непријатеља?”

„И ти си мој талац” осмехну јој се Душан. „Не видим да ти је лоше.”

„Жалим само што ми султан није могао казати коме сину је наменио принцезу Теодору, да ли Сулејману или Мурату,” вајка се Никола. „Али колико год да сам инсистирао да сазнам, изгледа да ни

сам није могао да се одлучи. Но, рече како ће под хитно и журно послати потврду уговора и посланике да потврде тај брак. Наводно би требало стићи до младог месеца.”

„Млад месец је већ прошао,” рече Јелена. „Можда се предомислио?”

„Не, не.. ” одлучно ће Никола. „Добио сам од њега усмене обећање да радо прихвата уговор о склапању брака, како је то наводно и у његовом интересу, и да ће без одлагања послати овамо посланство. Верујем да касне само због лошег пролећног времена, да су кише расквасиле путеве..

„Дај боже да је тако, Никола” рече Душан. „Велику ствар бисмо постигли тим браком. Имали бисмо одрешене руке да се обрачунамо са Кантакузеном. Ако још склопимо такав уговор о браку са француским краљем, онда ће и папа у Авињону лакше да легне на руду.”

„На теби је да убедиш француског краља да пристане, Никола,” рече му Јелена. „Обећај му све што буде тражио.”

„Тако је, имаш сва царска овлашћења,” додаде Душан. „Знам да си нестрпљив да кренеш на тај далек пут, пријатељу, зато не одлажи више полазак, а ми те задржавати више нећемо... Обоје ти желимо срећан пут и мирно море, како кажу.”

Никола устаде, поклони се и без речи се удаљи. Царски пар га ћутке испрати погледом. Неизвесност их је обоје притискала. Или је био можда лош предосећај. Од превеликог очекивања нису могли објективно да протумаче шта се догађа.

Само што је царев протовестијар замакао, кад у двориште вриштећи дотрчавају Урош и мали Милош, обојица уплакани и зарозани. Одједном се окупи што алеманске страже што алмогавера, а скочи и стари Вукан забринут због свог штићеника.

Цар и царица потрчаше деци у сусрет, па их брже-боље загрлише и одахнуше видевши да су неповређени, већ само запрљани.

„Шта се десило?,” завапи Јелена.

„Неки човек је кренуо боджом на Уроша!,” закука Милош.

„Како? Где?” узрујано ће мати.

„У коњушници! Код Ждралина!” опет ће Милош, док Урош не може од страха да дође себи, па дрхти као прут. „Али се Ждралин ритну и

обори човека! ”

„ Стража! Брзо тамо! ” викну Душан, па и сам први потрча ка коњушници.

Уто се на улазу у двор појави и краљица Марија, па и она притрча Душану питајући га шта се дешава. Сви се сјатише за царем и очас замакоше иза двора где су биле коњушнице и ограђена штенара са силванима. Али, тамо затекоше већ два алмогавера како изводе накрвавог коњушара, који није могао ни да хода, већ га вуку по земљи. Када стадоше пред цара, они га бацише на земљу пред њим. Овај се једва придиже на колена. Лице му беше непрепознатљиво од крви која му је заједно са балама цурила низ лице. Из коњушнице чује се бесно рзање Ждралина и топот копита. Бринуо се за свог малог господара. На крају пристиже Јелена са оба детета. Урош је и даље плашљиво грлио мајку и крио се међу њеним скутима, плашећи се да погледа свог нападача. Само Милош храбро стаде поред Душана.

„То је он!” узвикну дете. „Он нас је напао!”

„Нисам, царе, кунем ти се, тако ме живи огањ не сажегао!

завапи коњушар ширећи руке према Душану. „Само сам хтео Ждралина напојити...”

„Зашто би те Ждралин из чиста мира напао?” упита га Душан.

„Не знам, пресветли царе!” Сузе лије овај док му крв цури низ браду. „Само што хтедох напојити коња, кад се он обруши на мене!”

„Лаже!” виче Милош. „Кренуо је бодежом на Уроша! Хтео га је убити!”

„Нисам, царе, тако ми се огњиште мојом крвљу не угасило!,” опет се овај куне. „Не знам шта спопаде ту бештију од коња!”

„Пази у шта се кунеш, јадниче!” строго ће Душан. „Не би Ждралин никога напао, а да тај не покушава да науди његовом господару! ”

„Не знам, царе, зашто ме је напао, али ја нисам желео да наудим овој деци!” Стаде се овај крстити престрављено кад угледа ногоушеног цара. „Тако се небо нада ме не пролило!” Па се пресамити до земље.

„Престани да се кунеш!,” подвикну му Душан. „Ваљда више верујем својој деци но теби, бедниче! Него говори, ко те је послао да их убијеш?”

Алмогавери га ухватише за руке и усправише га. Овај спушта поглед и не сме цара да гледа у очи.

„Говори ако нећеш да те бацим на муке! ”

„Нисам ништа скривио, царе! ” завапи опет овај. „Нисам ни пипнуо ову децу! ”

„Можда говори истину, царе,” опрезно ће Марија. „Ипак, деца су то...”

„Не мешај се, Марија” одбруси јој Душан. „Ваљда више верујем њима него овом беднику.”

„Јесте, у праву си, али немој се залетати па да га недужног казниш,” упорна је Марија. „Шта ће људи рећи о правичности свога цара?”

„Све ће тај на мукама да призна! ” Бесно га гледа Душан.

„Управо тако...” Држи га Марија за руку и не да му да овоме скочи за врат. „На мукама ће недужан да призна и да је ђаволов шегрт само да тортура престане!”

Све то време коњушар клима главом и сузе лије. Дрхти као да се над њим већ надвила целатова секира, па молећиво гледа час Марију час Душана. Цар се некако умири, али не скида поглед са крвавог лица. Покушава да одгонетне истину.

Но, тада се Јелена проби кроз гужву са Урошем, који и даље неконтролисано ридаше, па рече:

„Носиш ли још увек бодеж у својој десној чизми?” упита га она, а коњушар разгорачи очи у чуду.

„Да, царице!,” завапи овај осетивши спас надохват руке. „Увек ми затреба за нешто, да пресечем неко уже, да поправим узенгије... Али, никада га не бих употребио против деце, тако сутрашњи дан не дочекао!”

Јелена пресече погледом Марију, па Душану рече:

„Крив је, баци га на муке да призна ко га шаље да ми убије сина.”

„Зашто си тако сигурна?” двоуми се сад Душан.

„Нисам ни знала да има бодеж у чизми, него ми је Милош то рекао.”

„Да, да! Извадио га је из чизме!” повика Милош показујући руком

на његову десну чизму.

Један од алмогавера који га је држао сагну се и гурну руку у ту чизму. Извади бодеж кржаве дршке. Душан се кратко замисли, па рече:

„Баците га у тамницу, ако не проговори милом до сутра, проговориће силом.”

„Дај га одмах на муке, Душане!” узвикну Јелена. „Не чекај ништа!”

„Не волим тортуру,” рече Душан, па се обрати коњушару: „Признај и имаћеш брзу смрт, не признаш ли, дуго ћеш лагано умирати... све док задњим дахом не будеш проклео онога који те је послао да убијеш ову децу.”

Душан попреко погледа Марију, на шта се она стресла. Његово мишљење о њој се мењало, поготово након што му је мајка Теодора испричала за случај тровања малог Милоша. Знао је да не може ништа да докаже, али желео је да јој да до знања да сумња на њу и да је држи на оку.

Алмогавери одвукоше коњушара за руке док се овај копрцао запомажући и преклињући. Али, његова заклетва „сутрашњи дан не дочекао” се остварила. Није га дочекао јер га стража ујутру затече како лежи мртав надувеног тела. Био је отрован.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ШЕСТА - пролеће 1351. године

„Где се коњи туку, ту магарци мртви падају”

Какве ли дрскости!” узвикну Итуген и баци на сто некакву стару књигу коју је узела само да би имала на чему да истражи свој бес. „Она мени да подвали пред мојим носом!”

„Ниси то могла да очекујеш, мајко,” рече јој лепа Умај, покушавајући да је умири. Одахнула је сазнавши да је мајка није позвала да би је опет изгрдила због неке направљене грешке, већ да јој се пожали на оно што јој се десило.

„Ко би очекивао да ће *баба* покушати да ожени мога штићеника кћерком његовог најљућег непријатеља!” И опет разбаца неке тричарије које су јој се нашле под руком док је била наслоњена на сто. Буктала је од гнева, који никако није могла да сузбије. „Каква смелост!”

„Лукава је и непредвидива” закључи Умај. „Теби дорастао противник, мораш признати.” Итуген се зачудо умири након тих речи. Окренута кћерки леђима, осмехну се самозадовољно. Није била осiona и арогантна, умела је да цени своје противнике. Никада их није потцењивала. Волела је изазове, а ово је свакако био највећи

до сада. Управљајући судбинама својих штићеника у прошлости, водећи велики монголски народ из победе у победу, сусретала се са

много богова од којих јој ниједан није био дорастао. И све их је сатрла. Али, Мокош је била другачија. Чврсто је држала конце својих штићеника и вешто њима управљала. Умела је некад да попусти само да би их касније још јаче затегла.

„Да, кћери моја.. ” напoкoн се окрену Умај и оста наслоњена на сто. „Баба је достојан противник, тим пре ћу више ликовати када је уништим.”

„Како си уопште сазнала да је цар Силни послао посланство Орхану са брачном понудом? Како је уопште он на то пристао?” зачуђено ће Умај.

„То је оно што ме највише љути, кћери.. клима главом Итуген. „Што сам то сазнала од своје штићенице на двору цара Силног, а не од Амурата!”

„Не разумем,” збуњено ће Умај. „Зашто ти није рекао?”

„Како и ти питаш? Као да не знаш колико смртници умеју да буду осии и горди! Арогантност и уображеност царева и краљева је апсурдна! Иду дотле да себе називају синовима богова или божјим изасланицима, као да не знају да је таквих досад било само шачица!”

„Коме је била намењена српска принцеза? Сулејману или Амурату?” упита је Умај.

„Не знам! Орхан се никоме није поверио! ” И даље клима главом Итуген у неверици. „Све ми се чини да ју је хтео за себе.”

„Сад сигурно цар Силни и она проклета баба пене од беса што им наум оста неoстварен! ” смеје се Умај. „Да ми је било видети их када су чули да је Орханово посланство пресрео Нићифор!”

„Тај Италијан је проициљив” смешка се задовољно Итуген. „Чим је дознао да турско посланство носи богате дарове, одмах га је заскочио, опљачкао и све побио

„Како си њега навела да то обави?,” зачуди се Умај.

„Нисам ни могла, он је неверник,” слеже раменима Итуген. „То је све обавила моја штићеница са двора... Свака јој част на хитрини... Али, руку на срце, није она то урадила због мене... не, немој мислити... већ зато што се ионако противила склапању бракова са 'неверницима', како она каже

„Бар је искрена” признаде Умај.

„Ретка људска врлина... Зато ми је ваљда миљеница.”

„Шта је на све то рекао Амурат?”

„Осионик и прзница!” узвикну Итуген. „Умишљеник који верује да је божанског порекла!... Какав јадник!... То ће га и коштати живота! Неће да ме слуша, цабе му говорим да се окане Рашког царства... Он мисли да све може, да је непобедив... Шта више рећи од надимка који ће добити када постане султан... Боголики!... То ти све говори. Његова смрт је доказ да ме неће слушати. Људско проклетство је надменост и уображеност. Као да нису свесни да су само зрно песка у мојој руци!” рече она и стисну песницу. „Он се потајно надао да ће српска принцеза припасти њему, па да за себе веже цара Силнога! А рекла сам Амурату да му није дорастао!”

„Амурата су охрабриле победе на бојном пољу” рече Умај.

„Мрвице које ће га намамити у смртну замку” одмахује руком Итуген. „Али, нека, ја ћу свој наум ипак остварити... Турци ће прокрчити пут Монголима. Само је то важно.”

„Ни Фреја се није баш показала” смешка се Умај.

„Додуше, оно са змијаром је добро извела” признаде Итуген. „Ко је могао да очекује да ће цар Силни да замени место у кревету са женом му?”

„Баш је упрла да се докопа оног копља!”

„Да.. ” замисли се Итуген. „Хоће да се додвори хришћанском богу, да га умилостиви. Нејаки су и не могу више да му се одупру.”

Наста кратак тајац. Умај примети да јој се мајка дубоко замислила. Познавала ју је добро. То је значило да опет нешто смера. Нешто што она још није знала. Не издржа, па рече:

„О чему сад размишљаш?”

„Па... Размишљам зашто бих ипак Фреји препустила то копље?” Слегну раменима Итуген.

„Обећала си јој!” изненади се Умај.

„Па, шта ако сам,” равнодушно ће Итуген. „Таква светиња би добро дошла Тамерлану када одрасте и кад продре у Европу. Хришћански народи би устукнули и брже би се предали буде ли у бој носио копље Светога Георгија. Није ли тако?”

„Погазићеш своју реч?”

„Не баш..кревељи се Итуген. „Уосталом, Фреја је сада ближа копљу. Лакше ћу га узети од ње него да сама нешто сада покушам. Турци неће још дуго закорачити на свету рашку земљу.”

„Ипак ћеш је преварити?”

„Наравно!” Осмехну се Итуген. „Ја ћу по сваку цену да остварим свој наум да ојачам наш народ, Умај!... Али, нека је засад. Ако се она домогне тог копља, ја ћу јој га преотети.”

„Сумњам да ће у томе успети, мајко” рече Умај.

„И ја... Чак ни Дивљи лов није успео да порази змајевите. Како она то мисли да уради, не знам.”

„Наводно, преваром... И она има штићеницу на двору, како каже.”

„Видећемо... Покушала је Јелисавету да уда за цара Силнога, па јој није успело, убише је.”

„Цар Силни је сада послао посланство код француског краља!” узвикну Умај. „Хоће да ожени свога сина његовом кћерком! Упорни су да склопе савезе на свим странама! ” „Све им је то узалуд, уље и вода се не мешају” смешка се Итуген. „Остаће на крају сами... Одсечемо ли још змају главу, готови су. Одмах ће смртници у својој незајажљивој похлепи разграбити све што се може украсти.”

„Они ће се позавадити...”

„А ми завладати” рече Итуген.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И СЕДМА - пролеће 1351. године

*„Што прође преко девет зуба,
оде преко девет брда.”*

Душан је тешко примио вест о нападу деспота Нићифора на турско посланство. Запао је у депресију, која га је држала неколико дана током којих је избегавао разговор са свима. Затворио се у дворску капелу, молио се, размишљао. Он је обично могао да предвиди све добре, али и лоше стране својих поступака, и да се припреми за најгори исход, али овако нешто му није било ни на крај памети. Да Нићифор Орсини нападне Кантакузенове савезнике на отвореном, да побије и опљачка султаново посланство...? И сам Орсини је био Кантакузенов деспот и човек од поверења! Шта се то догађало у Цариграду? Је ли Кантакузен коначно прогледао и постао свестан турске опасности? Ако не, а оно бар да ли је почео да се премишља? Срећа у несрећи беше та да је Орхан оптужио Кантакузена да стоји иза Нићифоровог напада на његово посланство упућено у ју. Али, цару је то била слаба утеха. Корист од тога беше слаба. Ако је и дошло до неке заваде између султана Орхана и Кантакузена, међусобни сукоби нису уследили. Обојица су се уздржавали од отвореног непријатељства. А да су један другоме радили о глави, било је очигледно. Па ипак, Душан је пропустио прилику да склопи савез са Турцима, савез који му је био

преко потребан и који би му решио највеће проблеме. Орхан је после напада одустао од склапања брака са његовом кћерком. Чинило се да је само он утонуо у безнађе и очај, јер је Јелена била одахнула, а кћерка Теодора се видно радовала.

„Ко зна зашто је то добро” говорила му је царица. „Истина, пристала сам на ту удају, али сада ми је још драже што ми кћерка неће завршити у турском харему!”

А цар није на то тако гледао, већ на пропуштену животну прилику да склопи чврст савез са својим највећим непријатељем. Непријатељство са њима је остало отворено, а Душанова добра воља да уда своју кћерку је можда само накратко одложила наставак борби. Ситуација око Цариграда се нагло компликовала, а стање се погоршавало. То је пак било нешто што је он предвидео. Слабљење Цариграда и јачање Турака. Али, оно што је уследило, Душан није очекивао, а то га је тргло да се из очаја врати у реалност. Одмах је сазвао ратно веће својих највернијих војвода и деспота.

Тако су се у престоној дворани окупили деспот Јован Оливер, кесар Воихна, Никола Стањевић, кесар Прељуб, војвода Вратко... и наравно, царица Јелена.

„Најновије вести које стижу из Цариграда су по нас лоше, царе,” започе Душанов дипломата Никола Стањевић.

Душан ћутке седи на троЕгу и помало растројено посматра присутне. Још увек је под утиском пропалог плана са Турцима. Само је климнуо главом да Никола настави.

„Од када се умало не сукобисмо са Кантакузеном код Солуна, он је умешан у непријатељства између Венеције и Ћенове. Споре се око полуострва Златни рог. Но, то је њихов проблем, али сада је Кантакузен стао на страну Венеције у борби против Ћенове...”

„А ми од Венеције очекујемо да нам да бродове да нападнемо Цариград,” прекиде га Прељуб. „Ништа од тога, дакле.”

„По свему судећи, Млеци би радије у савез са Цариградом него са нама” додаје Воихна.

„Одавно је тако” умеша се Јелена. „Сваки наш предлог су... крајње учтиво одбијали.”

„Ја сам одувек говорио..настави Никола. „да је њима драже слабо

Ромејско царство од јаког српског.”

„Папа у Авињону одлучује о свему, не завањајте се,” рече војвода Вратко.

„Али, ни то није све” наставља Никола. „Док је Кантакузен стао на страну Венеције, султан Орхан је стао уз Ђеновљане.”

„Откуд сад то?,” зачуди се Јован Оливер. „А против Кантакузена?”

„Султан наводно оптужује Кантакузена за напад на посланство и сад хоће њему што више да напаости,” рече Никола. „Али, нису још увек у отвореном рату.”

„Како ли је Орсини сазнао за турско посланство?,” опет ће војвода Вратко.

„Хоћеш рећи, како је Кантакузен за то сазнао?,” исправља га Никола.

„Свеједно, некако су сазнали и пресрели га,” умеша се коначно Душан. „Пропала нам је последња прилика за савез са Османлијама. Рат са њима је сад неизбежан. Њима је сада главни циљ да се утврде негде у ромејском царству одакле ће моћи да се шире... Боже, шта нам Кантакузен учини! И не само нама, него и себи и целој Европи!”

„Остаје нам сада само савез са царом Јованом Палеологом”, каже Никола. „Он стиче све више присталица, а Кантакузена многи напуштају.”

„Морамо што пре да учврстимо савез са њим.” каже Душан. „Да му дамо војну подршку у борби против Кантакузена и Османлија.”

Наста кратак тајац за време којег сви размишљаху како је најбоље учврстити тај савез. А онда се Јелена огласи:

„Колико знам, цар Јован је веома незадовољан са својом супругом Јеленом, кћерком Кантакузеновом. Од првог дана тај му је брак наметнут против његове воље. Нека му се хитно пошаље посланство са предлогом да склопи брак са мојом сестром Теодором из Бугарске. Она ће на то да пристане.”

„Мислиш да ће цар пристати на то?” упита је Јован Оливер.

„Хоће, учиниће све да се ослободи утицаја Кантакузена и његове кћерке, која га уходи и све преноси оцу” рече Јелена. „Уосталом, мало је мушкараца који могу да одоле мојој сестри.”

„Старија је од њега” неповерљиво ће Воихна.

„Баш зато, и искуснија је” смешка се Никола, допала му се идеја.

„А да нам преда своју жену Јелену као таоца... не, нећемо тако казати, сурово звучи, већ као залог за наш будући савез,” рече царица.

„Теодору?,” замишљено ће Душан. „Њу сам нудио Нићифору..

„Ма, не спомињи ми тог тровача! Издао нас је! Не бих му никада дала своју сестру, добио је Синишу! Ха-ха-ха!” Па се затим уозбиљи и настави: „Тако ћеш се повезати са царем, са фамилијом Палеолог, а са друге стране, држаћемо Кантакузенову кћерку Јелену као таоца! Имаћеш старог лисца у шаџи!”

„Одлучио си да поудаш и пожениш целу фамилију!” смеје се Прељуб.

„Надокнадићемо губитак када се Урош ожени француском принцезом,” каже Душан, мало живнувши. Допадала му се идеја да се Теодора уда за цара Јована. „Ако француски краљ стане уз нас, попустиће и папа, који је у Авињону.”

„Нешто размишљам.. ” започе Прељуб. „Да није Симеун дојавио Нићифору за турско посланство?”

„Не верујем!” брже-боље ће Јован Оливер бранећи свог пасторка. „Не би он то никада урадио цару! Па, он је први на удару Турцима и Кантакузеноу!”

„То би била издаја” озбиљно ће Јелена. „Симче би могао да омасти конопац.”

„Немојте грешити душу, људи,” унервози се Јован Оливер, па поче да се презнојава. „Он никада не би издао цара!” Сви се ућуташе, па гледају Јована Оливера испод ока. Он је био ожењен Маријом, да ли је он њој несмотрено напоменуо Душанов план о удаји Теодоре за турског принца? А за њу се знало да не преза ни од чега само да би напакувала царици Јелени. Само Душан није размишљао о томе. Веровао је свом оданом деспоту.

„Време ће показати да ли је Симче издајник” рече мирно Јелена. „Па ће му се судити по закону и обичају.”

Глава двадесет и осма - лето 1351. године

„Невоља очи нема.”

Душан је седео смркнутог лица и нетремице гледао у Николу Стањевића, који му је донео најновије вести из Солуна од цара Јована Палеолога. Чувши лоше вести, отпустио је све чиновнике из сале, а Јелена је сама изашла. Остао је сам са Николом, али га је гледао безизражајно, утонувши у црне мисли. Осећао је да се све руши око њега. Све што би покушао, завршило би се лоше по њега. Као да му је Бог окренуо леђа или дигао руке од њега. Да ли је то било само назнака онога што су му Мокош и арханђел Михаило предочили - да се ближио крај његовом вретену? Али, Душан није био од оних који су се предавали, већ човек спреман на све да оствари своје циљеве.

„И Кантакузен је некако опет сазнао за твој наум да ожениш царичину сестру Теодору, па је послао своју жену Ану у Солун код цара Јована” прича му горко Никола. „Нисам имао прилику ни да се састанем са царом, сваки пут би ме Ана примила. Говорила ми је да је цар Јован одустао од женидбе са Теодором... Не знам шта се десило. Није било прилике да ми цар Јован каже како му је Ана осујетила планове. Нисам га уопште видео!”

„А Јован је радо прихватио мој предлог да се ожени Теодором!” Одмахује главом Душан. „Сигурно је Кантакузен сазнао преко своје

кћерке Јелене, жалила му се шта јој муж смера.”

„Нисам сигуран, царе” рече Никола. „Када сам изнео цару твој план, неколико пута смо поновили да нико не сме за њега знати док Теодора не стигне у Солун, а понајмање Јелена, наравно!”

„Онда је то вероватно исти издајник који му је рекао за турско посланство!” Удари Душан шаком о рукохват престола. Једва се суздржавао да се не разгневи. „Да ми је да га ухватим... Окружен сам издајницима и ситним душама! Најгоре ми је кад не могу да их казним!”

„Мислиш на Јована Асена?”, опрезно ће Никола јер види да је цар бесан. „Не разумем зашто га царица толико брани.”

„Зато је малопре побегла!” узвикну Душан. „Да не слуша шта ћу му рећи, али је морала да ме упозори да се контролишем! Само што није дошао. Хоћу да останеш, да чујеш шта ћу му казати.”

„Сумњаш ли да је он тај издајник?”, пита Никола.

„Такви су рођени да буду издајници,” шири руке Душан. „Али, ко је могао њему са двора да дојави? Нико не може да га гледа очима. Поготово сада када се издаје за Грка!”

„У сваком случају, цар Јован је и даље на нашој страни и морамо га подржати у борби са Кантакузеном.”

„Хоћемо, Никола” рече Душан. „То си му потврдио, може да рачуна на нашу војну помоћ. Морамо сачувати наше територије на југу.”

„Плашим се, царе, да смо се растегли превише” тихо ће Никола јер зна да Душан не воли то да чује, а овај се одмах намрштио. Ипак, као његов верни поданик, сматрао је да му је дужност да упозори цара на реалне опасности. „Да ли видиш где имамо највеће проблеме? Само у новоосвојеним земљама где су у већини Грци и Ромејци! Ниједне побуне није било у старим српским територијама! Нема нас толико да можемо да настанимо наше људе по освојеним земљама као што раде Турци! Они само однекуд долазе, има их као мравца! А откад је Јоаникије сменио грчке свештенике... само је још горе.”

„И ја сам био против тога,” каже му Душан. „Говорио сам му да их не дира, ипак је то иста Црква, али он је запео да их све смени! Каже да подбуњују народ против нас

„Шта ти то говори, Душане?”, враћа се на старо Никола. „Није нам

тамо место.. ” па прогута кнедлу. „Окани се Цариграда и окрени се нашем живљу северно од Саве и преко Дрине, у Босни! Уједини цео српски народ! Пустите Грке и Ромејце да се сами изборе са Турцима. Ојачај земљу српским народом који је остао ван царства!”

Душан ћути, али види се да му није свеједно. Стиска вилицу и шири ноздрве. Ипак неће да изгрди Николу, јер у њега има бескрајно поверење.

„Рекао сам ти, у немилости си код папе јер си бацио око на Цариград, а од Млечана тражиш флоту.”

Душан уздахну, тешко му је било да призна да је његов дипломата у праву. Јер крв у њему је јача од разума.

„И мој деда Милутин и отац Стефан сањали су да освоје Цариград,” рече му Душан. „То је и мој сан.”

„Јесу, царе, сањали су о томе и на томе се завршило” исправља га Никола. „Зашто? Јер су били свесни своје снаге, знали су да не могу заузети те моћне бедеме.”

„Ја могу!” узвикну Душан скочивши на ноге. „Само ми требају проклети бродови!”

„Зашто не би прво освојио Срем и Босну где су у већини,” опет ће Никола. „Па кад ојачаш довољно, крени на Цариград.”

„Срем држе Угари, а угарски краљ Лудовик је папин миљеник,” каже Душан. „А Босна је у добрим односима са Млечима, од којих ми треба флота.”

Уто улази царев ставилац Лазар Хребелјановић и најављује да је деспот Јован Комнин Асен стигао и да чека на пријем код цара.

„Нека уђе, Лазаре” рече Душан, па додаде: „Донеси нам вина, мислим да ће нам бити потребно после овога.”

Лазар климну главом и изађе, а пропусти вижљастог Асена да уђе. Његова непријатна појава још више узнемири Душана, који је већ био ровит због лоших вести из Солуна. Цар брже-боље седе на престо и ухвати се за рукохвате, као да се суздржава да му не скочи за врат.

„Царе, заповеди!” узвикну овај подругљиво. „Стојим ти на располагању.”

„Приђи ближе, о краљу Србије и Бугарске!,” узвикну Душан ширећи руке као да ће га загрлити.

На то се Асен наједном умуси и осмех му нестане са лица, само да би се појавио на Николином. Стаде да гута кнедле и да се презнојава.

„Никола, можда би требало да устанем и препустим престо Јовану Комнину?” задиркује га Душан.

„Свакако, Душане” наставља Никола. „Ако му се Мамелуци тако обраћају, морамо и ми!”

Наста непријатан тајац. Шала је завршена. Душан би га погледом смождио, само се Никола смешка. Душан испружи руку, Никола му даје свитак, а овај га баци у њега

као прошли пут. Овај пут Асен не стиже да га ухвати, већ га трапаво испусти.

„Лепо је што тргујеш са египатским султанатом” рече му Душан кроз зубе. „Похвално, заиста. Али објасни ми зашто те Мамелуци називају краљем је и Бугарске?... Ако сам ја цар! викну Душан и скочи на ноге. „Мој син је краљ је!”

Јована издадоше ноге, па паде скрушено на колена. Сав се тресао од страха. Знао је шта то значи. Издаја најгоре врсте, а његове сестре нигде на видику. Било му је јасно да не може да рачуна на њену безрезервну помоћ. Мораће сам да спасава своју кожу.

„О, милостиви царе..” закука овај, па само што не љуби под, „није ми била намера да те увредим нити да се лажно представљам! Него су они сигурно погрешно превели са грчког, ја сам јасно написао да сам у служби српскога цара, а да сам бугарског порекла!”

„Ти очекујеш да у то поверујем?” загрме опет Душан. „Тамо одлично говоре грчки, од трговаца на пијаци до султаната!”

„Па... овај, можда сам се ја погрешно изразио на грчком” муца Асен па трља дланове који му се зноје. „Одскора сам почео да га учим..

„Нисам то приметио у твојој досадашњој преписци са Венецијом,” строго ће Душан. „Да, да... Млеци ме редовно обавештавају о твојим поступцима. Добио си њихово држављанство, честитам. Њима пишеш на добром грчком језику, само си омануо са Египћанима, је ли?”

Асен оћута, па крши руке од страха. Лице му се издужило, а очи му пуне суза. Језик му се свезао, па не зна шта да каже. А шта би могао рећи када је ухваћен на делу, лажно се представљао у трговачким пословима. Душан коначно осети прилику да се једном за свагда

отараси непријатног шурака.

Оптужиће га за издају, а сем Јелене, сви остали ће то једва дочекати. Чак ни она неће смети превише да му звоца.

„Ово је превршило сваку меру, Јоване Комнина” рече Душан. „Ти си царски намесник са титулом деспота, коју сам ти ја дао, испунио си моју вољу и оженио си се са Аном Палеолог, али да се потписујеш као цар Срба и Бугара...” Уто, сасвим неочекивано, отворише се врата и уђе млади ставилац Лазар Хребелјановић бледог лица и растројеног погледа. Придржава се за врата као да ће пасти. Душан се пресече; прво је помислио да се нешто десило његовој деци. А још кад га Јелена одгурну да би сва уплахирана ушла, већ осети како му се срце спушта у пете.

„Шта се десило, жено...?”, једва изусте цар.

„Пробач хране...” збуњено ће Јелена. „Отрован је!” Душан погледа свога ставиоца Лазара и претрну од страха. Знао је да је Лазарева дужност између осталог и да некад проба храну или пиће за цара.

„Лазаре, синко.. ” изусте Душан и устаде.

„Није се отровао Лазар него мој пробач Стеван! ”узвикну очајна Јелена. „Пропљувао је крв и сручио се... на моје очи!” „Али, како...?” збуњено ће Никола, схвативши да је можда отров био намењен и њему.

„Хтедох да вам ја донесем вино, па сам рекла Стевану да га проба из крчага... Страшно, Душане! расплака се Јелена. „Неко хоће да те отрује! Схваташ ли то? Неко хоће и сина да нам убије! И Милоша!... Шта се овде дешава?”

Душан погледа у Асена, а овај пребледе од страха. „Нисам ја, царе, тако ми очињег вида!” закука на сав глас Асен. Зар да га оптуже и за тровање поред издаје? Могао би очекивати само најстрашнију казну - да га черече или зазидају живог.

„Не буди смешан, Душане! ” успротиви се Јелена. „Где би те мој брат желео отровати? Остави човека на миру!”

Душану се окрену стомак од мучнине коју је осећао према овом човеку, а поготово сад кад је чуо за тровање. Није Могао више да га гледа, само је одмахнуо руком отпустивши га. Асен и даље клечи укочено, али га Јелена придиже на ноге и гурну према вратима да се што пре склони.

Душан спусти главу у шаке да се прибере. Свакакве мисли га спопадоше, али му пред очима титрају ликови Мокоше и архангела Михаила. Да ли му је судбина таква да ће скончати од љутог отрова?

„Морамо сазнати ко се уротио против тебе, Душане,” каже му смирено Јелена ставивши руку на његово раме. „И погубити га пре него што отрује тебе или децу.”

„И ти си у опасности, Јелена,” рече Душан и устаде са престола.

„Ја знам ко мени ради о глави” каже она, „али ти ми не даш да се обрачунам са њом.”

„Можда иста особа жели и тебе да отрује, царе.” опрезно ће Никола.

„Не би ме чудило” опет ће Јелена. „Сви знамо да Симче претендује на царски престо, а Марија га у томе подржава... Шта више, тај јадник није ни толико похлепан колико га мајка гура.”

„Не можемо је погубити без доказа,” каже Душан ушетавши се. „Она је ипак удовица краља Стефана, мога оца и моја је маћеха. Она је и жена Јована Оливера! Не можемо је тек тако казнити!”

„Сви на двору се клоне ње јер је опасна.”

„То исто кажу и за тебе, жено” каже јој Душан. „И за тебе говоре да си тровала људе. Па и ту исту Марију.”

„Којешта!” викну Јелена, али јој застаде нешто у грлу. „Ја немам потребе да се тиме бавим!”

Ни Душан ни Никола јој нису поверовали. Душан ју је изненада прозвао и она није имала времена да се припреми. Лаж јој се видела на лицу. Али, Душан ништа не рече. Само дубоко уздахну, несрећан што се такве ствари дешавају око њега и што мора да мисли још и на то поврх свега што је задесило његово царство. Конци су му полако измицали из руку, а он није могао да их стегне. Његова снага се осипала на непотребне проблеме, сви његови покушаји нису уродили плодом. Остало је само да сачека вести од Николе Буће. Осети некакву хладноћу око срца.

„О, архангеле Михаило, не осећам више да ме милујеш својим крилом! завапи у себи Душан гледајући кроз прозор у Шар-планину. Високо изнад Сврчинског језера лети један орао. Величанствена птица раширила крила, па језди низ ветар и као бог гледа одозго на живот на

земљи. Усамљено крстари небом као чувар и господар ваздуха, док доле на земљи, једно јато дивљих голубова кљуца по трави. Ситни, нејаки и рањиви, али заједно су.

ГЛАВА ДВАДЕСЕТ И ДЕВЕТА – ЈЕСЕН 1351. ГОДИНЕ

*„Зато од оног времена Буће имају на грбу
љиљан над једном гредом, док су раније
имали бундеву с погачом.”*

Сунчана јесен је околину Сврчинског језера обојила у дивне нијансе златне боје. Стабла богатих крошњи изгледала су као плодови који штрче из земље, а лишће је тек почињало да опада. Хладан дах Шар-планине све чешће би се спуштао у долину наговештавајући долазак још једне дуге зиме. Врхови те моћне планине већ су се оденули у бело рухо, а чинило се да је сваким даном тај снежни плашт све дужи. Не би прошао дан, а да велика јата дивљих гусака или патака не прелећу небо журећи на југ. Њихово гакање би увек привукло Душанову пажњу и он би умео да се дуго загледа у њих док надлећу његову земљу. Завидео им је на слободи.

И тога дана док је јахао у пратњи своје алеманске гарде враћајући се из тврђаве Петрч, издвојио се стотинак корака испред њих и јахао је сам. Желео је да буде насамо са својим мислима. Свој боравак у Петрчу морао је да скрати јер му је стигла вест да је Никола Бућа стигао у двор на Паун-пољу. Душан је имао толико времена да још једном обиђе ћелију у којој је кратко тамновао његов отац. Иако се потајно надао, тамо никога није срео. Ни тајанствену врачару, нити му се неки анђео

указао. Напустио је Петрч са оним истим осећањем какво је имао када је свога оца Стефана тамо оставио заточеног након што га је заробио. Вукао је са собом грижу савести као што затвореници вуку на ногама тешке ланце, а око врата га је стезала мука што и после толико година није могао себи да објасни очеву смрт. Знао је да му никада није пожелео смрт, да је за време њиховог сукоба избегавао директну конфронтацију иако му је отац радио о глави. Па ипак, сви су мислили да је он наредио његово погубљење. Чак је и његова мајка Теодора нерадо признала да га је чула када је то наредио Каравиду Фратнуту и Ђурђу Илијићу. А он се ничега није сећао, као да је био пијан. Да ли су можда њих двојица убрзо потом нестали јер су страховали за своје животе, да ће им се Душан осветити? Ако их није одмах погубио, зашто би касније?

Душан се тужно осмехну погледавши како поред његовог коња не трчка верни силван Змајар. Већ му је пред очима био како га прати у стопу и не скида поглед са њега. На трен му се учини да у фијукању ветра чује звонки смех његовог драгог Милоша Војиновића. Несвесно се окрену, али виде да је сам. Гарда је далеко иза њега. Да ли му се све то само причињава?

„Давно умрли пријатељи и даље ме прате.” рече полугласно Душан.

Душан је, осећајући се малодушно, стигао у двор на Паун-пољу и сјахавши с коња, једва је показао мало радости што види Николу Бућу након више месеци. Братски су се загрлили и заједно отишли до дворишног балдахина, испод кога су седели Јелена, Вратко и Јован Оливер. Лазар је командовао слугама који су храну и пиће доносили и односили. У дворишту, нешто даље, стари Вукан се бавио његовом змајевитом децом и кћерком Теодором. Милоша и Уроша није могао да види, вероватно су били код Ждралина. Ал-Мохад је обојицу учио да јашу и водао их је на коњима у круг.

„Јеси ли се освежио, пријатељу?,” упита Душан Бућу. „Да ли си стигао да се мало одмориш од далеког пута?”

„Јесам, царе,” одговори овај. „Чим сам сишао са брода и закорачио нашом земљом, прекрстио сам се и захвалио Богу што сам стигао кући!”

„Верујем ти, верујем” потапша га по леђима Душан. „Нигде није

као код куће.”

СТИГОШЕ до осталих који су седели за столом. Сви су ћутали. Душан одмах спази на њиховим лицима сенку забринутости. Већ је био толико малодушан и потиштен да га ни то не изненади.

Обојица седоше, а слуге им принесоше пехаре са вином.

„Дакле, француски краљ је одбио моју понуду.” започе Душан.

Бућа беспомоћно подиже обрве.

„Нисам ништа могао, царе.” започе овај. „Све што је било у мојој моћи није нимало помогло да га убедим да прихвати твој предлог.”

„Шта је рекао?” пита Душан.

„Не могу да грешим душу, француски краљ ме је дочекао богзна како и све време моје посете опходио се према мени као да сам ти. Неколико пута ме је примио насамо, позивао ме сваке вечери на гозбе, указао ми је велику част. У знак захвалности поклонио ми је љиљан да га поставим на свој грб! Не могу ништа лоше рећи о краљу Жану од Валоа... Али... он каже да не може никако да прихвати твоју понуду, иако би то врло радо учинио.”

„Који је разлог?” мирно ће Душан.

„Вели да би он радо пристао на то када би ти и твој син Урош били... римског обреда.”

Душан се гласно насмеја. Беше то усиљен и кисео смех. Остали су ћутали и само су се згледали. Напослетку, Душан се некако умирио и смешкао се.

„Очекивао сам тако нешто!,” узвикну он. „Какво лицемерје од једног јеретика! Као да је он правоверник, а ми неверници! Ако је такав, онда је и боље што није пристао!” Бућа се мало узврпољи на столици - и сам је био католик и не би му мило да то чује од цара. Али, Јелена то примети и одмах рече:

„Не претеруј, Душане. Није тако од јуче па да то причаш.”

Али, цар не обазире се, настави да се руга француском краљу.

„Ех, да ми је неко причао да ће турски султан прихватити моје дете, а да хришћански краљ неће - не бих му веровао!” Па настави да се смеје. „Да се човек упита ко нам је прави непријатељ! Ха-ха-ха! Каквих ли ћу се којештарија још наслушати! Па, наравно да Млечани неће да нам дају флоту, нисмо римског обреда! Наравно да нас папа гледа

попреко, нисмо римског обреда! А они издали су хришћанску цркву! Нисмо се ми променили него они!”

„Полако, Душане” опомену га Јелена видевши да је Бући све непријатније. „Твој одани протовестијар је католик.” „Никола, ти си мој пријатељ и човек од поверења” говори кроз смех Душан. „Не бих никада поверио овако важне послове некоме у кога немам поверења. Ја на тебе гледам пре свега као на способног и оданог човека и пријатеља. Твоја вера је твоја ствар и она се никад није испречавала међу нама. Ја то поштивам, то знаш и не морам да говорим... Али, лицемерје не подносим, какво год да је!”

„Нећемо због тога пропасти, мужу” рече Јелена. „Свакако да нећемо, али сада барем знамо о чему је реч! ” одговори цар јетко смешећи се. „Не можемо ништа од њих очекивати јер нисмо римског обреда иако су нам Турци на прагу!”

Душан наискап испразни свој пехар. Остали га само ћутке посматрају.

„Нека им папа... Ја ћу свога сина оженити женом правоверне вере! Када дође право време за то!”

Наста тешка тишина, у којој су сви чекали да Душану спласне јеткост јер свима беше непријатно. Седели су непомично, а само су Лазар и слуге облетали око својих господара. Када се Душан мало сабра, примети милога Лазара, па му милина преплави душу, а уста му се развукоше у драгосни смешак. Његово присуство му је уносило спокој јер је момак зрачио чедношћу и добротом. Цар се очас одобровољи јер не беше преке или лоше нарави, само притиснут мукама које му други нису допуштали да реши. Горчина је утолико тежа када се зна да је решење надохват руке.

„Манимо се више тих непријатности,” рече Душан. „А теби, Никола, много хвала на труду и захвалан сам ти као да си довео жену моме сину... И извини ако сам те увредио... Увреда није била упућена теби, већ француском краљу.”

„Разумем, царе,” климну главом Бућа јер је и сам знао да Душан то није злонамерно рекао.

„Него, мој војводи Вратко, до мојих ушију је дошло да у свом дому љубоморно чуваш кћерку на чијој лепоти и доброти може и моја драга

Јелена да позавиди!,” весело ће цар њему, а сви се видно опустише.

„Моме драгуљу је 16 лета, царе” одговара овај. „А сваким даном је све лепша и милодушнија!”

„Како се оно зваше, Југ-Богдане?” обраћа му се Душан надимком из милоште. „Милица, је ли?”

„Тако је, царе” рече Вратко, па се наједном узврпољи на својој столици. „Мислиш ли да...?”

„Ха-ха-ха! Не страхуј, војводо!,” предупреди га Душан. „Не мислим да узмем твоју кћер за мога сина! Не зато што му није достојна, таман посла! Веруј ми, најсрећнији бих био када би се он оженио нашом женом, али авај... знаш да је судбина краљева таква да се жене само туђинкама! Све као за добробит краљевства! Некад се упитам како би наша историја изгледала да су се моји славни преци женили само нашим женама!”

„Да ли ти то мислиш и на мене, драги мужу?” заједљиво ће Јелена. Сви се насмејаше.

„Баш због тебе се то и питам!,” признаде Душан расположено. „Твоја шапутања на јастуку управљају мојим царством! Нема разлога да тако није било и са мојим оцем, са мојим дедом, и осталима пре њих! Не морам да идем даље од мога оца, прво Теодора, па онда Марија! Због Марије ме рођени отац презрео... Сада причају како сам га ја убио, а ја сам га волео до његовог задњег даха!” Душан је увек био неко време под утицајем црних успомена када год би се вратио из Петрча. Ипак се прибра па се обрати Вратку: „Нисам те питао због Уроша него због... овог миловидног анђела Лазара,” па показа руком на њега, а овај од срамоте поцрвене.

„Због Лазара?,” изненади се Вратко, па осмотри момка као да га први пут види.

„Није ли он као царски ставилац достојан твоје лепе Милице?” опет ће Душан.

„Цар је одлучио пошто-пото да некога што пре ожени или уда!” смеје се Јован Оливер. „Весели му се на свадби!” Сви се томе насмејаше, а Душан би најгласнији.

„Тако је, Јоване!” узвикује цар. „Толико је тога црнога било ове године да би ваљало што пре да се развеселимо!”

„Али, зар мора мојом кћерком?” смеје се Вратко.

„Видиш да моју неће нико! Душан ће кроз смех.

„А ни сина!” додаје Јелена.

Када се грохотни смех умири, Душан настави: „Озбиљно, Југ-Богдане... Пред Лазаром је светла будућност. Нема сумње да ће под мојим наследником dospети до титуле војводе или деспота! Послушај ме, удај је за Лазара пре но што се сиромаш не ожени неком туђинком!”

„У праву је цар” рече Јован Оливер. „Видиш да се сада војводе и деспоти жене туђинкама... Запашће јој неки властелинчић ако будеш чекао!”

Вратко замишљено чеша браду. Има истине у овоме што говоре, а и он је размишљао да је већ време да се његова Милица уда за некога доброг човека. Није му било важно да то буде неки деспот или војвода. Уосталом, такви су већ били много старији од ње, а он је својој кћерки желео само срећу. Хребелјановићи су били часна породица. Лазарев отац Прибац је међу првима стао на Душанову страну када је избио сукоб са краљем Стефаном. Никада није чуо нешта лоше о њему, а годинама је скромно живео на Душановом двору задовољан својим положајем.

„Па, нека онда буде тако!” узвикну Вратко дижући руке увис.

Сви то дочекаше са одобравањем и смехом. Само се Лазар уозбиљио, па не зна шта га је снашло. Најрадије би побегао унутра, али мора да остане уз цара.

„Шта велиш, Лазаре?” пита га цар. „Јеси ли спреман да се жениш? Где ти је отац? Иди по Припца и доведи га, да се он и Вратко договоре! Хајде! Нека се на пролеће венчају, хоћу мало да се провеселим!”

Лазар збуњено крену са послужавником, па се врати да га остави на столу, па опет скоро трчећи одјури тражећи оца.

„Добар је то момак” рече Душан гледајући за њим. „Таквог бих ја најрадије за своју кћерку, а не неког метиљавог и убледелог са француског двора. Но, ко нас пита, зар не? Радимо како морамо.”

„Ти си имао среће, мужу,” одмах ће Јелена. „Немаш због чега да се жалиш? Подарила сам ти кћерку и сина, наследника.”

„Додуше, син и не личи на тебе, царе.. ” зачуше Маријин глас.

Долазила је грациозним кораком, краљевског држања и уздигнуте главе. Јован Оливер одмах устаде да је дочека и принесе јој столицу. Јелена се смрачи, а Вратку спаде осмех са лица. Само се Душан још смешкао. „Али да је царица имала среће што је у последњем тренутку забређала, не може да се порекне! Мало је требало па да доведеш ону Јелисавету! Просто да човек не поверује.”

„Хоћеш ли тиме нешто да кажеш, Марија?” упита је Јелена.

„Боже сачувај!” Крсти се тобоже стара краљица. „Само кажем да је цар имао среће што је царица тако... изненада забређала, када смо сви већ мислили да му не може подарити наследника.”

„Имали смо среће, то је тачно” каже Јелена. „Божјом вољом сам мужу и царству подарила наследника.”

„Да, да...,” рече Марија и седа поред свога мужа. „Мада се сећам царевог обећања датог пред бројним сведоцима када је био на умору да је мој син Симеун чувар престола уколико се Урошу, не дај боже, нешто деси. Претпостављам, царе, да се и даље држиш тог обећања.”

„Нема више потребе за тим” ускаче Јелена. „Сви знамо да Душан није био свој када је то рекао, а не дај боже да се било коме нешто деси, царица је ту да буде регенткиња... злу не требало.”

„Не знам колико би цареви великаши пристали да царством влада једна жена, а да бар нема сина који би наследио круну. О томе би сабор морао да одлучује” самоуверено ће Марија.

„Не видим зашто причате о томе поред мене живог,” рече Душан. „Још ме нисте сахранили!”

„Нисмо још, царе, нисмо,” промумла Марија што прође неопажено јер смех присутних надјача њен глас. Али, Јелена је то непогрешиво прочитала са њених усана.

Слуге стадоше да доливају вино, а када сипаше и Марији, она уз осмех рече:

„Не бих се усудила да пијем, плашим се да ме не задеси судбина оне сироте девојке од ономад.”

„Још нисам чула да се нека змија отровала од свог отрова,” одврати Јелена.

Марија се кисело насмеја, па процеди кроз зубе:

„Од свога није, али од туђег јесте.”

Уто, стижу Прибац и Лазар. Отац и син стоје збуњено испред цара.

„Мој верни Прибац!” узвикну Душан. „Жеља ми је да се твоја фамилија споји са фамилијом војводе Вратка. Две часне фамилије из које ће се изродити још часнија поколења! Људи, морамо мислити на будућност царства. Оставимо земљу људима вредним и поштеним, који ће умети њоме да владају и народу донети благостање... Шта кажеш, Прибац? Ми смо само пастири који воде бригу о свом стаду. Шта смо ми без свога стада? Обични слепци. Није народ овде због нас него ми због њега. Зато верујем да се из брака Милице и Лазара могу родити синови који ће надмашити своје претке! Свако ново поколење мора бити боље од претходног, иначе нам нема напретка!”

„Да, штета што Урош није повукао више на тебе, царе.” одмахује главом Марија.

„Доста, Марија” пресече је погледом Душан. „Јеси жена мога покојног оца, а сад супруга мога пријатеља и деспота Јована Оливера, али не претеруј са лицемерним опаскама. Ако мој син није на мене, биће довољно што је на мајку!”

„Опрости ми, царе, ако сам те увредила” погну главу Марија. „Није ми то била намера, већ хтедох..

„Ћути, Марија,” сада се умеша и Јован Оливер, а она прогута кнедлу, па јој би посебно непријатно што је муж ућуткује. Да су сами, читала би она њему буквицу, али овако не сме. Мора да глуми покорну супругу.

„Да те чујем, Прибац” упита га Душан. „Зар није мудро да се твој син Лазар ожени Милицом? Знаш колико ми је прирастао срцу, пред њим је светла будућност. Ја најбоље умем да проценим људе... Па, ено, погледај ону змајску децу!

Ја сам их овде окупио да једнога дана буду војводе моме сину Урошу! И нешто ми говори да су Милица и Лазар створени једно за друго...”

„Царе, ко сам ја да одбијем твоју жељу” поклони се Прибац. „Ако ти сматраш да тако треба бити, онда нека буде... Али, ми Хребелјановићи смо од скромне, али поштене куће, ми немамо...”

„И не треба вам ништа, Прибац,” упада му у реч Душан. „Не живите ли сви под мојим кровом? Недостаје ли вам нешто? Знам да

имате поседе на северу, али ваша служба је овде. Тако ће и Лазар и Милица живети на двору. А једнога дана... ко зна... можда Лазар постане царев намесник. Има времена.”

„Дакле, договорили смо се,” устаје Вратко па грли збуњеног Припца. „На пролеће свадба. После Ускрса, шта велиш?”

Прибац само клима главом. Вратко затим загрли и пољуби Лазара, па га уштину за образ.

„Допашћеш се ти мојој Милици” рече му он.

Глава тридесета - пролеће 1352.

*„Да змија окуси од њега,
отровала би се!”*

Тишину полумрачне пећине реметило је само једнолично капање воде у неком њеном мрачном ћошку. Три људске фигуре, чинило се, непомично су стајале. Само је баба погнута над старим дрвеним столом нешто радила рукама. Друге две фигуре стајале су неколико корака иза ње и стрпљиво чекале да им се старица обрати или да некакав знак да могу да говоре. Иако је Умај знала да не сме да прекида своју мајку, Каусуб је био нестрпљив да што пре оде одавде, али је морао да сачека да га Итуген отпусти. Њега је Фреја упозорила да баба захтева потпуну покорност и поштовање и да је безусловно слуша. Демон је стајао непомично док је неколико његових змија пузало по њему, завлачећи се испод његове црно-сиве кошуље, излазећи му кроз рукаве, да би опет нестале кроз крагну, стално клизећи по њему, милујући га својим љигавим телима. Као змијар беше не само њихов господар, већ је и сам био делом змијски демон који се по потреби претварао у једну од њих како би лакше умакао или, ако треба, пришуњао се жртви. Као и оне, није био посебно храбар, али ако би био сатеран у ћошак, умео би да се претвори у горостасну змију која би своју жртву обавила, смрвила јој кости - и прогутала је. Његово

људско обличје није одавало његову неприродност, осим необично издуженог лица и крупних, округлих очију. И управо су те очи биле змијског изгледа, а када би се човек боље загледао у њих, видео би блештећу ватру у жутим зеницама. Зато је пред људима обарао главу и никад их није гледао у очи. Тако је ономад успео да уђе у Душанов двор. Али, ни у томе не би успео да није имао нечију помоћ. А то је Итуген највише копкало.

Док је баба у авану гњечила травке и неко цвеће, онако нехајно га упита:

„Него, како си успео да уђеш на двор, Каусубе? Сигурно уз помоћ Фрејина штићенице.”

„Да, господарице.” кратко одговара демон.

„Како се она зваше, заборавих?”

„Не знам, господарице,” опет ће он.

„Како не знаш, Каусубе? Сигурно ти је Фреја рекла ко ће те увести.”

Кратак тајац.

„Не смем да кажем, господарице.”

„Фреја ти је забранила?”

„Да, господарице.”

Итуген се тихо насмеја, више за себе и одмахну главом. „Нека је” помисли она. „Сазнаћу већ ко је то.” Затим узе у руку један цвет са стабљиком, подиже га и загледа се у њега.

„Ко би рекао да се у оваквом лепом цвету крије страшан отров?”

„Такав је једић, господарице,” кратко одговара Каусуб. „Мада сам могао да ти дам од свакојаког змијског отрова.”

„И ја га најрадије користим, брзо убија” смешка се Итуген док окреће светлоплави једић у руци. „Волим и отровне гљиве, дуга је смрт од њих... Али, авај, морам да услишим жељу мојој штићеници и да јој спремим отров од кога се дуже, али сигурно умире. Да је не би на двору открили.”

„За то је грчки отров најбољи.” рече Каусуб.

„Хвала ти што си ми донео оволико разних цветова једића” каже му Итуген док пребира по њима. „Фреја ми је дала и овај стари рецепт за отровну мешавину од једића.”

„Умире се дуго од њега, постепено смањује дисање док оно сасвим не престане.”

„Чудо како леп цвет, а тако отрован!” смеје се Итуген.

„Знаш ли како је једић настао?” пита је Умај.

„Не! Како?” узбуђено ће Итуген.

„Од пене која је капала из чељусту Кербера када га је Херкул изнео из Ада.”

„Баш лепо!,” уздахну Итуген. „Од њега нам је, дакле, отров којим ћемо доћи главе цару Силноме! Хе-хе-хе!... Но, једина му је мана што се дуго справља! Само када је млади месец и мора да одстоји док се не претвори у жуту буђ. Потрајаће.”

„Немамо куд, мајко” теши је Умај. „Сваки пут када смо покушали да га отрујемо, страдали су његови пробачи хране. Потребан нам је отров који ће остати неоткривен, а убити га сигурно.”

„Него, кажи ти мени нешто, Каусубе...” досети се баба. „Ти можеш неприметно да се увучеш у двор, је ли?”

„Могу... Већ сам улазио,” рече овај. „Тако сам видео где цар Силни ноћи.”

„Али су те ипак прешли, је ли?” смешка се Итуген. „Цар је заменио места са царицом... А ни њу није убио ујед твоје змије.”

„Неко тамо познаје противотрове,” безизражајно говори демон. „Неко упућен у магију.”

„Хм...” замисли се Итуген. „Кад год смо пробали нешто на двору, није нам успело.”

„Није нам успело ни ван двора,” исправља је кћерка. „Сети се, мајко.”

„Тачно... Али, изгледу су нам били бољи.”

„Шта си сад наумила?” пита је Умај знатижељно.

Итуген се први пут окрену ка њима и погледа Каусуба.

„Можеш ли ти некако да измамиш Билиша Кубилу са двора у шуму и да га убијеш?” кратко ће Итуген. „Докле год је на двору, окружен је ратницима који га слепо чувају.”

„Мораћу да вребам прилику.” кратко ће овај.

„Па зар то није својствено змијама?” осмехну се Итуген. „У нашој далекој домовини има змија која се сакрије испод песка и чека да јој

плен наиђе... Онда га зграби!” Показа руком баба.

„Билиша Кубилу? Је ли то оно змајевито дете?,” пита овај.

„Баш тај... Хоћу га мртвог!” искези се безуба баба.

„Шта ћу добити за узврат?”

„Шта год пожелиш!” Рашири руке Итуген. „Али оно највредније ћеш добити када њега и његову душу прогуташ... Његову змајевитост.”

„Тиме си намамила и Ерлконига, па се није ни извукао,” сети се овај.

„И то је тачно... Али, можда ћеш лукавством пре постићи оно што он није силом успео.”

„Змије су лукаве” потврди овај.

„Јесу, јесу.” клима главом Итуген.

Каусуб се накратко замисли. Плен је био примамљив. Није то обична људска душа. Змајско дете крије тајне њима незнате и недоступне. Његова моћ ће надмашити многе демоне веће од њега. У њиховој хијерархији, он би могао доспети на високу позицију.

„Пристајем, господарице” полакомио се Каусуб. „Али и то може да потраје... Док се не укаже права прилика.”

„Наравно...” слегну раменима Итуген. „Увек сам говорила: све у прави час, ни пре ни после.”

„Каусуб уме да буде стрпљив” рече овај. „Билиш Кубила ће доћи к мени.”

Глава тридесет и прва - ЈЕСЕН 1353.

*„Стрпљење од дудова лишћа
свилено рухо кроји.”*

Са осам година Милош Обилић био је дечкић изразито леп и стасит. Већ тад се чинило да ће бити највиши од све змајевите деце на двору. Имао је помало женске црте лица, што га је чинило веома привлачним девојчицама којима није могао да промакне. Али, њега су занимале само ратне вештине којима га је подучавао стари Вукан. Јахање, гађење луком и стрелом, рвање - беху само неке од вештина које је Вукан прилагодио његовом узрасту. Па и онда, одмах се видело да Милош располаже великом снагом, брзином и издржљивошћу. А када је јахао виленитог Ждралина, чинило се да би срастао са његовим леђима или као да се родио на коњу, како је Вукан обичавао да каже. Није било сумње да се у њему крио велики ратник, иако је још био дете. И био је много озбиљнији од осталих вршњака, па и од неких старијих другова. Његова искреност и честитост биле су видне на његовом лицу, а у очима се огледала неисквареност, која ће га красити до краја живота. Лаж му је била страна, а лојалност према друговима безрезервна. Некада би се због тога увалио у невоље.

Тако су једног дана неваљали Марко Мрњавчевић, Милан Топлица и Иван Косанчић, а сви старији од Милоша, наумили да провале у

пушницу и да покраду што сланине, што сушенога мяса. А како Милоша нису успели да убеди да пође са њима, њих тројица се кришом увукоше у пушницу, па онако још мали успеше да скину само један дужи каиш сланине. А затим, по договору, побегоше у коњушницу да се наслађују својим пленом. Но, таман када је требало да је почну сећи и јести, они зачуше гласове коњушара, па у страху да не буду откривени, умакоше на други улаз. Успут налетеше на Милоша, који је тимарио Ждралина, па му Марко Мрњавчевић утрапи у руке каиш сланине, па са осталима шмугну из коњушнице.

Када коњушари наиђоше и видеше да Милош држи сланину, они брже-боље одјурише да јаве Вукану како не би после њих оптужили да су кради из пушнице.

Стари витез одмах ухвати Милоша за уво и одвуче га на борилиште где су били остали. Тамо Марко, Милан и Иван ћуташе као заливени док је Вукан грдио Милоша.

„Дакле, признајеш да си украо сланину из пушнице!” викну Вукан на њега.

Милош погледнује тројицу враголана који се од страха укипише да их он не ода, али њему ни на крај памети није да своје другаре поткаже Вукану.

„Јесам, витеже Вукане,” рече Милош. „Признајем.”

„Како те није срамота да крадеш?,” узвикну Вукан, али испод ока гледа осталу децу. „За то се сече рука лоповима! Хоћеш ли да ти одсеку руку?”

Милош ћути и гледа у земљу испред. Вукан шета око њега и гласно говори да га сви чују.

„Цар те је примио под свој кров, а ти му овако узвраћаш! Красти је грех, али још страшније је украсти од домаћина чији си гост! Мораћу да те предам дворском судији Божидару, па нека ти он пресуди. А познајући њега, сигурно ће те дати целату да ти одсече десну руку, којом си крао! ”

Милош и даље ћути и гута кнедле.

„Имаш ли нешто да кажеш у своју одбрану, Милоше Обилићу?” пита га Вукан.

Милош и даље ћути.

„Ако је тако, иди код судије Божидача и кажи му шта си скривио, па нека ти одсеку руку!” викну Вукан и махну му руком да иде.

Милош се покуњено окрену и крену ка двору вукући ноге по прабини. Главу спустио, па се чини као да се од муке смањео. Али, корача напред, право ка улазу у двор. Када се довољно удаљи да га не чује, Вукан се окрену ка осталој деци коју је преда се постројио.

„Срам вас било,” рече он. „Пустили бисте да Милош буде кажњен због вас! Знам ја добро да он није украо сланину из пушнице... Хоће ли прави кривац да иступи и да својски истрпи казну коју му одредим?... Нека не страхује, нећу му одсећи руку.”

Сви ћуте, а само се кривци премештају с једне ноге на другу.

„Змајевите одликује храброст, где вам је?” опет ће Вукан. „Змајевите одликује честитост, поштење и пожртвовање. Куд вам је све то нестало?”

Марко Мрњавчевић први искорачи напред, стисао усне и скамењено гледа у Вукана.

„Има ли још неко?,” пита их Вукан. „Или да их ја за уши изведем из строја?”

Милан Топлица и Иван Косанчић заједно искорачише напред. Погнули главе и скрушено стоје.

„Добро.. ” рече Вукан. „Драго ми је што нисам морао ја да вас прозовем.”

Љутица Богдан, најстарији међу њима, а већ срдит, оштар и прек, снажне грађе, момак дуге косе везане у реп, вешт са мачем и непогрешив са луком и стрелом, озбиљна лица искоракну напред и запита Вукана, витеза са титулом рас:

„Како си могао знати да су баш они то скривили?”

А овај не рече ништа него приђе Марку, узме му руку и гурну му је под нос:

„Помириши је... Откад ти балчак мача мирише на сланину?”

Марко оћута, па само од срамоте спусти поглед. Милан и Иван сами омирисаше своје руке, па им се по погледима види да би лако били откривени.

„Трком сад за Милошем и кажи му да се врати! ” повика Вукан Марку, а овај ко запета стрела потрча за Милошем, који уто уђе на

двор. „У лажи су кратке ноге, а могу и руке остати још краће.”

Вукан отпусти остале, а задржа само кривце, па када се Марко вратио са Милошем, за казну их све посла на дрвљаник да цепају и слажу дрва. Осим Милоша, наравно, који се вратио Ждралину.

А тај вилениги коњ беше одан пријатељ само Милошу. То је свима било познато, па нико није ни покушавао да га узјаше. Био је брз као ветар, а јак као бик. Најтеже му је било што је дуго стајао у коњушници, па је сву земљу по њој био изровао. Само би се смирио када би Милош био уз њега. Тада се из дивљег и необузданог створења претварао у кротког и питомог коња. И није скидао поглед са Милоша. Њихова натприродна веза била је очита, а приврженост безусловна.

„Немам ја никога осим Ждралина” обичавао је Милош да каже.

Тога поподнева, док је јесен лагано спуштала свој бели вео магле око Сврчинског језера, деси се нешто због чега уследи необичан обрт у колотечини Милошевог живота. Као кад неко усталаса мирну површину језера и поремети ред ствари. И оно што се кретало уобичајеним током, нагло промени правац... и изгуби се у магли.

У коњушницу тада дође царева кћи Теодора, сада већ деветнаестогодишња девојка - за то време, већ жена зрела за удају. Много је личила на свог оца, по гласу и стасу, па је онако мушкобањаста и даље пре тражила друштво момака него дворских дама. У свим ратним вештинама је стајала раме уз раме са дечацима, осим у снази, наравно. Била је врстан стрелац и мачевалац, а после Реље најбржи тркач, а нико јој дотад није био дорастао као јахач. Имала је црног вранца по имену Вихор, који је важио за најбржег коња у царевој ергели.

Принцеца без речи стаде да оседлава свога вранца, али све преко рамена погледнује Милоша са Ждралином, или га пак стрелја погледом преко леђа свог коња. Ђаво јој не да мира, а душа јој изгара за доказивањем. „Нисте ви, змајевити, ништа бољи од мене” говорила је дечацима. А бодје јој очи што је Ждралин већи од Вихора, мишићавији и наизглед јачи. Али, да ли је и бржи?

„Уме ли тај твој коњ да трчи или само да шетка по дворишту?” Не издржа на крају принцеца.

„Алмогавери ми не допуштају да излазим напоље” рече Милош

тимарећи коња.

„Ви змајевити сте наводно непобедиви, чега се плашиш?” помало подругљиво ће она, мада их је она све искрено волела и били су јој најбољи пријатељи.

„Ја се ничега не плашим” рече Милош, али је не удостоји ни погледа. „Само слушам Ал-Мохад.”

„Штета.. ” јетко ће Теодора. „Кажу да је Ждралин брз, али не колико мој Вихор.”

„Ждралин је најбржи” мирно ће Милош. „Он има невидљива крила.”

„Џаба му кад не излази из дворишта,” рече принцеза стежући каишеве седла. „Можда је могао да буде брз, сад се улењео.”

„И даље је најбржи,” одврати Милош, а Теодора то једва дочека.

„Ја кажем да није бржи од Вихора” рече и стаде гледајући Милоша. Упутила му је изазов, као што је увек чинила другим дечацима.

Милош заста и погледи им се сусретоше. Није морао много да размишља.

„А ја кажем да није” рече он.

„Предлажем да се трком докаже ко је бржи.”

„Не смем да излазим ван капије.”

„Ко ће да ти забрани?” рече она. „Ја сам царева кћи, ја те пуштам.”

Милош заста неколико тренутака грозничаво размишљајући. Вихор је био снажан и брз коњ, али био је сигуран да није бржи од Ждралина.

„Докле ћемо се тркати?” пита је Милош.

„Од капије до старог бунара на ивици шуме.”

„Како ћемо да изађемо?”

„Капија је отворена” рече она. „Дојахаћемо лагано до ње и на знак пролетећемо кроз њу.”

„Ал-Мохад ће се љутити на мене,” рече Милош, колебајући се.

„Док он примети да те нема, ми ћемо се већ вратити.”

Била је у праву. Стари бунар није био далеко од капије двора, можда само неколико минута галопом у једном правцу. Њега је ископао још краљ Стефан за случај да лети пресуши бунар у кругу двора. Могли су заиста да се врате пре него што Ал-Мохад и примети да га нема. Бар је Милош тако мислио.

„У реду! ” узвикну он, па пребаци покривач преко Ждралинових леђа, а затим и седло.

Журећи да што пре крену, очас оседлаше коње, винуше се у седла и лаганим кораком изађоше из коњушнице. Не привлачећи ничију пажњу, као и много пута дотад, кренуше у круг подно дрвених зидова који су окруживали двор. Али кад стигоше пред капију, окренуше коње према споља и на Теодорин повик: „Сад! ” подбодоше их у трк.

Као две одапете стреле, коњи поскочише напред са својим јахачима који им се спустише низ врат у положај за трку. То ипак није прошло неопажено код алмогавера који су Милоша увек држали на оку, па се сви узбунеше и трком кренуше за њим. Али, ни принцеза ни Милош не приметише да се за њима дигла узбуна, него терајући и подбадајући своје моћне коње јездише преко пољане ка старом бунару на ивици шуме.

Одмах је Ждралин за две дужине преузео вођство. Теодори се чинило, док га је гледала с леђа, као да не додирује земљу, да заиста има невидљива крила. Са таквом лакоћом је галопирао да није одавао ни најмањи знак умора или посустајања. Изгледао је као птица коју пусте из кавеза и она полети свом снагом бежећи што даље од свог зароба. Чак је и Теодора са дивљењем гледала како Ждралин језди док стриже кроз маглу, схвативши да га никада неће сустићи, а камоли пристићи.

И заиста, већ на пола пута до бунара, Ждралин јој измаче у магли, а њен Вихор поче полако да посустаје. Но, коњ није успоравао због умора, већ због нечега што се крило у тој магли. Јер кад животиња осети да јој вреба опасност, она се укопа у месту и Теодора, иако вичан јахач, прелете му преко врата и тресну о земљу.

Без обзира на то што је Вихор застао уплашен, Ждралин је неустрашиво грабио напред иако је и сам осећао да из магле нешто вреба. Вилени коњ је остао незаstraшен и кад су се око њега у трави појавиле змије. Стигавши до бунара, коњ и јахач се нађоше скоро опкољени мноштвом змија које су излазиле из скровитих рупа у земљи. Но, Ждралина спопаде гнев и најрадије би их изгазио на смрт, али осмогодишњи Милош се испрва збуну.

„Не долази овамо, Теодора! викну Милош мислећи да га она прати.

„Посвуда су змије!”

И вероватно би он пустио Ждралина да их прегази враћајући се назад, али из мрака бунара изрони прво једна голема змијска глава, а затим и њено тело дебело као људска бутина. На страшан приказ њених вилица из којих су вирили отровни зуби и рачvasti језик који је палацао, Милош устукну и повуче Ждралина назад, да га удаљи од бунара. Вилени коњ му се гневно пропне и зафркта, спреман и да се бори, али Милош видевши да чудовишној змији као да нема краја док је излазила из бунара, ипак се уплаши и окрену Ждралина ка шуми. Подбоде га и овај послуша свог господара, поскочивши напред. Очас несташе међу дрвећем које се губило у магли. Ни сам Милош није знао како Ждралин налази пут у облаку сивила и вешто заобилази стабла и густо грмље. Када је после неког времена задихан стао, Милош стаде да размишља како да се врати у двор, плашећи се да не одлута далеко у магловитој шуми, док се вече полако спуштало низ Шар-планину. Међутим, недуго затим у грмљу блесну дивовска змија сикћући и Милош, на свој ужас, схвати да их гуја у корак прати. Подбоде опет Ждралина и улете у још гушћу маглу.

Како су минути пролазили, тако се сумрачина навлачила преко шуме, стежући маглу тако да се прст пред носом више није видео. Милош пусти Ждралина да сам проналази свој пут и препусти се његовом инстинкту. Надао се да ће овај пронаћи пут назад до двора. Али, дечак није ни знао да се вилени коњ већ неко време кретао дуж вилинске стазе, коју је он одмах под својим копитама осетио као сигуран пут. Вилинске стазе су чудни путевци које само виле могу видети, а уколико човек случајно набаса на њих, велика је вероватноћа да ће налетети и на виле које га неће радосно дочекати. Јер једино тако човек може да изненади вилу, а да га она на време не чује или не примети.

У јесен, мрак се навуче много раније, па Милош на Ждралину више ништа није могао да види, чак ни када се магла разишла. Њему је то одмах био знак да су се превише удаљили од Сврчинског језера, где се магла најдуже задржавала.

Чак му се у једном тренутку раније учинило да је чуо повике у даљини и понадао се да ће га алмогавери пронаћи, али и то се изгубило

даљини, остављајући коња и јахача саме у шуми подно Шар-планине. И заиста, Ал-Мохад је био покренуо велику потеру за изгубљеним Милошем након што су нашли Теодору неповређену поред коња, али због густе магле и мрака, мораше да одустану и да је одложи до сутра.

Милош би се вероватно више плашио да је био сам, али са Ждралином је осећао чудно спокојство, којим је овај зрачио. Никада га није видео овако мирног у коњушници, као да је овај коначно био свој на своме. Коњ је могао чути удаљени зов и према њему је сигурно корачао.

Када Милош на Ждралину изненада изби на једну пољану, обасја их сјај пуног месеца. Шума беше толико густа да није пропуштала ни зрак месечевог сјаја. А кад дечак погледа у небо, угледа округли месец, велик и окружен магловитим колобаром. Осети на лицу хладан поветарац као нечији дах и стресе се.

„Смрзнућемо се, Ждралине,” рече тихо Милош. „Мислих да ћеш наћи пут назад до двора. Куд ме то водиш?”

Уто, у даљини прво зачу тихи звук фруле, а онда примети малецко светло као звезда која је пала на земљу. Ждралин га је носио у том правцу и како је мелодичан звук фруле бивао јачи, тако он примети ватру чији су пламени језици осветљавали нечији бивак. На камену је седела нека људска фигура и у заносу свирала у фрулицу. Милош се обрадова што види човека и понада се да ће бити спасен. Можда га незнанац и врати на двор или га бар упуту у добром правцу.

Али, када се приближио на стотинак корака од њега, свирање преста, а фрулаш склизну у мрак и нестала. Милош је сада прилазио логорској ватри полако и опрезно. Није имао куд, није могао да се врати, а Ждралин га је, чинило му се, водио к њему и не помишљајући да стане или да скрене.

Вилинска стаза га је довела до скромног бивака где је било разбацано неколико ствари: торбица, тиквица са водом, поњава за лежање, дрвена чинија са комадом белог сира и парчетом погаче... Али, од фрулаша ни трага. Само се чује пуцкетање ватре и покоји ливадски цврчак.

„Дечаче, шта тражиш у мрклој ноћи?” зачу се нечији глас из мрака. „Зар не знаш да се напоље не излази?”

Милош се осврће, али не види никога. Тама као завеса окружује неколико корака осветљен бивак.

Одједном, види једну руку која хвата ђем Ждралина, а онда другу како га милује по врату. Затим на светло, крај Милошеве ноге на узенгији, изађе један длакави лесник. Појава тог шумског доброћудног демона толико уплаши Милоша да, склањајући се од њега, паде из седла. Лесник је заиста имао људско обличје, али је био потпуно обрастао оштром длаком. Чак му је глава била најдлакавија, јер су му брада, бркови и коса чинили једну целину. Они спадају међу најстарије демоне, па рано оседе, али како не воле воду као и већина копнених демона, онда су смеђежути. Имају козје ноге и рогове, али људске руке. Зато и не чуди што се мали Милош толико препаде од такве прилике усред ноћи, јер није знао да су лесници веома питома и доброћудна створења.

„О, не бој се, дечаче!” узвикну овај. „Нисам ја онај кога се треба плашити! Ха-ха-ха!”

Али, Милош се придиже и умало да побегне у мрак, када му лесник довикну:

„Не трчи у мрак, није добро тумарати по шуми у глуво доба ноћи! Зар не знаш шта све тада излази из својих скровишта?”

Милош заста у пола корака, сети се змија које су их прогањале, а не може ни да иде без Ждралина. Зато се полако окрену и бојажљиво погледа у лесника, који је и даље држао коња за ђем. Иако лесник беше непријатног изгледа, а богами и мириса, оно што Милоша умири био је сам Ждралин, који је спокојно стајао поред овог шумског демона. Чим се он није бунио или отимао, значило је да опасност не вреба.

„Ти си... лесник?” одмерава га Милош.

„Да!... Срећом нисам човек!” Смеје се овај, а то измами Милошу осмех.

„Овде... ноћиш?” упита га Милош опет мало бојажљиво.

„Не, ловим лептире” озбиљно ће лесник.

Милош га радознало погледа, али овај не издржа већ се грохотно насмеја:

„Наравно да ноћим, блесане! Додуше, има и ноћних лептирова...

Али, таквих лептирица је боље клонити се.” Затим потапша Ждралина и загледа се у њега.

Одмери га од главе до пете, па рече:

„Ооо, ово је неки виленити створ! Откуд теби маломе овакав вилински дар?”

„Кажу да ме је цар пронашао на њему када сам био мали” одговори Милош па приђе корак-два ближе.

„Када си био мали, је ли? А сада си велик? Хе-хе-хе... Него, приђи ближе да те боље осмотрим.”

Милош му приђе, али на одстојању од неколико корака. Лесник се уозбиљи и продорним погледом пређе преко њега. Одмах је уочио Милошево необично порекло.

„А чији си ти, змајевити?,” пита га лесник.

„Кажу, од Кобилића” поносно ће Милош.

„Како ти име наденуше?”

„Милош.”

„Ниси ти ни од каквог Кобилића, Милоше... Ти на себи сигурно имаш змајске белеге... Зар није тако?”

Милош не сме да одговори, али одаде се тако што се несвесно ухвати за мишицу, где му је био вучји бич не би ли проверио да ли је покривен. Леснику је то било довољно.

„Теби је мајка од жена, није вила или русалка, али отац... отац ти је сигурно змај!” Затим му показа руком да приђе ближе. Милош је мало оклевао, али осетио је благодушје овог створа. Чак му је био и симпатичан. Он приђе, а лесник га загрли: „Види се по теби да си змајевит, дечаче... Него, непристојно је од мене што ти се не представих, а умео сам да тражим твоје име... Зову ме Милопот.”

„А да ли ти овде живиш... Милопоте?” пита га Милош док прилазе ватри.

„А где бих овде живео, змајевити!” Смеје се лесник. „И то насред вилинске стазе, је ли? Не, не! Ми лесници имамо своје удобне брлоге у којима смо веома срећни... али пундравци нам не дају мира, па волимо да походимо далеке планине у потрази за друштвом и весељем.”

„А где онда живиш?” упорно ће Милош.

„Далеко на северу” одговара овај показујући руком у том правцу.

„Код Лесниковог брда у Троглан бари... Сигурно не знаш где је то, још си мали. Јужно од прелепе реке Ресаве. Јеси ли чуо за њу? Ниси? Е, па кад једном кренеш у том правцу, дођи да ме посетиш на Лесниково брдо.”

Обојица седоше крај ватре, а лесник убади неколико дебелих грана да је подложи.

„Не ваља да се ватра угаси када си у шуми,” каже му Милопот. „Јер многи бауци се плаше светла па не прилазе... Упамти то, дечаче.”

Милош само климну главом, али погледа у правцу одакле су дошли сетивши се змијурине која их је јурила. Неприметно се стресао од помисли на тог великог створа, али лесник осети његову узнемиреност.

„Не бој се... оне змијолике немани,” каже му лесник, а Милош га изненађено погледа. „Да, знам да вас је прогањала... У шуми се све дозна, змајевити. Још си мали и нико те није учио. Шта се и ја чудим! Људи су отишли из шуме да би живели у насељима и заборавили су стари поредак. Има време, научићеш... И стари Милопот те може научити неким стварима. Као прво, све што се деси у шуми, сви ми који живимо у њој, то врло брзо сазнамо. Хе-хе! Овде нема тајни, па се нико и не труди да нешто сакрије... Али мораш научити да послушкујеш.”

„Шта да послушкујем?” пита Милош.

„Дрвеће и птице!,” узвикну весело лесник. „Они најбрже шире вести! ”

„Како могу птице и дрвеће да причају?”

Милопот скупи обрве у чуду, па погледа Милоша озбиљно: „А зашто не би причали? Ти их не чујеш, па зато мислиш да не говоре међусобно... И не да причају, него не затварају уста. Некад су досадни, само блебећу... Када будеш научио немушти језик, и ти ћеш их чути.”

„Немушти језик?” радознало ће Милош.

„Да! То је језик којим се говори у шуми.” Лесник га поглади по коси. „Све животиње и дрвеће говоре немуштим језиком. И човек га је некад давно знао, али га је заборавио.” „Можеш ли да ме научиш том језику?” пита га Милош. „Можда једног дана, када порастеш.”

„Неће нас она змијурина ваљда овде саватати?,” пита бојажљиво

Милош.

„Неће! Хе-хе! Она сада спава дубоким сном! Успавао сам је мојом фрулицом, иначе би те она стигла! ”

„Како си је успавао фрулом?”

„Ово је чаробна фрула,” рече Милопот, па је извади из недара и показа је Милошу. „Ја њоме могу да уплашим сваког баука, или да га успавам својом песмом. Могу и да развеселим свакога толико да бесомучно плеше док не умре од умора! Али, ко ће толико дуго да свира, нема потребе!”

„И ти си је успавао?”

„Чим сам чуо да долази у овом правцу и да јури неко дете на коњу.”

„Је ли то песма коју сам чуо долазећи овамо? А како мене ниси успавао?”

„Док свирам фрулу, мислим на онога кога хоћу да успавам и тако га успавам! смешка се лесник. „Тебе нисам хтео да успавам.”

„И докле ће да спава?,” пита Милош опет гледајући у правцу одакле је дошао.

„Ах, таква наопака и зла створења спавају најдуже до млађака, младог месеца, а нека се пробуде и раније јер имају велике моћи па их моја чаролија не држи дуго... Али, људи... Хе-хе!... Људи могу спавати довека!”

„И да се никад не пробуде?”

„Дааа! Јер ви немате никакве моћи! Ви сте као пужеви голаћи! Али, ако је окренем наопако и тако свирам у њу, онда могу да вас пробудим из тог вечног сна!” Затим узео кришку сира, одломи парче и даде га Милошу уз комад погаче. „Једи, чујем како ти стомак крчи од глади.”

„Ако си са севера, куда си кренуо?” знатижељан је Милош, па само запиткује.

„У госте, код вила бродарица,” одговори овај, па показа руком на југ. „Иза брда је Вилајац, где се оне окупљају, па идем да им свирам и да се веселимо. Хоћеш ли са мном? Пустиће те да дођеш јер си змајевит, иначе би те устрелиле и убогаљиле, у руку, ногу или још горе, у главу! Ха-ха-ха! ”

„Не воле људе?,” пита Милош док жваће бајату погачу. „Како кога и како која вила!,” рече Милопот па нагну тиквицу са водом. „Виле

бродарице, додуше, не воле много људе... Али не кривим их. Има много злих људи. Шта велиш, хоћеш са мном?"

„Па, не бих смео,” рече Милош. „Морао бих да се вратим на двор. Изгрдиће ме Вукан и сигурно казнити! А цар и царица се сад секирају што ме нема.”

„Цар Силни је вееелики човек!,” одушевљено ће лесник. „Пре неколико лета нас је све спасио кад је Дивљи лов нагрнуо овамо. Ти злопци би нас све појели.”

„Знам, причао ми је Вукан о томе,” рече Милош. „Били су дошли због мене, да ме украду, а спасио ме је Милош Војиновић!”

„Због тебе? Милош Војиновић? Наш косингас?,” изненади се Милопот, разгорачи очи па у чуду гледа Милоша. „Тебе, онда, краси велика судбина, змајевити, ако су дошли чак са далеког севера да те тако малог украду! Не би сигурно превалили толики пут због Милопота!... Уууу! Јуначком смрћу је скончао наш косингас! Шума још прича о томе, још га жали. Жртвовао се за тебе, змајевити! Велики ратник он беше! Вољен од свих, а омражен од баука!” И даље се чуди лесник. „Сигурно те зато јури и она змијурина, а ја мислио да је то само зато што си случајно набасао на њу!”

„Ко је то, знаш ли?”

„Не... Нико га у шуми не познаје”одмахује лесник главом забринуту. „И тај је сигурно неки туђинац... Уууу! Милопоту се то нимало не допада!” Па се стаде нервозно освртати. „Можда га моја чаролија неће дуго држати успаваног, ко зна какве чаролије поседује!”

„Шта ћемо да радимо?” Сада се и Милош забрину.

„Биће боље да те ја сутра израна испратим до ивице шуме, код Паун-поља него да те онај баук негде сачека... Али, не страхуј, малени,” умирује га лесник. „Знаћу ја ако нам се приближи. Онда ћу му одсвирати другу мелодију, па ћу га натерати у бег!”

„Можеш и то?”

„Све ја могу са мојом фрулицом! Све што пожелим!”

„А јеси ли је сам направио?”

„Ох, не!” Одмахује руком овај. „Додуше, ми лесници уметмо да правимо чаробне фрулице за разбигригу и весеље, али ова...” Па је показује са дивљењем. „Иако изгледа сасвим обично... ова фрулица је

веома чаробна а њу је, кажу, направио у давна времена један вилењак по имену Венедин, син фрулаша са Ресаве и мајке лепе русалке.”

„И теби је дао?”

„Ах, не! Дошла ми је сама!” Смеје се Милопот.

„Како ти је сама дошла?”

„Чаробне ствари, као што су фрулице, мачеви, копља, штитови, амајлије и свашта још што се чини чаробним... умеју саме да пронађу свог господара или да га промене.” „И где си је нашао?,” упоран је Милош.

А лесник види да се неће лако отрести радозналости овога дечака, а већ су ситни сати и за њега, па се досети како да га превари. Успаваће га мирним сном и уљуљкати лепом причом о несрећној љубави која беше везана за његову фрулицу. Уосталом, колико и сам зна, деца су се успављивала лепим причама, а сан је још блаженији када је прича истинита!

„Хоћеш ли да ти испричам како сам нашао своју фрулицу?” пита га Милопот, а Милош пуних уста клима главом. „Када то поједеш, а ти зажмури и слушај мелодију коју будем свирао, а пред очима ће ти се указати прича о њој.”

„Како то?” зачуди се Милош.

„Како? Зато што је мелодија чаробна, блесане! Него, хајде! Не запиткуј више толико, зора ће нас затећи неиспаване. Ако си појео залогај, испружи се на моју пољаву... тако... и сад зажмури... Спреман?”

И Милопот благо дуну у свиралу и блажестан звук се прели пољаном, сличан цвркуту птица и жуборењу шумског потока, уз хор цврчака и пчела које су летеле од цвета до цвета, а све уз шум лишћа кроз које поветарац струји дахом моћне Шар-планине, као уснули див који дубоко уздише сањајући о несрећној љубави једног пастира и лепе кћерке ондашњег краља...

У давна и скоро заборављена времена, на реци Ресави живео је вилењак по имену Венедин, који беше син фрулаша који се као млад

био заљубио у једну русалку. Познато је колико су такве љубави несрећне, али исто толико беху јаке и неодољиве. Јер нема човека који хладне главе може одбити заносне русалке ни виле, али зато им оне, хтеле то или не, увек дођу главе. А русалке су посебне ђаволице које често даве неопрезне рибаре, а поготово жене које долазе на реку. Ипак, када је једна црвенокоса русалка чула заносну свирку фрулаша, она се слепо заљуби у њега и очас га омађија. И направила му је чаробну фрулу, чијим је звуком могао натерати људе да чине све што помисли. А како русалке живе у води, једног дана фрулаш тужан што не проводи више времена са својом љубљеном, закорачи у Ресаву за својом русалком и удави се. Из њихове страсти роди се вилењак Венедин, сјајан фрулаш на оца, али злог срца на мајку. И он је као рибар живео на Ресави, али је својом фрулом давио друге рибаре који су долазили на његов део реке, тако што би их успавао мелодијом и они би упали у воду. Али, на ту реку је долазио и један сиромашни рибар који је био заљубљен у лепу принцезу, ћерку краља чији је двор био недалеко од Ресаве. Са тог места је певао песме о љубави и туговао за принцезом.

Када је једног дана рибар извукао мрежу, у њој нађе запетљану црвенокосу русалку која је родила Венедина. Овај хтеде да је извуче на обалу и веже за дрво како би ова умрла ван воде, али она га намоли да је пусти уз обећање да ће му открити како да дође до своје принцезе јер је више пута чула како уз уздахе или у песми спомиње њено име.

„Пусти ме и казаћу ти где мој син Венедин крије своју свиралу док спава!”

Тако му она рече и откри му где овај крије фрулу да би могао да му је узме и са њом успава дворску стражу и све оне који му се испрече на путу до принцезе. Рибар тако и уради, па када је једне ноћи Венедин спавао, он му украде фрулу, па га још и успава њоме и побегне, а њега остави у вечном сну. Сваке ноћи је рибар успављивао дворску стражу и одлазио код принцезе која се заљубила у њега, а изјутра би окренуо свиралу наопако па би их пробудио из сна. Недеље и месеци су пролазили, број дана толики да се не дају избројати, но, када кћерка признаде оцу да је заљубљена у рибара и да јој он долази на љубавне састанке и да жели да се уда за њега, краљ је закључа у

кулу, и сакрије кључ.

„Никада своју јединицу нећу дати неком рибару! ” викао је краљ.
„Пре ћу да бацим кључ у реку, макар више никада не изашла!”

Узалуд је рибар ноћу долазио јер није могао да откључа кулу, у којој је била његова вољена.

„Дођи за дана, у подне, када ми доносе јело, па их онда све успавај! викнула му је кроз прозор са врха куле.

Тако је рибар и урадио, прикрао се у подне, па када је засвирао фрулу, он успава цео двор и лако дође до своје принцезе. Дани су се смењивали у недеље које су проводили заједно док су сви на двору још увек спавали. Чинило се да ће коначно бити заувек заједно, али када је од њега чула да се вилењак Венедин распао у сну, она се уплаши да ће таква страшна судбина задесити и њеног оца, мајку и све дворјане који се већ дуго нису будили. Не желећи да их убије, а знајући да ако се они пробуде, она никад више неће бити са својим вољеним, она у очају предложи своме драгану да они загрљени утону у вечан сан. А како је и он њу једнако волео, одмах пристане само да се више не одваја од ње.

„Радије бих вечно сањао са тобом него будан био одвојен од тебе! ” заклињао јој се он на љубав.

И тако, заљубљени одоше на реку Ресаву. Када она узме фрулу од њега, прво успава свога драгана, па када затим пробуди свога оца и цео двор, она мислећи на себе, засвира мелодију. Пре но што утону у вечан сан, она баци фрулу у Ресаву и загрли свога љубљенога.

Тако их краљ и затече, загрљене и успаване, и никад није успео да их пробуди. На крају их на том месту и покопа, а њихов гроб временом прекри дебела маховина.

Он и даље стоји тамо, на обали Ресаве, а кажу да русалке најчешће излазе на то место да чешљају своје дуге косе, играју се, плешу у колу и певају... и вребају неопрезне мушкарце које углавном даве у води, а некад их заведу, па са њима изроде вилењаке.

Освануло је ведро и сунчано јутро, које птице дочекаше бурним цвркутањем као да се надмећу чија ће песма бити лепша и гласнија.

Јутарња роса се осећала у ваздуху, хладан дах је полако узмицао пред топлином сунчевих зрака. Али, да не беше ватре коју је лесник целе ноћи ложио, будећи се повремено из свог лаганог сна, не би ни он ни Милош могли спавати од хладноће. Овако би се Милопот пробудио, наложио ватру и опет би лако утонуо у сан. Такав је био по природи, али овај пут је било разлога више да сваки пут и ослушне успавану шуму у даљини не би ли чуо наговештај опасности или осетио нечије шуњање.

Милоша пробуди поветарац, који као да намерно начас промени правац и понесе дим од ватре на њега. Дечак се закашља и придиже. Протрља очи и виде лесника како пакује своје дрангулије у торбицу.

„Добро јутро” рече Милош протежући се.

„Ах, видим ја своје добро јутро” вели он видевши зло које ће их снаћи.

„Зашто?” пита га Милош.

Милопот не рече већ него му показа погледом у правцу шуме одакле је ноћас он дошао. Затим се придиже да боље осмотри туђинца који је вирио из густог зеленила. Није се Каусуб скривао, нити се икога плашио, само је осматрао свог новог противника, процењујући му снагу. Иако са велике даљине, погледи су им се срели, и један и други су видели са ким имају посла. Милопот се неприметно стресао.

„Овај туђинац...” рече он размишљајући наглас, „није обичан баук... чим га моје свирало није дуго држало успаваног.”

Милош скочи на ноге и загледа се у истом правцу. Ждралин је фрктао и тресао главом. Милопот није морао много да размишља.

„Морамо да кренемо,” рече он. „Не могу да те водим у Паун-поље, он нам се испречио... Хитро ћемо потражити спас код вила бродарица.”

„Могу ли оне да нам помогну?”

„Још како, блесане,” дуну кроз нос лесник. „На њихов Вилајац погана нога не може да крочи, јер ће је одмах прострелити хиљаду чаробних клетви... Зато, похитајмо.”

Змијар одмах осети њихову узнемиреност. Ништа чудно јер је његова демонска природа могла да нађуши и страх код свог плена. Зато скоро неприметним покретом руке даде знак својим змијама које су дотад мировале у трави да крену напред. И оне се покренуше, као

талас вијугавих телеса ка средини ливаде.

Милопот одмах спази нешто што му је деловало као да је трава оживела и почела да се креће њима у сусрет.

„Уууу! „узвикну он од узбуђења. „Узјаши коња, крећемо места... И запуши уши овим.”

„Шта је то?,” пита га Милош.

„Пчелињи восак... да не чујеш фрулање. Вилеником Ждралину неће нашкодити... Покушаћу да их заплашим.”

Како су они кренули у супротном правцу, тако је и Каусуб пошао за својим змијама. Милопот је водио Ждралина за узде док је Милош седео на њему и стално се освртао за змијаром. Сваким треном, његов страх је растао, а Каусуб га је могао намирисати, а то га је још више раздраживало. Зато је био затечен када се ливадам проломи језив звук фруле који преплаши сва жива бића. Ко га је могао чути, прострелио би га несносан бол у глави. Птице се преплашено разлетеше на све стране, чак се и инсекти махнито винуше у ваздух или побегоше у земљу. Зато се и Каусуб пресамити јечући и запуши рукама уши. Али његове бројне змије устукнуше и смућено потражише најближу рупу или пукотину у земљи како би се склониле од неподношљивог звука.

Милопот и Милош искористише њихову слабост, па пружише корак ка шуми на супротној страни. Лесник није престајао да свира док нису замакли у дрвеће према Вилајцу са друге стране брда. За њима похрлише опет гневни змијар са својим гујама, али не могаше да их стигну јер они далеко одмакоше.

И пре него што су Милош и Милопот стигли до Вилајца, змијар је одустао од даље потере јер је под ногама и у ваздуху осећао све јачу вилинску чаролију, која је зрачила оданде. То се претвори у непробојну баријеру налик живој ватри, која би их све прогутала ако би се дуже задржали или начинили неки корак даље.

Змијар испусти гневни урлик и окрену се назад. Змије се повукоше за њим. Мораће да вреба следећу прилику, не одустаје он тако лако. Пораз беше појам њему непознат, као и већини демона. Било је победити у борби или бити уништен. Овакве препреке би га само омеле у тој камери или би одлагале коначан исход, какав год био.

Али, Милопот видно одахну осетивши благонаклоност којом је

Вилајац из даљине зрачио. Одмах се орасположио.

„Потпрашисмо туђинцу пете! Хе-хе!”

Да није вилинске стазе којом ходе, никада не би успели да се пробију кроз сплет грања, трњине и љутог жбуња које дере кожу. Но, сасвим неочекивано им се пред очима подиже и разиђе та непробојна зелена завеса и указа им се пропланак који се ширио у шуми као острво. На огољеној падини провирило је камење и разјапило уста, па из мрачне пећине журно истиче поток, који као да прича о овом мирисном лугу. У каскадама од бигра слива се степенасто скачући са једног на други заплјускујући постранце камење обрасло маховином. А у води се брчкају виле бродарице или седе на маховини и уз весели жагор добацују једне другима. Певају, смеју се и радосно причају употпуњујући цвркул птица у ваздуху.

Милош разрогачи очи у чуду од лепоте околине и од дивотног стаса ових вила. Јер бродарице се пак разликују од других вила по томе што су крупније од осталих и божанствено лепе и сјајне као сунце. Расплетених коса низ плећа пуштених, на себи имају провидне и танане кошуље као од паучине; овенчане зеленилом и цвећем босоноге се шетају. Косе им необично светлуцају око бледих лица, а понегде би одбљесак сунца открио рибљу крљушт на њима. Нарав им је незгодна, зле су и посебно осветољубиве, па не воле људе, а често када чувају неке речне прелазе или језера, наплаћују им пролазак. Ретко се загледају у неког човека...

Зато, када спазише ко је бануо међу њих, одмах се гневно обрушише на Милоша и Ждралина и не примећујући Милоша. Одједном долетеше са свих страна и опколише га. Љутитом грајом осуше по њему, а рукама претећи замахују и спремају се да га клетвама погоде. Узалуд Милош узвикује и смирује, јер их заслепи мржња.

„Чекајте, сестре!” повика једна и надгласа их. Жагор се утиша, а пометња умири. „Не чините им зло, јер су од наше врсте!”

„Да, да!,” додаје лесник. „Дечак је змајевит, а коњ му виленик!”

Исто како се нагло све узбуркало, тако брзо се страсти стишаше, а љути повици се претворише у милозвучне уздисаје и узбуђене повике.

„Ах, не само да је змајевит, него га је и нека наша сестра подојила!” зачу се међу њима, а све то пропратише чуђењем или одобравањем.

Својим рукама га стадоше благо додиривати као да се плаше да ће се опећи, а када нека додирну и Ждралина, узвикну узбуђено:

„И коњ му је змајског рода!”

„Од Волуја из Јастребине!” повика друга.

Па све стадоше миловати Ждралина и дивити се његовој лепоти и моћи.

„Каквог ли јунака!”

„И каквог ли коња!”

„Зрачи као пуна месечина!”

„Велесов је штићеник!”

„Медвеђа крв и снага га краси!”

„Милији је ноћи него дану!”

Небројене руке Милоша скинуше из седла и одведоше га до свог виљокола на једној заравни поред потока. Посадише га на то земљано испупчење као на свој трон, а оне поседаше на траву око њега милујући га погледима и милозвучним уздисајима и речима. А Милош занемео што од чуда, што од лепоте која га окружује, па само трепће и немо гледа.

„Какав си нам то дар донео, Милопоте!,” узвикну једна вила бродарица.

„Сјај месечине усред сунчаног дана!” додаје друга.

„Име му је Милош, миљеник је цара Силнога!,” каже лесник, па седе међу виле.

„Миљеник ће он бити свију, а не само царев!” рече нека од њих.

„Красном ли судбином зрачи!”

„Његовом јунаковању премца неће бити!”

„Јури га некакав туђинац који влада змијама као ви лептирима,” рече Милопот. „Умакосмо му захваљујући мом фрулању.”

„Овде је безбедан од тог змијара” рече једна.

„Нека само приђе ако сме! ” каже друга.

„Биће да га неће бити!”

„Нека Милош заувек овде остане!”

„Да! Биће му довољно да се понекад окупа у нашој води и вечно ће живети, сестре! ” Све са одобравањем то дочекаше.

„Није му судбина да буде ваш вилаш,” рече лесник. „Нити га

можете љубоморно задржати... Њему је место међу људима.”

„Ах, ти људи!,” ужасну се једна од њих. „Да су паметни, у шуму би се вратили!”

„Због њега је ономад Дивљи лов долазио!” узвикну лесник, а све виле узвикнуше у чуђењу. „И косингас га је избавио, предводио је змајевите у боју!”

„Није људски свет видео два боља Милоша!”

„И име им приличи! ”

„Милош од милошта!”

„Милош од милоштан! ”

„Милош од милошћа!,” надвикују се виле узбуђено. „Милош од милошљив! ”

„Милош од милошати!”

„Њега вреди милошати! ”

Јер милошати је било ословљавати некога са „Милош” уместо са „господар”. Тако су виле и друга шумска створења наклоњена Милошу Војиновићу говорила уместо „господар.”

„Није ли ово нови косингас?,” упита једна узбуђено.

„Да, да! Можда ће Милош наследити Милоша!”

„Засигурно је он то!”

„Ма, знале бисмо, сестре! Неће он бити косингас!” узвикну једна.

„Не видим то на њему! Није он!”

„Није! Овај Милош ће војске водити у бој! ”

„Срећна ли је земља којом ће он ходити!”

„Као за вилинским кораком цвеће ће ницати за њим!”

„А под његовим мачем нико на ногама остати неће!”

„О, сестре моје миле... Када ни нас више неће бити, име његово ће се још памтити! ”

Милош извади своју фрулу и зафрула веселу мелодију коју виле дочекаше клицањем, па скочише онако босоноге и ухватише се у коло око Милоша, који је стајао наспред виљокола. Да је био било ко други, виљоколо би га на месту убило или обогатило, али малог Милоша је држало као мајка кад у наручју држи своје чедо. Заиграше виле уз песму, па им ноге скоро не додирују земљу. Расплетене косе се вијоре као барјаци лепоте, а тела им зраче дивотом. Милош је немо све то

гледао, али је осећао како се нешто у њему мења, као да га сва ова чаролија испуњава и истискује људскост у њему. Његова змајевитост избија и обузима га. Спознао је своје порекло.

Милош Обилић више није био исти.

Глава тридесет и друга – ЈЕСЕН 1353.

*„Ја од рода данас никог немам,
Осим Бога и Ждралина мога.”*

Иако се Милошу чинило да је код вила остао непун дан, он није могао знати да време другачије тече у Вилајцу и да је био одсутан безмало недељу дана. Утолико је изненађење било веће када су неки чули повике са стражарске куле: „Долази Милош!,” док су други са запрепашћењем примили ту вест. Како год, повике страже преносили су дворјани по двору трчећи на све стране. Милош на Ждралину још није стигао ни да капије када се пред двором сви сјатише да га дочекају. Неки су богами били спремни да га љуто изгрде и казне, а други су само били пресрећни што се вратио жив и здрав.

Милош је дигнуте главе узјахао у двориште, не показујући ни тунку страха или нелагодности. Гледао их је самоуверено одозго, са свог Ждралина. И на све око себе је гледао другачијим очима.

Дечак још није ни сјахао, а сви га опколише уз узвике олакшања или повицима грдње. Но, он као да их није чуо. Погледом је кроз гужву тражио само једно лице. Њему најважније и најмилије. На њему је желео да види оно што га се највише тицало.

Када је угледао Душана, и осмех на његовом лицу, камен му је пао са душе. Више му ништа није било важно, само да се овај радује

његовом повратку. И Милошу се лице озари.

Сјаха он са Ждралина, а као ономад код вила, безброј руку га дочека, па га неке милују по коси, друге га штипају за образе, а треће га вуку за уши. Исто тако и повици се разликоваше:

„Хвала богу да си жив и здрав! ”

„Срам те било, где си досад био!”

„Важно је само да си нам се вратио! ”

„Само да ми допаднеш шака, видећеш свога бога!” „Цепаћеш ти мени дрва месец дана! ”

Једино када га царица Јелена снажно загрли, он се мало опусти. Али накратко, јер чим га обасу пољупцима по лицу и по коси, она осу грдњу по њему, па га повуче за зулуф где највише боли и изведе га пред цара Душана. Није Милош од граје чуо шта је ко причао или добацивао, чак ни шта му је Јелена говорила, само је по њеном уплаканом лицу видео њена помешана осећања радости и љутње. Тек пред Душаном он се тргну из тог грча и потражи на његовом лицу разумевање.

Душан не рече ништа, већ на дечаковом лицу виде ту промену, а у блиставом погледу освештење. Рашири руке ка њему и Милош утону у његов топли загрљај. Дечак га је чврсто грлио, што је могао јаче, не желећи никад да га пусти, а на коси је осећао његове очинске пољупце. Пожелео је да вечно потраје тај загрљај, да у себе упије сву Душанову топлину и љубав. И Милош се много година касније, све до своје смрти, често присећао присности тог загрљаја и

Душановог мириса. Неретко би му се учинило да га опет осећа, као да му овај стоји пред лицем или да је опет у његовом загрљају.

И док га је Душан грлио, осећао је да се Милош услед нечега неповратно променио. Да је изненада порастао и да више није дете. Када дечак изрони из очинског загрљаја, угледа крај себе цареву кћи Теодору како брише сузе радоснице са лица и сина му Уроша насмејаног лица.

„Ха! Ипак је Ждралин бржи од Вихора!,” узвикну Милош, а она не рече ништа већ га чврсто загрли.

Гужва се некако разиђе на крају у радовању што се све ипак добро завршило и напослетку са Милошем осташе само Душан и Јелена.

Шетали су лагано по дворишту.

„Црно дете, где си досад био?” пита га Јелена. „Знаш ли колико си нас насекирао? Боже сачувај, већ се помирисмо да те више нећемо видети!”

„Залутао сам, царице” смешка се Милош.

„Царице?” изненади се она. „Никад ме тако не ословљаваш. Јеси ли пао са оне бештије и ударио главом о камен? Увек ми кажеш мати.”

„Нисам пао са Ждралина... мати”, нагласи он. „Добро сам и неповређен сам.”

„Па, што ћутиш? Шта се десило? Где си био? Како си се вратио?”, упорно ће Јелена.

„Био сам... посвуда, ваљда.”

„Ајде, шта си и ти навалила на дете као она руља малопре” коначно се огласи Душан. „Видиш ваљда да је и он узбуђен... Ајде, жено, остави нас насамо,” рече Душан и намигну јој.

А царица невољно климну главом, па пре него што се удаљи, помилова Милоша по коси и мајчински му рече:

„Ма, важно је да си нам се вратио.”

Душан и Милош ћутке наставише да шетају, обојица у својим мислима, а као да причају. Дечак ни примети када га Душан поведе према штенари, где су били силвани. Напослетку, Душан му ипак рече:

„Поглед ти говори да су се твоје очи свачега нагледале.”

„Јесу..” уздахну дубоко Милош, а пред очима му још увек виле бродарице у колу плешу.

„Ха-ха-ха!,” насмеја се од срца Душан као да их и он види. „И мени је тако било када сам први пут видео виле!”

А Милош се изненади што је овај то тако лако погодио, па га погледа са нескривеним чуђењем.

„Не мораш ми ништа казати, синко... Види ти се њихова дивота на лицу! Промени то сваког човека који је срећан да их сретне. А и оне се не појављују баксузима, већ само онима честитог срца и који верују у њих. Зато, кад ти неко каже да виле не постоје, знај да је баксуз! Ха-ха-ха!”

Наставише да иду полако, ногу пред ногу ка штенари. Душан примети да Милоша нешто мори, претпостављао је шта је посреди.

„Шта ти је још на души, синко?” пита га он. „Не само да су ти се очи свачега нагледале него је очито да су ти се и уши наслушале свега.”

„Виле ми рекоше да ми је отац... змај” погледа га Милош. „А ко ми је мајка, царе?”

„Више волим кад ми кажеш оче, Милоше,” топло му рече Душан.

„Отац ми је... змај... А ко ми је мајка? Одакле сам? Где си ме нашао?”

„Ти си са Цера, из села Поцерје, од мајке Јање” каже му

Душан. „А нашао сам те на једном пустом путу, у корпи од расцветалог пружа, окаченој на твог Ждралина.”

Милош накратко заћута, па опет запита:

„Зашто ме је мајка напустила? Откуд ја на виленитом Ждралину?”

„Твоја мајка Јања беше чобаница удата за мог кобилара Николу... Но, изгледа да ју је једног дана змај обљубио и тебе зачео, а Никола није желео да задржи туђе дете..” Види Душан да нема смисла више ништа крити и да је Милош, после овог искуства са вилама довољно сазрео да чује истину о свом пореклу. „Твоја мајка беше принуђена да те остави у шуми...”

„Виле ми рекоше да ме је нека њихова сестра подојила.”

„То нисам знао, али претпостављао сам да је тако нешто посреди јер те је оставила на Ждралину, који је и сам виленит.”

„Ни оне ме нису желеле чим су ме оставиле на Ждралину.”

„Није то, сине Милоше!” узвикну брже-боље Душан, и њему је било већ одавно јасно шта се заправо догодило. „Оне су те ставиле на свога Ждралина и послале мени... Разумеш? Мени су те послале, сине..” разнежи се Душан и приби га уз себе. Снажно га пољуби у косу.

„Ја немам никога на свету сем Бога и Ждралина” тужно ће Милош.

„Немој тако! Имаш мене! Мене!” И даље га грли Душан. „Чим сам те угледао онако малог у расцветалој корпи, на том ждребету... срце си ми украо и одмах сам те узео. Ти си ми син иако ниси од моје крви. Ја сам те крстио у цркви, довео у свој дом.”

„Мајка ме није желела, ни отац, ни виле... ни Бог ме није узео назад... Само си ме ти хтео... оче.”

Душану се очи испунише сузама, али смогну снаге да их задржи.

„Судбина је хтела да дођеш мени. Зашто иначе мислиш да смо се ја и Ждралин срели на једном пустом шумском путу? Твоја змајевита судбина ти је наменила много више него да будеш син једне чобанице и кобилара. Сада имаш мене, Јелену, Теодору, Уроша... и наравно, Ждралина. Ми смо ти породица.”

„Ипак бих волео... волео бих да видим своју мајку” једва изусти Милош.

„Наравно да би то волео! У твојим грудима ти њено срце куца... Али, мораш да сачекаш још мало, сине.”

„Зашто?”

„Сачекај још коју годину, па кад будеш могао, ти отиди сам до ње” рече му Душан. „Тако ваља да урадиш. Кад порастеш, све ће ти ово бити јасније и хладније главе можеш стати пред мајку, а не овако, да те ја водим, као неко дете. Разумеш?”

„Разумем... Чим порастем, потражићу је на Церу.”

СТИГОШЕ И ДО ШТЕНАРЕ, У КОЈОЈ СЕ ДЕСЕТАК ШТЕНАЦА СИЛВАНА ИГРАЛО. Душан их осмотри, па рече Милошу:

„Нешто ми говори да је време да те неки силван изабере, ово је ново легло од пре три месеца... Није нам остало много силвана, највећи број је настрадао у борби.”

„Због мене” рече Милош.

Душан се изненади, али не рече ништа.

„И Милош Војиновић и многи други витезови су за мене дали своје животе.”

„Борили смо се за тебе као што бисмо се борили за сваког од наших” рече му Душан. „Када порастеш, постаћеш витез реда Змаја... а не пастир или кобилар. Разумеш ли сад зашто је све морало овако да буде?”

Милош климну главом и уђе у штенару. И гле чуда великога! Чим дечак закорачи унутра, притрча му једно штене и поче да скаче на њега као да га одвајкада познаје. Милош чучну, загрли га и подиже у наручје. Усне је развукао у осмех, али иако је имао озарено лице, очи му беху пуне суза.

„Ха-ха-ха!” Смеје се Душан одушевлјено. „Ето, изабрао те један силван! Добио си још једног доживотног другара, сем Ждралина!”

Милош изађе из штенаре носећи штене, а Душан му га узе и подиже да га боље осмотри. Кудраво псетање се умири у Душановим рукама, па га гледа својим крупним плавим очима.

„Ха! Сада мораш да му наденеш име! ”

Душан га врати Милошу у руке, па кренуше полако назад према двору. Дечак мази пса по глави, гледају се њих двојица у очи, па коначно Милош рече:

„Зваћу га... Вилан!”

„Ха! Уопште ме не чуди, сине!”

Глава тридесет и трећа - пролеће 1354. године

*„И после овога благочастиви краљ уставши
силама својим оде у околне пределе државе
своје, и њих утврдивши и уразумивши
како је на сву вољу његову и хтење.”*

Протеклих година Душан је пажљиво пратио ситуацију у Византији, а све се одвијало онако како је био предвидео. Забринато је посматрао како Цариград слаби, а Турци бивају све јачи. Више није било никакве сумње да Османлије нису више само плаћеници Византије, већ народ који намерава да се освоји Европу и насели је. Али, сви његови апели европским краљевима да им се стане на пут остали су без одговора. Српско царство је било сада једина сила која је одвајала Турке од Европе. И зато прво на удару. Можда би све било другачије да није постојао сукоб између цара Јована Палеолога и његовог регента похлепног Јована Кантакузена. Они су још више слабили Цариград, а као да обојица нису видели да им је главна опасност била баш пред носем.

На већању код цара Душана окупише се његови деспоти и војводе, и наравно, царица Јелена. Разматрали су шта им ваља чинити после најновијег развоја догађаја који је уследио након страшног пораза српске војске код Димотике две године раније. У међувремену, Душан

је освајао неке оближње територије и јачао своју границу, стално држећи на оку Османлије. Сваким даном само једно решење му се наметало као могуће. А због тога га је душа болела.

„Одржали смо реч дату цару Јовану,” рече Прељуб, „и мислим да је то најважније.”

„Много нас је то ипак коштало” додаје Никола Стањевић. „Више од четири хиљаде врсних коњаника”

„Не би до толике погибије дошло да нас Грци опет нису издали” умеша се Воихна. „Просто ме је страх од Грка у нашој војсци.”

„Вала, ни Бугари се нису показали,” рече Вратко. „Нека ми царица опрости, али одмах су побегли!”

Јелена климну главом, није имала шта да каже. И она се љутила на своје сународнике. Душан је све време био замишљен и ћутао је. Видело се да његове војводе и деспоти очекују и њега да чују, али он је у мислима био другде.

„Наши су стигли уморни на бојиште” рече Никола. „Као што сам већ више пута нагласио, растегли смо се превише.” Никола намерно опет то спомену не би ли испровоцирао Душана да се укључи у расправу, али он није реаговао. Сви су се помало чудили зашто их је цар позвао, а неће да учествује у дискусији. Нису знали да је позив уследио од царице Јелене.

„Турци су још тријумфално ушли у Једрене, а народ их дочекао као ослободиоце!” Смеје се се Воихна. „Не схватају да их чека иста судбина!”

„Шта ћемо да радимо сада када је Кантакузен протерао цара Јована у Солун?” пита се наглас Јован Оливер. „Свога сина Матеју је прогласио за сувладара.”

„Не можемо их напасти” говори Вратко. „Не после пораза код Димотике.”

„Кантакузен је сменио и патријарха Калиста и довео Филотеја” додаје Никола. „Најбоље је да јачамо свој положај тако што ћемо ујединити Србе из околних земаља.”

„Колико пута сам ти, Никола, рекао да је то неизводљиво?,” ипак се огласи Душан. Сви занемеше. „Још више бисмо се замарили папској столици, а потребна нам је његова помоћ.”

„Ма, пусти нас папе, Душане!,” узвикну Јелена и устаде са трона, па се ушета као вук у кавезу. То је радила сваки пут када је била бесна. „Ништа добро од њега не можемо очекивати! И мораш дићи руке од Цариграда... Жалим због тога, јер сам те увек у томе подржавала, али сада ваљда видиш да ти је он недостижан... Угледај се мало на оца и на деду свога...”

Душан је пресече погледом. Није волео када га је она било како поредила са њима. Поготово не пред његовим највернијим људима.

„Уместо да главињају на Цариград, они су јачали своју земљу” наставља она као да не примећује Душаново незадовољство. „Повратили су старе српске земље од Ромејаца... Слажем се са Николом Стањевићем - освоји српске земље у Босни и у Срему, тамо су све наши људи!”

„Нећу да се још више замерам католицима,” каже Душан. „Једино нам они могу помоћи против Турака.”

„Неће ти они бити потребни, царе...” закорачи напред Никола, „ако ојачаш царство и осталим српским територијама.”

„Не могу ја са њима да освојим Цариград...” започе Душан.

„За Цариград ти треба флота коју немаш!” прекиде га Јелена. „Већ десет година кукаш и кумиш да ти је дају и ништа!”

„Царе, сећаш ли се када си се пре две године састао са угарским краљем Лудовиком на Дунаву?” подсећа га Никола Стањевић.

„То је био твој предлог, колико се сећам,” узврати Душан.

„Јесте, саветовао сам ти да се додвориш папи преко угарског краља кога он веома цени и поштује” рече Никола. „Требало је да изгладите неспоразуме, да обуставите непријатељства...”

„Није требало да те послушам, Никола,” одмахује главом Душан. „Он је ратоборан, осион, похлепан... Уосталом, сви сте били тамо и чули сте га!”

„Безобразник није хтео ни да сиђе са своје лађе,” рече Вратко. „Плашио се да ћемо га саватати...”

„Па, мени је то било пало на памет,” признаје Прељуб.

„Морали смо да му одемо на ноге... Какво понижење!,” вајка се Јован Оливер.

„Чули сте које ми је услове поставио дрзник” кисело се смешка

Душан. „Да прихватим католичку веру и да будем покоран римској цркви, да му уступим неке земље мога оца Стефана које му је овај преотео! Замислите, тражио је да га признам за свога старешину! Њега, бестидника! И ни то му није било доста, него је тражио мога сина Уроша као таоца! Мога сина!... Да смо били на обали када ми је то рекао, рођеним рукама бих га задавио у Дунаву!”

„Зато није хтео ни да се искрца,” рече Никола. „Али, шта ти све то говори, царе?”

„Јасно је да није ни имао намеру да склопимо било какав споразум!” Шири руке Душан. „Ко би луд пристао на такве поражавајуће услове?”

„И не само то, царе” додаје Никола. „Већ да не можеш рачунати на помоћ од католика! Они не желе савез са нама; хоће само да нас поробе!”

„А ми смо све слабији, а Турци све јачи.” рече Вратко.

„Турци су се сад стационирали у Цимпи, недалеко од Галипоља!” узвикну од муке Јован Оливер. „Сулејман је са шачицом људи заузео тај град! То је први град који су Османлије за себе заузеле!”

„И моја баба би то могла када му је опет грчки издајник отворио капије града!” Одмахује руком Јелена.

„Сада Кантакузен коначно види са ким има посла,” безвољно ће Душан. „Узалуд нуди Турцима злато да му препусте Цимпу, када њих то не занима. Они хоће да се населе у Европи, одакле ће да крену у даља освајања.”

„Орхан има среће и са овим недавним земљотресом,” рече Никола.

„Среће или наклоност... нечију?” опет ће Душан малодушно. Већ неко време је осећао као да је Бог дигао руке од њега. Увек је могао да осети да је у Његовој милости и заштити, али сада се осећао напуштено, а није могао да схвати зашто. „Земљотрес је разрушио град, становништво се разбежало, а Турци то искористе па га као таквог населили, као и околину! Зашто се Турци нису уплашили подрхтавања земље?”

„Шта сад то причаш, Душане?” опомиње га Јелена. „Зашто би Бог њима помагао? Тим неверницима? То је била пука срећа.”

„Ја, жено, одавно не верујем у срећу,” рече Душан па и он полако

устаде са трона. Упути се према прозору. „А и моје верне војводе знају да срећа не постоји... Зар није тако?”

Витезови реда Змаја ћуте.

„Кантакузену отпадоше уста од приче са Сулејманом” наставља Душан загладан кроз прозор у свога Уроша и Милоша како јашу коње по дворишту. „Турчин неће ни за брдо пара да му врати Галипоље... Ха-ха! Каже, Грци су га напустили, а он је само населио пусту земљу! Е, сада је Цариград коначно прогледао! Напокон!... Али је касно.”

„Сада Турци имају јако упориште.” рече Прељуб.

„Одакле ће да освоје све ромејске земље” додаје Воихна.

„Сем Цариграда,” рече Душан. Гледао је децу и завидео им на младости и безбрижности. Уљуљкани и заштићени нису били свесни какав им се свет оставља. Једини је Душан то добро знао, али није имао начина да било шта промени. Све што је протеклих година покушао, било му се изјаловило. Сада му је остала последња и најболнија опција коју је дуго заобилазио иако му се стално врзала по глави. И коначно је био спреман на њу. „Ни Турци неће заузети Цариград без флоте.”

„Слаба нам је утеха што сада сви оптужују Кантакузена што је довео Турке,” рече Јелена шеткајући лево-десно. „Ми смо сад први на удару.”

„Макар ће сада цар Јован да истера Кантакузена из Цариграда, па ћемо моћи нешто са њим да се договоримо,” рече Никола. „Нови план против Турака.”

„Превише је он слаб за Османлије,” рече Јелена. „Плашим се да ће се затворити иза зидина и ћутати... Можда му није требало помагати код Димотике!”

„Забога, Јелена!” узвикну цар. „Склопили смо савез са њим!”

„Орхан нас није нападао до Димотике само због нашег предлога да узме моју Теодору!,” одврати му Јелена. „Сада када смо отворено стали против њега, опет има изговор да настави непријатељства!”

„Шта нам ваља чинити, царе?” пита Јован Оливер.

„Да чекамо” одговори овај. „Да помогнемо цару Јовану да заузме Цариград, ако треба. И да протера Кантакузена... Толико о томе.”

Душан ућута. Давао им је до знања да је састанак био завршен.

Његове војводе се згледаше, а онда се без речи повукоше. Душан је остао сам са Јеленом. Он је и даље био загладан кроз прозор и није скидао поглед са деце. Царица као да осети да Душан ипак има још нешто да каже, па седе на своје престо. Стрпљиво га је чекала.

А није морала дуго.

„Преостаје нам само једна ствар, жено” рече он напослетку и окрену се према њој наслонивши се на прозор. Јелена примети како му се лице издужило од бриге. Уста су му се спустила, а поглед замаглио.

„Шта то, мужу мој?”

„Да се поново обратимо папи.”

„Чему то ако си му већ ко зна колико пута слао посланства? Зар ниси извукао никакву поуку из сусрета са угарским краљем Лудовиком?”

„Овај пут ће пристати на мој предлог.”

Њу нешто пресече.

„Шта си сад наумио?”, једва изусти Јелена.

Душан јој полако приђе и седе поред ње на своју столицу. Уздахну дубоко.

„Признаћемо врховну папску власт.”

Јелена се ухвати за главу. Осети као да се понор под њом отвара. Другом руком се ухвати за наслон. Све је могла да очекује осим тога. Прешла је и преко предлога да уда своју кћерку за неверника, али ово... Ово је било превише и за њу. Осети како је обузима беспомоћност. Зар другог излаза није било? Зар душу своју да продају јеретичном папи? Царица дубоко уздахну.

„Шта то причаш, црни човече?”

„А шта мислиш о чему причам?” Погледа је озбиљно Душан. Чинило се да једва изговара речи. „Јеси ли ти свесна шта се догађа?”

„Наравно да јесам... Али то што предлажеш је... нечувено!... То је издаја.”

„Ма каква издаја! Ниси ти ничега свесна!,” узвикну Душан и нагло устаде. „Зар не видиш да смо препуштени сами себи? Као да сте сви слепи и не видите опасност која нам прети од Османлија! Ако ништа не урадимо, они ће нас прегазити! Код Димотике смо изгубили више од четири хиљаде најбољих оклопника! Не знам одакле они долазе, али

има их као мрава! Само долазе нови! Сада и са породицама! Насељавају се! Немају намеру да се врате у Азију! Са оне стране их притискају Монголи!”

„Ма, знам, Душане, али да не претерујеш?” задрхта јој глас. „Ипак ће цар Јован да протера Кантакузена, па ћемо му помоћи у борби против Турака!”

„Шта? Да опет шаљем војску усиљеним маршом као код Димотике? Да нас Грци опет издају, а твоја браћа да утекну чим пригусте? И да опет моји људи узалуд гину? Не! Не, кажем ти!... Пристајем на то само ако уђемо у Цариград!”

„Ни цар Јован неће пристати на то.” каже Јелена. „Није он блесав, зна да си одавно бацио око на његову престоницу!” „Нећу му допустити да нас увлачи у своју борбу и да ми сваки пут извлачимо дебљи крај!”

„Зар ниси малочас рекао да смо савезници?”

„Јесмо! Али под једнаким условима, а не да стално нас гура у прве редове, а његови Грци да беже или да издају!” Обоје се ућуташе, море их исте бриге и сумње. Али, Душан је упоран. Сатеран је у ћошак и као рањена звер спреман је на све.

„Јеси ли ти свестан шта то значи?” упита га Јелена. „Шта то значи за народ, за нашу цркву? Ко ће те подржати у тој лудости?”

„Свега сам свестан и то врло добро!” Шири немоћно руке Душан.

„Како онда мислиш да ће то људи да прихвате?”

„Не мора ништа посебно да се промени.”

„Ти очекујеш да ће наш патријарх хтети да се поклони папи? Шта ће рећи цариградски патријарх?”

„Он је већ бацио анатему на нас.” каже Душан. „Кога је брига шта ће тај Филотеј да каже!”

„Знаш ли да су сви католици потчињени папи? Сви му цареви плаћају данак” упорно ће Јелена. „Наша црква је добила од тебе велике привилегије и богатство. Треба ли то да деле са папом? Морају ли и његовим ликом да осликају наше цркве и манастире? Да га ставе поред наших светаца? Или, можда мислиш да га ставиш изнад свих?”

„Неће се ништа променити, Јелена,” спусти тон Душан. „То ће бити савез као сваки други... Увек можемо одустати од њега. Важно је да га

придобијемо за нашу ствар!”

„Коју ствар, Душане?” опрезно ће Јелена.

„Да окупимо снаге против Турака.”

„Само то?”

„И да нам уступи флоту за Цариград...”

„Знала сам!” узвикну Јелена и скочи на ноге. „Не одустајеш од освајања Цариграда! Некад се питам шта ти заправо више желиш: да протераш Турке или да освојиш Цариград?”

„Не може једно без другог!” љутито ће Душан. „Из Цариграда ћемо лако да истерамо Турке из Галипоља. Одавде не можемо!”

„Неће ти тај јеретик дати флоту, помири се с тим!”

„Хоће, ако признамо његову врховну власт!”

„Зашто си убеђен да ће твоје војводе стати уз тебе? Зар стварно мислиш да ће патријарх Јоаникије да пристане? Довешћеш земљу до расула, Душане!”

„Не постоји друго решење, жено” рече Душан. „И тачка.” Јелена се успаничила. Види да је он одлучан у својој намери.

„Добро, сачекај још мало!,” завапи она.

„Шта да чекам?”

„Да видимо шта ће цар Јован да уради са Кантакузеном. Ако уђе у Цариград, можда ћеш моћи да склопиш бољи савез са њим. Зар ти се Јован не обраћа стално са вољени стрице? То значи да ти признаје одређено старешинство. Старији си од њега, можда пристане да му будеш регент! Тако нећеш морати да освајаш Цариград, сам ће ти се предати!”

Душан се замисли. То је све било тачно. Али такође је знао да људи невољно деле власт са другима. Поготово што цар Јован једва чека да се отараси Кантакузеновог туторства. Зашто би заменио једног татора другим? Па ипак, Душан је њега увек ословљавао са преузвишеним царем Ромеја или синовцем. Признавао је његову врховну власт. Односи између њих двојице одувек су били добри и искрени.

„У реду, жено” уздахну Душан. „Сачекаћу да видим шта ће цар Јован да уради... Али, ако од тога не буде ништа, захтевам да ме подржиш у мом науку са папом! Нећу да чујем ниједну реч против тога! Ни када смо сами, а камоли пред другима! Ја нећу да допустим да

Турци пале и пљачкају моју земљу! Да убијају и силују жене, да нашу децу одведу у робље! Да ли је то јасно?”

Јелена га немо гледа.

„Питао сам те, да ли је то јасно?”

„Јасно је, царе мој.”

ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ЧЕТВРТА - ЛЕТО 1354. ГОДИНЕ

„Душаново посланство папи.”

Јаки турски упади у Бугарску трајали су годинама, али тек када је бугарски цар Александар, иначе рођени Јеленин брат, у тим сукобима изгубио сина Јована, обратио се Душану за помоћ. Више нико није сумњао у турске намере, а паника је почела да се шири. Царица Јелена тешко је поднела вест о смрти свог братанца и први пут се озбиљно забринула и за судбину своје родне земље. Ако је и била спремна да се супротстави Душановим намерама да призна врховну папску власт, сада је поклекнула пред немилим догађајима који су потресали Бугарску. Биле су очигледне турске намере да заузму Цариград иако за то још нису имали довољно снаге. А Душан није имао довољно снаге да се сам ухвати у коштац са њима јер би га одмах са севера напао угарски краљ.

Због хитности посла, цар није више могао да чека расплет сукоба између цара Јована и Кантакузена, па је одмах позвао свог протовестијара Николу Бућу да се спреми за дуг пут у Авињон, где је столовао папа Иноћентије VI. За ту прилику Душан му је написао писмо које су он и Јелена заједно састављали.

„Је ли посланство спремно за пут?” упита Душан нервозно. Јелена је седела на трону поред њега и кршила руке.

„Јесте, царе,” одговара Бућа. „Као што си заповедио, водим са собом судију Божидача, намесника Сера Нестега и Которанина Дамјана.”

„Да ли знају шта треба да говоре пред папом?,” пита га Јелена.

„Све сам им ја потанко објаснио,” рече Душан гледајући је искоса. „Знају они наше прилике сасвим добро.”

„Свакако, залагаће се за наш циљ, царе” рече Никола. „Али, зар није требало обавестити и патријарха Јоаникија? И остале твоје војводе и деспоте?”

„Патријарх је болестан и није могао допутовати,” каже му Душан. „Ја ћу га већ лично упознати са овим, а осталима сам већ саопштио своју одлуку.”

„Како су је прихватили?” пита Никола.

„Како ко” одговори невољно цар. „Кесар Прељуб и Гргур, старији син Бранка Младеновића, су ме подржали, док су се остали успротивили мојој намери. Али, морали су да се повинују мојој вољи јер времена за расправе нема. Турци су већ у Бугарској и само што нису дошли до наших граница „Морамо брзо да реагујемо” рече Јелена. „Бојимо се да Венеција или Ћенова не пружи помоћ Турцима, они гледају само свој интерес. Зато, хитај код папе и убеди га у наше искрене жеље.”

„И у наше планове, Никола” додаје Душан и даде му запечаћено писмо. „У њему сам објаснио папи стање у нашим земљама, описао турске снаге са којима Орхан рачуна, њихове намере... и предлажем му заједничку борбу против њих. Папа ће да ме именује за капетана хришћанске војске, ја ћу да је предводим и да једном заувек протерамо Турке одавде.”

„За узврат,” једва говори Јелена. „Признаћемо папу као поглавару и оца хришћанства, првог заступника Христовог и наследника апостола Петра.”

„Зар су војводе тек тако прихватиле католичанство?,” изненади се Никола, и сам католик. „А патријарх Јоаникије? Не могу да верујем да он...”

„Нико није рекао да прихватамо католичанство, Никола!” узвикну Душан. „То не пише у писму! Само да папу признајемо као врховног

поглавара! Ми се не одричемо наше правоверне вере! Остаје све као што је било!”

„Није ли то по оној: Није шија него врат?” изустри Никола, а Душан се наругуши. Већ је ионако био нервозан и бесан па себе што је био принуђен на овакве уступке некоме кога је сматрао јеретиком.

„Немој да те ухватим за врат, па ћу ти заврнути шију!” повика он. „Већ смо причали о томе, Никола! Не прелазимо у католичанство... боже сачувај! Само...”

„Само признајемо папу као врховног поглавара хришћанства!,” прекида га Јелена. „То је све... Али немој ни ти брже-боље то да кажеш папи! Нека мисли шта хоће, важно је да га признајемо као црквеног поглавара. Шта би он више? Да се сви покрстимо?”

„Схваташ ли да ово чинимо само да бисмо спасли наш народ од турске најезде?,” избечи се Душан на њега. „У писму сам подсетио папу на раније крсташке ратове уз обећање да ћемо отклонити све проблеме које смо досад имали са његовом црквом. Ти и посланство морате да га убедите у наше искрене жеље и да он организује крсташки рат против Турака.”

„Све то знамо, царе,” рече Никола Бућа. „Буди без бриге.

„Цело посланство ће дати све од себе да убеди папу.”

„И тражи од њега да што пре пошаље своје посланство код нас” рече Душан. „Немамо времена за губљење, нека га пошаље сместа да уговоримо детаље. То је све.”

Никола Бућа се поклони и удаљи се. Душан и Јелена остадоше сами. Обоје замишљени због озбиљности својих поступака и далекосежних последица. Већина царевих војвода није подржала царев предлог. Противили су се признању папе као поглаваре Цркве. Били су отворено љути на Душана и нису скривали своје разочарање. Воихна и Јован Оливер су чак заплакали. Неки су спомињали реч „издаја” што је опет разљутило Душана, па их је он напао што гледају само своје уске интересе и своје деспотовине које им је он подарио. До жучне расправе је дошло раније тог дана, јер је Душан намерно чекао последњи тренутак да им саопшти своју одлуку. Није то учинио само да би предупредио неки њихов отпор, већ зато што је и њему самом било тешко, па је одуговлачио колико је могао. Док су у тишини

седели, Душан се присећао тог немилог догађаја.

„Цар чини једино што је исправно,” бранио га је само Никола Стањевић. „Ви као да сте пали са крушке па нисте свесни турске опасности!”

„Лако ћемо ми са њима!” узвикивао је Воихна. „Нека само ударе на нас!”

„И ја мислим да је цар у праву!” додаје Гргур на изненађење већине. „То је једино исправно у оваквој ситуацији.”

„Код Стефанијане и Димотике смо изгубили” говорио је Душан. „Њихова коњица је окретнија од наше оклопне, о камилама да и не говорим. Имају одличне стрелце... Пешадија им је брза!”

„Ако ће папа окупити хришћане за крсташки рат и помоћи нам, онда заслужује да га признамо за поглавара!” узвикну Прељуб.

„Шта то причаш, Прељубе?,” зачуди се Јован Оливер. „Зар да се одрекнемо наше душе, наше цркве? Јеси ли ти крштен?”

„Јесам, Јоване...” одговара му мирно Прељуб, а Гргур се иасмеја. „Крштен сам у цркви као сви ви... и тврдим да је цар У праву када каже да треба признати папу за врховног поглавара. То је мали уступак, а корист је велика...”

„Мали уступак?” умеша се Воихна. „Одрећи се наше вере је мали уступак? Можда за тебе. Ја бих радије свој живот дао него да се клањам том јеретику! Боље је погинути на бојишту него душу своју згрешити!”

„По теби, Душане, они су већ јачи од нас! љути се Вратко.

„Нису јачи... за сада, али биће!” правдао се Душан. „Видите ли како долазе однекуд и свуда се насељавају? Само крсташким ратом можемо их отерати у Азију!”

„Зар је за то потребно прихватити католичанство?” опет ће Јован Оливер.

„Не прелазимо ми у католичанство, Јоване Оливере!,” изнервирано ће Душан. „Колико пута морам да поновим? Само признајемо папу за поглавара хришћанске цркве! То је све! Ништа се не мења!”

„Не верујем ти да се неће мењати, Душане” одмахује главом Воихна. „Папа им бира краљеве и доноси важне одлуке, наплаћује им данак.”

„Не треба то нама! Нећемо ништа да имамо са тим јеретиком!” узвикује Јован Оливер, а други га подржавају у томе.

„Ни реч више о томе!,” грмну Душан и сви ућуташе. Скоро сат времена су се расправљали. „Ја сам одлуку донео: данас шаљем папи посланство! Тражим вашу подршку за овај подухват од највећег значаја за наше царство! Ако је немам, наставићу сам!”

Накратко су се све војводе згледале, а онда као по договору сви без речи изађоше, осим Николе Стањевића. Душан их је немо гледао док су излазили, а кад и последњи залупи тешка врата за собом, он рече Николи:

„Дићи ће се против мене, Никола. Још ће и крв пасти.”

„Неће, Душане, без бриге,” одговарао је овај. „Они тебе воле и гледају у тебе као у бога... Али, треба им још времена да схвате. Тврдоглави су, знаш их. Кећар Прељуб и млади Гргур ће их убедити, видећеш.”

Душан се нервозно ушетао по сали. Осећа као да се хвата за сламку. Мора да исцрпи све могућности да би му савест била мирна.

„Брине ме само једна ствар,” тргну га из мисли Јелена.

„Која, жено?”

„Што је кефалија Дука Нестонг у посланству са Бућом.”

„Зашто?”

„Нестонг је Грк,” кратко ће она.

„Нису сви Грци издајници, црна жено.”

„Нахватала сам се страха од њих” стресла се Јелена. „Боље га замени неким другим пре него што крену

„Ајде, не претеруј...”

Уто, без икакве најаве, врата се отварају и улази краљица Марија, гордо и бахато. Јелена заколута очима. Никола Стањевић искористи прилику, па брзо поклонивши се царском пару, замакну иза ње и изађе из сале.

„Само ми је она фалила.” прошапутала Јелена више за себе.

„Је ли истина то што сам чула?,” виче она.

„Шта си то чула?” пита је Јелена.

„Да ћемо се покрстити и прећи у католичанство!”

„Не знам ко ти је то рекао, али је погрешио!,” викну јој Јелена док

је ова хитрим корацима прилазила.

„Мој муж сигурно није погрешно јер је то чуо из царевих уста!” Тако се била залетела да је изгледало да ће скочити па Јелену, која је седела на трону, али одједном стаде на првом степенику постоља.

„Онда је погрешно разумео” рече јој Душан. „Нико не прелази у католичанство... Нико.”

„Него?”

„Само ћемо признати папу као врховног поглавара...”

„А шта је то него прихватање те јеретичке цркве?”

„Ми задржавамо нашу цркву..” опет ће Душан, али Марија се не да зауставити.

„Хоћемо ли се крстити као ти јеретици, слева надесно?” Повика Марија. „Пре ћу себи одсећи руку него да то урадим!”

„Ма, нико нас неће терати да било шта променимо, Марија.. ” покушава да је смири Душан.

„То ти мислиш! Као да не знаш какви су ти јеретици! Ако им се не повинујеш, одмах те спале на ломачи!”

„Разумеш ли шта ти се говори, жено?” губи стрпљење Јелена. „Само ћемо га признати за врховног поглавара, то је све!”

„Изгледа да смо ми Грци једини правоверници и одани цариградској цркви!” шири руке Марија. „Само да чује цариградски патријарх за ово! Бациће на вас не једну, већ стотину анатема и клетви!”

„Ако си завршила, можеш да се повучеш” рече јој мирно Јелена, а у себи кипти од беса.

„Нисам завршила! Тек сам почела!” развикала се Марија. „Ово је издаја! Сви ће се дићи против вас! Народ ће се разбеснити када се за ово прочује!”

„Ако си завршила, можеш да се повучеш,” понови јој Душан.

Марија га прострели погледом и изусту кроз зубе:

„Бог ће те казнити због овога, Душане.”

Затим се нагло окрену и чврстим кораком, али уздигнуте главе, крену ка вратима. Успут им довикну не осврћући се: „Мој покојни муж, велики краљ Стефан Дечански, то никада не би урадио! Срам вас било! Пљунули сте на све Немањиће!”

И залупи врата за собом. Душан и Јелена осташе неми и загледи испред себе. Нису били само сами у сали, већ су осећали да су им сви окренули леђа.

ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ПЕТА - ЛЕТО 1354. ГОДИНЕ

„Дође (Лудовик) још једном с огромном војском против цара, али не учини ништа значајно.”

Можда је била срећа у несрећи што је већ после неколико недеља стигао гласник са севера царства да су угарски краљ Лудовик и босански бан Стеван окупили велику војску крај Београда и да се спремају да нападну ју. То је пореметило Душанове планове јер је већ био послао своју војску на југ, у помоћ Бугарима који су муку мучили са Турцима. Тако настаде велика пометња и журба да се војска упути на север и да их дочека. Због тога није било времена да се незадовољство због Душановог посланства папи прошири и можда угрози и самог цара. Док је цар одаславао своје војводе и прикупљао војску на брзину, нешто га је морило много више од опасности коју је угарски краљ Лудовик представљао за њега.

Као и много пута раније, царица је припремала цара за бој. Душан јој овог пута није допустио да га прати јер је страховао за своју децу. А ни Јелена није инсистирала да иде са њим, вероватно из истог разлога. Такође је имала своје планове због којих је желела да остане на двору. Нешто због чега је била веома нестрпљива и нервозна. И његова мајка Теодора је због тога дошла из Топлице. Бринула се што јој син неспреман иде у бој. Угари су изненада упали и прешли Саву и почели

да пале и пљачкају све успут.

Док су вршили последње припреме и слуге односиле ковчеге са личним царевим стварима из њихових одаја, Душан је нервозно стајао чекајући да они изађу. Царица је приметила да је киптео од беса.

„Шта ти је сад, побогу човече?” упита га она када је послуга изашла носећи тешке ковчеге.

„Како шта ми је, луда жено!” Шири руке Душан. „Схваташ ли шта ово значи?”

„Лудовик? Ништа страшно!” Слеже раменима Јелена. „Истераћемо Угаре из наше земље. Није нам први пут!”

„У праву је Јелена, сине” рече Теодора. „Можда не буде лако, али истераћемо их.”

„Ма, није то, жене!” одмахује он руком. „Схватате ли да је ово папин одговор на наше посланство? Не би нас Лудовик нападао да је папа прихватио наш предлог! Угарски краљ ради како му Иноћентије каже! Наше посланство није успело да га убеди! Како мисли да прихвати ако пушта Лудовика да нас напада са толиком војском? Не можемо напасти Турке ако нас Угари вребају с леђа. Ово се не дешава случајно баш сад!”

„Можда нас папа само притиска како би се уверио у нашу одлучност да га прихватимо?” рече му мајка.

„Нисмо ми деца па да нам прети или да сумња у моју реч!” љутито ће Душан. „Ја сам цар! Једини који стоји између њега и Турака! Ко ће да заустави Турке ако не ја? Видите да њих није брига! Наш народ ће због тога да страда! Они ће послати своје улизице султану и избориће се за још коју годину мира, а шта онда? Турци ће заузети Цариград и постаће непобедиви! Ми морамо то да спречимо!”

„Ма, претерујеш, Душане” неповерљиво ће Јелена. „Овај угарски напад нема везе са нашим посланством.”

„Боже, како си лаковерна!” одмахује главом Душан. „Видећемо кад стигне Бућа са одговором, али запамти моје речи: нема ништа од споразума са папом.”

„Ако је тако, онда тим боље!” узвикну Јелена. „Ионако ми је било мука због тога! Гризла ме је савест! Осећала сам као да издајем нашу веру! Нек иде у бестрага и тај папа! А Угаре ћемо прегазити!”

Показаћемо свима да нам не треба њихова помоћ!”

„Ако папа већ тако хоће, онда ће добити мој одговор!” бесно ће Душан.

У том тренутку улази алмогавер Ал-Мохад, по кога је Душан раније послао.

„Имаш своја наређења, алмокадане” рече му цар. „Не одвајај се од наше деце. Досад си видео колико су у опасности. Поготово Урош и Милош.”

„Иди без бриге, адалиде,” благо му се овај поклони. „Моји људи их чувају.”

„Немој да ти се опет деси да вам Милош умакне” опомиње га Душан. „Следећи пут неће бити исте среће.”

„Без бриге, адалиде” понови овај.

„У реду... Спреман сам. Да се поздравим са децом и крећем”, рече Душан одлучно. „Чека ме Лудовик... Спремио сам му дочек.”

Душан је са царицом и својом алеманском гардом крепуо тог поднева ка својим трупима које су га чекале северно од Паун-поља. Војска ће усиљеним маршом ићи и сачекати Угаре на реци Брусници под Рудником.

Одласком војске, коморе и цара, и двор поприлично опусте. Остали су само они дворјани који су бринули о двору, жене, деца, понешто страже и алмогавери.

Цео тај дан прође у миру и у тишини, да ли због оловних облака који се стадоше гомилати и ваљати изнад Сврчинског језера или због неизвесности од угарског напада, али ходници опустоше и нигде се није могла видети жива душа, осим стражара који су као кипови стајали на својим местима. Летње невреме се ниоткуда појави и у касно поподне, када је сунце зашло иза Шар-планине, црни облаци се надвише и смрачи се као да је глуво доба ноћи. Није дуго требало да и прва муња запара небо, а гром да прасне наговештавајући провалу облака. И заиста, сручи се изненада киша као из кабла спајајући небо и земљу. Завлада тежак мук непрекидан само грмљавином. Само би муња на часак осветлила површину Сврчинског језера, па би њен одсјај у води одавао утисак као да сева из ње.

Тако је изгледало царици Јелени док је стајала пред прозором сама

у царским одајама. Сетила се приче по којој далеко на истоку у великом мору, у коме се сунце рађа, живи аждаја, која кад се сунце појави из воде, полети да га прождере, али је свети Илија удари громом. Аждаја побегне у воду, а сунце одскочи од земље. А данас је био Свети Илија. Однекуд јој паде на памет песмица којом се призивала киша, па је тихо запева:

„Да зароси ситна роса,
Ој, дудула, мили боже!
Ој, Илија, дај боже дај!
Ој, Илија, мој Перуне!
Дај боже дај, дај, Илија, дај!”

Јелена застаде замисливши се. Да ли само пева или се моли богу, Илији или Перуну како се овај раније називао. Тешка брига ју је притискала. Или је то био само лош предосећај, предвесник неких немилих догађаја пред њима? Мрачина беше тешка, а киша као да ју је покушавала спрати.

„Пипируда злата
Пред Перуном лети
Лети и прелеће
По пољу се шета
и богу се моли
Дај,боже, кишицу
Да израсту њиве
Њиве и ливаде;
Пипируда лети,
Лети и прелеће
И богу се моли
Дај, боже, дај, дај
Ситну малу кишицу,
Да изникне жито”

У певушењу је прекиде сев дуге муње изнад језера која па трен

осветли сву околину. То беше довољно да Јелена у дворишту спази једну згрбљену прилику како полако корача. Била је заоденута у црни плашт са капуљачом на глави. Киша јој није сметала, а грмљавине се није плашила. Наравно да није када је муњом и дошла.

Царица дубоко уздахну. Баба је долазила по своје и неће моћи да је одбије. Заветовала јој се пре много година да ће испунити обећање када она буде дошла код ње. Царица се удаљи од прозора и припреми се да је дочека.

У међувремену је и Милош Обилић био крај прозора у својој соби, али из сасвим другог разлога. Спремао се да се искраде како би обишао Ждралина јер је знао да се овај увек узнемири када грми. Милош се плашио да ће се повредити у боксу. И његов једногодишњи силван му се врзмао око ногу у жељи да пође са њим.

„Остани ту, Вилане,” шапутао му је Милош. „Куд ћеш сад са мном? Брзо ћу се вратити. Ако пођеш са мном, откриће нас и опет казнити!”

Али, узалуд му је дечак говорио, силван се никад није одвајао од њега. Када је Милош у кабаници искочио кроз прозор у мрак и кишу, Вилан се једним скоком нашао крај њега. Држећи се зида двора, њих двојица се крадом упутише ка коњушници. Није морао да се плаши да ће их ико видети јер је било мрачно, осим кад севне муња. Већ када је дошао до ивице двора, могао је чути између грмљавине Ждралина како бесно фркће и рже. Сачекао је да муња запара небо, па кад сев мину, онда се трком стуштио према коњушници.

Када је дошао до ње, већ су му ноге биле блатњаве, а низ лице му се сливала киша. Брзо се са силваном прикрао до Ждралина, а овај га одмах радосно дочека њушкањем и благим грицањем по коси.

„Ево ме, Ждралине мој,” шапуће му Милош. „Не бој се више, ту сам...”

Само што га овај потапша по сапима, кад се зачуше неки гласови. Милош уплашено клекну поред бале сена и стегну Вилана уза себе. Ако га открију, биће опет кажњен, Вукан ће га натерати да цепа дрва цео дан. Зато се притаји у мраку држећи силвана чврсто за дугу длаку.

Гласови су се приближавали, али Милош примети да су то били шапати. Беше му чудно јер су коњушари обично грлати... и немају женски глас! Није могао да разазна шта причају, а поготово ко су били.

Испрва помисли да је то царева кћерка Теодора и да је и она дошла да обиђе свог Вихора, али таман да се придигне кад зачу:

„Ниси морала сад да долазиш.”

„Време је да испуниш своје обећање.”

Ждралин стаде опет нервозно да рже и да копитом ровари по земљи, а Вилан поче тихо да режи. Милош се уплаши да ће га чути, па ухвати пса за губицу. Од Ждралиновог рзања једва је могао да их чује.

„Заклела си ми се на верност... испунила жељу да родиш краљу наследника.”

„Већ сам ти се одужила... отворила прозор да украдеш Милоша... за Дивљи лов..

„Није довољно... да завршимо започето!”

„Шта сад више хоћеш од мене?”

„Донела сам... ово.”

„Шта је то?”

„Отров.”

„За кога сад?”

„За...”

„Пробачи хране... чувају, нема сврхе.”

„Има, има...”

„Већ сам пробала... отроваше... недужни људи.”

„Брига ме... Сада употреби овај отров. Другачији је...” „Не могу више да приђем када спремају јела. Чувају се... толико тровања.”

„Снађи се како знаш и умеш... Мораш отровати...”

„Не знам да ли ћу моћи.”

„Хоћеш ли да теби подметнем овај отров?”

Наста кратак тајац. Милош је дрхтао од страха. Помислио је да су жене већ отишле кад опет зачу:

„У реду... Дај.”

„Казаћу ти како да га употребиш...”

„Нећу да посумњају на мене.”

„Неће... Слушај... Чекај овде.”

Опет тајац. Само се чује пљуштање кише и добовање по дрвеном крову. Ждралин се још више узнемири и стаде трзати главом желећи да се ослободи. Уто, груну гром и севну муња, која обасја и унутрашњост

коњушнице. Милош угледа страшно женско лице без носа и погрбљену фигуру како иде ка њему. Испружила је руке ка њему. Али, силван скочи и скоро се истргну из Милошевог загрљаја, па зарежа и искези своје страшне очњаке. Итуген изненађено устукну на трен од великог пса јер у њему осети ону змајску красоту од којих многи стрепе, а Милош брже-боље искористи њено оклевање, па се провуче испод Ждралина на другу страну и кроз даске од којих је ограда била направљена и шмугну из коњушнице колико га ноге носе. За њим је трчао и његов Вилан. Бездахно стиже до свог прозора и стаде грабити уз зид да се попне. Небесима се опет проломи гром, а Милошу се учини да га је авет сустигла. Дечак врисну од страха када га нечија рука ухвати и повуче кроз прозор у његову одају. Поче се батргати и ударати рукама од страха не видевши ко га чврсто држи. И силван из једног скока пролете кроз отворен прозор и вешто се дочека на ноге.

„Смири се, Милоше!,” викну женски глас. „Где си био, неваљалче?”

Милош одмах препозна Јеленин глас, али задихано се осврће око себе. Затим је чврсто загрли око струка, а она га пољуби у мокру косу.

„Сав си покисао, лудо!” рече она чешљајући му косу прстима. „Куд се смуцаш по оваквом времену?”

Милош зину да јој каже, али иза себе зачу други женски глас и прену се.

„Је ли то тај дечак?”

Он се окрену, али у полумраку собе угледа само једну ситну прилику. Стајала је непомично.

„„То је он.”

„Нека приђе ближе да га боље видим,” рече глас.

Држећи Милоша испред себе, Јелена се приближи на неколико корака од жене у сенци.

„Хм... То је дакле он.”

Ситним корацима, вукући ноге, прилика изађе из сенке па светло уљане лампе и показа се на ужас детета. Милош зину да врисне и устукну назад само да би се приљубио уз Јелену, која га је чврсто држала. Прилика је имала дугу седу косу, која се вукла по дрвеном поду. Изборано лице није крило никакву авет, већ старицу од небројано много година. Била је ниска, мало виша од Милоша, погнута напред и

ослоњена на штап. На себи је имала дугу сиву ланену хаљину. Изборане руке су се завршавале необично дугим и танким прстима. Милош одмах примети да ова баба има нос.

„Има нос...” прошапута Милош изненађено и одахну што то пије авет из коњушнице.

Али, Мокоши ни то не промаче, већ га одмах упита:

„А ко то нема нос, синко?”

„Нека страшна баба коју сам видео у коњушници!” узвикну Милош. „Хтеде да ме шчепа, али јој се Вилан испречио!”

„Она је овде?” изненади се Мокош, па приђе прозору.

Провири напоље и послушну.

„Ко је та баба у коњушници? Није са двора,” Милош се окрену и упита Јелену.

„Не знам, Милоше,” одговори Јелена.

„Хм... Ако је била, већ је отишла,” рече Мокош и окрену се од прозора.

Спорим и тешким корацима дође до столице и завали се у њу. Гласно одахну. Њено озбиљно и намрштено лице одмах се озари када погледа у Милоша. Очи јој засијаше од милине коју виде пред собом. Стиска уста као да би нешто рекла, па му махну руком да јој приђе.

Милош осети да Јелена скида руке са његових рамена, а ноге као саме понеше га ка њој. Није осећао никакав страх од ње. Још кад јој силван притрча машући репом, беше му јасно да баба није зла. А има и нос.

„Ха-ха-ха!” Насмеја се слатко она. „Ти силвани! Божји су дар вама ма...”

Милош јој приђе и стаде мирно. Помно је посматрао њено лице. Била је успорена, али покрети су јој били грациозни, додири нежни, као да се плашила да ће сломити шта год додирне. Погладила је силвана по глави, а он је тихо цвилео.

„Знаш ли причу о силванима, Милоше синко?” пита га она.

„Знам, Вукан ми је испричао, бако,” каже он.

„Бака?” Мокош се још више разнежи. „Свакако су ме називали, али баком... никад!”

Гледала га је неколико тренутака упијајући његову чистоту и

доброту. Затим опет погледа Вилана и рече:

„Пси су ту да вас подсећају на вашу блискост са вуком. Вук је као твоја сенка, Милоше. Увек је ту, негде иза тебе, али се не да додирнути. Зато поштуј свог силвана јер си ти њему господар и за другог не зна...”

Затим се опет дуго загледа у Милошево лице, а очи јој се напунише сузама. И тихо рече:

„Увек ме гане душевна чистота. Тако је ретка... Тако ретко људи задрже овакву чистоту током целог живота као што ћеш ти, синко... И само тако могу чинити јуначка дела на којима им и богови позавиде. Тако ћеш ти кренути корацима славе и...” не хтеде баба да доврши мисао, ипак је он био још дете. „Али, за то има времена. Када порастеш, доћи ћеш мени и ја ћу да ти откријем једну велику тајну. Може ли тако?”

„Како ћу да те нађем, бако?”

„Ха! Наћи ћеш ме синко, сви твоји путеви воде до мене... А онда ћемо се присећати ове кишне ноћи... Може ли тако?”

Милош климну главом. Баба затим погледа царицу преко Милошевог рамена.

„Не заборави шта си ми обећала када сам ти подарила царевог наследника, царице.”

„И обећање ћу испунити” потврди јој Јелена.

„Знам да хоћеш... Као што си ме послушала кад сам ти рекла да дате руку твоје сестре ромејском цару Јовану... Иако нам се то изјаловило, задовољна сам. Али, слушај и даље моје савете. Нада још постоји.” Мокош руком поклопи лојаницу и у просторији завлада мрки мрак. Само се киша чула како добује о дрвене прозорске капке.

„Остани ту, Милоше” зачу он Јеленин глас. „Идем по ватру.”

Јелена пронађе пут до врата и када их отвори, из ходника светло мало разгрну таму. Милош погледа и виде да је столица у којој је баба седела била празна, а ње нигде не беше.

„Можда је и ово нека вила,” помисли он. „Мада сам чуо да су оне увек лепе, а ова је стара и личи на корњачу!”

Јелена изађе са лојаницом до зубља на зиду ходника. После неколико тренутака Милош зачу женске гласове. Он истрча напоље и угледа Јелену како прича са царевом мајком Теодором. Била је мокра и

киша се цедила са ње. Поред његових врата стоје два алмогавера.

„Где си била по оваквом невремену?,” пита је Јелена зачуђено.

„Где? За овим враголаном!” узвикну стара краљица и показа прстом на Милоша. „Видела сам га са прозора како некуд жури са својим силваном, па сам се забринула! Али, не нађох га!”

„Био је у коњушници” каже јој Јелена. „Опет код Ждралина, где би био!”

„Докле ћеш, синко, да будеш непослушан?” обрати му се Теодора. „Није ли те цар данас опоменуо да не луташ?”

„Био сам само код Ждралина” одговара Милош.

„Зар по оваквом времену?”

„Плаши се грмљавине.”

„А ти се баш ничега не плашиш?” Погледа га значајно Теодора.

„Баш ничега, краљице,” одговори он и залупи врата.

Наслонио се на њих и осети како му срце брзо удара у грудима, а бубња му у ушима. Мрак опет испуни просторију, али он га се није плашио. Да ли је она била у коњушници са оном страшном бабом? Жена са отровом? Да каже царици Јелени? А шта да јој каже? И ко је била она баба без носа?

Милош седе на под и загрли свог силвана.

„Да не беше тебе, Вилане, награбусио бих,” рече му он. „Ти и Ждралин сте моји најбољи пријатељи... Имамо само једни друге.”

Сетио се Милош бабиних речи о силванима, о псима. Била је у праву, постоји посебна и необјашњива веза између човека и пса. То је више од пријатељства, она вуче корене из далеке прошлости када су човек и вук били нераздвојни.

ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ШЕСТА

- ЛЕТО 1354. ГОДИНЕ

„Јер кад су његови људи почели у великом броју умирати због поквареног ваздуха који се дизао из баруштина преко којих су пролазили, био је присиљен да се врати у своју земљу...”

Душан је лукаво намамио краља Лудовика да крене ка Руднику, где га је чекао са мањом војском. Успут су Угари прелазили преко баруштина које су у лето нарочито опасне, а тог августа месеца било је посебно топло, па су испарења била отровна. Успут их се било толико разболело да је Лудовик озбиљно размишљао да се повуче. Тек када се његов рођени брат Стефан тешко разболео, окренуо је војску назад. То је био тренутак који је Душан чекао. Јаким нападом кренуо је у потеру за Угарима и Босанцима, а већ је велики број непријатеља био попро или био онеспособљен због болести. Тако је скончао и брат краља Лудовика, умро је неколико дана по повратку у Угарску.

Душан је вештом тактиком натерао Угаре да се повуку преко Саве и Дрине. Цар је могао да настави да их прогони, али бојао се да се и његове трупе не разболе, а морао је хитати на југ где су га чекале тешке борбе са Турцима.

У међувремену је послао поруку патријарху Јоаникију да дође на саветовање у Жичу, где је намеравао да прође

у пролазу. Желео је да га обавести о посланству које је послао у Авињон. Жалио је што није имао времена да то раније уради, али сплет изненадних догађаја му то није допустио. Додуше, мало се и прибојавао тог сусрета. Можда га је несвесно и одлагао. Није могао да очекује патријархов благослов иако је овај некад био његов логотет и добро се разумео у државничке послове.

Недалеко од Жиче, налазио се бивак царске војске, која је искористила овај предах пред наставак напорног марша ка Скопљу, куда се Душан био упутио.

Патријарх је дошао око поднева. Ушао је у шатор видно исцрпљен после болести, а ни старост му није ишла на руку. Чим га је угледао, Душан се видно забрину за њега. Чак се и покајао што га је позвао на саветовање, није могао да претпостави да је толико онемоћао. Дошао је у пратњи два монаха који су га придржавали у ходу.

Јоаникије је одмах приметио да се Душан снебива да почне озбиљан разговор већ околише и прича о походу против Лудовика. Зато отпусти своје помоћнике и налакти се на сто за којим су седели:

„Ниси ме ваљда позвао да ми причаш о својим војним подвизима, Душане” рече му овај напоследку. „Нешто друго ти је на памети.”

„Добро ме познајеш, пријатељу” признаде Душан. „Него, видим да си болан, па не знам да ли да те оптерећујем још и својим мукама.”

„Како год” одмахну руком овај. „Цар ме позвао, ја сам се одазвао.”

„Брине ме твоје здравље,” рече Душан.

„А мене брине твоје снебивање,” одврати патријарх. „Шта је толико страшно што преко усана не можеш да превалиш?”

„Шта да ти кажем, Јоаникије? Мука ме је приморала да урадим нешто чиме се нимало не поносим, а сада су ми руке везане.”

„Но, говори, Душане! Шта год да је, сигурно има лека.”

Душан себи насу вина, па понуди и њему.

„Хајде, нису ни моја уста чупава... Прогуни и говори.”

Он отпи пола пехара, па обриса руком уста и сможе снаге да проговори:

„Пре који месец послао сам Николу Бућу са посланством код папе.”

„Опет ти о истом!” Одмахује главом Јоаникије. „Докле ћеш више од тог јеретика тражити помоћ против Турака? У се и у своје кљусе,

Душане! Уздај се у Бугаре и Ромејце! Чујем да те сад Кантакузен куми да му притекнеш у помоћ, да не може да изађе на крај са Турцима. Ето ти прилике коју си чекао, удружите се и удрите по неверницима! Не треба ти за то онај папа!”

„Ма, Кантакузену се не може веровати, Јоаникије!,” завапи Душан. „Толико пута ме је издао!”

„А шта је са царем Јованом?”

„О томе се и ради. Кантакузен се плаши да ће га он збацити са престола, па вели да то предупреди тако што ће склопити савез са мном. Зна да ме млади цар Јован слуша и поштује.”

„Па добро, човече, шта је ту толико страшно због чега си ме морао позвати?” чуди се Јоаникије, па кад виде да овај све гледа у страну и избегава да га погледа право у очи, њему одједном сину: „Шта је ако није то? Говори, човече!”

„Посланство је однело моје писмо папи... У њему му предлажем да ћемо га признати за врховног поглавара Цркве ако нам за узврат помогне у борби против Турака.”

„Ах! Душане...” Смрачи се патријархово лице и он наслони главу на руку. Зажмурео је. Осетио је вртоглавицу, а затим мучнину.

„Јеси ли добро, Јоаникије...?”, завапи Душан и придиже се да му прискочи, али патријарх му одмахну руком да му не прилази.

Зарони лице у обе шаке и тихо зајеца. Душан није могао да оцени да ли му је позлило или је само потресен. А било је и једно и друго. Патријарх покуша да дохвати пехар, али га неспретно обори и вино се проли. Душан му тада прискочи, али овоме се тежак јецај откиде из грла:

„Не прилази ми!” И рукама обриса сузно лице.

Душан се врати на своју столицу не скидајући поглед са њега. Можда није требало ни да му каже, помишљао је. Или бар да је сачекао неку бољу прилику. Када? Време му је истицало, осећао је то. Све му је бежало као песак између прстију.

„Шта то учини, црни човече?” напокон рече патријарх. „Каква је то лудост? Шта то причаш?”

„Нисам имао куд...” започе Душан, али га овај прекиде.

„Па си продао душу том јеретику?”, зачуди се Јоаникије.

„Нисам је продао никоме...”

„Како ниси када хоћеш да га признаш за поглавара Цркве!” узвикну патријарх. „Они су се одродили од нас јер су напустили Христов пут! И сад нас хоћеш покатоличити! Да им предамо душе и наше светиње?... Шта ти би, Душане? Је ли ђаво ушао у тебе? Па ти си највећи цар кога је овај народ имао!”

„Саслушај ме, пријатељу...”

„Како можемо наставити да будемо пријатељи после овакве... издаје?” Патријарх покуша да устане, али ноге га не издржаше па посустаде.

„Не говори тако док ме не саслушаш! ”

„Нећу више да слушам то богохуљење! ” узнемири се Јоаникије. „Издао си своје претке, плуноу си на све што су они постигли, плуноу си на своје име... Плуноу си свима нама у лице! ”

„Јоаникије, полако...”

„Ко си ти да тако нешто урадиш свима нама? Зашто ниси сазвао сабор и изнео предлог пред свима? Него кришом шурујеш са јеретицима!”

„Ја сам цар!” напокон викну Душан и удари шаком о сто. „Као да сам ја једини свестан опасности од Турака! Ви као да сте слепци који тумарају и не виде ништа даље од свога носа! Ромејско царство више не постоји, Јоаникије! Свело се на Цариград и околину! Сутра ће га Турци заузети и убити им цара и цариградског патријарха! Бугари не могу да изађу на крај са тим неверницима! Земљу им попалише! Сви траже моју помоћ! Ево, са овом војском бих сад био на југу да Угари не ударише на нас! Сад хитам тамо!... Човече, схвати да ће нас Турци све прегазити! Стално однекуд долазе у таласима, а нас је све мање! Не можемо сами против њих! Једино их крсташки рат може зауставити! Намеравао сам да оженим Уроша француском принцемом, њихов краљ каже да не може јер нисмо католици! Када је угарски краљ Лудовик упао у ју пре три године, један од услова да се повуче био је да признамо папу! Ни папа досад није хтео са нама у савез јер га нисмо признали за врховног поглавара! Сви то траже од нас! ”

„Ти од папе очекујеш крсташки рат, а он на тебе шаље Угаре! Питам се ко је од нас двојице слепац!,” одврати му патријарх.

„Када сам папи послао поклисаре, није ни било наговештаја од напада Угара” утихну Душан. „Ја само желим да поштедим наш народ поробљивања и сигурне пропасти. Онда ће се све што су Немањићи створили претворити у прах и пепео, а наша деца ће постати султанови јаничари или робље.”

„Боље је умрети него згрешити своју душу, Душане” тихо ће Јоаникије. „Одрекао си се Бога.”

„Нисам, Јоаникије!” рече му Душан. „У мом писму папи нема помена о прихватању католичанства, ми остајемо верни својој цркви, само... само сам предложио да га признамо за нашег поглавара.”

„Нема једног без другог, синко. Морао си то знати. Једном када им даш право да одлучују, све ће нам одузети и тражиће од нас да папи љубимо руку! Ваљда сад видиш шта папа мисли о теби. Само си се непотребно понизио. И себе и свој народ!... Окани се тог ђавољег послања док још можеш и моли Господа за опроштај. Ти си правоверан, Душане. Не знам ко те је завео да тако мислиш. Сигурно није царица. Она не може да их гледа очима. Шта она каже? Шта су рекле твоје велможе? Шта народ каже?”

„Кажу исто што и ти” признаде му Душан.

Патријарх клима главом задовољно, али на лицу му је и даље болан грч.

„Синко, љубим те, окани се тога и врати се на прави пут... Не шуруј са јеретицима, не продај ђаволу душу... Боље је за крст умрети у борби.”

„Знам, Јоаникије! Најлакше је нама ратницима, ми ћемо у борби пасти, а шта је са нашим старима, женама и децом? Јесу ли они спремни да прихвате живот у паклу?”

„Јесу, јер знају да су овоземаљске муке пролазне, док вечност у паклу није! А то чека сваког ко се одрекне Господа.” Душан оћута. Није имао шта да му каже. Веровао је у свој суд, али знао је и да је патријарх у праву.

„Превише се очекује од мене,” тихо ће Душан. „Требало би питати мајке шта желе својој деци. Је ли можда очевима драже да синове своје сахрањују? Још увек се сећам старог Војина како је од туге умро за својим сином Милошем... Да ли је мужевима лакше да прихвате папу

или да гледају како им жене силују или их одводе у ропство? Је ли лакше мајкама да бирају коју ће децу продати у ропство како би другу прехраниле?”

„Нико не каже да је живот лак, Душане. Препун је искушења и мука, али важно је како ћемо пред Бога стати.”

„Да, лако је нама да причамо о томе, али овај живот је једино што имамо.”

„Није тачно, чека нас вечан живот уз Господа „Која је онда сврха борити се ако нас тамо чека нешто боље? Хајде онда сви да легнемо у гроб.”

„Како будеш живео у овом животу, тако ће ти бити у оном другом.”

„Смрти се никад нисам плашио, бојим се живота и за њега се борим.”

Глава тридесет и седма - лето 1354. године

„ ... и после мало дана упаде патријарх у неисцељиву болест, а сам заповеди да га дигну у Пећ!”

Недалеко од Брвеника на Ибру, Душана је сустигла вест о смрти патријарха Јоаникија у селу Полимир недалеко од Жиче. Након њиховог разговора патријарх је пао у постељу и осетивши да му се ближи судњи час, он заповеди да га воде у Пећ. Али већ првог дана пута он умре, а неки кажу да је последњим дахом проклео цара због издаје. Душану је тешко пала смрт старог пријатеља, поготово што се осећао кривим да га је својим понашањем отерао у гроб. Када је још до његових ушију стигло да га је овај проклео на смрти, цар паде у очајање и проведе цео дан и ноћ у утврђеном Брвенику, где се затворио у малој капели.

Док су га са зидова прекорно гледали свеци и преци из давнина, цар је молитвама тражио опроштај од Бога и од свог преминулог пријатеља. Нове ране су отвориле старе, па су му се те ноћи већ привиђала лица оца и Јоаникија међу сенкама из иконостаса. Проклињао је и себе што је уопште послао Бућу код папе, наивно верујући да ће код њега наићи на разумевање и подршку. Сада је био свестан да је патријарх био у праву када је рекао „да не зна ко је већи слепац.” Душан је једини испао слеп. Заслепела га је његова безумна

жеља да освоји Цариград, по сваку цену, макар и продао своју душу ђаволу. Он једини тога није био свестан. Знао је да не претерује у вези са Турцима, али му је то био само изговор да може да опреми војску за Цариград. Изгарао је од жеље за тим градом, да се устоличи у њему, да га прогласи престоницом свога царства... Али то је била само пуста жеља. Исто колико и папин крсташки рат против Турака.

У зору наредног дана, Душан је на челу своје војске наставио пут за Скопље. Послао је гласнике у Паун-поље са вестима о патријарховој смрти и наредбом да се двор пресели у његов престони град. Сваким даном путовања, његова одлучност је била јача. Раскрстио је са својим младалачким сновима о освајању Цариграда и наслеђивању ромејског царства, и усредсредио се на садашњост и тренутне проблеме. Око њега је све горело, а преко крвавих бојишта могао је само да види велике цариградске бедеме који су га мамили. Не више.

И сада док је јахао на челу војске, када се окренуо, први пут је приметио да његове верне војводе не јашу за њим, већ су далеко назад са трупима. Више од стотину корака он је био одвојен од оних са којима је толике године проводио на ратиштима, спавао под шатором и јео исту храну. Није ни био свестан да се толико одвојио од њих.

Зато је зауставио коња и није сачекао да га они стигну, већ им је кренуо у сусрет. Када дође до њих, гласно им рече:

„Од слепоће ми се ум помутио и не хтедох да ме ваше руке воде, браћо змајевита. Горка осиноост ме је обузела због које душу умало да продам ђаволу, као што ми рече наш патријарх. Сада и његову смрт носим на души. Поред очију слепо веровах да нам туђинци могу помоћи иако нам и сами желе пропаст. Молим вас за опроштај и заклињем вам се да ћу одустати од своје намере да са јеретицима склопим било какав савез, а камоли да њихову цркву признам изнад наше. Свака птица свом јату мора да лети. Једном сам рекао да орао лети сам, али свакако не међу лешинарима. Опростите ми на охолости речи и цела која мени ипак нису својствена.”

А Душану приђе њему вољени војвода Војихна, очију пуних суза, па му пружи руку и чврсто се руковаше.

„Сад нас, царе, води на Турке па ће осетити наш гнев и наше жедне оштрице! рече му он.

„Отераћемо их назад у Азију!” довикну Јован Оливер.

„Нису нама потребни Латини, имамо нашу правоверну браћу!” надовеза се Бранко Младеновић.

„Устанимо у одбрану правоверја!” виче Вратко.

„Окупићемо наше, бугарске и ромејске војске, и истераћемо једном за свагда Османлије са наше земље!” узвикну усхићено Душан.

Његове речи сви испратише клицањем и позивима у бој. Само су кесар Прељуб и Гргур били уздржани. Они су и даље веровали да се без папине помоћи не могу одбранити од Турака. Ипак, нису ништа рекли.

Цар је у Скопљу равнодушно примио папино писмо, које му је донео Никола Бућа по повратку из Авињона. И тада су га Прељуб и Гргур убеђивали да не одустаје од своје намере да призна папу као врховног поглавара, али било је узалуд. Душан више није хтео ни да чује за то. Неколико дана по доласку, сазвао је сабор у Серу, где ће донети план за борбу против Турака, а пред сам полазак је примио Бућу када је пред свима прочитао папино цинично писмо, у коме овај прихвата Душанову понуду дајући му вербалну подршку и охрабрење за борбу са Турцима. Такође му обећава да ће до краја године послати своје посланство, које ће цара и његову породицу превести у унијатску веру.

„Није ме чак удостојио ни звања цар него ми се обраћа титулом краљ!” подсмешљиво ће Душан и баци на под папино писмо.

Никола Бућа је био мало изненађен јер није био упућен да се цар био предомислио. А као католик, не беше му пријатно што Душан са подозревањем говори о папи и баца његово писмо. Цар се загледа намрштено у свог поклисара, а овај збуњено настави:

„Његова светост се радује твојој одлуци о признавању.. ”

„Зашто онда није спречио Лудовика да нас нападне?,” прекиде га цар.

„И мене је та вест затекла у Авињону,” слеже раменима Бућа. „Не знам шта стоји иза такве одлуке угарског краља

„Можда постоје неки нама непознати разлози, царе” умеша се Прељуб. „Сигуран сам да ће папско посланство умети то да објасни.”

„Ја знам шта стоји иза његове одлуке... папа” рече цар. „То је

намерно учињено да би нам дао до знања шта заправо мисли о нама.”

„Сигурно није тако, царе!” правда га Прељуб. „Не би ти послао ово писмо, нити би ти слао посланство

„Зашто онда у писму није јасно навео да прихвата да окупи хришћанске војске и да мене постави за њиховог капетана?” Нагну се Душан напред на престолу, па кад виде да Бућа нема шта да каже, он настави: „Нигде у његовом писму не спомиње крсташки рат против Турака... Само да се радује што ће мене и моју породицу покрстити!”

„Он је мене уверавао.. ” започе снебивљиво Бућа, али га Душан прекиде.

„Не знам шта је теби говорио, Никола Бућа, али мене је убедио да нема намеру да нам помогне... Али, тим боље, јер сам се и ја предомислио!”

„Али, царе.. ” изненади се Бућа. „Ти си у писму обећао...”

„Цар би требало да држи до своје речи,” опет ће Прељуб.

„Знам шта сам обећао, али је папа рекао шта мисли о томе тако што је пустио Лудовика да нас нападне. Дакле, имам сва права да повучем обећање... Шта више, кајем се што сам му уопште послао оно писмо и што сам веровао у његове искрене намере да потисне Турке. Заваравао сам се и сада је са тим готово... На сабору у Серу договорићемо се да са бугарским краљем Иваном Александром и са ромејским царем Јованом удруженим војскама ударимо на Турке... И то што пре, већ следеће године!”

„Али, ускоро ће доћи папино посланство,” збуњено ће Бућа. „Шта ћемо им рећи...?”

„Цар ће знати шта да им каже када буду дошли, Никола Бућа” умеша се Јелена, која је седела поред Душана. „Теби хвала што си извршио цареву вољу, као и на великом труду да убедиш папу... Али, очито да он има друге планове.”

Душан је гледао незаинтересовано кроз њега, па када овај виде да је било речено све што се имало казати, он се поклони и покуњено се повуче. Испрати га жагор присутних, али чим се иза њега врата затворише, опет завлада тишина.

„Никола Стањевићу... приђи” рече гласно Душан.

Стари дипломата стаде пред царски пар и поклони им се. „Спремио

сам ти писмо за ромејског цара Јована” рече он и показа на свитак, који је држала Јелена. „Јаши у Солун, првим светлом сутра, и лично га предај цару, а затим сачекај његов одговор.”

„Је ли то све, царе?” пита овај.

„За сада, јесте.”

Душан је тим писмом убеђивао цара да одмах крене на Цариград и да збаци већ ослабљеног Јована Кантакузена, и да може рачунати на његову војну помоћ, затреба ли му. Циљ је да га на нападне пре него што дође до евентуалног његовог помирења са Турцима. Кантакузен је покушавао на све начине да убеди Турке да му предају територије које су заузеле и населили, али ови су упорно то одбијали. Ни злато које им је нудио није помагало. Између Кантакузена и Турака само што нису избила непријатељства. Али, буду ли Турци дознали шта Душан спрема, могу ипак да изгледе несугласице са Кантакузеном и да му се опет приклоне. Њима је свакако више одговарао Кантакузен од цара Јована, јер је овај одувек био у добрим односима са Душаном.

Тако је и било. Цар Јован је послушао Душана и са војском кренуо на Цариград. Већ у новембру исте године ушао је победоносно у стару ромејску престоницу и без икаквог крвопроливања принудио Кантакузена да одступи са престола. Овај је коначно постао свестан какво је зло нанео свима доводећи Турке као најамнике у своју службу. Чинило се да је прижељкивао ту абдикацију, јер се одмах закалуђерио под именом Јоасаф и повукао се у манастир. Живео је још скоро тридесет година, током којих је написао своју чувену историју, у којој је признао кривицу за катастрофу коју је изазвао.

Чим је цар Јован заузео Цариград, папа Иноћентије у децембру именује папско посланство за Душана. За вођу је именовао папског бискупа Петра Тому, пореклом Француза.

Папа се плашио да ће се Душан преко цара Јована домоћи Цариграда, па је желео што пре да га узме под своје и да га покрсти. Само га је оштра зима омела да раније пошаље своје посланство на српски двор у Скопље.

Ни турски султан Орхан није повољно гледао на новонасталу ситуацију. За цара Јована је знао да иза њега стоји Душан са својом јаком војском. Чинило се да је и њега Душан предухитрио.

Глава тридесет и осма - пролеће 1355. године

„Желећи смрт да би се умножила католичка вера!”

Душан је самоуверено дочекао папско посланство у марту. Пун самопоуздања због успешно завршеног сабора у Серу крајем претходне године, где му је властела пружила пуну подршку за његове планове, Душан је завршио једно важно поглавље и био је спреман да ове године започне једно ново, којим би једном за свагда отклонио опасност од најезде Турака. На сабору у Серу, осим ратних планова у које су били укључени и бугарски цар Александар и ромејски цар Јован, донет је и други део Душановог законика - „Закон благовернога цара Стефана” који је добрим делом био заслуга и покојног патријарха Јоаникија. На сабору је изабран и нови патријарх Сава III, који је дотад био хиландарски игуман.

Зато није било ништа од срдечног дочека, којем се папско посланство надало; напротив, оно се нашло опкољено Душановом властелом и војском. На престолу је седео цар Душан, а поред њега царица Јелена, а дворана је била тесна за све које је цар довео, па се папско посланство једва пробило до царског пара. У посланству су између осталих били Петар Тома, Филип Мезијер, Томин биограф и помоћник, епископ Вартоломеј и други. Око њих су стајале све Душанове војводе, чак и царев полубрат Симеун и царичин рођени

брат Јован Асен. Негде из прикрајка, све су то посматрале бивше велике краљице Марија и Душанова мајка Теодора.

Петар Тома беше проћелав човек финих црта лица са седом брадом и брковима. Био је средње грађе и отменог држања. Имао је педесет година, а био је главни прокуратор реда у папској курији у Авињону. Био је папски изасланик многим владарима. Радио је на успостављању мира и јединства са источном црквом. Уживао је велики углед и поштовање код свих папа за време свог живота, па је зато по смрти и проглашен за свеца у католичкој цркви.

Но, ништа од тога није оставило јак утисак на цара Душана. Напротив, на Петра Тому цар је оставио утисак као човек охол, гневан и нетолерантан. Чинило му се да га је цар примио против своје воље, што га је изненадило јер није било у складу са оним што је чуо од Николе Буће и што је писало у царевом писму. Осим тога, маса у дворани која се стискала око папиног посланства као да је само чекала царев миг па да обеси посланство. Намрштена лица властеле и војника била су јасан знак да је цар променио расположење. Папско посланство се нервозно освртало и премештало са ноге на ногу осећајући како их стрељају погледима.

И заиста, Душану је мало требало да нареди да се јеретици ишибају и протерају из Скопља. Али, успео је да се суздржи јер је желео да им јасно да до знања шта мисли о папиној политици и да је променио мишљење.

Напетост је појачавао загушљив ваздух, јер је цар био наредио да се сви прозори и врата затворе како би оставио још јачи утисак на папино посланство.

Петру Томи ништа од тога није прошло неопажено, па је као вешт дипломата покушао да смири духове и одобровољи цара. Иако су му саветовали не само да се поклони већ и да целива цару ноге, овај је гордо наступио:

„Носим ти срдачне поздраве од папе Иноћентија из Авињона, честитке за успехе и жеље за добро здравље теби и твојој породици! Његова светост је срећна што си одлучио да признаш католичку цркву за *Unam Sanctam* и да се са породицом њој приклониш. И не само то, краљу, већ доносим и писмо са поздравима чешког краља Карла, који

је крунисан за цара Светог римског царства, којим ти поручује што се весели да ћеш при вршењу католичких обреда моћи да задржиш словенски језик, који је заједнички вашим народима...” „Папа Иноћентије једно говори, а друго ради,” прекине га Душан. „И поред обећања у мом писму да сам спреман да му се приклоним и да сам вратио Латинима нека ускраћена права и исправио неправде њима нанете, он је ипак пустио угарског краља Лудовика да пређе Саву и да ме нападне са великом војском. Али, милошћу Господњом, та туђинска сила је поражена и протерана из моје земље.”

„Његова светост жали због тог догађаја...”

„Папа може само да жали што је краљ Лудовик потучен, јер је одувек био дражи његовом оку него српски цар и одувек је подржавао његове упаде у моје царство,” наставио је Душан. „И сад ти ме ословљаваш као краља, а не као цара, што јесам. Мој син Урош је краљ.”

„Његова светост се не слаже са начином како је архиепископ Јоаникије проглашен за патријарха. Он мисли...” „Знамо шта папа мисли” опет га прекиде Душан. „Али, нама више није важно његово мишљење. Он је допустио да краљ Лудовик нас нападне и тиме нам је дао до знања шта

мисли о нама. Зато сам ја повукао своју одлуку о признавању папе као врховног поглавара Цркве..

„Али, у писму је твоје обећање...”

„Не прекидај цара, Петре Томо.” опомену га Душан. „Папа је својим поступцима показао да не жели уједињење двеју цркава. Уосталом, он у своме писму чак не спомиње да ће ме прогласити капетаном хришћанске војске у рату против Турака. Да ли ти можда доносиш другачије вести од твог поглавара?”

„Његова светост се радује што се спремаш да потиснеш Турке, не само у звању капетана, већ ти шаље и друге жеље, да по завршетку рата provedеш дуге године у срећном миру...”

„Доносиш ли папино обећање да ће окупити хришћанске војске под моју команду?”, пита га Душан.

„Његова светост није сигуран да ли ћеш том силом покушати да заузмеш Цариград...”

„Цариград је сад у рукама мога савезника и његовог законитог владара цара Јована” рече му Душан. „Но хоће ли папа окупити хришћанске краљеве у још један крсташки рат?”

„Његова светост није наишао на разумевање код осталих краљева..

„Дакле, нема намеру да нам помогне” опет га прекину Душан. „Није више од значаја шта папа мисли. Ми ћемо се сами обрачунати са Турцима.”

Петар Тома се узврпољи јер му беше видно непријатно због оваквог пријема код цара.

„Ако сам добро схватио, царе, ти си се предомислио...”

„Наравно да сам се предомислио!,” узвикну љутито Душан. „Како се не бих предомислио када ме је краљ

Лудовик напао са леђа? Ко се не би предомислио? Тврдиш ли можда да папа за то није знао? Знао је и то је одобрио!... Имаш ли још неку поруку од свог поглавара? Можда нешто од значаја?”

„Али...”

„Ако је то све, можете да се повучете,” одмахну му руком Душан.

„Имам једну молбу, царе” опет ће Петар Тома.

„Коју? Говори?”

„Као знак твоје добре воље и гостопримства, да нам допустиш да одржимо мису за наше вернике јер им Његова светост шаље поздраве и жеље”, рече Петар Тома. „Верујемо да у твојој земљи, у којој живи толико Латина, допушташ да практикују своју веру и обичаје.”

„Никад им то нисам бранио. Слободни сте да се повучете.”

Папско посланство се са муком пробило до врата дворане јер нико није желео да им се склони са пута. Неки су се чак и гурали са њима. Но, када су успели да изађу, Душан устаде и гласно рече:

„Ко од вас буде присуствовао њиховој миси биће ослепљен! Не допуштам ширење те јереси у мојој земљи!”

Двораном проструја жагор одобравања, али и понеко негодовање, јер је на царском двору било поприлично Латина у царској служби. Свима је било јасно да цар жели ситним пакостима да науди папином посланству и да им да до знања да су овде непожељни.

Наста комешање, па се чак и стража умеша покушавајући да смири присутне. Двораном одјекнуше појединачни узвици негодовања и

гурања, па запрети да ће доћи до примене силе. Падеше прве увреде и претње, а капетан Палман искористи пометњу па се проби кроз гужву и стаде пред цара. Његов брат Кијаран поведе остале из алеманске гарде. Осим капетановог сестрића Георга, који је остао по страни.

„Царе! Тражим реч!” повика овај надјачавши грају у дворани. Држао је руку на балчаку свог мача.

Душан, узнемирен због збрке коју изазва његова заповест, само му показа руком да говори. Али, није му промакло његово надмено држање и рука на мачу. И царица предосети да може доћи до непријатности, па и она устаде.

„Тражим дозволу да ја и моји људи присуствујемо бискуповој миси!” викну Палман, а граја у дворани се стиша. Његово дрско иступање пред толиком светином појача напетост.

„Чуо си моју заповест, капетане!” викну Душан, бесан што му човек од толиког поверења исказује непоштовање.

„Није ми да те увредим или да покажем непослушност јер ти верно служим толике године.. ” започе Палман. „Али, нама је Бог изнад цара! Зато тражимо да нам допустиш да присуствујемо миси!”

„Морам ли да понављам шта сам рекао, капетане?” Душан се једва суздржавао да не нареди да се казне.

„Ми смо, царе, спремни да у одбрани вере не претрпимо казну него уђемо у борбу!” одврати дрско капетан Палман.

Тада наста још већа збрка, у којој они ненаоружани дворјани стадоше да се гурају у страну, а војска и царево војводе латише се мачева. Зачу се и кукњава жена, па и повици: „Издаја!” Алеманска гарда одговори истом мером, па севнуше мачеви и копља на све стране. Чак се и Каталонци ту нађоше, па једва дочекаше да се обрачунају са тевтонцима. Разменише оштре речи и увреде, и размахаше се песницама и мачевима.

Душан виде да ће пасти крв, па подиже обе руке не би ли смирио напетост и узавреле страсти. Да је оклевао неки трен дуже, неко би већ први навалио и више нико не би зауставио сукоб. Овако, када видеше да цар не жели оружани судар, сви се укипише, али нико не спушта оружје.

„Као што сам рекао папином посланству.. ” викну Душан,

привидно смирен, „никада Латинима нисам бранио да исповедају своју веру!”

Када то рече, напетост попусти, па алеманска гарда прва спусти мачеве. Затим и остали. Када Душан виде да се ствар смирује, он и царица се журно удаљише из дворане испраћени негодовањем већине.

За њима се повуче и алеманска гарда, додуше помало неповерљиви према стражи и Каталонцима. И остали се брзо разиђоше. У целом двору је брујало од приче и комешања које није могло никако да се стиша.

Док је царски пар журним корацима одлазио у своје одаје, сустиже их алмогавер Ал-Мохад, који је још увек био видно узнемирен.

„Адалиде!” повика он за њима. „Нареди да се тевтонци разоружају! Морају бити кажњени због непослушности! Адалиде!”

Душан се заустави и окрену се њему. Киптео је од беса што је био осрамоћен пред целим двором. Али, није смео да допусти да избије сукоб и да страда мноштво људи. Можда највише због тога што није био сигуран да ће моћи да савладају алеманску гарду.

„Алмокадане, зар да пролијемо крв у престоној дворани?,” узвикну цар. „Све је пуно ненаоружаних људи! Било је и жена! Зар да угрозим царичин живот?”

„Онда сад нареди да се они разоружају, адалиде!” завапи Ал-Мохад. „Увек сам ти говорио да се тевтонцима не може веровати! Видиш ли сад да сам у праву? Напашће те с леђа идући пут!”

„Не, не.. ” збуњено ће Душан. „Не желим невоље са капетаном Палманом... Познајем га врло добро, он је одан војник. Само жели да присуствује миси. Никад му досад то нисам бранио!”

„Адалиде, то су зли људи...”

„Он ме верно служи више од двадесет година,” рече Душан, једва потискујући свој бес и разочарање. „Нека иду на мису оног јеретика!”

„Змија је дигла главу, одсеци је пре но што те уједе!” упоран је Каталонац.

„Рекао сам шта сам имао, Ал-Мохаде!” викну на њега цар. „Не ометајте их у вршењу црквене службе!”

Затим се окрену и настави даље. Јелена потрча за њим.

У баракама алеманске гарде уз бедеме тврђаве, тевтонци су се

ужурбано спремали за одлазак на бискупову мису. И међу њима је владала нервоза и узнемиреност. Али и одлучност да истрају у свом захтеву. Сматрали су да имају право да присуствују миси. И били су спремни, као верни католици, да се по сваку цену изборе за то, макар се и побунили против цара. Али, нису сви тако мислили.

Палманов сестрић Георг је посебно био одан цару и сматрао је да га не треба љутити јер им је господар и у његовој су служби. Зато није желео да учествује у побуни на двору, већ је остао по страни, разапет између њему двојице најважнијих људи. Ујака је волео као оца, а Душана као цара и човека коме се бескрајно дивио. За обојицу је био спреман да да свој живот. Требало је да изабере коме да се приволи.

Сада, док су се сви припремали за мису, он више није оклевао.

„Ујаче!” узвикну он док му је Палман био окренут леђима, бесан што га је сестрић издао. „Ујаче! Не бисмо смели ово да радимо! Зар да се успротивимо царевој вољи?”

Овај је и даље ћутао, бесно дувајући кроз нос.

„Навући ћемо његов гнев на себе!,” наставља Георг. „Он је цар и наш господар! Везани смо заклетвом! Дужни смо да му верно служимо!”

Палман и даље стоји окренут леђима док скида појас са мачем и осталу опрему. Не може да га гледа колико је љут.

„Пашћемо у његову немилост! Може нас казнити или нас отпустити из службе!” упоран је Георг, па кад виде да ујак не обраћа пажњу на њега, он му стави руку на раме и љутито га окрену према себи. „Слушај ме, ујаче...!”

Али, како се Палман нагло окрену, тако бодеж блесну у његовој десној руци и заби га Георгу у стомак из све снаге. Од запрепашћења, Георг само зину не испуштајући никакав глас, а ујак га левом руком ухвати иза потиљка, па му још јаче заби бодеж цепајући му утробу.

Георг разгорачи очи у ужасу, отргну се од њега, али паде на леђа држећи се за крваву рану. Био је ужаснут видевши своје кржаве руке и миран израз лица свога ујака. Он прелете погледом по осталим друговима само да би и на њима видео безизражајна лица. Сви су немо стајали и гледали како умире.

„Зашто, ујаче?” задрхта му брада, а очи му се испунише сузама.

„Ово ти је последњи пут да стајеш на страну тог шизматика,” рече овај безосећајно. „Трипут си му досад помогао.”

„Али... Али, то је наш цар...” завапи овај док се обема крвавим рукама држао за стомак.

„Није он наш цар,” умеша се Кијаран. „Ми смо тевтонци.”

„Али, како...? Толике године...!”

„Ти знаш зашто смо ми овде!,” коначно Палман подиже тон. „Више пута сам ти рекао да не помажеш том шизматику, али нећеш да слушаеш! Одао си му тајну друде, излечио си царицу од уједа змије! Зар си заборавио који је наш задатак?... И коме ми служимо?”

„То је било пре толико година...!,” завапи Георг и у страху покуша на лактовима да отпузи до врата баракe. За собом је остављао крвав траг. „Он нам је цар!”

„Можда је теби цар, нама није,” рече Кијаран пратећи Георга. „Ми имамо само једног господара и само један задатак.”

„Изгубио си разум, ујаче...” простиња Георг осећајући како га напушта снага. Утроба му је горела од бола. „Одрекао си се Бога!”

„Ја га се одрекао?” зачуђено ће Палман, а у очима му лудачки поглед. „Ја за једног бога хоћу и да се домогнем копља светог Георгија! Али ти ми упорно све квараш! Исти си као твоја мајка! И она се противила што смо се заклели Одуру на верност! Није схватала да то чинимо да би наша црква добила још једну реликвију! Зато ћеш да прођеш као она!”

„Не разумем.. ” направи Георг гримасу од бола, почео је да губи свест.

„Ја сам наредио да се она спали као вештица!”

„Убио си моју мајку, ниткове! Своју рођену сестру! Какав си ти човек?” Георг је био на издисају.

„Ми, тевтонци, верни смо свом господару и задатку који нам он повери” рече Палман стојећи изнад сестрића. „И кад-тад ћемо се домоћи копља светог Георгија.”

„Дабогда црко, убицо..” изусту последњим дахом Георг и клону.

Уто, изненада улази царев полубрат Симеун и застаде слеђен на вратима. Види крвав траг на поду и Палмана са крвавим бодежом изнад беживотног Георговог тела. Зину од запрепашћења, али некако се

сабра, па рече:

„Јеси ли морао то сад да урадиш и овде?” Затим се уплашено осврну да провери да случајно неко не долази за њим. „Зар ниси могао да сачекаш како смо се договорили?... Цар ће посумњати што га нема!”

„Нисам могао да се суздржим” бесно ће Палман. „Ово је четврти пут да ме је издао! Није стао уз нас! Нећу више то да трпим!”

„Лудаче! Покварићеш нам план!” изнервира се Симеун, па журно уђе и затвора врата за собом. „Шта ћеш да радиш када те цар буде питао где ти је сестрић? Дуго планирамо његово убиство да би сад ти могао све да упропастиш!” „Казаћу му да је напустио службу јер је био увређен што му је цар бранио да иде на мису! рече Палман.

„Шта вам је уопште требало да се побуните пред царем?” чуди се Симеун. „Зар нисте могли да се стрпите још мало? Да ли је толико важно да идете на ту мису?”

„Нама, тевтонцима, јесте”, рече гордо Палман. „Ми слепо служимо Господу и спроводимо Његову вољу на земљи.”

„Сумњам да је Његова воља била да убијеш сестрића, капетане” рече Симеун загладан у крвав Георгов леш. „Сада га негде закопајте и очистите бараку. Свуда је крв! Морам да идем, план је у покренут и нема стајања!”

Када то рече, журно изађе из бараке псујући у себи капетана и проклињући његово нестрпљење и непослушност. И њему је више пута нагласио да не дира Георга јер је драг цару и његов нестанак може да побуди неку сумњу. А можда и ова побуна алеманске гарде и није дошла у зао час, размишљао је Симеун. Ако се дигне превелика прашина после цареве смрти и посумња се на тровање, увек ће алемани бити први осумњичени због ове отворене побуне. Али, Палман им је био потребан за план јер је био најближи цару и несметано је могао да подметне отров.

Симеун је био толико узнемирен и ван себе од узбуђења да није чуо нечије тихо дозивање. Тек када га је нечија рука повукла у страну, он се преплашено трже. Био је напет.

„Шта се десило када си тако ван себе?” упита га Јован Асен скривен у ћошку. „Дозивам те, не чујеш ме”

„Ма, луди Алеман је убио сестрића!” љутито ће Симеун.

„Ко? Палман?”

„Зар има другог лудог Алемана?”, кривељи му се Симеун.

„Ако мене питаш, свих триста су луди”, бечи му се Јован Асен. „А онај Кијаран је најгори! Плашим се да му окренем леђа. Толике године упорно чекати да се домогну некаквог глупог копља, као да немају преча посла.”

„Не воле сви злато као ти, Јоване Асене” шапуће Симеун.

„Да, заборавио сам, ти га не волиш”, задиркује га овај. „Ти само хоћеш да будеш цар!”

„То је моје право!” Унесе му се у лице Симеун. „Мене је отац одредио за наследника! Мене!” оте му се повик, па нагло ућута и приби се уза зид да га неко не види. „Када се Душан побунио, све велможе су њега подржале! Чак је наредио убиство рођеног оца! Могао је и нас да побије!... Сада је тренутак да нитков плати за све године понижавања!... Уосталом, што си ти навалио да сад причамо? Видеће нас неко!”

„Па, зар си већ заборавио?” пита га Јован Асен.

„Шта сад, црни ти?”

„Треба отров да ми даш, глупане! ” кези се на њега Јован Асен. „Морамо да га испробамо... Нећемо да сви сазнају да је цар отрован, па да нас баце на муке као сумњивце!”

„Сад су Алемани ти који би били сумњивци!” искези се Симеун.

„А то што сви знају да ти желиш престо, ником ништа?”

„Ја никада ниједном нисам јавно рекао да то желим!,” прети му прстом Симеун. „Ниједном то нисам пребацио Душану! Пазим шта говорим и шта радим. За разлику од тебе! Почео си чак да кујеш новац у Валони са својим ликом! Могао си мало да се стрпиш!”

„Не тртљај више него ми дај отров!” Испружи руку овај.

Симеун му га тутну и журним кораком се удаљи.

У царским одајама, Душан и Јелена се нервозно ушетали, а само Никола Стањевић мирно седи и слуша их. Дошао је чим га је цар позвао. Стрпљиво је чекао да му овај саопшти разлог тако хитног и тајновитог позива. Царица је лично била дошла по њега и упозорила га да никоме не говори да иде цару.

„Палману се више веровати не може!” узвикује Јелена. „У праву је

Ал-Мохад. Требало би алеманску гарду разоружати и утамничити! ”

„Не можемо тек тако то да урадимо, Јелена! ” одврати јој Душан. „Дошло би сигурно до сукоба и било би много мртвих. Чула си га како ми је јавно запретио!”

„Ваљда га се не плашиш? Имаш толику стражу и алмогавере!” Загледа се она у њега. „Нећеш ваљда допустити да прођу некажњено?”

„Алеманска гарда је свуда по двору, настао би страшан покољ, жено!,” убеђује је Душан. „Морамо мислити и на децу, и на друге недужне људе. Уосталом, моја стража не би могла да им се одупре, а и алмогавера је пет пута мање!”

„Сад хоћеш да ми кажеш да смо њихови таоци?” Прекрсти руке Јелена.

„Важно је да до окршаја није дошло. Нека иду на јеретичку мису! Видећу ја већ како да их се отарасим! ” смирује је Душан.

„Мени се чини да су они сада опасност за нас.” упорно ће она.

„Нису... Бар не још. Стрпи се мало и препусти их мени.” одмахује руком Душан.

„Нешто ми ипак није јасно” рече Јелена. „Зашто се кесар Прељуб толико залаже да признамо папу за поглавара?”

„Хм... Ни мени није било јасно док ми Никола Бућа није објаснио,” одговори Душан.

„Зашто? Говори!” нестрпљиво ће Јелена.

„Папа је свом посланству наложио да затражи подршку од Прељуба уколико затреба.”

„Откуд сад то?” зачуди се Јелена. „Он ти је један од највернијих људи. Мислиш ли да га је папа поткупио?”

„Не знам, заиста” слегну раменима Душан. Видело се да је био разочаран.

„Јеси ли сигуран у то?” опет ће Јелена.

„Да, да... Бућа ми је показао папино писмо из децембра, где он упућује своје посланство на Прељуба, који би, како он каже, могао да помогне у преговорима.”

„Свашта.. ” тихо изусти Јелена.

„Пусти се сад њих... Имамо тренутно важнија посла” рече Душан и показује руком на Николу, који немо седи и чека.

„Хоћу да се још данас припремиш за пут, Никола,” рече му царица.
„Куда?”

„У Галипоље, код султана Орхана... Али, без велике помпе и буке.”
„Зашто?”

„Да покушаш да обновиш уговор о удаји моје Теодоре за неког његовог сина” рече Душан. „Не причај о томе никоме да не би Нићифор пресрео овај пут тебе. Имамо издајника на двору. Ово је тајни задатак за који нико сем нас не зна. И не мора нико да зна док се не вратиш са повољним одговором од султана. Је ли то јасно, Никола?”

„Зар није постигнут договор са Бугарима и Ромејцима да ударимо по Турцима ове године?” пита Никола Стањевић.

„Јесте...” Седе Душан на столицу поред њега. „Ако ни овај пут не успемо да склопимо какав-такав савез са султаном.” „Зар мислиш да ће султан прихватити после онога што се десило прошли пут?” пита Никола.

„Нема разлога да одбије.” умеша се Јелена. „Он зна да ми не стојимо иза препада на његово посланство од пре коју годину.”

„И сем тога, свестан је шта значи што је цар Јован заузео Цариград и протерао Кантакузена.”

„Постоји могућност да прихвати предлог,” сложи се Никола.

„Не сумњам да ћеш га ти убедити да би то за њега било најмудрије” каза Душан. „Ако склопимо мир са султаном, можемо на миру да се посветимо Цариграду.”

„Мислио сам да си одустао од освајања тог града,” зачуди се Никола.

„Јесам, засад,” рече Душан. „Уосталом, у њему је наш савезник цар Јован. Нема потребе за освајањем, али морамо њему још више да се приближимо, да једном ногом ступимо у Цариград. Морамо на све да мислимо, Никола.”

„Јасно, царе” рече овај и устаде. „Кренућу сутра израна.”

„Иди сад и спреми се за пут... и хитај брзином ветра.”

„И никоме ни реч о овоме, Никола! додаје Јелена док је овај ишао према вратима.

Када је Никола Стањевић изашао, Душан се уморно завали у столицу. Био је забринут због онога што се десило са Палманом. Више

му није могао веровати, а није смео ни да отворено уђе у сукоб са њим. Знао је да овај не би мирно положио оружје и да би дошло до крвопролића на двору. Мораће другачије да га удаљи од себе док не смисли како да их све похвата и казни. Јер оно што је он урадио, да се јавно оглуши о његову наредбу и да поврх свега, пред свима јавно прети цару - било је неопростиво. Али, споразум са Орханом сада је био важнији.

„Чуди ме да си опет предложила да удамо кћер за султана” рече јој Душан. „Откуд то?”

Јелена се на трен замисли. Пред очима јој је било Мокошино лице.

„Ето, дошло ми” кратко одговори она, али Душан примети да није било баш тако. Али није желео да наваљује.

„Надајмо се да ћемо овај пут успети” опет ће Душан.

„На нашу срећу, на Теодорину несрећу” рече мајка утучено. „Али, немамо куд.”

„Знам, истиче нам време, Јелена,” рече јој Душан. „Морамо бити брзи.”

ГЛАВА ТРИДЕСЕТ И ДЕВЕТА - пролеће 1355. године

„Љубила га међу очи гуја, а црна га земља загрлила.”

Неколико дана касније, мир се вратио на скопски двор, али се још увек могла осетити напетост, поготово између алмогавера и алеманске страже. Цар Душан се трудио да не показује да је изгубио поверење у капетана Палмана, па је чак и олако прешао преко неубедљивог објашњења за изненадни нестанак његовог сестрића Георга. Било му је тешко да поверује да га је млади човек напустио када му је био од свих њих најприврженији. Али, остао је доследан томе да не изазива сукоб са Алеманима, већ да их се мирно отараси. Чекао је прилику.

Тог касног мартовског дана, цар и царица су били у дворишту шеткајући се на топлем сунцу док су се деца уоколо играла. Они старији су вежбали са Вуканом. Само је царев син Урош седео за столом и нешто пискарао. Душан је био разочаран што он са својих двадесет година са осталим змајевитим није вежбао борбене вештине већ је више волео да чита и да пише. Али зато се поносио десетогодишњим Милошем Обилићем, који је био врсан мачевалац и један од најснажнијих иако је био најмлађи. Толико је желео да је њега имао за сина, за наследника! Не би онда страховао за будућност свога царства. Овако се бар надао да ће Милош, као и остали змајевити,

помоћи Урошу када овоме то затреба. Било му је драго и што је Лазар Хребелјановић, иако само ставилац, показивао велику оданост према четири године млађем Урошу и увек му се налазио при руци, али је и редовно вежбао са осталима код Вукана. И приметио је како се Лазар био променио након женидбе са лепом Милицом. Није више био момак, већ одрастао, зрео човек, вредан и частан. И он ће добро доћи његовом Урошу. Цар се много трудио да сина окружи способним и верним људима, уосталом као што их је он имао. И стално је Урошу говорио: „Дванаест војвода, сине. У томе је тајна. И наш Господ је имао дванаест ученика, апостола. Дванаест јунака на које увек можеш да се ослониш и који су спремни своје животе за тебе да положе! ”

„Зашто си тако замишљен, мужу?,” упита га изненада Јелена.

„Гледам Уроша како се не одваја од књига!,” негодује Душан. „Било би му боље да се лати мача или копља. Слаба је корист од тих писанија! ”

„Као будући цар, мора бити начитан и речит.” правда га мајка.

„А шта ће ако неко крене на њега мачем? Да га гађа књигом?” подсмева се отац. „Нимало не личи на мене. То је право чудо!”

„Шта хоћеш тиме да кажеш?,” сумњичаво ће Јелена.

„Ко да није моје дете, ето шта!,” рече он незлонамерно.

„Да ниси и ти поверовао у приче које шири Марија како то није твој син?,” брецну се Јелена. „Срам те било! ”

„Нисам то рекао, нити помислио..” искрено ће Душан.

„Немој ти мени... Ти више верујеш тој вештици него мени!,” љутито наставља Јелена, која се осети погођеном.

„Шта те је спопало, луда жено?” зачуди се Душан. „Нисам то ни споменуо. Уосталом, ја мојој маћехи ништа не верујем!”

„Још ћеш да јој поверујеш да сам ја отровала принцезу Јелисавету да се не би оженио њоме!”

„Зашто сад њу спомињеш? То је било пре више од двадесет година! Већ сам је заборавио. Пустите сад то! ”

„Вештица само шири приче по двору и прича свашта коме стигне,” жали се Јелена. „Није ни чудо што ме иза леђа зову Рогозна.”

„И ти си крива за то” каже јој Душан. „Нећеш да признаш, а знам да си покушала њу и Симеуна да отрујеш неколико пута.”

„Боже сачувај! И кад год неко напрасно умре, ја сам крива! ” наставља Јелена. „Ако неко трује људе, то је она!” И тада се деси нешто чудно. Нешто што и Душан осети као да није било случајно. Нешто што је чучало скривено у подсвести и само чекало да изрони и покрене ланац немилих догађаја. Тога је човек обично свестан када је касно и тад пожели да то нешто није рекао или урадио.

„Добро, а одакле теби онај чешаљ од рога, онда?” упита је коначно Душан. „Када сам те једном питао, прешла си преко тога, али ја нисам желео да наваљујем. Као што рекох, то је било пре двадесет година и више није важно.” „Онај са сребрном дршком?” упита Јелена, а Душан потврдно климну главом. „Зашто питаш?”

„Зато што је исти такав добила принцеза Јелисавета, што ми је чудно,” смешка се Душан. Хоће да је нагна да призна. После толико година више му ни то није важно. Помирио се он са тим каква му је супруга. Било му је само важно да је њему верна и одана, а за остало... Уосталом, знао је да ни Марија не преза од употребе отрова, а њих две нису биле једине које су за тако нечим посезале. То је било најчешће оружје за разрачунавање на његовом, али и на другим дворовима. Зато су постојали пробачи хране и пића.

„Ако хоћеш да кажеш да сам ја Јелисавету некако отровала тим чешљем, онда грешиш.” озбиљно ће Јелена. „Мада сам имала добрих разлога за то... Умало да те изгубим у наручју друге жене... Додуше, отровати некога чешљем врло је лукаво. Знам да постоје отрови које кожа упије и онда...” Она застаде када виде како се Душан загледао у њу. „Нисам је ја отровала, забогам се!”

„Одакле ти онда тај рогати чешаљ?”

„Рогати чешаљ!” смеје се Јелена због тога како га је Душан назвао. „Добила сам га на дар, ако те баш занима.”

„Од кога, побогу? Од Марије?”

„Не, већ од твоје мајке.”

„Од моје мајке? Од Теодоре?,” зачуди се Душан.

„Да! Зашто се чудиш?” смеје се Јелена. „Ти као да не знаш наше обичаје, мужу! Свекрва обавезно даје чешаљ, уз друге дарове, испрошеној девојци!”

Обоје затим занемеше и укопаше се у месту. Када је Јелена

погледала Душана, овај је био блед. Разрогачио је очи и зинуо као да би нешто рекао, али остао је укипљен. Осети слабост у ногама и језу како му се спушта низ врат. Јелена се уплаши да ће му позлити, па брже-боље рече: „Ма, не би она то урадила, мужу! Није она од таквих!” Душан потражи најближе место да седне. Виде оближњи пањ, па седе и зарони главу у шаке. Осети како га нешто у грудима стиска, а у главу му навиру призори из давне прошлости. Није могао да се сети да се мајка икад противила његовој женидби са принцем Јелисаветом.

Таман да он опет зине да каже Јелени нешто у вези са проклетим рогатим чешљем, када им притрча један прашњави гласник. Видело се да није дуго силазио са коња. И заударао је на коњски зној. Момак разбарушене косе држи шлем у руци и руком брише зној помешан са прљавштином. Поклони се царском пару, па задихано рече:

„Носим реч од деспота Иваниша из Топлице, царе!”

„Шта? Говори?” Устаје Душан.

„Он вели да дођеш што хитније јер ти је мати краљица Теодора на умору!”

„На умору?,” зачуди се Душан. Нешто му запе у грлу.

„Зар тако наједном?” завапи Јелена. „Пре неколико дана била је овде, када је било папско посланство, била је жива и здрава!”

„Каква ју је болест притисла?” пита Душан. „Да није куга?”

Момак се сместа прекрсти и рече:

„Хвала богу што није, царе. Деспот Иваниш вели да ју је с ногу оборила јака грозница и да тешко дише... Али...”

„Али, шта?,” упита га Душан узневерено.

„Краљица Теодора вели да је... отрована.”

„Шта?,” узвикну Јелена.

„Тако она каже, царице... Ја нисам вичан у тим стварима. Само преносим шта је твоја мати рекла, царе,” правда се момак. „Тврди да је отрована и зове те к себи... Вели да хоће своју душу да испусти на твојим рукама, па зато да похиташ к њој.”

„Иди и припреми ми коња,” рече Душан гласнику, а онда се окрену Јелени „Идем да се спремим за пут, припреми ми торбицу са храном...”

Таман да крене када га Јелена ухвати за руку.

„Не можеш сам на толики пут” рече му она.

„Нећу да водим алеманску гарду” каже јој Душан. „Не говори им ништа.”

„Поведи алмогавере, онда!”

„А ко ће онда вас да чува?” Погледа је значајно Душан. „Не брини, могу сам. И не говори никоме куда сам отишао... Не знаш где сам.”

Душан отрча у двор, а Јелена замишљено гледа за њим. Било је могуће да је Теодора била отрована, размишљала је, али ко би је отровао на двору њеног мужа у Топлици? Она је тамо била вољена и није имала непријатеље.

„То је сигурно Маријино масло!” промрмља Јелена и крену жустрим кораком ка двору. „Видеће она свога бога!”

Душан се заоденуо у плашт и набио капуљачу преко главе, па се искрао кроз градску капију. Након што је царица кришом испратила цара, Јелена је отишла право у Маријине одаје. Киптела је од беса и била је спремна да је задави голим рукама.

Ушла је без куцања, треснувши вратима, застала за тренутак, прелетела погледом преко велике просторије, па када угледа бившу краљицу како седи са својом кћерком Теодором, она јој се крупним корацима примаче.

„О овоме сам ти причала, кћери,” рече надмено Марија. „Када сам ја била краљица, знао се ред и није се улазило без најаве.”

„Остави нас саме,” рече Јелена строго Теодори.

Жена устаде, али мајка је ухвати за руку и врати је да седне.

„Не можеш ти у мојим одајама да наређујеш као да смо ми неке слуге,” рече Марија не удостојивши је ни погледом.

„Ја сам царица, а сви ви сте моји поданици!” узвикну Јелена. „А када поданици почну да трују царску породицу, њима се одсече глава и набије се на градске капије!”

„Ију! Ко ли се дрзнуо да удари по нама, кћери?” прави се Марија, па као у чуду стави руку преко уста.

„Мани се керефеке, знам да ти стојиш иза тровања! Кажи ми кога си послала да обави твој прљави посао?”

„Не знам о чему причаш, жено” рече јој Марија.

„Знаш! Знаш! Само си ти могла да је отрујеш!” узвикну Јелена, па је зграби за рамена и прописно је протресе док је викала: „Говори!

Кога си послала? Хоћу да му лично намакнем уже преко главе! Кога?”

Марија се отрже и одгурну Јелену, а кћерка јој Теодора скочи на ноге, спремна да брани мајку, па викну:

„Зашто би уопште моја мајка отровала краљицу Теодору?”

Царица је мрко погледа, а Марија претрну.

„Ко је споменуо да је она отрована?”

Теодора схвати да се изланула, па пребледе и једва некако промуца:

„Чула сам... чула сам да се прича о томе.”

„Кад пре када је гласник малопре стигао?” Окрену се Јелена ка њој.

„Сигурно је некеме рекао успут.. ” Теодора начини корак назад па погледом тражи помоћ од мајке.

„Можда ти знаш кога је твоја мајка послала у Топлицу да отрује стару краљицу?” притиска је Јелена.

„Губи се одавде, дете!” викну љутито Марија на кћерку, па је ухвати за руку и гурну је ка вратима. „Не лупетај глупости и не шири приче по ходницима!”

Теодора успаничено и помало трапаво домогну врата и збриса не окренувши се. Јелена јој допусти да оде јер је знала да ова нема куд да побегне, а имала је њено признање. Са њом ће се лако обрачунати - и слатко. Подметнуће јој нешто да поједе и готово.

„Не дирај ми кћерку или ћеш се покајати!” запрети јој песницом Марија, као да јој је са лица прочитала шта смера. „Она ништа није крива... Уосталом, као што и каже, прича се по ходницима.”

„Не верујем ти, Марија” рече Јелена. „И сама знаш колико наивно то звучи... Кога си послала да отрује стару краљицу?”

„Никога... тако ми крста овог” и она се прекрсти. „Једну ствар своме покојном мужу и краљу Стефану никада нећу опростити... Само једну... А то је што је мојој кћерки наденуо име по својој првој жени!”

„То је урадио зато што није престао да је воли ни кад се оженио тобом, вештице!”

„Али није дуго потрајало, зар не?” осмехну се злобно Марија.

„Убедила си га да је уда за деспота Драгослава, само да је склониш што даље од њега и да би могла да га убедиш да именује Симчета за свог наследника...”

„Симеун је законити Стефанов наследник! Душан се силом

прогласио за краља, а твог Уроша нећу ни да спомињем. То копиле нема право на царски престо!”

Јелена јој муњевито опали шамар, али и Марија јој једнако узврати.

„Обе знамо да Урош није законити Душанов син!” викну Марија сузних очију. „Не знам од кога си забређала и брига ме, али слушај ме добро... Он неће никад наследити Душана!”

„Ти ћеш да га спречиш, је ли?” Крену опет на њу Јелена.

„Ако треба, и хоћу! Мој син је законити наследник краља Стефана, а не твоје копиле!” Испрси се Марија.

„Само преко мене мртве!” процеди кроз зубе Јелена.

„Тако или онако, мој Симеун ће наследити Душана кад овај умре!”

„Цар је сад у најбољим годинама...” Погледа је попреко Јелена. „Зашто толико журиш да он умре?... Спремаш ли се и њега да отрујеш као његову мајку, вештице?” И ошамари Марију још јаче него први пут. Ова се простре по поду и сва разбарушена ухвати се за болно лице. „Не знам коме си ђаволу продала душу... али знај једну ствар... деси ли се нешто цару, нећу да губим време са отровима него ћу те распорити као свињу!”

Јелена се окрену и крену ка вратима. Пре него што је изашла, осврну се и рече Марији:

„Моли бога да Душан не открије тровача у Топлици јер ако му тај призна да си га ти послала... нећу морати ја да прљам руке са тобом.”

И залупи врата за собом. Марија одахну.

ГЛАВА ЧЕТРДЕСЕТА - пролеће 1355. године

„Не позна се зло него кад дође!”

Пут је пут од Скопља до двора Дренче, који се угнездио између два моћна дива: планине Јастребац и Копаоника. Траје бар десет дана напорног јахања и мењања коња у успутним војним постајама. Толико је гласнику деспота Иваниша требало да стигне и донесе вест. Душан је деветог дана био надамак двора у Дренчи. Променио је најмање десет коња, више ни сам није знао колико. На месту Змајева вода, подно чудесног Јастрепца, морао је да се одмори јер га је коњ једва носио. Душан се плашио да неће издржати ни до вечери када је планирао да стигне на двор деспота Иваниша.

Целим путем Душан се ломио шта да каже својој мајци и да ли уопште да јој износи своје сумње у вези са смрћу принцезе Јелисавете. Никада није оправдавао тровање ни разне завере које су стално колале на двору. Није могао да разуме похлепу, завист и бес код људи који су имали све и живели боље од обичног света. Али, морао је да се помири с тим јер то није могао да искорени. Почев од његове Јелене, преко Марије, и ето сад, изгледа до његове мајке Теодоре. Он је био страшно везан за њу јер је једино она остала уз њега све време и чувала га од његовог ћудљивог оца док је био мали.

Био је свестан колико се она због тога жртвовала, почев од развода,

а поготово после њега када је краљ Стефан, упркос обећању њој датом да ће Душан остати престољнаследник, ипак именовао његовог полубрата Симеуна да га наследи на трону. Знао је он да га је мајка спасла од страшне судбине коју му је припремао отац. У почетку је намеравао да га ослепи, као што је то урадио њему деда Милутин, јер се знало да слеп човек не може бити краљ, а када му се то изјаловило, био је спреман и да га убије. Да отац убије сина! Било му је неразумљиво. Због чега? Само због власти. Понекад би помислио да је његова лоза била уклетата. Из генерације у генерацију прича се понављала. Отац, у корист једног сина, ослепљује или убија другог! Браћа се гложе до крви. Душан је желео да то престане са њим, али као да му то судбина није допуштала. Имао је сина наследника, али Марија је желела да за наследника трона наметне свога сина. Као да је његов отац из гроба и даље управљао његовим животом. Опет ће се два брата, овог пута, полубрата борити за власт. Душана је гризла савест што су они испаштали поред Стефана и желео је да им то надокнади. Ето, и Симеуну је дао намесништво у Епиру, али није могао да му остави цело царство. Ипак је Урош био његове крви... Да ли је заиста био? Убрзо након смрти принцезе Јелисавете, царица је остала трудна. Да ли је то било могуће? Било је тако давно да се тога није јасно сећао. Вероватно јој је долазио у постељу. Али, зашто су онда сви причали да је Урош копице? Јесу ли знали боље од њега? Сећали су се да је можда био одсутан у то време? Стално би себе ухватио како сумња, па би се прекоравао што се тиме оптерећује и убеђивао се да то више није ни важно.

Али, шта сад да каже мајци? Или је боље да ћути? Она је ипак била на умору и шта год да се десило, није требало да јој замера. А када ухвати њеног тровача, лако ће га присилити да призна ко га је послао. Испостави ли се да је то била Марија, отераће је на вешала, заслужено ће омастити конопац...

„Цар без пратње је лака мета и обичним разбојницима, а камоли онима који му раде о глави,” зачу се глас, а Душан се трже из дубоких мисли. Скочи на ноге и потеже свој Кладенац. Осмотри око себе, али не виде никога. Како је могао да буде толико непажљив! Растројеност ће га коштати главе!

„Покажи се па ћемо видети чија ће се глава котрљати!” узвикну љутито Душан.

Из шипражја се појави Змај од Јастрепца водећи свог Вољуја за узде. Цару лакну и видно одахну.

„Сто му змајева, ала си ме препао!” рече Душан враћајући мач у корице.

„Начух како цар сам језди мојом шумом, па морах да се и сам уверим у ту лудост! смеје се Змај и пружа му руку.

Срдечно су се поздравили.

„Као и увек, долазиш у прави час, стари пријатељу!” узврати му Душан. „Седи, огреј се уз моју ватру, уз реку је свежије.”

„Којим послом тако хиташ као без главе, царе Силни?,” чуди му се стари вилењак. „Као да призиваш невоље! Зар не знаш да су шуме и планине пуне опасних баука, поготово откад нам више нема косингаса?”

„Знам, господару Јастреб планине!” Одмахује главом незадовољно Душан. „Али, мука ме стисла, па ми помутила разум. Мати ми је на умору, па журим да је видим последњи пут.”

„Ах, жалим због тога, царе,” снужди се Змај. „Колико се сећам, здравље јој је било наклоњено.”

„Добро здравље отров лако наруши, господару” вајка се Душан.

„Зар је отрована?,” изненади се Змај. „Ко се усудио на такво злодело против те недужне жене?”

„Не знам, али када ми допадне шака, зажалиће дан када се родио!”

„Твоја кућа се љуља, царе Силни,” озбиљно ће Змај. „Нагризају је горди и осиони. Ширио си царство на наговор многих златољубаца, а сада ти је тешко да га очуваш.”

„Знам, господару, моја дарежљивост ми се злом враћа” признаје Душан. „Сада ми је најважније да обезбедим свога сина да ме наследи, јер има оних који су се окомили на њега, а он је нејак и неспреман да се ухвати у коштац са opakим зверима.”

„Зато си га на двору окружио змајевитима.”

„Не знам колико ће му они помоћи ако се сви буду уротили против њега, али ја нећу вечно живети,” рече Душан. „Мораће да почне да влада, па шта му бог да.”

„Управо тако, царе Силни” сложи се Змај. „Видећемо каква га судбина краси... Чујем да је змајевити Милош спознао своје порекло. Виле нагоркиње га прихватише као свога, а оне то ретко раде.”

„Зато што је и он син змаја, иначе не би.” рече Душан.

„Дааа.. ” отегну вилењак смешећи се. „Син Змаја од Јастрепца.”

„Твој син?” изненади се Душан, а овај климну главом. „Онда, нема сврхе да било шта питам! ”

„Ха! Тако је, царе Силни!,” смеје се вилењак. „И нама управља судбина, а не само вама. Тако сам се игром случаја нашао у старом Тројановом граду на Церу и загледао се у једну дивотну пастирицу.”

„Са тобом је Јања родила Милоша...,” замишљено ће Душан. „Како се он нашао на Ждралину?”

„Ха! И ту је судбина умешала лрсте!,” смеје се вилењак. „Ја сам много раније Ждралина даровао вилама на Церу, а оне су Милоша посадиле на њега и пустиле их низ пут.”

„И ја сам наишао на њих, чудесно!”

„Не постоје случајности, царе Силни,” каже му вилењак. „Зато се не труди да разумеш судбину. Јер оно што ти сад делује наопако, сутра или... за педесет година добиће свој смисао. Такав је поредак.”

„Хоћеш да кажеш, неко управља нама.”

„Био си прво код Драгушле, мислио си да идеш по савет, а био си на посвећивању, затим си спознао истину да је она Мокош” каже му Змај. „Не говори ли ти она шта да радиш? Не усмерава ли те како треба?”

„Идем ли, пак, правим путем иако води у невољу?” пита га Душан.

„Рекох ти, даље низ пут, иза те невоље стоји повоља, али ти је сад не видиш” рече Змај па цару стави руку на раме. „Али, неко други то види, а то је најважније. Зато се на крају треба помирити са судбином.”

„Каква ли судбина чека мога сина Уроша, или Милоша Обилића?”

„Биће уско везане, сигурно је... Само знам да за Милоша чувам зелени Дракон, мач косингаса Војиновића, који онако храбро под демонском хордом паде. И он ће преко трња до славе стићи.”

„Треба ми твој мудри савет, господару”, гледа га нетремице Душан. „Дознао сам да је можда моја мати крива за смрт несуђене принцезе Јелисавете, којом је требало да се оженим...”

„Сећам се, Душане” клима главом Змај.

„Мислим да је боље да јој то прећутим на њеном самртном часу него да јој то спомињем, ма колико желео да знам истину... Јер моју мати сам увек уздизао до небеса, а за њу сам увек остао дете... А ово горко сазнање ми пак нагриза душу, а сумња је црв који ми не да мира!” Шири руке немоћно цар.

„Свакако јој немој ништа говорити, јер ако је ту страхоту починила, сада није тренутак да јој то замераш, а она мисли да је имала добар разлог што је томе прибегла. Тако је увек.”

„Вратио сам се Јелени и она ми је родила Уроша,” признаде Душан.
„Ето, видиш како судбина једну невољу претвара у повољу.”

„Да, и судбина те је сад довела к мени, господару Јастребине!” осмехну се Душан и придиже се. „Да ми умириш страхове и охрабриш ме пред тешке тренутке... Хитам сад својој матери да не окасим јер то себи не бих опростио.”

„Не брини, царе Силни,” устаде и Змај и пружи му руку. „Чекаће те она, сигурно.”

„Прешао си дугачак пут да бисмо се накратко испричали” примети Душан.

„Чини ти се” смешка се Змај. „Нећу ваљда допустити да се цар смуца сам по планинама без заштите? Својевремено сам косингасу Милошу Војиновићу говорио да ћу бити уз њега, сада то исто поручујем и теби, царе Силни. Црни облаци надвијају се над тобом. Колико могу, помоћи ћу ти.”

Расташе се и сваки оде на своју страну. Душан, охрабрен овим разговором, смогну снаге да се суочи са неизбежним крајем своје мајке. Змајев савет му је само учврстио решеност да мајци не помиње Јелисавету.

Цар је предвече стигао на омањи двор деспота Иваниша, где га је овај лично дочекао са свим својим дворјанима и стражом. Господар Топлице био је старији човек од седамдесетак година, седе косе и браде, али доброг држања и непосустале снаге. Још увек је имао јак стисак при руковању, што Душана није чудило, јер је знао какав је ратник био у младости и да није бежао од тешког физичког посла иако је био племић. Беше човек од поштења и части, један од оних у које је

цар имао бескрајно поверење. Деспот се прилично изненадио када је угледао цара без икакве пратње.

„Господару, где ти је алеманска стража? Зар си сам прешао толики пут?”

„Они ме само успоравају, Иванише,” одговара му цар док силази са изнемоглог коња окупаног знојем и са пеном на њушци. „Морао сам да хитам... А јесам ли дошао на време?”

„Јеси, синко,” каже му стари деспот па се загрлише и поздравише. „Сећаш ли се Душмана, мога сина?” Па пред себе доведе дечака од пет-шест година.

„Како да не!” обрадова му се цар, па га поглади по коси. Дечак је више личио на мајку него на оца. Чак мало и на Душана. Теодора је толико била опседнута Душаном, својим прворођеним сином, да је и овом детету дала слично име. Чак се и њен други син, Душанов млађи брат, који је умро у Цариграду као дете звао Душица. Додуше, Душман је временом одрастао у богослужитеља и узео монашко име Данило. Онај исти Данило, који је постао српски патријарх и књижевник, творац култа о кнезу Лазару.

„Како ми је мати, господару Топлице?” пита га Душан.

„На последњем је концу” рече он. „Чини ми се да само чека тебе, па да се упокоји.”

Душан и Иваниш крупним корацима кренуше ка њеним одајама полумрачним ходницима који су били осветљени зубљем. Напоследку, тихо уђоше у једну велику просторију, осветљену мноштвом лојаница и једним мангалом који је грејао. Унутра, мноштво послуге непомично стоји уза зид, а свештеници клече уз постељу и тихо се моле за њену душу. Мирис тамјана је био јак. Осећало се присуство смрти, као да је чучала склопљених крила на високом узглављу и само чекала да са њеном душом полети у небеса. Сваки шум се чуо, сваки уздисај или јецај одјекнуо би, као и мукла шкрипа дрвеног пода, који је јечао под ногама.

Међу многим непознатим лицима Душан препозна једно и једва се суздржа да се видно не узнемири. Међу женама са црним марамама на глави које су јецале или се молиле држећи воштане свеће, стајала је и Вијорика, врачака коју је он избавио из тамнице у Петрчу. Цар се чудио

откуд она овде, шта је ово значило... Њихови погледи се на трен сусретоше.

Душан приђе постељи и погледа у бледо лице своје мајке. Очи су јој биле затворене, руке склопљене, дисање плитко и скоро не приметно. Њему ноге попустише и он се полако спусти на колена крај њене постеље.

„Мати.. ” рече јој он тихо. „Дошао сам.”

Она полако отвори очи и окрену главу ка њему. Осмех јој на трен затитра на уснама. Десну руку подиже и прислони је Душану на образ. Обоје истовремено пустише сузу. Душан осети њен ледени додир, а она синовљеву топлину. Она затим погледа у мужа Иваниша, који је стајао иза Душана, а он схвати њен знак и рече свима:

„Оставимо мајку и сина саме.”

Сви у тишини изађоше и њих двоје остадоше сами. И смрт која је стрпљиво чекала.

„Најдражи мој.. ” тихо изусти Теодора. „Желела сам твој лик да имам у очима када их заувек склопим, а не да изнад себе гледам смрт у очи.”

„Дошао сам што сам пре могао, јахао сам и дању и ноћу” рече он задржавајући сузе.

„Раздвојићу се са душом, сине, али не могу то да урадим док се теби не исповедим и твој опроштај не добијем. Јер знам да нисам завредила Његов.”

„Не говори тако, мати мила” рече Душан. „Он ће твоју душу радосно пригрлити.”

„Човек за живота згреши, па се онда нада Његовој милости.”

„Он нам увек опрашта наше грехе јер сваки човек је грешан, живот нам је такав.”

„Греси могу бити ситни или велики... А моји су неопростиви.”

„Није тако, мати.. ”

„Јесте, сине... Али, желим да схватиш да све што сам чинила... чинила сам само због тебе... Да бих тебе заштитила... и учинила те краљем, царем.”

„Ти си одувек била уз мене и највише теби могу да захвалим што сам постао цар. Зато, твоји греси нису неопростиви. Божја милост је

толика да нам опрашта и најгоре грехе.”

„На мени лежи смртни грех, но твој опроштај ми је важнији од Његовог.”

„Не говори тако, мати, јер ће ти Он све опростити.”

„У овом дванаестом часу за мене... остаје ми да ти кажем... да сам, не мислећи на себе, згрешила како ти не би дошао у искушење да то урадиш. Не штедећи себе, желех да поштедим твоју детињу неисквареност... и починих најстрашнији грех од свих... одузех људски живот.”

„Знам, мати... не мораш ми говорити.”

„Знаш?...,” зачуди се Теодора и очи јој се опет испунише сузама. „Како си сазнао? Када?”

„То више није важно, мати” рече јој Душан држећи је за хладну руку. „Све ти је опрштено... Знам да си то урадила само из жеље да мени помогнеш... Не могу ништа да ти замерим. Буди спокојна.”

Теодора одахну, велики терет јој паде са душе. Незвесност ју је морила горе од смрти. Па ипак, осећала је потребу да се потпуно исповеди, да му каже разлоге за свој смртни грех.

„Знај, сине... да сам имала било каквог избора... да је постојала и најмања нада... у добар исход... не бих никад убила твога оца...”

Душан осети како се земља под њим отвара и он тоне у бездан очајања. Очи му се испунише сузама, а душа му завришта од бола. Једва се суздржао да не испусти врисак.

Теодора, држећи га за руку, осети како је задрхтао.

„Веруј ми, сине, када ти кажем... он ти је желео зло... Знам да си га ти волео упркос његовој зловољи и покварености... Али, он је прво прекршио обећање које ми је дао... када смо се развели... Био ми је обећао да ће тебе именовати за наследника... А онда је ипак Симеуна прогласио за будућег краља... И преко тога сам прешла... А онда ми је, док је тамновао у Звечану... рекао да ће те ослепети... чим изађе... а да ће погубити све оне који су њега издали... јер је знао да ћеш се ти смиловати и пустити га на слободу... Нисам имала куд, сине... Послала сам му ону двојицу... Каравида Фратнута и Ђурђа Илијића...” Сузе су јој се котрљале низ лице. „А тебе сам опила напитком у вину... да не би знао... да бих те поштедела бола... Можеш ли да ми опростити,

сине?... Можеш ли?”

Душан је погнуте главе крио од ње своје очајање и бол. Није смогао снаге да је погледа иако је она вапила за његовим очима у којима је тражила опроштај. Душа му се цепала, део је похрлио за његовим оцем, а део му је чупала његова мајка. Он је остао празан.

„Све што сам згрешила... било је за твоје добро... Да те спасем његове одмазде... Можда би те и убио... Постао је зао човек... Она Марија му је душу затровала против тебе... Сина је гледао као најомраженијег непријатеља... Проклет био дан када је мене оставио због ње... Проклет био он... А толико сам га волела... Али ни близу колико тебе волим, сине...”

Душан осети како њена рука омлитави и он полако подиже очи. Дочека га њен укочени поглед, као да још увек тражи опроштај. И последња суза јој се котрљала низ лице прекривено велом смрти.

Цар Силни зарони лице у своје шаке и болно зајеца.

ГЛАВА ЧЕТРАДЕСЕТ И ПРВА - пролеће 1355.године

„Дрво је дрво, кам је кам, а човек је и дрво и кам.”

Какве ли дрскости и осионости!” повика Итуген бацивши на подчинију која јој је била под руком. „Шта је тај црв умислио? Да ће он да кроји себи судбину?... Како се усуђује да се оглуши о моје заповести?”

Фреја и Умај је ћутке посматрају. Ни Фреја није боље расположена. Бесна је на свога штићеника што је својом непажњом угрозио своје повлашћено место на царском двору. Толике године је провео у најближој околини цара и све је упропастио својом верском занесеношћу. Могао је да се стрпи још мало.

„Шта ти је Амурат рекао, мајко?,” пита је Умај бојажљиво. „Ха! Како он зна боље шта му ваља чинити!” Окрену се баба према њима. Очи су јој севале од беса. „Да ми је јавио на време, све би испало другачије! Али, не! Дрзник је ћутао када је султану стигло рашко посланство!”

„Зашто? Што би то крио?,” изненади се и Фреја.

„Зато што обесник хоће рашку принцезу за себе, а зна да се ја са тим не слажем. И рекла сам му то прошли пут када смо на време спречили тај брак!”

„Зашто би желео за жену кћерку свог највећег непријатеља када не

жели мир са њим?” опет пита Фреја.

„Зато што је охолник! Верује да ће тако имати већу моћ над рашким царем!”

„Мисли да је држи као таоца?,” упита Умај.

„Ма, не знам шта је увртео у главу тај осионик!” одмахује руком Итуген. „Разумем да хоће да освоји ту земљу, то је у природи смртника, али не схватам зашто је опседнут тиме да придобије противника за себе.”

„Можда тако мисли да показује своју надмоћ” рече Умај. „Људима је најслађе када нешто некоме преотму, па се тиме диче.”

„Не можеш ли то да спречиш као прошли пут?” пита је Фреја.

„Касно је за то” одмахује руком Итуген. „Рашани склопише уговор са султаном, а ја немам никакав пакт са Орханом... Само са његовим дрским сином Амуратом.”

„Ако се Амурат ожени рашком принцезом...,” започе Умај.

„Буде ли она бар упола као њен отац, може још и да преокрене Амурата... и да ми све планове поквари” мрмља Итуген више за себе него што говори њима двојма. „Што жена може да обрлати мушкарца, то ми богови можемо само да сањамо! Поготово ако нам западне надменик који мисли да је божанског порекла! ”

„Зар не можеш да пресретнеш рашке посланике?” пита Умај.

„Чујеш ли шта кажем?” брецну се мајка на њу. „Уговор су склопили, ништа не бих добила њиховом смрћу. Остаје ми само да чекам да видим коме ће сину султан дати рашку принцезу. Биће најгоре ако је Амурат добије... Него... Чујем да ни теби не иде све од руке, Фреја?”

„Ах! Упропасти ми све тевтонац. Нашао се увређеним што му је цар рашки забранио да присуствује миси и сада је пао у његову немилост,” рече Фреја. „И још је убио свога сестрића.”

„А крила си од нас ко ти је штићеник!” рече јој Итуген. „Опет си погрешила као када си му дала да цару врати усуд, због којег је Ерлкониг дошао са Дивљим ловом.”

„Рекла сам ти да ми је он потребан жив.”

„Зашто тевтонцу ниси рекла да једноставно убије рашког цара?” упита је Умај. „Он нам је свима сметња, а тевтонац му је најближи.”

„Па да и њега погубе?,” одмахује главом Фреја. „Не! Он мора

остати уз тог вашег усуда док не узме копље, а после више није важно!”

„Ти и твоје копље! ” љутито ће Итуген. „Као да је то важније од цара Силног!”

„Морамо да пронађемо други начин да га убијемо, Итуген” каже јој Фреја.

„Радим на томе и без твоје помоћи” одговара јој самоуверено ова. „Само је питање времена, права прилика се указује само једном, ни пре ни после.”

„Ни твоја штићеница се није богзна како показала,” каже јој Фреја. „Откад је толико тешко отровати некога?”

„Откад је миљеник оне бабе,” севну очима Итуген. „Али, полако, сада му је мајку отровала, а он је следећи.”

„Зашто њу?” пита Фреја.

„Зато што је тако моја штићеница хтела! Ни она није много боља од Амурата! Ћудљива је и све ради по своме! Хоће свима да се освети, а не само цару... Мораћу да је посетим... Да је упозорим да се не игра са отровом који сам јој дала... Још ће је открити пре но што отрује цара, па шта сам онда урадила?... Како су људи сујетна створења, очас умисле да су равни нама! ”

„Крај му је близу, мајко, не очајавај,” рече јој Умај. „Није му остало много од живота... и он то зна!”

„Да... да.. ” замишљено ће Итуген. „Као да она баба полако диже руке од њега... Као да је вољна да га жртвује, али одуговлачи. Мене сад копка нешто друго. Зашто сада када јој је био миљеник толико дуго?... Опет нешто смера... Види нешто што сам ја можда превидела... Али, шта?”

ГЛАВА ЧЕТРДЕСЕТ И ДРУГА - пролеће 1355. године

„Гора је рана од језика неголи од мача.”

Тог седмог дана априла месеца, Теодора Смилец, супруга и краљица великог Стефана Дечанског, отишла је Богу на истину. А њеног сина цара Стефана Душана та истина је прогањала као најстрашнија повампирена авет из прошлости, рушећи му све илузије које је имао о мајци, оцу... Зато је утеху потражио у дворској цркви Дренче, молећи се целу ноћ. Молио је Бога да опрости његовој мајци што је окрвавила руке убивши његовог оца, принцезу Јелисавету... и богзна кога још. Јер су Каравидо Фратнут и Ђурђо Илијић убрзо након тога нестали. И молио је Душан Бога да њему подари снагу да опрости својој мајци, јер грех јој би толики да у његовом срцу није налазио разумевање ни оправдање за толике злочине. Знао је он да је то чинила због њега, да га заштити од самовоље и зловоље његовог оца, па и да је желела да он остане уз Јелену, а не да на свој двор доведе немачку принцезу, али по коју цену?

У неко доба ноћи, у цркви му се придружио деспот Иваниш. Ушао је тихо, понизно и уморно као да је наједном остарио за десет година. Седели су један крај другог на клупи уза зид, испод велике фреске арханђела Михаила.

Тек када им се молитва неприметно претвори у размишљање,

Душан му шапатам рече:

„Твој гласник рече да је моја мати веровала да је отрована.”

„Тако је говорила,” одговори овај.

„Јеси ли ухватио виновника? Сумњаш ли на кога?” Иваниш одмахује главом.

„На кога да сумњам, синко, када су то све људи који бар двадесет лета кувају и спремају за мене? А када је Теодора дошла у мој дом, увео сам и пробаче хране, на њено наваљивање. Она се плашила да ће је неко отровати.”

„Ипак су је отровали.”

„Тешко ми је да поверујем... Јели смо и пили све исто.” Душан се на трен замисли, па опет упита Иваниша.

„Она баба што је била међу твојом послугом, покрај постеље моје мати... Знам је одраније.”

„Вијорика?... Хм, да... Необична жена, врачара је, мислим.”

„Шта ће она на твом двору, деспоте?”

„Ни мени није због тога драго, али твоја мати је била упорна и често ју је позивала,” рече Иваниш. „Колико знам, та Вијорика је спасла оног малог Милоша Обилића када је био пао у постељу док си био у Босни.”

„То је била она?” изненади се Душан. „Вукан ми је испричао да је моја мати довела неку жену која га је исцелила, али није ми рекао њено име.”

„Да, то је била она. Теодора ју је одмах повела са собом.”

„Знаш ли зашто је долазила мојој мајци?”

„Не знам.. ” тихо ће Иваниш. „Можда је тако и боље.”

„Где је она сад? Попричао бих са њом.”

„Кажу ми да је отишла са двора.”

Душан гласно уздахну из дубине душе. Присећао се њиховог сусрета у тамници Петрчи. Она га је још тада упозорила да се чува рогатог чешља. Очигледно да је при том мислила на истину везану за тај чешаљ, а не да се чува од самог чешља. И била је у праву, истина га је заболела, горе од убода мача. Зашто је то урадила ако је већ служила његовој мајци? Из захвалности што ју је поштедео казне која ју је чекала? Али, само тих неколико њених речи беху довољне да покрену

читава лавину немилих догађаја који су кулминирали његовим сазнавањем горке истине.

Душан је још два дана остао код деспота Иваниша, одмарајући се од претходног пута, да би трећег кренуо назад за Скопље. Ни тада није желео да прихвати деспотову оружану пратњу. Сад су му више него пре били потребни самоћа и ћутања. Толико црних и тешких мисли га је прогањало.

Вишедневно путовање пружио му је времена на претек да размисли о свему што га је тиштало. О мајчиној смрти, о маћехи Марији, о издаји капетана Палмана, о султану Орхану... Све су то остала отворена питања, оптерећена сумњама и страховима, неизвесношћу којој се исход није назирао.

Није пронашао виновника тровања, па није могао никога да оптужи за тровање. Ни своју маћеху Марију, иако му је она била најсумњивија. Није имало сврхе ништа питати њему оданог Јована Оливера, њеног супруга. Он сиромаш сигурно ништа није сумњао, а поготово није знао какве завере она кује. То га је можда највише спречавало да је не баци у тамницу. Знао је да би се Јован Оливер окренуо против њега. Без чврстих доказа није могао ништа да предузме према охолој бившој краљици.

Осим тога, у Скопљу га је чекао проблем са његовом алеманском гардом. Због Палманове издаје изгубио је поверење у њега. Мораће некако да га удаљи од себе и од своје породице. Овако се осећао као да су сви на двору били таоци тевтонаца. Могао је он да сакупи довољно војске у граду да им се супротстави, али ови су држали двор и могли би да направе покољ на њему ако он сада поведе трупе на њега. Палман му је јасно рекао да казну неће трпети. Могао је да схвати његову оданост вери, уосталом и Душан би вероватно исто тако поступио, али разочарање је било превелико да би се све вратило на стање од раније. Поврх свега, било му је тешко да поверује у одлазак његовог сестрића Георга. Али, морао је да призна да је све било могуће. Ако је Палман после скоро двадесет и пет година верне службе код њега могао да му се супротстави због папиног посланства, зашто га онда Георг не би такође напустио? С једне стране, то је било часније него да се побуни попут свог ујака.

Повратком у Скопље, указала му се добра прилика да реши и тај проблем. Наиме, стигао му је гласник од његове сестре Јелаче из Скрадина која је сама са својим сином владала тим крајем. Венеција је тражила од ње да откупи Клис и Скрадин. Како она није желела да их прода, а није била ни у могућности да их брани, обратила се за помоћ свом брату.

Цар Душан зато одмах позва капетана Палмана. Трудио се да пред њим изгледа као да је заборавио његову непослушност и да је између њих све као што је некад било. Палман је дошао код цара са својим братом Кијараном. Душану се чинило да овај ништа није посумњао када му је рекао да има важан задатак за њега.

„Капетане, чуо си да је стигло писмо моје сестре Јелаче,” рече му он. „Она је опет у великој невољи. Као и пре неколико година, сви су се окомили на оно мало земље што држи. Овај пут Млеци хоће да јој откупе градове Клис и Скрадин. Ако одбије, напашће је, а сама не може да се одбрани. Зато сам одлучио да тебе, као свог највернијег капетана, пошаљем да помогнеш мојој сестри Јелачи у одбрани градова, буде ли затребало.”

Капетан Палман се стаде премештати с једне ноге на другу, посумњававши на тренутак шта се крије иза овакве Душанове одлуке да га пошаље из двора. Ипак, увидевши да му пружа руку помирења шаљући га да помогне његовој рођеној сестри, он врло брзо себе убеди да цар нема никаквих задњих мисли.

„Биће ми част да помогнем твојој сестри, царе” благо се поклони овај.

„Докле да бранимо градове, царе?,” упита Кијаран.

„Да будем искрен, одавно немам намеру да задржим те градове, а помажем сестри само да бих њој удовољио, због успомене на њеног мужа” рече Душан искрено. „Важније ми је да останемо у добрим односима са Млечима јер се ипак надам њиховој флоти, мада не гајим превелике наде у то. Скрадин и Клис су предалеко да бисмо могли стално да водимо бригу о њима. А знате да су и Угари преко Босанаца бацили око на те градове. Боље је и продати их Млечима него дозволити да падну у шаке Угарима. Покушајте да сачувате те градове, поготово од Босанаца, али не упуштајте се у борбу са Млечима. Ако

видите да немате избора и да је рат са Венецијом неизбежан, договорите се са њима о њиховој продаји, а избавите моју сестру и њеног сина и доведите их у ју.”

„Значи да градове не бранимо по сваку цену?” понови Палман.

„Не, предајте их Млецима без силе, уз договор о продаји и да они обезбеде вама и мојој сестри безбедан пролаз. Најважније је да их доведете мени живе и здраве... Као што видиш, капетане Палмане, поверавам ти животе моје сестре и њеног сина.”

„Буди без бриге, царе” рече Палман. „Биће у сигурним рукама.”

„Сигуран сам да хоће” рече Душан. „Припремите се за пут чим пре и крените без велике помпе и приче. Не желим да Млеци или Угари сазнају да сам вас послао.”

Обојица се поклонеше и повукоше се, а на вратима сретеше царицу Јелену како улази. Чим су остали сами, Јелена га нестрпљиво упита:

„Јесу ли пристали да иду?”

„Наравно да јесу,” рече јој Душан. „Нису ништа посумњали. Уосталом, иду да извуку Јелачу и њеног сина.”

„Знаш да ће на неки начин сада њих држати као таоце.” „Не бринем због тога,” рече самоуверено Душан. „Када се буду вратили, чим пусте Јелачу и њеног сина Младена, сви ће бити опкољени и заробљени, још док су на коњима.”

„Припремићеш им заседу?”

„Тако некако... Али, за то има времена. Важно је да их сад пошаљем ван двора,” рече Душан. „До сада нисам имао другог избора сем да ћутим.”

„Нисмо стигли да причамо... Шта ти је мати рекла? Рекао си само да си стигао на време да је видиш последњи пут.” Душан се сети свега што је чуо при њеном последњем даху. И уздахну.

„Ништа... Само смо се сузама опростили једно од другог.”

„Није ти ништа рекла? Није ти признала...?”

„Кажем ти, жено” помало нервозно ће Душан. „Ништа није рекла, нити сам јој ја спомињао принцезу Јелисавету... Боље је овако.”

„Мислила сам да ћеш хтети да сазнаш истину” изненади се Јелена.

„Сада знам да је неке истине боље не сазнати и да човек мирније живи у лажној нади.”

„То не личи на тебе, мужу” неповерљиво ће Јелена. „Знаш да истина кад-тад избије на видело.”

„Да... Али скоро увек човеку остају везане руке да би ишта променио.”

„Говориш ли ми искрено или сада ти хоћеш мене да поштедиш неке горке истине?”

„Истина и лаж су две стране истог новчића,” рече Душан. „Једно без другог не иду... и какве год да су... тај новчић је твој или мој. Често не знамо која страна новчића шта представља, морамо се са тим помирити.”

„Много си тајанствен, мужу” смешка се Јелена.

„Нисам ја тајанствен, већ је судбина... По смрти принцезе Јелисавете, ти си ми родила Уроша. Само је то важно. А како или зашто се то десило, нама ће остати непознато... Пред нама су још тешка времена и морамо остати сложни како бисмо се јачи ухватили у коштац са њима. Неко ми је недавно рекао да оно што нам сад делује наопако, сутра или... за педесет година добиће свој смисао.”

ГЛАВА ЧЕТРДЕСЕТ И ТРЕЋА - ЛЕТО 1355. ГОДИНЕ

„Полет’ полет’, бубамаро, откуда ће доћи сватови.”

Чим је цар Душан угледао ведро, иако уморно лице свог дипломате Николе Стањевића на коњу док је пролазио кроз капију на Паун-пољу, одмах је знао да му доноси добре вести. И он је озарен стајао поред своје царице дочекујући га са далеког путовања. Не дешава се често да царски пар неког свог чиновника дочекује на степеницама двора, па се убрзо окупило више радозналих, а међу њима беше и Марија. Нико од њих није знао откуд се Никола Стањевић враћа, али се по њему и његовој оружаном пратњи видело да долазе из далека. Оно што је царски пар ипак изненадило била су запрежна кола, која су вукла два вола.

Чим је послуга стала да истоварује ковчеге из кола, свима би одмах јасно одакле путници долазе. Јер ковчези беху украшени турским шарама и словима, а блештели су на летњем сунцу од златних и сребрних окова. Никола Стањевић им је доносио дарове од турског султана Орхана.

Душан је задовољно климао главом, па чим је Никола сјахао, овај му приђе раширених руку и срдечно га загрли. Обојица се смеју задовољно.

„Видим да си успешно обавио посао! каже му Душан.

„Јесам, царе!” одговара овај. „Види се, зар не?”

„Хвала Господу да си нам се читав вратио” опет ће Душан. „А још и са добрим вестима.”

„Дуг је ово био пут, а повратак још дужи због ових волова!”

„Никада не бих помислио да ћу се радовати што видим пар волова!” смеје се Душан.

„Јес' вала, да знаш!”

„Носите то у свечану дворану!,” рече Душан послужи, а онда се окрену Николи: „А ти, пријатељу, иди се освежи и скини ту прашњаву одећу, па дођи да се заједно наслађујемо овим даровима! ”

„Доносим ти султаново писмо, на грчком је писано па ћеш га разумети. Читај га док ти не дођем касније.”

Сви присутни са чуђењем и дивљењем гледаше како поред њих пролази десетак што мањих, што већих ковчега на око лепих и вредних. Могли су само да замисле какве драгоцености у себи крију. Само је бивша краљица Марија на то гледала смркнутог лица и намрштених већа, а љутитим погледом стрељала Душана и Јелену. Од свих занемелих посматрача, она је једина знала шта ови дарови значе. И зато је у себи киптела од беса. У једном тренутку, док је царски пар пратио послугу која је носила дарове, Јеленин и Маријин поглед се укрстише. Док је царичин ликовео, поглед бивше краљице севао је од јарости. Али, није она хтела да остане по страни. Сматрала је да има право да захтева објашњење због тако дрског прећуткивања нечега толико важног. Зато је кренула за њима.

У свечаној дворани послуга остави све ковчеге и повуче се пролазећи између Душанових војвода и деспота који се затекоше тад у двору, а којима такође беше ускраћена истина о Стањевићевом путовању. Али, за разлику од Марије, они нису показивали љутњу, већ пријатно изненађење и радост јер су турски дарови значили некакав повољан споразум између њиховог цара и највећег им непријатеља. Марија уђе последња, севајући од срџбе и стаде крај свога мужа Јована Оливера. Душан је читао наглас писмо турског султана Орхана:

„Хришћанском цару Стефану Душану од куће Немањића, сину Стефана Уроша, цару Рашке и цару Силном, селам и берибет шаље турски султан Орхан Бег од куће Осман, син Османа Гази Хана.

Примих твога елчибашу Николу Стањевића са језијом твојом руком написаном. Сеир ми је било читати овај муштулук и што поново прстенујеш своју кћерку Теодору за неког од мојих синова... Задовољно прихватам.. ”

Душан прекиде даље читање задовољан оним што је дотад прочитао, а поготово што је у наставку видео да султан предлаже и место њиховог сусрета, па је то желео засад да прећути. Проструја жагор пријатног изненађења међу присутнима и царски пар примети по њиховом климању главама да одобравају овај Душанов потез. Био је то велики дипломатски успех, који ће обезбедити мир са Турцима и омогућити Душану да на миру ојача царство.

„Свака част, царе!” узвикну тапшући војвода Прељуб. „Ово је добра вест и твоја велика победа! ”

„Скинусмо их са грбаче!,” додаје стари Воихна.

„Придобисмо и Турке, а цар Јован је у Цариграду, шта ћеш боље!” виче војвода Вратко.

И Јован Оливер зину да нешто довикне када га супруга Марија повуче за руку и ућутка га. Но, она није могла да ћути, па се проби кроз присутне и стаде пред царски пар.

„Ово је нечувена срамота за круну Немањића! ” узвикну она љутито. „Зар царску принцезу да дате тим неверницима? Није ли њену руку заслужио син неког хришћанског краља, а не да буде једна од стотину у турском харему? Откад ми преговарамо и договарамо се са нашим непријатељем? Зар нисмо склопили савез са бугарским и ромејским царем да протерамо та племена? Зашто се ово кришом радило уместо да се изнело пред сабор у Серу, где би се чуо глас свију?”

„Мила маћехо.. ” рече јој Душан снисходљиво, „зар ћеш и ти да водиш државничке послове? На то си имала право док је мој отац био жив, док си била краљица... То време је прошло. Зато, не мешај се у важне послове царства.”

„Чините велики грех у очима Господњим дајући вашу кћер том Черкезу, Монголу или шта год да је! Где ће вам ваше грешне душе? Зар дете у харем да дате?” упорно ће Марија.

„Ти умишљаш да си још увек краљица, Марија!,” упозори је Јелена.

„Тако се не говори пред царем и царицом! ” „Јоване Оливере...,” рече Душан, „уразуми жену на време.” Овај јој приђе са леђа и ухвати је за руку, покушавајући да је одвуче назад, али она се не даде већ и даље љутито виче: „И када сте наумили да спроведете ту срамоту? Када ћете кћерку продати у ропство?”

Не само да ју је Јован Оливер одвукао назад већ ју је и извео напоље.

„Очито да има оних који се не слажу са договором који смо постигли са турским султаном” рече цар. „Али ја верујем да ће нам то омогућити да бар неко време живимо у миру са њима, док се не учврстимо у Цариграду.”

„Зар ћемо прекршити савез са царем Јованом и напасти га?,” зачуди се Воихна.

„Нећемо, старино” умирује га Душан. „Покушаћемо на други начин да заузмемо тај град, да ме он позове као свог вољеног стрица, како ме назива.”

Нешто касније, стиже Никола Стањевић, у чистој одећи и умивен, па му се једва примећује уморан ход. Опет му сви стадоше честитати и руковати се са њим, тапшати га по леђима и добацивати му шале. На крају га пустише да проговори јер су сви били жељни да чују какав је човек био Орхан и какав је његов двор.

„Чврст човек старог кова!” узвикну задивљено Никола. „Не живи тај по златним дворовима и мермерним ходницима! Не, не! Велики шатор му је дом! По поду му разастрти златовезени, шарени ћилими па ти милина да бос ходаш по њима! На копљима му окачени златни и сребрни штитови, сабље демешкиње и посеклице, све се сјаји и све дивотно мирише. А султан лежи на безброј шарених јастука, меканих као... паучина!,” присећа се Никола са одушевљењем, а остали упијају сваку његову реч, па разгорачили очи као да то пред собом сада виде. „Орхан обучен у плаве хаљине, а на глави му велики турбан. Иза њега стоје слуге који га хладе некаквим дугим перјем, а служи га голишава и лепа женскадија... А он ми рече како више воли да живи на старински начин, док његови синови себи граде дворе у Галипољу и Цимпи. Дојми се мени као добар ратник, али частан човек. Оно што обећа, то ће и испунити.”

„И кажеш, пристао је да ожени неког сина мојом Теодором?” опет га пита Душан. „Каже ли за кога ће?”

„Није казао, чини се да још није одлучио, мада рече да један од њих наваљује да је узме себи за жену” рече Никола.

„Је ли Сулејман?” пита војвода Вратко. „Он му је миљеник и сигурно ће га наследити.”

„Не, већ млађи син Мурат” одговори Никола. „Ко год буде, Орхан каже да ће непријатељства престати.”

„Дај боже!” узвикну радосно Душан. „Потребно нам је то више но ишта! Него да видимо шта нам султан шаље! Отворите ковчеге!”

И како који ковчег отворише, тако блеснуше свакојаке драгоцености својом лепотом и шаренилом; са нескривеним дивљењем и уз гласно уздисање разгледају поклоне. Њихове очи нису могле да се нагледају вредних украса, накита, тканина непознатог порекла и израде, механих на додир и шарених попут лептирова. Свима беше јасно да су ово дарови упућени принцези Теодори као одговор на брачни уговор.

Док су сви претурали по ковчезима и наглас коментарисали и показивали шта је ко нашао, Душан је на миру прочитао остатак султановог писма. Орхан му је заказао сусрет средином децембра у месту Дијаболи, у Тракији, а опет не тако далеко од Галипоља, где је овај био. Тамо ће султан доћи да преузме принцезу Теодору.

Сви су били заокупљени султановим даровима, па нису ни приметили када се цар искрао из дворане. Није му било важно ни злато ни сребро колико његова кћерка Теодора. И осетио је потребу да је одмах пронађе. Колико се радовао постигнутом договору са султаном, толико му је било тешко што ће се одвојити од ње. Принцеза је већ имала нешто више од двадесет година и одавно је већ била зрела за брак. Она је била његово дете, то је знао. Сваки пут када би је погледао или дотакао, осетио би ту недокучиву везу која постоји између оца и детета. То, нажалост, није осећао са Урошем, ма колико је себе заваравало.

Иако није знао где је она, могао је да претпостави и несвесно је кренуо у коњушницу. Где би она била него крај свога Вихора, као и Милош, који се није одвајао од Ждралина и силвана Вилана. А Урош се није одвајао од Милоша. И тако их је све троје нашао заједно. Милош и

Теодора су причали о коњима, а Урош их је ћутке слушао. Када су угледали цара, ућуташе се. Само је принцеза знала зашто је отац долазио. Већ је чула за турске дарове и прибојавала се да су били упућени њој. Када је срела очев поглед, њен страх се обистинио. Брже-боље настави да тимари Вихора.

„Султан ти шаље дарове, кћери” кисело се осмехну Душан. Безуспешно је покушавао да сакрије своју тугу.

„Значи, ипак ћу се удати за неког његовог сина,” закључи она. „Кога ми је одабрао?”

„Не знамо још, биће да је Мурат.”

„Када полазим на пут?” упита она и даље тимарећи коња.

„Има још времена, тек за који месец.”

„Ако је то твоја воља, повиноваћу се, оче”, рече она. „Тако сам ти рекла и прошли пут.”

„Знам, нисам ни сумњао...” А онда нежно спусти своју руку на њено раме и окрену је ка себи. Очи јој тужне, лице као од камена. „Желим да схватиш колико је ово важно за нас...”

„Знам, оче,” прекида га она.

„И да је твојој мати и мени исто толико жао што идеш из нашег дома ”

„Стално си говорио да се свако од нас мора жртвовати на свој начин,” рече она. „Сада је ред на мене... И не брини, нећу те обрукати. Знам своје дужности и обавезе.”

„Причали смо већ о томе и знам да нема потребе да понављам” каже јој отац. „Ти ћеш бити тамо да заступаш наше интересе.”

„Хоћеш рећи, бићу њихов талац,” исправља га кћерка.

„Таоци су нешто друго, Теодора” повиси мало тон Душан. „Ти нећеш бити талац, већ жена султановог сина и можда његовог наследника.”

„Како ти кажеш, оче.” рече она испразно. Стајала је непокретно, руку спуштених низ тело. Послушно и безвољно.

Милош и Урош су ћутке све посматрали. Обојица су знала шта то значи, поготово старији Урош.

„Твоја мати ће те још подучити шта су твоје брачне обавезе” рече Душан. „А Турчин Мелек ће ти рећи који су важни обичаји.”

„Хоћу ли морати да узмем њихову веру?,” пита Теодора.

„Такав је обичај, да,” уздахну Душан. „Али, запамти, важно је шта ти је у срцу.”

„Кажу да туђинкама дају и друга имена, турска.”

„Тако је, кћери.”

„Даће ми друго име, другу веру, друге обичаје, други језик... И временом ћу заборавити ко сам била,” рече она гледајући оца у очи.

„Није тачно, кћери” теши је он. „Никада не можеш заборавити ко си и одакле си... И не треба да заборавиш, јер би онда своју душу изгубила.”

„А хоћу ли се икада вратити у своју земљу?”

„То је мало вероватно.. ” збуњено ће Душан.

„Значи, и када умрем, сахраниће ме у туђини, а не у мојој земљи, крај мојих предака, под мојим небом? Под мојим крстом?”

„Теодора, кћери...” Душан покушава да пронађе праве речи, али му оне измичу, јер му срце говори нешто друго. „Ти си принцеза, царева кћи и..

„Знам, морам да се жртвујем за неки већи циљ,” понавља она.

„Као што се ми мушкарци жртвујемо кад одлазимо у бој...”

„И ја бих радије ишла у бој него у постељу неверника.”

„Теодора...” опомену је оштрим тоном отац. „Како тако причаш? Мислио сам да си разумела своје обавезе као принцезе.”

„Разумела сам их, оче, али не морам и да се слажем са њима” најзад јој затрепери глас. Није могла више да се контролише.

„Разговараћемо још нас двоје,” рече јој Душан, а онда се окрену сину: „Уроше, пођи са мном... Чини се да си и ти добио дарове од султана.”

Урош без речи крену за оцем, а Теодора и Милош осташе сами. Она настави да тимари Вихора оштрим, наглим покретима. Киптела је од беса и туге. Осећала је беспомоћност, због које су јој сузе навирале на очи. На крају, паде на колена јецајући. Покрила је лице шакама. И Милошу потекоше сузе. Приђе јој полако, чучну крај ње и загрли је.

„Не тугуј, сестро” шапну јој наслонивши главу уз њену. „Мисли увек на нас и биће ти лакше”

„Биће ми само теже! ” изусти она кроз јецај. „Знајући да вас више

никад нећу видети!”

„Немој тако, можда хоћеш” говори јој Милош док му теку сузе низ лице. „Отац ће ти сигурно допустити да поведеш и Вихора. Имаћеш бар њега.”

„Мислиш да хоће?” Погледа га она сузним очима.

„Наравно, зашто не би!,” казује јој он. „А ко зна, можда ћеш се вратити једног дана... или ће неко од нас да те посети!”

„Ма, ко би ме посетио међу Турцима, Милоше? Нико није луд да иде међу њих! ”

„Ја ћу да те посетим, сестро! ” одлучно ће Милош. „Ја сам довољно луд да те потражим међу тим неверницима! ”

„Ма, ти си само дете, куд би ти долазио тако далеко?” „Када порастем, хоћу!” понови он. „Обећавам ти... Тако магарећу главу не носио!” Теодора се кроз сузе насмеја, а кад Милош виде да је може орасположити, он брже-боље додаде: „Тако ме Ждралинова копита не сатрла!”

„Јуу! Немој се клети тако, брате!” уплаши се Теодора. „Теби је Ждралин све, зар да настрадаш од њега!”

„А што бих настрадао од њега ако ћу испунити своје обећање?,” опет ће Милош.

„Да ли ти то озбиљно говориш, брате?” Брише сузе Теодора.

„Треба ли да ти се опет закунем...?”

„Не, немој!” Смеје се она. „Верујем ти, мили Милоше... Верујем ти.”

„И треба да ми верујеш, сестро... Кажу да ми је мајка била чобаница, а отац змај. Ако је тако, онда ти дајем своју змајску реч! ” Када то рече, он се усправи крај ње.

„Видим да јеси змајевит, Милоше” рече она гледајући га одоздо. „И верујем да ћеш ми доћи једнога дана

„И ако будем могао, вратићу те кући, сестро” додаде он. „Нико не треба да умре у туђини, већ на својој земљи, под својим небом и својим крстом.”

Она полако устаде, загрли га чврсто и пољуби га у образ. Шапну му на уво:

„Онда ћу бројати дане док не дођеш по мене, брате Милоше.”

ГЛАВА ЧЕТРДЕСЕТ И ЧЕТВРТА - ЈЕСЕН 1355. ГОДИНЕ

„Да нема вјетра, пауци би небо премрежили.”

Испред двора у Паун-пољу окупило се мноштво, па све бруји као у кошници, што од људског жагора, што од рзања и фрктања коња. И људи и животиње се ускомешали, па су нестрпљиви и једни и други да крену на далек пут. Узбуђење и нервоза видљиви су на сваком лицу, у сваком загрљају, сваком пољупцу. Јер једни крећу на пут, а други их испраћају, па иако се не иде ни у какав бој, неизвесност није ништа мања, чини се. Још већа гужва наста када комора од запрежних кола које вуку волови стаде да се пробија ка капији. Броји бар двадесет запрега које носе храну, опрему и дарове за турског султана. Неко се сетио да их истера напоље јер је ионако гужва од пет стотина оклопних коњаника и упола од тога броја дворјана и властелина који су дошли да испрате цара и принцезу, али и своје најближе. Сви се гурају, пробијају се, неки носе завежљаје са храном, жене вуку децу и подмећу их под нос очевима који су у царевој пратњи, нека деца плачу на сав глас јер су мала, друга што се одвајају од очева. И свака друга жена брише сузе, грли мужа... као да их испраћају у бој, а не као да су пратња царског посланства.

Над двором, црни гавранови лете и злослутно гракћу.

У целом том метежу једва се виде принцеза Теодора, Урош и

Милош који се држе за руке као да немају намеру да се раздвоје. Теодора их стиска уз себе, обасипа их пољупцима, и брише сузе и себи и њима. Поред њих стоји царица Јелена, стегла срце и крши руке, па не одваја очи од своје кћерке. Гледа је и упија њен лик јер не зна да ли ће је икад опет видети. У њој се ломе разум и срце, свака вуче на своју страну и цепају јој душу. Разум је теши да је ово била исправна одлука и једини избор, а срце је куди што даје дете у турски харем, неком безбожнику за жену.

И Душан се однекуд створи међу њима, а када Јелена виде његово лице обасјано јутарњим, меким јесењим сунцем, као да има ореол око главе, она задрхта, нешто пукну у њој и баци му се у загрљај. Стисну га јако уз себе, а он јасно осети како јој тело дрхти, а срце јој убрзано удара у грудима.

„Нећу да те пустим” прошапута му она док јој сузе пуне очи.

„Шта ти је, луда жено?” осмехује јој се он. „Па, није да идем у љути бој... Ово не личи на тебе.”

„Не знам, мужу мој, можда и јесам луда” подиже уплакани поглед ка њему. „Знам да бих разум изгубила без тебе.”

„Шта причаш, црна ти, када ћу се вратити!” Пољуби је он у косу. „На кога ће се Урош ослонити ако не на тебе.”

„Са тобом бих у гроб легла.”

„То је најлакше, жено,” говори јој Душан. „Најтеже је борити се у животу. Уосталом, шта те је спопало? Кажем ти, не идемо ни у какав рат.”

„Ма, не знам... Не знам, плашим се да те више видети нећу” рече па зарони лице у његове груди.

„Опет ти причаш којешта.”

„Видиш ли црне гавранове изнад наших глава?” Плаши се она да их опет погледа. „Не предсказују ништа добро, мужу мој

„Те птичурине се увек појаве када се окупи мноштво света” теши је Душан. „Надају се храни, ваљда.”

„Хране се душама, да...”

„Буди без бриге, водим најбоље људе са собом, своје војводе... Додуше, био бих срећнији да ми ниси утрапила свога брата баксуза Јована Асена.”

„Рекох ти да га нисам звала, сам се појавио и хоће да иде са вама.”

„Не видим због чега он и Симеун треба да буду у мојој пратњи.”

„Зашто то онда ниси рекао Марији него си јој опет попустио?” прекори га Јелена. „Не одвајај се од својих змајевитих војвода, они су ти једини поузданици.”

„Без бриге,” опет јој говори Душан. „Султан не би погазио реч.”

„Не бринем ја за њега” брише сузе Јелена. „И тај неверник је часнији од сваког издајника. Бојим се наших вероломника.”

„У реду је, жено” рече Душан. „Пролазићемо кроз наше градове, а остаћемо неколико дана у Бери док не стигне глас да је султан стигао у Дијаболо.”

„Ах! И то име кад чујем, ухвати ме језа!” упорно ће Јелена.

„Што сад то?”

„Како што? Не значи ли дијаболо на грчком нешто мрачно, ђаволско?”

„Побогу, жено, свуда видиш неки лош знамен, прво гавране, па сад ђаволе... Шта је следеће?” смеје се Душан, а Јелена и даље види како му лице чудновато сија на сунцу.

„Лоши снови већ неколико ноћи!” узвикну она.

„Опет неке врагове сневаш?”

„Не смеј се... Увек те видим како нас нека река раздваја, а ти ходаш једном обалом, а ја другом. Не чујеш док те дозивам... А када загазим у реку, видим како њоме плове лешеве. Међу њима видим и позната лица умрлих...”

„То је само зато што си напета” убеђује је Душан. „Одвајаш се од своје кћерке и тешко ти је.”

„Није то...”

Уто, до њих се пробија војвода Прељуб са Турчином Мелеком и говори им:

„Све је спремно за покрет, царе...”

„Боље да кренемо што пре, видиш каква је гужва” додаје Мелек.

„Да, да... Дуни у рог и дај знак да се узјаше!” каже му Душан.

На то, Јелена опет грли Душана и рукама га стиска уза се. Не испушта звук, али очи јој све говоре. Рекла би му све што јој је на души, али нема кад.

„Толико тога бих ти рекла, мужу мој.. ” једва изусти она.

„Знам, вољена моја... Све знам.”

„Ти си мени све... И сунце, и небо и звезде... Без тога сам као у гробу.”

„Не причај тако, видећемо се ускоро.”

И страсно се пољубише. Љубила га је као никад раније, чинило јој се. Као да га више неће имати у свом загрљају. Рукама га је стискала не желећи да га пусти. Он се некако отргну, скидајући њене руке из чврстог загрљаја око свог врата док му она не пушта пољубац. И онда, када им се усне раздвојише, она га својим замагљеним погледом од суза држи и моли да остане уз њу. Али, његово озарено лице зрачи мирноћом и топлином... као анђеоска фреска на зиду цркве.

„Поздрави се са кћерком” рече јој кратко, а он се окрену ка своме сину Урошу.

И он, момак не издржа да не пусти сузу, па чврсто загрли оца док га овај љуби у густу косу.

„Не дај да ти други виде сузе, сине” рече му отац. „Цар никад не плаче... Бар не пред другима.”

„Када ћеш се вратити, оче?” пита га Урош.

„Ускоро... Дотле, слушај мајку и понашај се као цар.”

„Али, ти си цар, оче.”

„Да.. ” осмехну се тужно Душан. „Јесам, у праву си... Ти ћеш бити једнога дана... Зато буди јак. Запамти, цар мисли главом, не срцем.”

„Врати се брзо,” рече му син, а Душан климну главом.

„А ти, змајевити Милоше Обилићу.” развуче осмех цар, па га подиже у наручје, а Милош га загрли око врата. „Слушај свога учитеља Вукана... Од њега ћеш научити све тајне реда Чуvara копља Светог Георгија, а када се вратим, ја ћу ти причати о нашем Реду змаја... Зато буди јак, храбар и послушан како доликује змајевитим витезовима.”

„Хоћу... оче” задрхта детету брада. „Врати нам се што пре.”

„Увек ћу бити уз вас.” рече Душан и спусти Милоша.

А мајка грли своју кћерку и обема сузе лију низ лепа лица. Немају снаге ни за осмех. Мајка је дрхтавом руком мази по дугој коси, а стиска уста, бори се да јој нешто каже неплачљивим гласом.

„Кћери моја, наша узданице” рече јој напокон, „сада би свака реч

била сувишна. Буди храбра као што си досад била и знаш како да се опходиш на султановом двору... И запамти шта сам ти рекла: у нас се добро зна да ко од младенаца први заспи, тај ће први и да умре.”

„Ако треба, мати, целу ноћ ока нећу склопити.” уверава је кћи и брише мајчине сузе.

„Сунце мајчино, бриши своје сузе још си млада, а моје се не дају више обрисати,” љуби је мајка по лицу у њене бисерне сузе. „Молићу свако вече Господа да те опет једнога дана видим!”

„Не брини, мати, Милош ми је обећао да ће једног дана доћи по мене и вратити ме кући.”

А царица се видно изненади, па погледа у Милоша, који усправно стојаше као да већ носи барјак.

„Ако ти је он то обећао... онда се Господу не морам молити.” рече Јелена па га поглади по уплаканом лицу. „Хајде, кћери, отац те чека.”

Па опет загрли своју кћер. Упија мирис њене косе. Обасипа је пољупцима по лицу, у сваку њену сузу док њене јој неутешно лију низ образе. Гледа је у очи и жели да заувек запамти њен поглед. Затим, тешка срца се одвоји од ње.

Теодора, Урош и Милош се чврсто загрлише, па браћа љубе сестру, а она најстарија и онако највиша, сва на оца, љуби их у косе и неке нежности им говори. Њих двојица занемела, али поглед од ње не одвајају.

Тада принцеза узјаха Вихора док га је њена мати држала за узде, а Јелена не издржа него прошапута коњу:

„Да чуваш моје дете и да ми га вратиш, Вихоре.”

Затим се окрену Душану, који седи високо на коњу, а Јелена га загрли за ногу и гледа га одоздо док високо изнад његове главе гавранови круже и гракћу.

„Нека те Господ и архангел Михаило чувају и врате ми те безбедно,” рече му она, а он јој положи руку на косу. Она је зграби и принесе својим уснама љубећи је као своју светињу.

„Бог с вама, мили моји,” рече Душан, па потражи погледом војводу Прељуба и климну му главом.

Овај чим то спази, дуну у рог и огласи се дуги, дубок звук све до Шар-планине. Јелена се најежи од тог звука и у тренутку пусти

Душана. Он подбоде коња и крену напред, а она испружи руке ка њему. За њим крену принцеза Теодора, уздигнуте главе и усправна у седлу, а затим и остали из цареве пратње.

Они који остају машу и шаљу им пољупце, па очи не скидају са својих вољених. Дуга колона са царем на челу прође кроз капију и Јелена се тад стресе. Изгубила га је из видике, више га не види. Стисну песнице уз груди да задржи срце које хоће да искочи. Милош и Урош јој приђоше и загрлише је чврсто. Остадоше загледани у капију где су малочас прошли њен муж и њена кћерка.

Сви су били у дворишту да испрате своје, само се Јован Оливер освртао и тражио Марију. Али узалуд, она није била међу светином, већ је са прозора све посматрала. Погледом је час тражила Душана, час свога сина Симеуна. Муж јој није био ни на крај памети. И она се била загледала у цара док овај није нестао кроз капију.

Када се била окренула, препаде се силно јер је пред њом стајала страшна прилика монголске богиње Итуген и стрељала је погледом. Урокљиве очи су јој пребирале по души и мислима, тражећи одговор по који је дошла.

„За твоје добро се надам да ћеш испунити своје обећање” рече ова храпавим, уморним гласом. „Доста је било твога одуговлачења.”

„Видеће те неко у мојим одајама.. ” узнемири се Марија.

„Више страхуј од моје казне” рече ова. „Јеси ли поступила по договору?”

„Јесам, јесам..” нервозно ће Марија па крупним корацима крену до врата и забрави их. „Симеун и Јован Асен знају шта и како да раде

„Цар Силни је опрезан и чува се отрова..” започе Итуген, али Марија је опет нервозно прекиде.

„Знам, намазаће руб пехара отровом, па ако пробају вино из бокала биће неотровно, а подметнуће му отровни пехар.”

„Толико пута си неуспешно покушала да га отрујеш” одмахује главом Итуген. „Једну просту ствар не можеш да урадиш! ”

„Зар нисам отровала цареву мајку Теодору?”

„Нисам ти тражила да њу отрујеш, већ њеног сина.”

„Морала сам да испробам како делује отров” правда се Марија. „Све што цар и царска породица једу и пију, пробачи проверавају.”

„Мене не лажи... Отровала си је јер си хтела да јој се осветиш!” проницљиво ће Итуген. „Желела си и царицу да отрујеш, па сам морала да те спречим јер би онда посумњали на тебе!”

„Отроваћу и њу после Душана.”

„Ради шта год ти је воља... али прво заврши са царем Силним.”

Итуген полако приђе позору и кришом погледа доле.

„Склони се, видеће те!,” уплаши се Марија.

Али, Итуген не мари шта јој ова говори, већ погледом тражи Милоша Обилића по маси која се разилази. И угледала га је како и даље стоји са Јеленом и Урошем. Без осећаја, напола отворених уста упрта погледа у дечака личила је на кип, али из очију је севала мржња каква срце пече.

„Усуд... Надохват моје руке...”

„Обећала си ми да ћеш ономад и Уроша однети Дивљем лову, па ниси,” каже јој Марија. „Ни ти не испуњаваш своја обећања.”

„Имала сам добру вољу и накану, али његов прозор је био забрављен, рекла сам ти већ!” сикће Итуген као змија.

„Не знам како кад сам га ја широм отворила, као и Милошев! Него намерно ниси хтела!”

„Мене не искушавај, смртнице” чкиљи злурадо баба. „Ја, Итуген, не морам да лажем вас јаднике. Тај прозор је био забрављен.”

„Онда га је неко за мном затворио.. ” замисли се Марија, па пакосно додаде: „А и да није био затворен, та твоја дивља хорда не би ништа урадила, као што није ни са Милошем.”

„Нисам ја крива што су ме други издали,” рече бесно Итуген. „Али сада је доста! Нема више одуговлачења... Хоћу да испуниш своје обећање! Зашто сам ти подарила сина када ниси могла сама да га своме краљу родиш?”

„У реду, знам.. ” унервози се Марија, није волела када јој она прети Симеуном.

„Зар није краљ Стефан хтео да се врати својој вољеној Теодори? Јер му ти ниси могла подарити сина!”

„Била сам млада! Само дванаест година... Био је тако... тако груб!”

„Не кукај ми сад” искези јој се Итуген. „Тражила си од мајке да ти помогне, а она се обратила мени... И ја сам учинила да родиш

наследника краљу Стефану! Зато живот твога сина држим у шаци...” Показа јој баба стиснуту песницу. „И довољно је да дунем у њу и он ће умрети...!”

„Не, немој!” завапи Марија. „Он ће постати цар када Душан умре!”

„Хоће ли цар Силни коначно сад да умре?”

„Рекла сам сину да ми не излази на очи док то не обави! узвикну Марија, па онда спусти тон: „Без бриге, овај пут ћемо успети.”

Итуген је гледа продорним очима. Види да она не лаже, да је урадила све што је било у њеној моћи, али ни то јој није довољно.

„Ово предуго траје.. ” рече разочарано. „И само зато што сте ви људи тако сујетни, охоли... надмени... Једно је сигурно, краљице: неко од њих двојице ће да умре, цар Силни или твој син Симеун.”

ГЛАВА ЧЕТРДЕСЕТ И ПЕТА

- ЈЕСЕН 1355. ГОДИНЕ

„И слатка и горка диња на једној врежи расте.”

Цар Душан је провео у граду Беру десетак дана чекајући вест да је султан Орхан стигао у оближње место Дијаболи на реци Тунци, која је лева притока реке Марице. У међувремену је донео једну повељу у Беру, одакле је послао поруке бугарском и ромејском цару о одлагању ратних планова против Турака. Те године су Турци били заузети ратовањем у Азији и нису представљали опасност по њихове царевине. Осим тога, Душан се надао да ће удајом своје кћерке Теодоре за неког султановог сина, обезбедити даљи миран период. Био је он свестан да је то било само привремено решење и да је зависило преваасходно од тога за кога ће се Теодора удати, али и неких других објективних околности на које нико није могао да утиче. Јер ако би султан и осећао обавезу да не ратује против Душана, ништа га није спречавало да настави рат против Бугара и Цариграда, а Душан им је био важан савезник. Али, Душан се нашао окружен непријатељем са три стране и морао је да се обезбеди бар са једне. Угарског краља се није плашио, али се устручавао да пређе Саву и да га нападне да се не би још више замерио папи и другим католичким владарима. У таквим условима, мир са Турцима, макар и привремен, много би му значео.

Зато, када му је средином децембра стигла вест да је султан стигао

у Дијаболи, он је са својом великом пратњом и комором одмах кренуо. На том месту, река Тунца прави рукавац и између њих се угнездило мало место природно заштићено реком са три стране. На десној обали, на једној пространој равници султан је дигао свој логор. Ако је Душан и мислио да је његова пратња велика, био је немало изненађен када је са оближњег брда угледао море турских шатора са око пет хиљада ратника. У средини се видео велики султанов чадор окружен барјацима.

Душан је подигао логор низводно од турског бивака и док се војска смештала, након размене поздрава преко гласника, цар се са својом пратњом од највернијих војвода, са својом кћерком и Турчином Мелеком, упутио код султана. Док је пролазио путем кроз њихов логор, могли су да виде разна племена која су сачињавала турску војску. Било је ту и Татара, Черкеза и каквих још дивљих плаћеника. Многи су имали коње, али било је и много оних са камилама.

Душанова пратња је дочекана достојанствено и брзо спроведена до султановог чадора на средини логора. Пред шатором их је дочекао лично султан Орхан са својим синовима Сулејманом, Муратом, Ибрахимом и Калилом. Султан беше човек нижег раста, бар у односу на своје синове, и имао је 74 године. Имао је дугу седу браду и бркове, а на глави белу чалму око црвеног феса. За мукадемом му стоји сребрни бодеж пињал, украшен драгим камењем, а огрнут је аздијом, широким огртачем од црвене чохе са златовезом. Антерија или горњи део хаљине му жуте боје, а ђечерма или прслук црвене. Имао је мало издуженије лице, лепих црта, и крупне очи.

Његов син Сулејман-паша, најстарији и султанов миљеник, личио је на оца и имао је 39 година. Био је витак, широких рамена, наочит човек са изразито црним и дебелим обрвама, због којих су му долазиле до изражаја црне крупне очи. Чинило се да је стално намрштен. Имао је кратку црну браду и бркове, а беше обучен у црвени јелек златовезен и димије од модра скерлета.

Син му Мурат, од 29 година, једини не личи на оца него на своју мајку, лепих очију, мало косих, танких обрва и необично светлог тена. За појасом му дуги, криви ханцар. Сва браћа су свечано обучена са фесом на глави, златовезом и драгим камењем, и огртачима црвене

боје. Ибрахим и Калил, нижи су од Сулејмана, али ништа мање поноситог и достојанственог држања.

Али, сви они се загледаше не у цара Душана, него у његову наочиту кћерку Теодору, која беше обучена у панталоне, са пуштеном дугом косом до појаса. Изгледала је необуздано и пркосно, као њен Вихор, кога је јахала. А Душан одмах примети како су они били задивљени њеним изгледом и високим стасом. Када су сјахали, одмах се видело да је била виша од свих осим од Сулејмана.

„Селам, ефендија Душане Стефане!” узвикну султан и поздрави га благим загрљајем.

„Селам,” одговори Душан.

Ту се створи и Турчин Мелек, који је преводио Душану све што му Турци говорише. Ови су га мало попречно гледали, јер Мелек није био обучен као они, али убрзо су га занемарили када је Теодора стала поред оца.

„Твоја кћер је кадуна, а не обична орјатка и требало би да носи јашмак преко лица,” примети султан дајући му до знања да жене код њих носе вео или ферецу.

„Има времена и за то, султане Орхане” одврати Душан.

„Ово су моји синови, мој понос и узданици, Сулејман-паша, Амурат, Ибрахим и Калил... А ви сте сви добро дошли у мој дом!” Осмехује се султан.

Послуга раширила шаторска крила, а султан први уђе са Душаном, а затим Теодора и остале царево војводе. На крају, уђоше и султанови синови. Цар и његова пратња су били задивљени лепотом и богатством којим је велики шатор био украшен. Ходали су по шареним, меканим ћилимима, пролазили поред столова од слоноваче, са златним и сребрним пехарима, посуђем, бокалима... Све је блештало од драгоцености и прелепо израђених украса углавном животињских облика, јелена, лавова... Сребрних минијатурних платана који су светло дрвеће, као и храстова са златним лишћем. На почасном месту, између свега тога стајао је један змај људске величине од сребра, украшен разнобојним драгим камењем...

Султан одмах примети како се Душан у њега загледао са нескривеним дивљењем јер такву лепоту никад није видео, па руком

прво показа на њега, па на Душанов плашт, на коме је био извезен грб реда Змаја, и рече:

„Тугарин... Змај Азије и његових народа.”

„Ми имамо змаја Видена,” рече Душан.

„Ха-ха! Знам, знам.. ” насмеја се искрено султан. „Чуо сам.”

На ратним копљима која стоје укрштене, окачено је свакојако оружје, оклопи и штитови. Сви украшени слоновачом или златом и сребром, а драгуљи се пресијавају и светлуцају. Ту је чувена гадара, сабља са две оштрице, димишћија, ђорда, јатаган, навалија, ханцар... тако оштри да могу човека да пресеку на пола. Тако окачени стоје и разни оклопи, цебе и токе, од металних плочица, неки сребрни, други златни. Али, ни копља нису мање важна, нити заостају по лепоти израде, јер су то све мегдан-копља. Обичај је азијских народа да пред битку свака страна забодје своје мегдан-копље пред шатором заповедника, као изазов другој страни да дође и да га узме, и тиме да однесе победу. Оволики њихов број само је значио колико су победа Орхан и његови преци однели у досадашњим освајањима.

Дошли су до средине шатора, где су били шарени отомани поређани у облику слова П са софрама, ниским столовима израђеним од непознатог дрвета, украшеног слоновачом и златом.

Иза главне софре, за коју је сео султан, стајало је неколико црнопутих евнуха са јатаганима за појасом, а иза њих читав ред робиња у свиленим, разнобојним хаљинама и ферецама.

Орхан посади Душана крај себе, са десне стране, а принцезу Теодору са своје леве стране. Мелек седе иза цара. Цареве војводе поседаше испред њих са десне, а султанови синови са леве стране.

„Измећарке!,” повика султан и удари дланом о длан, а служавке се разлетоше као лептири око гостију и домаћина. Сипају вино у блиставе пехаре, приносе велике послужавнике са свакојаком храном и воћем: овчетином, фазанима, урмама, медом, поморанцама, грожђем... Све замириса примамљивим, сладуњавим мирисима и на око лепим послужењем.

„Ђаконије... послужите се!” Шири обе руке султан, али мало-мало па гледа у лепу Теодору, која укипљено седи и гледа испред себе.

„Серефе!” диже пехар султан и показује прво ка Душану, па

његовим војводама. Орханови синови поновише за оцем.

„У здравље!” одговорише Душани његова пратња, па испише вино.

Након неколико тренутака непријатног ћутања, Душан започе разговор:

„Радује ме што је велики султан Орхан имао слуха за мој предлог о склапању овог брака како бисмо учврстили пољуљано поверење и спречили избијање нових непријатељстава.”

„Бе аферим, ејвала теби ефендија!” узвикну задовољно султан, па онако узгред стави своју руку на Теодорину. Сви остали приметише како се она узврпољи, али не мрдну. Само је султан био окренут ка Душану, али могао је да осети како је задрхтала на његов додир. Али, није се обазирао на то, нити је склонио своју руку. „Неив ми је био видети твоју кћерку, коју је твој елчибаша Никола Стањевић толико хвалио. Када сам је малопре видео на једеку, беше ми јасно да није претеривао у хвалоспевима... И као што кажеш, ефендија, нису нама потребни сукоби већ да живимо као добри суседи. Уосталом, до зулума је дошло само кривицом зулумћара Јована Кантакузена! Он нас је позавадио.”

„Управо тако,” рече Душан. „Слажем се са тобом, моћни султану, он је и кривац што прошли пут нисмо закључили уговор о принцезиној удаји. Но, њега више нема, па нема разлога да међу нама буде сукоба. Обојица имамо преча посла.”

„Тако је, ефендијо!” потврђује стари султан. „Теби угарски краљ не да мира. Мало-мало па прелази реку и пљачка ти земљу. Не разумем зашто га трпиш када можеш да га прегациш.”

„У праву си, моћни султану... Али није ми жеља да се завадим са папом и другим краљевима.”

„Окрећеш се на запад где сунце залази, уместо на исток где оно излази! ” одмахује главом султан, али не скида своју руку са Теодорине. „Прати своје срце, ефендија Душане, и оно што ти Бог шапуће. Од краљева на западу очекуј само уцене. Није ли тако? Зар ти нису тражили да узмеш њихову веру и ко зна какве још уступке? Колико чујем, ти си био спреман и на то. Па чак им ни то није било довољно него Угари хоће да ти узму део царства. Никада те не би гледали као једног од њихових. Знаш ли зашто, ефендија? Зато што си

другачији од њих, исто колико смо и ми. Зашто си хтео да продаш своју душу? Јер си се плашио нас Турака? Као што видиш, ево седимо један крај другог и ћеф нам је да једемо и пијемо заједно. И куће наше ћемо спојити.”

„Лепо речено, моћни султану,” признаде му Душан. „Видим да си добро упознат са приликама у моме царству. Него... кад већ рече да ћемо спојити наше куће... Ког твог великог сина каниш оженити мојој кћерком? Питам да бих могао да му наздравим и пожелим добро здравље и много синова.”

„Ах!,” узвикну султан, па се промешкољи на свом отоману. „Размишљао сам о томе много и прошли пут... Да ли да је удам за свог наследника Сулејмана, или пак Амурата, јер она је ипак из оцака, угледне породице. Мој син Амурат ми се попео на главу колико је жели... Ха-ха-ха!... Но, ови млади само мисле срцем, па ми стари морамо за њих главом... Тако да сам коначно одлучио шта ћу, ефендија. Задржаћу је за себе, да ми буде султанија под моје старе дане.” Душан се видно изненади, па гледа час кћерку, час њега, а султан је тапше по руци из милоште. „Уосталом, пред младима је живот, има времена да створе велики харем, него нама измиче па ваља искористити сваку прилику да га улепшамо. Није ли тако? А знаш и сам, ефендија, да тиме стичеш поузданог и искусног савезника... Да ли се слажеш са мојом одлуком?”

„На султану је да одлучи.. ” збуни се на трен Душан, који је дотад био загладан у кћеркино каменосрдно лице. „Ти свакако најбоље знаш шта ти највише одговара, па поштујем сваку твоју одлуку.”

„Знао сам да хоћеш, ефендија Душане” клима главом султан и не пушта Теодорину руку. „Овако ћемо бити сигурнији у наше пријатељство... Зато ћемо сад да прославимо склапање нашег уговора. Јешћемо и пићемо до пола ноћи... Али, пре тога, ако ми допустиш... Измећарка! ”викну султан и удари дланом о длан.

Уто, притрчава једна млада слушкиња и без речи ставља скоро провидну ферецу на Теодору. Она се видно трже јер то није очекивала, али се прибра да не би срамотила оца. Храбро то поднесе, али прогута кнедлу и једва задржа сузу да не кане из њеног сјајног ока.

Душан немо то гледа и осећа како му се срце цепа. Прво што је при

том помислио било је: „Шта то учиних, бог ме убио! Вреди ли све овога ми бола?” Душанове војводе се само узврпољише и стадоше се згледати. Али, убрзо се слушкиње опет разлетоше, па наливају вино и доносе нове ђаконије и односе празне чиније. И док су се Душан и Орхан уљудно смешкали један другом, цареве војводе и султанови синови су се међусобно гледали испод ока. Једино је Теодора у том тренутку то приметила и било јој је одмах јасно да ће какав-такав мир владати докле год стари султан буде био жив. А каква ли је судбина онда чека? Није знала шта чека султанију по смрти султана. Није знала да, буде ли имала среће да преживи кржаве чистке које су се дешавале сваку пут када је долазило до смене на престолу, може да заврши у Кући суза, харему у коме су живеле жене и деца ранијих султана.

ГЛАВА ЧЕТРДЕСЕТ И ШЕСТА - ДЕЦЕМБАР 1355. ГОДИНЕ

„Положио си на главу његову венац од драгог камења, и умоли од тебе живота и дао си му дужину дана на векове векова.”

Негде око поноћи, Душан је у пратњи својих војвода кренуо назад у свој логор. Целим путем се ћутало, али се размишљало о истој ствари: Да ли је ово било вредно толике жртве? Душан је осетио тешку тишину и напетост која је завладала међу њима. Није било никог ко се није двоумио или кајао, али су се у себи тешили да ће им овај брак бар донети мир. Али, колико дуго? Док стари султан буде жив или дуже? Можда да је принцеза удата за престолонаследника?

Душана су у том тренутку мориле друге мисли. Растанак од вољене кћерке. На крају вечери није могао ни да се опрости од ње, јер чим је мрак пао, служавке су је некуд одвеле и више је није видео. И због тога је желео од јада да пресвисне. Био је љут на себе. Ни склопљени споразум са султаном га није могао одобровољити. Осећао је да му је нешто било истргнуто из груди и сада је ту зјапила болна рупа. Није му било ни до чега. Једва је чекао да се весеље заврши. А није био једини. Поред толико јела, пића, музике и голишавих плесачица, најсрећнији је био султан. Сви остали су били уздржани и намрштени, поготово Орханови синови.

Када су стигли у логор, без речи, сјахаше и разиђоше се пред царевим шатором. Душан је унутра затекао свог ставиоца Лазара Хребелјановића, полубрата Симеуна и Јована Асена, које није водио са собом код султана. Када виде ову двојицу, лице му се намрачи још више.

„Царе, коначно долазиш!,” узвикну Јован Асен држећи пехар вина у руци.

„Па, како је било, брате?” пита га брже-боље Симеун. „Је ли све прошло у најбољем реду?”

Душан само климну главом. Није му било до разговора, поготово није желео да прича о ономе што га је ионако тиштало, час слабије, час јаче.

„Дакле, ком је сину султан дао моју сестру?” опет ће Симеун и не примећујући царово смркнуто лице, мислећи да је овај можда само мало више попио.

„Узео ју је за себе,” рече Душан док му је Лазар помагао да скине плашт и појас са себе.

„За себе?” изненади се Јован Асен. „Стари лисац је опасан! Ха-ха!”

„То је ваљда добро, је ли брате?” озбиљан је Симеун. „Боље него да ју је дао неком свом сину?”

„Ко ће му га знати, ваљда” рече нехајно Душан, раскомотивши се и гледајући нервозно око себе.

„Значи, све је готово?” пита Јован Асен. „Сутра се враћамо?”

Душан опет само климну главом, није имао снаге ни да га удостоји погледом. После свега што се десило, било му је мучно што су ова двојица у његовом шатору. Желео је да буде сам.

„То вреди прославити,” узвикну Симеун погледавши Јована Асена.

„Да! Свакако!” одмах прихвати Бугарин. „Склапање оваквог договора са султаном није мала ствар!” Када то рече, приђе сточићу, на коме је био бокал вина и неколико пехара. Изабра један и одмах га стаде наливати за цара.

„Није ми до вина” прекиде их Душан. „Довољно сам пио.”

Симеун и Јован Асен се кришом згледаше.

„Али ово је важна прилика, Душане,” упоран је Симеун. „Нећемо баксузирати овакав догађај, па да после испаштамо... Хајде, залијмо

успех.”

Јован Асен већ приноси пехар Душану, али овај одмахну руком и седе за свој сто.

„Не пије ми се ништа,” рече Душан. „Уморан сам и спава ми се.”

„Знам да ти је тешко због кћери, брате..” наставља Симеун. „Али, мисли колико ће то добро бити за твоју царевину.”

„Тако је...” рече Јован Асен држећи и даље у руци Душанов пехар, па не зна шта ће са њим. „Сви знамо да су велике жртве неопходне за мир у земљи.”

„Сада коначно можеш да се посветиш ономе што годинама прижељкујеш... Заузимању Цариграда... Хајде, залијмо” када то Симеун рече, Јован Асен пружа цару пехар, али овај га ни тад не гледа, већ је спустио поглед и гледа замишљено у земљу пред собом.

„Тек сада схватам колико је неважан Цариград у односу на један осмех моје кћерке,” рече Душан и не видевши да му Бугарин нуди пехар. „Ни цариградска круна није вредна једне њене сузе...”

„Јутро је увек паметније од вечери” говори му Симеун и узима Душанов пехар из Јованове руке. Сад му га он нуди. „Видећеш како ћеш сутра другачије размишљати”

„Сутра могу само да одем код султана и да тражим да ми врати моју Теодору” рече Душан и руком склони пехар, који му овај гура под нос, па затим устаде. „Када се човек приближи крају свога пута... онда схвати да једино важно што за собом оставља јесу његова деца... Кроз њих наставља да живи, а ни све злато и круне овога света не могу да замене један њихов загрљај или пољубац...”

У међувремену, Лазар му ћутке намешта лежај за спавање и не примећује шта се догађа нити слуша шта њих тројица причају. Он само мисли на своју Милицу, коју је оставио на двору.

„Ја те молим, брате, да добро размислиш пре него што нешто исхитриш,” рече Симеун држећи и даље свој и Душанов пехар у рукама. „Ако би сутра затражио да ти се кћерка врати, то би била неопростива увреда за султана и објава рата.”

„Ратови су се водили и због много безначајнијих ствари,” рече Душан скидајући кошуљу. Спремао се за починак. Завереници се узмуваше. Стоје збуњено, не знајући шта им ваља чинити, како

приволети цара да испије своју чашу страдања. „Чему толики ратови? Да бисмо згртали овоземаљска богатства која не можемо однети у други живот? А све што нам је потребно за срећан живот јесу дом и породица.”

„Ти си цар, Душане” рече Симеун и начини један корак према њему. „Ти мораш да мислиш на своје поданике, на народ. Ако твоје царство на начиниш јаким, други ће ти га преотети и потчинити тебе и твоју породицу, а дом уништити, народ поробити.”

„Ти као цар мораш мислити на своје верне поданике” додаје Јован Асен.

„Јоване Асене.. ” уздахну Душан, „ти си похлепан на новац као мољац за овчијом кожом... Немој ми причати о верности када све радиш иза мојих леђа.”

„Хајде, брате, попијмо па се разиђимо за починак.. ” нуди га Симеун.

„Ово као да нем говори глувومه... Рекох ти да нећу више пити! изнервира се Душан. „Оставите то вино и пустите ме да легнем!”

Симеун и Јован Асен се згледаше и спустише пехаре са вином на сто поред свеће лојанице и без речи изађоше из шатора. Душан и Лазар осташе сами.

Цар обуче дугу кошуљу за спавање и седе за сто чекајући да Лазар заврши намештање његовог пољског кревета.

„Хоће ли у твом дому бити ускоро принове, Лазаре синко?” упита га Душан гледајући га како педантно све ради.

„Радимо вредно на томе, царе” стидљиво ће овај.

„Ако, и треба... Човек се мери чашћу, а богатство бројем деце” рече Душан, па онако замишљено додаде: „Требало је да будем богатији, а испадох најсиромашнији у свом царству

„Никада не знамо шта нам је судбина спремила, царе... Док не буде касно” рече Лазар.

„Мудро говориш, Лазаре” рече Душан и несвесно узе најближи пехар у руку. Стаде се поигравати њиме чекајући да Лазар заврши. „Не каже наш народ узалуд: Једна коза окози двоје јарића, па од једнога кожа доспе на бубањ, а од другог на јеванђелије.”

„Ха-ха!,” насмеја се Лазар. „Управо тако, царе!”

Када Лазар заврши, он се окрену ка Душану и виде како овај приноси устима пехар са вином.

„Чекај, царе.. ” рече му његов ставилац Лазар. „Немој то пити.”

„Зашто, Лазаре?” Упита га Душан држећи пехар близу уста.

„Из тог пехара је пио Јован Асен” одговори он.

„Јууу,” накревељи се Душан. „Омраженог ли човека! Да му ко длаку од бркова попије, отровао би се! ”

Он спусти тај пехар, па узе други који му се чинио да је његов.

„Да није овај Симеунов?” пита га Душан.

„Ха-ха, мислим да није, царе...”

Душан принесе пехар устима.

„Чекај, царе!,” опет ће Лазар и прилази му. „Није пробано.”

„Ма, ко би ме у овој бестрагији отровао, синко, ако већ није султан Орхан хтео?,” осмехну се цар.

Лазар не рече ништа, али значајно погледа цара. И овоме спаде осмех са лица чим се сети Симеуна и Јована Асена, па даде пехар свом ставиоцу. Ни момку не би свеједно, јер је цар обично имао своје пробаче хране и пића, али сада је већ било касно, они су били отишли на починак, а њему би непријатно да каже цару да се боји и сам да проба. Зато, прогута кнедлу, заста на тренутак држећи пехар тик до својих усана, али видевши како га цар гледа, он га брзо нагну и попи два-три гутљаја.

Спустио је пехар на сто. За то време њих двојица су се испитивачки гледали и чекали да ли ће отров да делује...

„Да ли видиш сад, синко, колико је тешко јадним пробачима?,” рече му Душан. „Мени их је увек жао... Толико пута, сваки дан, они су у немилости своје судбине.”

„Чини се да је у реду, царе,” рече му Лазар.

„Онда је вероватно Симеунов пехар!,” насмеја се гласно Душан, а са њим и Лазар. „Боље да пијем из њега... он ми је бар брат.”

„Полубрат, царе,” несвесно га исправи Лазар, па кад схвати своју дрскост, он брже-боље рече: „Опрости на мојој неуљудности, царе.”

„И Јелена ме стално исправља,” рече Душан и узе пехар, из кога је Лазар пио. „Ваљда ме тако стално подсећа ко је заправо он.”

Када Душан виде да је Лазар завршио са својим обавезама, он му се

топло осмехну:

„Иди мало одспавај, синко... Ускоро ће сванути.”

„Хоћеш ли и ти сада лећи, царе? Ако нећеш, причекаћу,” каже му Лазар.

„Хоћу, хоћу.. ” уздахну Душан. „Одавде се не види моја Шар-планина, иначе бих сачекао да је видим окупану првим сунцем.”

Лазар изађе из шатора и остави цара самог. Душан је био душевно испражњен, само му је нека чума чучала у грудима, а срце му туговало за кћерком. Он нагну пехар и испи остатак вина. Спусти га на сто крај свеће лојанице. Пламичак је изгарао. Последњим трептајима светла он примети беличаст, бледаст одсјај отрова на рубу свог пехара. Тужно се осмехну. Отров је био премазан само на половини ивице. Лазар је пио са неотровне стране. Душан тихо изусти:

„Бар се ти, дете, не отрова

Душан Стефан Немањић, цар Силни, умро је 20. децембра 1355. године или 6863. године од постанка света, у својој 48. години живота. Неки кажу неколико дана пошто је пао у постељу. Сахрањен је уз све почести у својој задужбини - цркви Светих арханђела код Призрена, у подножју његове Шар-планине.

Не зна му се место и час смрти. Бог зна.

КРАЈ ПРВОГ ДЕЛА

Sken i obrada: *БАБАС*